

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı

**POLİTİK İSTİKRARSIZLIK VE
MAKROEKONOMİK PERFORMANS İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Niyazi CANGİR

Doktora Tezi

Ankara, 2012

**POLİTİK İSTİKRARSIZLIK VE
MAKROEKONOMİK PERFORMANS İLİŞKİSİ: TÜRKİYE
ÖRNEĞİ**

Niyazi CANGİR

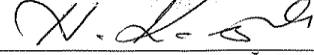
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Ana Bilim Dalı

Doktora Tezi

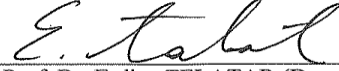
Ankara, 2012

KABUL VE ONAY

Niyazi CANGİR tarafından hazırlanan "Politik İstikrarsızlık ve Makroekonomik Performans İlişkisi: Türkiye Örneği" başlıklı bu çalışma, 25.06.2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hasan KAZDAĞLI (Başkan)

Prof. Dr. Erdinç TELATAR (Danışman)

Prof. Dr. Hasan ŞAHİN

Doç. Dr. Umur TOSUN

Doç. Dr. Özgür TEOMAN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Ş. Armağan TARIM

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin bir yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

25.06.2012

Niyazi CANGIR

TEŞEKKÜR

Uzun bir uğraş sonucunda ortaya çıkan bu çalışmanın hata ve eksikliklerinin olduğu kuşkusuzdur ve yazarına aittir. Bu süreçte teşvik, öneri ve emekleriyle çalışmanın en az hata ve eksikle tamamlanmasına katkıda bulunan değerli hocalarıma teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Bu çerçevede, tez konusunun belirlenmesi başta olmak üzere, görüş ve değerlendirmeleriyle tezin şekillenmesinde yol gösteren, çalışma ile ilgili tüm süreçlerde pozitif yaklaşımıyla beni cesaretlendiren değerli hocam Sayın Prof. Dr. Funda Telatar'a şükranlarımı sunarım. Özellikle çalışmanın uygulama kısmında vaktini esirgemeyen yaklaşımıyla kritik yönlendirmelerde bulunan tez hocam Sayın Prof. Dr. Erdinç Telatar'a ve çalışma süresince yapıcı yaklaşımıyla katkıda bulunan Sayın Doç. Dr. Özgür Teoman'a teşekkürlerimi ifade etmek isterim. Ayrıca, tezin savunma aşamasında katkı sunan Sayın Prof. Dr. Hasan Kazdağlı'ya, Sayın Prof. Dr. Hasan Şahin'e ve Sayın Doç. Dr. Umur Tosun'a teşekkür ederim.

ÖZET

CANGİR, Niyazi. *Politik İstikrarsızlık ve Makroekonomik Performans İlişkisi: Türkiye Örneği*, Doktora Tezi, Ankara, 2012.

Politik faktörlerin makroekonomik değişkenler üzerinde etkili olduğu fikri yeni olmamakla birlikte konunun teorik ve uygulamalı iktisat yazınında iktisadın yöntem ve tekniklerine göre sistematik olarak tekrar ele alınması 1980’li yıllarda başlamıştır. Bu gelişme aynı zamanda iktisat ile siyaset bilimi arasındaki etkileşim sürecinin seyrini de yansıtmaktadır. Nitekim, ağırlık olarak büyüme konusunun ön planda olduğu uygulamalı çalışmalarda kullanılan politik istikrarsızlık tanım ve göstergeleri siyaset bilimi kapsamında yapılan çalışmalardan esinlenmektedir. Çok büyük ölçüde yatay kesit ve panel veriye dayanan çalışmalarda istikrarsızlığın teorik modellerin öngörülerine uygun olarak büyümeyi negatif yönde etkilediği ve enflasyonu arttırdığı, dış borç, doğrudan yabancı yatırım ve sermaye hareketleri gibi cari hesap ile yakından ilişkili değişkenler üzerinde olumsuz etkide bulunduğu yönünde bulgular elde edilmektedir. Bu çalışmanın kapsadığı Türkiye’nin 1955-2009 arasındaki 55 yıllık döneminin, içinde politik istikrarsızlığın tüm boyutlarını zaman zaman yoğun bir biçimde barındıran dönem olarak nitelendirilmesi yanlış olmayacaktır. Ekonomik performans ve başarı açısından politik istikrarın önemine çeşitli platformlarda sık sık vurgu yapılmakla birlikte konuyu Türkiye için kapsamlı bir biçimde ele alan çalışmalara pek rastlanmamaktadır. Bu çalışma anılan boşluğun doldurulması yönünde bir çaba olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede öncelikle veri sorunu Milliyet Gazetesi arşivi taranarak ve diğer yardımcı kaynaklardan yararlanılarak aşıldıktan sonra temel bileşenler yöntemi uygulanarak Türkiye için politik istikrarsızlık endeks(ler)i oluşturulmuştur. Yapılan EKK ve GMM tahmin sonuçları, teorik öngörülere ve uygulamalı çalışma sonuçlarına uygun olarak, politik istikrarsızlığın şiddet boyutunu yansıtan göstergeler (şiddet olayları ve üst düzey kişilere yönelik suikastler) ile politik istikrarsızlık endeksinin büyüme üzerinde negatif, enflasyonu ve cari açığı ise arttırıcı yönde anlamlı bir etkide bulunduğunu göstermektedir. Şiddet içermeyen gösterilerin anılan değişkenler üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı bulgusu elde edilirken makroekonomik göstergelerin şiddet olayları ve politik istikrarsızlık endeksi üzerindeki etkisine ilişkin bulgular ise görece olarak daha zayıftır.

Anahtar Sözcükler

Politik İstikrarsızlık, Politik İstikrarsızlık Endeksi, Temel Bileşenler Yöntemi, Büyüme, Enflasyon, Cari Hesap, Makroekonomik Performans, GMM.

ABSTRACT

Niyazi CANGİR. *Political Instability and Macroeconomic Performance: The Case of Turkey*, Ph. D. Dissertation, Ankara, 2012.

Although the idea that political factors have influence on macroeconomic outcomes is not new, the interest in the subject has revived in theoretical and applied economics literature since 1980's. This point reflects also the process of interaction between economics and political science. Indeed the political definition and indicators used in the applied studies largely come from political science. Applied research is to a large extent carried out using cross-section or panel data. The findings of these studies show that political instability negatively effect growth while raising inflation and having a negative influence on current account related items such as external debt, capital flight from developing countries and foreign direct investment. The period of 1955-2009 for Turkey that this study covers can be characterized as a period that encompasses all forms of political instability. Although the importance of political stability in terms of economic performance and success is often emphasized on various platforms there is almost no comprehensive study that analyzes the subject for Turkey. This study can be considered as an effort to fill that gap. To accomplish the task, in the first place, the data problem is overcome through reviewing daily Milliyet archive and using other secondary sources. In the second stage, political instability indexes are formed for Turkey by applying principal component method. The relationship between macroeconomic performance indicators (growth, inflation and current account balance) and political instability is estimated by OLS and GMM. The estimation results, which strongly confirme the theoretical expectations and findings of applied literature, show that the political instability indicators that reflect the political violence and political instability index have significant negative effect on growth while raising inflation and current account deficit. Non-violent demonstrations, on the other hand, have no significant effect on the macroeconomic performance indicators. As for the effect of the macroeconomic performance indicators on political instability relatively weaker results are obtained.

Key Words

Political Instability, Political Instability Index, Macroeconomic Performance, Economic Growth, Inflation, Current Account, Principal Component Analysis, GMM.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	
BİLDİRİM	
TEŞEKKÜR	
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM İKTİSAT ve SİYASET İLİŞKİSİ

1. Siyaset ve İktisat Terimlerinin Tanımı	7
1.1. Siyaset Terimi	7
1.2. İktisat Terimi	9
2. İktisat ve Siyaset İlişkisi ve Etkileşimi	13
2.1. İktisadi Düşüncede İktisat ve Siyaset İlişkisi	14
2.2. Siyasete Ekonomik Yaklaşımlar	17
2.3. Yeni Politik İktisat	19
2.3.1. Politika belirlenme süreci ve politik iktisat	27
2.3.2. Politik İktisat Modellerinin Temel Taşları	30

II. BÖLÜM POLİTİK İSTİKRARSIZLIK

1. Politik İstikrarsızlığın Tanımı ve Türleri	33
1.1. Süreklilik Yaklaşımı	35
1.2. Sıklık Yaklaşımı	36
1.3. Gazetecilerin İstikrarsızlık Tanımı	38
1.4. Claude Ake'nin İstikrarsızlık Tanımı	39
1.5. Sanders'in Politik İstikrarsızlık Tanımı	40
2. Politik İstikrarsızlığın Nedenleri	43
3. İktisat Yazınında Kullanılan Politik Değişkenler	49
3.1. Genel Olarak	51
3.2. Rejim ve Hükümet Değişikliği	52
3.3. İç Çatışma ve Sosyal Huzursuzluk	54
3.4. Politika Değişkenliği	55
3.5. Bölünme ve Kutuplaşma Ölçütleri	55
3.6. Özet ve Değerlendirme	57
4. Politik İstikrarsızlığın Ölçülmesi	58

4.1. Politik Sistemin Değişimi Olarak Politik İstikrarsızlığın Ölçülmesi	59
4.2. Sosyo-Politik Huzursuzluk Olarak Politik İstikrarsızlığın Ölçülmesi	60

III. BÖLÜM

POLİTİK İSTİKRARSIZLIK VE MAKROEKONOMİK PERFORMANS

1. Büyümenin Politik İktisadı	65
1.1. Bozucu Vergilendirme ve Sermaye Birikimi	67
1.2. Politik Sistem, Kurumsal Yapı ve Büyüme	68
1.3. Politik İstikrarsızlık ve Büyüme	69
1.4. Politik İstikrarsızlık, Miyop Politikalar ve Büyüme	73
1.5. Bölünme, Kutuplaşma ve Büyüme	78
1.6. Politik İstikrarsızlık ve Büyüme: Uygulamalı Yazın	83
2. Politik Faktörler ve Enflasyon	89
2.1. Genel Çerçeve	89
2.2. Politik İstikrarsızlık ve Enflasyon	94
2.2.1. Politik İstikrarsızlık ve Senyoraj	97
2.2.2. Politik Zayıflık ve Senyoraj	98
2.3. Politik Dalgalanmalar ve Enflasyon	100
2.4. Güvenirlilik, İnandırıcılık ve Enflasyon	102
2.5. Ampirik Bulgular	104
2.5.1. Politik İstikrarsızlık ve Senyoraj	104
2.5.2. Politik İstikrarsızlık ve Enflasyon	107
3. Politik İstikrarsızlık ve Cari Hesap	109
3.1. Cari Hesap Dengesi	109
3.2. Politik İstikrarsızlık ve Cari Denge: Teorik Yazın	111
3.3. Politik İstikrarsızlık ve Cari Denge: Uygulamalı Yazın	115

IV. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE POLİTİK İSTİKRARSIZLIĞIN ÖLÇÜLMESİ

1. Temel Bileşenler Yöntemi	116
1.1. Matematiksel Gösterim	118
1.2. Kovaryans veya Korelasyon Matrisi	121
1.3. Seçilecek Temel Bileşen Sayısı	122
1.4. Temel Bileşenlerin Yorumlanması	123
2. Türkiye'de Politik İstikrarsızlığın Ölçülmesi	124
2.1. Veri ve Yöntem	124
2.2. Türkiye İçin Politik İstikrarsızlık Endeksleri	131

V. BÖLÜM
POLİTİK İSTİKRARSIZLIK VE MAKROEKONOMİK PERFORMANS
İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ (1955-2009).

1. Yazın Taraması	137
2. Veri	139
3. Verilerin Durağanlık Sınamaları	141
4. Granger Nedensellik Testleri	144
5. Model	145
6. Tahmin	147
6.1. Genel Çerçeve	147
6.2. Büyüme ve Politik İstikrarsızlık	150
6.2.1 EKK Tahminleri	150
6.2.2 GMM Tahminleri	154
6.3 Enflasyon ve Politik İstikrarsızlık	156
6.3.1 EKK Tahminleri	156
6.3.2 GMM Tahminleri	159
6.4 Cari Denge ve Politik İstikrarsızlık	160
6.4.1 EKK Tahminleri	160
6.4.2 GMM Tahminleri	162
6.5 Makroekonomik Değişkenlerin Politik İstikrarsızlığa Etkisi	164
6.5.1 EKK Tahminleri	164
6.5.2 GMM Tahminleri	165
SONUÇ	167
KAYNAKÇA	174
EKLER	
EK: 1A Politik İstikrarsızlık ve Büyüme: Uygulamalı Yazın	183
EK: 1B Enflasyon ve Politik İstikrarsızlık: Uygulamalı Yazın	187
EK: 1C Politik İstikrarsızlık ve Cari Denge: Uygulamalı Yazın	190
EK: 2A Milletvekili Genel Seçimleri	192
EK: 2B Hükümet Değişiklikleri	192
EK: 2C Anayasa Değişiklikleri	194
EK: 2D Yıllar İtibariyle Grev, Greve Katılan İşçi ve Grevde Geçen Gün Sayısı.	198
EK: 3.1 Gosteri Değişkeni	200
EK: 3.2 PKK Değişkeni	200
EK: 3.3 Suikast Değişkeni	201
EK: 3.4 Politik İstikrarsızlık Endeksi TB2	201

EK: 3.5 Politik İstikrarsızlık Endeksi TB3	202
EK: 3.6 Politik İstikrarsızlık Endeksi TB4	202
EK: 4 Türkiye’de İst. Makro Değişkenler Üzerindeki Etkisine İlişkin Çalışmalar	203
EK: 5.1 EKK Tahminleri, 1955-2009 (Bağımlı Değişken, Buyume)	205
EK: 5.2 EKK Tahminleri, 1955-2009 (Bağımlı Değişken, Buyume)	206
EK: 5.3 GMM Tahminleri, 1955-2009 (Bağımlı Değişken, Buyume2)	207
EK: 5.4 EKK Tahminleri, 1955-2009 (Bağımlı Değişken, ENF)	208
EK: 5.5 EKK Tahminleri, 1955-2009 (Bağımlı Değişken, ENF)	209
EK: 5. 6 GMM Tahminleri, 1955-2009 (Bağımlı Değişken, ENF2)	210
EK: 5.7 EKK Tahminleri, 1955-2009 (Bağımlı Değişken, CA2)	211
EK: 5.8 EKK Tahminleri, 1955-2009 (Bağımlı Değişken CA)	212
EK: 5.9 EKK Tahminleri, 1955-2009 (Bağımlı Değişken Siddet)	213
EK: 5.10 EKK Tahminleri, 1955-2009 (Bağımlı Değişken, TB1)	214
EK: 5.11 GMM Tahminleri, 1955-2009.	215

KISALTMALAR DİZİNİ

2AEKK: İki Aşamalı En Küçük Kareler.

AB: Ardışık Bağımlılık.

ADF: Augmented Dickey-Fuller.

EKK: En Küçük Kareler.

GMM: Generalized Method of Moments.

KTT: Kamu Tercihi teorisi.

KPSS: Kwaitkowski-Phillips-Schmidt-Shin.

OLS: Ordinary Least Square.

SPI: Sosyo-Politik İstikrarsızlık.

SSY: Sabit Sermaye Yatırımı.

TBY: Temel Bileşenler Yöntemi.

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu.

YPI: Yeni Politik İktisat.

TABLolar DİZİNİ

Tablo: 1.1 Yöntem ve Öz Olarak İktisat ve Siyaset	14
Tablo: 2.1 Politik İstikrarsızlık için Göstergeler	42
Tablo: 3.1 Alternatif Politik Devresel Dalgalanma Modelleri	94
Tablo: 4.1 İstikrarsızlık Göstergelerine İlişkin İstatistikler	131
Tablo: 4.2 Kovaryans Matrisine Göre Hesaplanan Özdeğerler	132
Tablo: 4.3 Kovaryans Matrisine Göre Hesaplanan Özvektörler	132
Tablo: 4.4 Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar	133
Tablo: 4.5 Korelasyon Matrisine Göre Hesaplanan Özdeğerler	134
Tablo: 4.6. Korelasyon Matrisine Göre Hesaplanan Katsayılar (Özvektörler)	135
Tablo: 5.1 Çalışmada Kullanılan Değişkenler	140
Tablo: 5.2 Değişkenlere İlişkin İstatistikler	140
Tablo: 5.3 Durağanlık (ADF) Testleri	142
Tablo: 5.4 Durağanlık (KPSS) Testleri	143
Tablo: 5.5 Granger Nedensellik Testleri	145
Tablo: 5.6 GMM Tahminleri, 1955-2009 (Bağımlı Değişken, Buyume)	155
Tablo: 5.7 GMM Tahminleri, 1955-2009 (Bağımlı Değişken, ENF)	159
Tablo: 5.8 GMM Tahminleri, 1955-2009 (Bağımlı Değişken, CA)	163

Tablo: 5.9 GMM Tahminleri, 1955-2009	166
Tablo: A Politik İstikrarsızlık ve Makroekonomik Performans: Özet	171

ŞEKİL VE GRAFİKLER DİZİNİ

Şekil: 2.1 Politik İstikrarsızlığın Boyutları	43
Grafik: 4.1 Sıddet Değişkeni (1955-2009)	130
Grafik: 4.2 Öz Değerlere İlişkin Yığın Grafiği	135
Grafik: 4.3 Politik İstikrarsızlık Endeksi (TB1) (1955-2009)	136

GİRİŞ

Politik faktörlerin makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisine ilişkin yazın iktisat ve siyaset bilimi arasındaki etkileşim süreciyle yakından bağlantılıdır. Gerçek hayatta karşılaşılan sorunların tek başına anılan disiplinlerin yöntem ve kavramlarıyla açıklanamamasının da bu gelişmede etkili olduğu kuşkusuzdur. Politik değişkenlerin ve bu arada politik istikrarsızlığın teorik ve uygulamalı iktisat yazınında kullanımının yaygınlık kazanması 1990'lı yıllarda olmuştur. Bu noktada daha önceki yıllarda siyaset bilimcilerin ve sosyologların öncülüğünde derlenen veri setlerinin iktisatçıların işini kolaylaştırdığı söylenebilir. Buna ekonometrik teknikler ile programlardaki gelişmelerin sağladığı kolaylıklar da eklenmelidir.

Politik faktörlerin ve bu çerçevede politik istikrarsızlığın makro değişkenler üzerindeki etkisine ilişkin teorik ve uygulamalı yazın önemli bir aşama kaydetmiş olmakla birlikte, çalışmaların yoğunlaştığı büyüme konusunda bile ortak teorik bir kurguya ulaşamadığı, uygulama cephesinde ise çalışmaların çok büyük ölçüde yatay kesit ve panel veriye dayandığının belirtilmesi gerekir.

Bu çalışmanın kapsadığı 1955-2009 yılları arasında Türkiye'de dört tane askeri darbe ve müdahale yaşanmış, 1960'ların sonları ile 1970'lerin başlarındaki öğrenci olaylarından sonra ülkemiz 1970'lerin sonlarında dört yıl kadar süren önemli bir "siyasî terör" dalgasına maruz kalmıştır. 1990'lar ise politik suikastler ile PKK terörünün tırmanışa geçtiği yıllar olmuştur. Şiddet ve terör olaylarının yanı sıra çeşitli toplumsal talepleri ve hoşnutsuzlukları dile getiren grev ve gösterilerin de sayılması gerekir. Diğer taraftan, dönem içerisinde görev yapan hükümetlerin ortalama ömrü bir buçuk yıldan daha az olmuştur. Ayrıca, dört kez kabinede önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu tablo Türkiye'nin zaman zaman yoğun olmak üzere politik açıdan istikrarsız bir dönem geçirdiği şeklinde değerlendirilebilir. Makroekonomik performans açısından politik istikrarın önemi çeşitli çevrelerce sık sık vurgulanmasına ve politik istikrarsızlığın ekonomiyi olumsuz yönde etkilediği konusunda genel bir kanı olmakla birlikte konuyu formal yöntemlerle sistematik bir biçimde irdeleyen çalışmalara pek rastlanmamaktadır. Az sayıdaki çalışmanın ise konuyu kısmî olarak ele aldığı, "hazır" verilere dayandığı ve/veya inceleme döneminin genellikle kısa tutulduğu görülmektedir. Öte yandan, politik istikrarsızlık çok boyutlu bir olgu olduğundan bir tek gösterge ile yansıtılması güçtür. Bu nedenle ampirik yazında sıklıkla politik istikrarsızlığı yansıtan çok sayıda göstergeden istatistiksel yöntemlerle bir tek gösterge (endeks) elde edilmesi yoluna

gidilmektedir. Bu çalışma kapsamında yaptığımız araştırmalar sırasında Türkiye için politik istikrarsızlık endeksi oluşturan kapsamlı bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Konuya sadece Türkiye açısından değil de genel olarak bakıldığında ise uygulamalı çalışmaların büyüme konusuna yoğunlaştığı, Asteriou ve Price (2001), Fielding (2003), Campos ve Karanasos (2008) gibi zaman serisi ile yapılan çalışmaların istisna niteliğinde olduğu, yıllık verilere dayanan çalışmaların daha da az olduğu dikkati çekmektedir.

Bu çalışma, yukarıda özet olarak aktarılan boşluğun doldurulması yönünde atılmış bir adım olarak değerlendirilebilir. Çalışma ile ulaşılmak istenen amaç iki başlık altında toplanabilir. Birinci aşamada, istikrarsızlık olgusunu yansıtan değişkenlere ilişkin verilerin elde edilmesi ve bu verilerden bir politik istikrarsızlık endeksi oluşturulması amaçlanmıştır. Politik istikrarsızlığın sosyal huzursuzluk ve politik şiddet boyutuna ilişkin “hazır” veriler olmadığından bu verilerin tarafımızdan derlenmesi gerekmiştir. İkinci aşamada ise politik istikrarsızlık göstergeleri ve politik istikrarsızlık endeksi ile makroekonomik performansı yansıtan nihai değişkenler büyüme, enflasyon ve cari denge arasındaki ilişkinin tahmin edilerek incelenmesi hedef olarak belirlenmiştir.

Politik istikrarsızlık olgusunun ekonomik değişkenler üzerindeki etkisinin zamanla ortaya çıktığı dikkate alınarak yıllık verilerin daha uygun olacağı değerlendirilmiştir. Yıllık verilere dayanan bir çalışmada elde edilen bulguların istatistiksel açıdan sağlıklı olması için örneklem hacmi büyük önem taşımaktadır. Bu noktadan bakıldığında dönemin en azından 1960’ların başında başlatılması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Ancak 1950’lerin sonları ile 1960’ların başı ele alınan konu açısından mutlaka kapsama dahil edilmesi gerekli özellikler taşıdığından başlangıç yılı 1955 olarak belirlenmiştir.

Çalışma son iki bölümü uygulama olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. İlk üç bölümün konuyu ortaya koymaya ilişkin kapsamlı bir çerçeve ve yazın özeti olarak görölmesi mümkündür. Birinci bölümde iktisat ve siyaset terimlerinin karakteristikleri ve anılan iki disiplinin etkileşim süreci özet olarak aktarılmaktadır. İktisat ve siyaset biliminin etkileşiminin yansıtılabilmesi için iktisat politikası belirlenme süreci özel bir önem taşıdığından bu konuya vurgu yapılmıştır. Öte yandan, bu çalışmanın konusu ve benzer konuların ele alındığı yazın genellikle “yeni politik iktisat” (YPI) olarak anılmaktadır. Bu nedenle YPI ve arka planı ile ilgili kapsamlı denebilecek bir özet sunulmaktadır.

İkinci bölüm politik istikrarsızlık kavramına ilişkin açıklamalara ayrılmıştır. Bu bölümde çalışmanın gerektirdiği ölçüde politik istikrarsızlık kavramına ilişkin tanım ve yaklaşımlar verilmekte, daha sonra da bu çalışmada esas alınan tanımın öğeleri açıklanmaktadır. İkinci bölümde çok sınırlı tutulan politik istikrarsızlığın nedenleri konusunun ardından politik istikrarsızlık olgusunun uygulamalı iktisat yazınına nasıl yansıdığı ve ölçüldüğü ele alınmaktadır.

Politik istikrarsızlığın makroekonomik performans üzerindeki etkisi bu çalışmanın en kapsamlı bölümü olan üçüncü bölümde ele alınmaktadır. Makroekonomik performansı yansıtmak üzere büyüme, enflasyon ve cari denge seçilmiştir. Bu seçimde değişkenin makroekonomik performansı yansıtan nihai bir değişken olması ölçütü ve veri sorunu dikkate alınmıştır. Hem teorik hem de uygulamalı yazındaki görece önemi dikkate alınarak büyüme-politik istikrarsızlık ilişkisine daha fazla ağırlık verilmiştir. Bu kapsamda gelir dağılımındaki eşitsizliğin ele alınan konu açısından önemi vurgulanmıştır. Konuya ilişkin yazında politik istikrarsızlık ile birlikte yaygın olarak kullanılan kavramlardan biri de kutuplaşmadır. Üçüncü bölümde bu konudaki teorik ve ampirik çalışmalardan da bahsedilmektedir. Birçok teorik ve ampirik çalışmada politik istikrarsızlık-enflasyon konusu istikrarsızlık-senioraj ilişkisi bağlamında ele alınmaktadır. Buna göre, politik istikrarsızlık senioraja başvurulmasına neden olmakta, bu ise sonuçta enflasyona yol açmaktadır. Üçüncü bölümde enflasyon-politik istikrarsızlık başlığı altında bu konuya ilişkin açıklamalara da yer verilmiştir. Literatürde politik istikrarsızlığın cari denge üzerindeki etkisine ilişkin çalışmalar enflasyon ve özellikle de büyüme ile karşılaştırıldığında sayı açısından çok daha geri planda kalmaktadır. Verilen görece ağırlık anlamında bu çalışmada da anılan eğilim yansıtılmaya çalışılmıştır.

Dördüncü ve beşinci bölümler bu çalışmanın uygulama kısmını oluşturmaktadır. Kanımca çalışmanın en özgün ve yazına katkı sağlayacak bölümü dördüncü bölümdür. Bu bölümün ilk kısmında çok değişkenli istatistiksel yöntemlerden biri olan temel bileşenler yöntemi (TBY) ile ilgili özet bir açıklama sunulmaktadır. İkinci kısımda sosyal huzursuzluk ve politik şiddeti yansıtan politik istikrarsızlık göstergelerine (Siddet, Suikast, PKK ve Gosteri değişkenlerine) ilişkin verilerin elde edilme yöntemi açıklanmaktadır. Veriler büyük ölçüde Milliyet Gazetesi arşivi taranarak elde edilmiş ve diğer yardımcı kaynaklarla da kontrol edilmiştir. Milliyet Gazetesi'nin seçilmesinin nedeni 3 Mayıs 1950 tarihine kadar giden ve erişime açık olan bir internet arşivine sahip olmasıdır. İstikrarsızlık göstergelerine ilişkin veriler elde edilirken ilgi konusu olayın

kural olarak Gazetenin birinci sayfasında yer alması ölçütü uygulanmıştır. Siddet ve PKK değişkenleri için kural olarak Gazetede “görelî önem” ölçütü dikkate alınarak “birim olay” tanımlanmıştır. Buna göre, Gazete’nin birinci sayfasında yer alan en büyük manşetler ile büyük puntolarla verilen verilen şiddet ve PKK terör olayları bir birim olay olarak kaydedilmiştir. Birim olayın tanımlanmasında görelî önem ölçütünün yetersiz kaldığı durumlarda ayrıca “ölü sayısı” ölçütü de dikkate alınmıştır. “Görelî önem” ve “ölü sayısı” ölçütlerine göre bir “birim olay” olarak değerlendirilemeyen olaylarda gruplandırmaya gidilerek bir, iki, üç, dört ve istisnâî bazı durumlarda ise beş tane olay bir “birim olay” olarak kaydedilmiştir. Öte yandan, büyük çaplı şiddet ve terör olaylarında ise yine yukarıda belirtilen iki ölçüt dikkate alınarak bir olay beş birim olaya kadar giden bir ölçekte değerlendirilmiştir. Böylece anılan iki değişken kapsamındaki olaylar 25 birimlik bir ölçüğe göre kodlanmıştır. Bu yöntemin ölçülmeye çalışılan politik istikrarsızlık olgusunu yansıtmada başarılı olduğu değerlendirilmektedir. Nitekim beşinci bölümde elde edilen bulgular bu görüşü desteklemektedir. Dördüncü bölümde ayrıca politik istikrarsızlık göstergelerine TBY uygulanarak Türkiye için politik istikrarsızlık endeks(ler)i oluşturulmuştur.

Çalışmanın beşinci bölümünde politik istikrarsızlık gösterge ve endekslerinin büyüme, enflasyon ve cari denge üzerindeki etkisi incelenmektedir. Analize Granger nedensellik testleri ile başlanmış, ardından EKK ve GMM yöntemleriyle regresyon tahminleri yapılmıştır. GMM tahminleri metin içerisinde verilirken çalışmanın izlenmesini kolaylaştırmak için EKK tahminlerine ilişkin tablolar EK olarak sunulmuştur. GMM yöntemi birçok çalışmada ihmal edilen olası “içsellik” sorunundan kaynaklanabilecek sapmaları önlemek için kullanılmıştır. Regresyon denkleminin sağ tarafındaki değişkenler ve çoğu zaman bağımlı değişkenler de değiştirilerek tahmin sonuçlarının dayanaklı olup olmadığı sınanmıştır. Beşinci bölümde ayrıca politik istikrarsızlığın bağımlı değişken olduğu regresyon tahminlerine de yer verilmiştir.

Çalışmanın genel bir özeti ve ulaşılan sonuçlar sonuç bölümünde sunulmaktadır.

I. BÖLÜM İKTİSAT ve SİYASET İLİŞKİSİ¹

İktisat ile siyaset ilişkisi ve etkileşiminin ortaya konulabilmesi açısından iktisat politikası belirlenme süreci, kısıtları ve aktörlerinin irdelenmesi büyük önem taşımaktadır. İktisat politikasının içinde oluşturulduğu yapının bir bütün olarak ele alınması etkileşimin kanallarının anlaşılması açısından da yararlıdır. Aslında bu iktisadın bilim olma çabası ve serüveni sürecinde yaptığı varsayım ve soyutlamaların tekrar gözden geçirilmesi anlamına da gelmektedir. Böyle bir yaklaşımın gerekliliği sosyal olguların niteliğine bakılarak da ortaya konulabilir. Sosyal olguların karmaşık ve çok boyutlu olması birden fazla disiplinin konusu olması sonucunu doğurmaktadır. Bilim dallarının odak noktalarının ve metodolojilerinin farklılığı bilimsel bilgi üretimi için bazı soyutlamalar yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Burada kritik öneme sahip olan nokta soyutlamanın analiz amaçlı olduğunun ve ele alınan olgunun bazı özelliklerinin mercek altına alınması amacına hizmet ettiğinin unutulmamasıdır. Konu şu şekilde de ifade edilebilir. Bizim ekonomik, politik, sosyolojik, psikolojik vb adlandırmalar ile nitelendirdiğimiz olgular realitede çoğunlukla bir tek gerçeklik olarak ortaya çıkmaktadır. Benzeri şekilde, ekonomik sistem ve politik sistem sosyal sistemin birer parçasıdır. Konuya bu perspektiften bakılınca sosyal olguların kural olarak sadece bir disiplinin ön plana çıkardığı kavramlar bazında tam olarak açıklanmasının mümkün olmayabileceği anlaşılmaktadır. Konuyu örneklendirmek gerekirse, büyüme, enflasyon, bütçe açıkları, kamu borcu vb makroekonomik göstergelerin veya genel olarak makroekonomik performansın sadece “ekonomik” faktörlerce açıklanmaya çalışılması yeterli olmayabilir. North vd. (2006) gelişmiş toplumların daima gelişmiş bir ekonomiye ve yönetim biçimine (polity) sahip olması gerçeğini iktisat ile siyaset arasındaki bağlantının modern gelişme sürecinin bir parçası olduğunun kanıtı olarak değerlendirmektedir. North vd. göre, toplumların beşerî ilişkileri yapılandırdığı karmaşık yollar olan kurumlar ekonomik, politik, dini ve diğer etkileşimleri şekillendirmektedir. Neden bazı toplumların ekonomik ve politik gelişmeyi sağlayabildiklerini anlamada anahtar olan öge de anılan kurumlardır.

¹ Bu bölümde yararlanılan kaynakların seçilmesinde Telatar (2004)'ten de yararlanılmıştır.

Siyaset biliminin ve iktisadın tarihsel süreç içerisinde birbirinden farklı çizgiler izleyerek bir süre bir tür ayrışma içine girmeleri bu iki disiplinin tamamıyla ayrı ve birbirinden yalıtılmış oldukları, birbirini etkilemediği veya aynı somut yapılar içinde meydana gelmedikleri şeklinde anlaşılmalıdır. Örneğin, mal ve hizmetlerin dağıtılması piyasa veya politik sistemler içerisinde gerçekleşebilir. Benzeri şekilde, banka, firmalar, çıkar grupları ve birlikler gibi somut organizasyonlar yürüttükleri faaliyetlere ve araştırmacının analitik kategorilerine göre “politik” veya “ekonomik” olarak nitelendirilebilirler. Bu nedenle, siyaset bilimi ve iktisadın ya da politik veya ekonomik olanın özgün olduğu ifade edildiğinde anılan iki kategorinin analitik olarak ayrı oldukları belirtilmek istenmektedir (Caporaso ve Levine, 2002: 7).

“Klasik okul” a mensup iktisatçıların yazılarında iktisat-siyaset ayrımı yapılmamıştır. Disiplinin “politik iktisat” olarak adlandırılması basit bir isimlendirme pratiğinin ötesinde siyasî faktörlerin ekonomik doğurgaları (outcome) belirleyici bir etkiye sahip olduğu yaygın kabulünü de yansıtmaktadır (Drazen, 2002: 3). Smith, Ricardo, Marx gibi önde gelen iktisatçıların temsilcisi olduğu “klasik okul” sermaye birikimi, büyüme ve bölüşüm gibi dinamik konuları araştırmalarının merkezine koymuştur. Klasik düşünce okulunun temel sorunsalının sermaye birikimi, analiz çerçevesinin ise üretim ve bölüşüm olduğunu belirten Özel (2001: 33-34)’e göre, klasik okul temel olarak iktisadi artığın oluşması, bölüşümü ve iktisadi gelişme için kullanılması ile ilgilidir. Bir bakıma iktisadın bilim olma² çabasının bir sonucu olarak neoklasik okul ile birlikte disiplinin adı ve öncelikli araştırma konuları önemli bir değişime uğramıştır. Böylece siyaset bilimi ile iktisadın ayrışma süreci de başlamıştır. Metodolojik ilerleme ve iktisadî analize sağlam bir temel oluşturma isteğinin de etkili olduğu bu süreçte tercihlerin şekillendirdiği teorik çerçeve içerisinde kolayca formüle edilemeyen faktörler diğer bilim dallarının alanına giriyor kabul edilerek dışarıda bırakılmıştır. İktisadın kıt kaynakların optimal kullanımı olarak görüldüğü bu yaklaşımda politika seçimi teknik veya hesaba dayanan bir sorun olarak ele alınmaktadır. Politika yapıcının sosyal faydayı maksimize etmeye çalıştığı bu süreçte optimal olarak belirlenen politika ile gerçekte uygulamaya konulan politika özdeş kabul edilmektedir (Drazen, 2002: 3-4, Sayer: 2000: 513).

² Buna iktisadın, Marshall’ın benzetmesiyle, astronomi gibi bir bilim olma çabası da denilebilir.

Siyaset terimi siyaset bilimi yazınında, “güç ve otoritenin ve bunların kullanımının incelenmesi” şeklinde tanımlanmaktadır. Güç ve otorite sorunları çıkar heterojenliği, yani bir toplumdaki ekonomik aktörler arasında çıkar uyumsuzluğu var ise söz konusudur (Drazen, 2002: 6). Toplumunu oluşturan unsurların (birey, grup, zümre, sınıf vb) çatışan çıkarlara sahip olması iktisadi analizde sıkça kullanılan “temsili birey”, “temsili firma”, “iyiliksever sosyal planlamacı” varsayımlarını tartışmalı hale getirmektedir. Siyaset genel olarak ortaklaşa (kollektif) tercihler için karar alma mekanizmalarının incelenmesi olarak düşünülebilir. Güç ve otoritenin nasıl edinildiğinin ve kullanıldığının sorulması ortaklaşa kararlar almak için hangi mekanizmaların kullanıldığı genel sorusunun spesifik bir biçimi gibi ele alınabilir. Odak noktası güç ve kurumlar olan siyaset biliminde kararların gönüllülük ilkesine dayalı seçimler yoluyla değil güç kullanımı yoluyla alındığı varsayılmaktadır. Bunun anlamı kurumsal yapının ve grup davranışlarının analize dahil edilmesidir (Telatar, 2004: 181).

İktisat ve siyaset ilişki ve etkileşimin ortaya konulabilmesi için öncelikle bu kavramların anlamlarının açıklığa kavuşturulması gerekir. Aşağıda anılan kavramlar kısaca açıklanmaktadır.

1 – SİYASET³ ve İKTİSAT TERİMLERİNİN TANIMI

1.1 – Siyaset Terimi

Literatürde hiç birinin diğerine teorik üstünlük sağlayamadığı çok sayıda siyaset tanımının varlığından söz edilebilir. Örneğin siyaset terimi; güç mücadelesi; yönetme sanatı ve bilimi; çatışmaların sosyalizasyonu; güç, kural ve otorite örüntüleri; “devlet”in bilimi, değerlerin otoriterce tahsisi; biz ve onlar karşıtlığındaki pür çatışma gibi farklı şekillerde tanımlanmaktadır (Caporaso ve Levine, 2002: 8). Bu tanımlara bakıldığında terimin güç, otorite, kamu hayatı, hükümet/yönetim, devlet, çatışma ve çatışmaların çözümü ile ilişkili olduğu görülmektedir. Tanımların farklı boyutları önplana çıkarması neyin “siyasi” olduğunun kavramsallaştırılması noktasında bazı zorluklar çıkardığından bir seçim yapma ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Caporaso ve Levine (2002: 8) üç önemli geleneği yansıtan şu üç tanım üzerinde durmaktadır: Hükümet/yönetim olarak siyaset, kamu hayatı olarak siyaset ve değerlerin otoriterce tahsisi olarak siyaset.

³ İngilizcedeki “politics” teriminin karşılığı olarak yerine göre siyaset veya siyaset bilimi, “policy” sözcüğünün karşılığı olarak da politika sözcüğü tercih edilmiştir.

Hükümet anlamında siyaset tanımındaki hükümet sözcüğü kurumlar, yasalar, kamu politikaları ve anahtar aktörlerin de dahil olduğu ülkenin formal politik mekanizmalarının tamamını kapsamaktadır. Siyaset terimi hükümetin faaliyetleri, süreçleri ve yapılarına göndermede bulunmaktadır. Toplumsal olgular politik implikasyonlara sahip olabilir ancak hükümetin kapsamı dışında yer aldıklarından “siyasî” değildir. Bu yaklaşımda diğer olguların “siyasî” bir özelliğe sahip olabilecekleri kabul edilmekle birlikte merkezî konuma hükümet yerleştirilmekte ve diğer olguların hükümete bağlı ya da onun tarafından etkilendiği değerlendirilmektedir. Siyasetin hükümeti referans alan tanımında üç unsur ön plana çıkmaktadır. Bunlar organizasyon (mahkeme, bürokrasi, siyasî partiler vb.), kurallar (anayasada yer alan temel kurallar) ve politik organizasyonlarda yerleşmiş olan karar birimlerinden (personel) oluşmaktadır (Caporaso ve Levine, 2002: 8,9).

Kamu anlamında siyaset tanımı uygulamada sınırları çok da kolay çizilemeyen kamu-özel ayırımına dayanmakta ve özel olanın iktisadın, kamu olanın ise siyasetin alanına girdiği anlayışını yansıtmaktadır. Bu ayırımı “özel”, büyük ölçüde, değişim ilişkisi içinde yer alan kişi ve gruplar ile sınırlanmış işleri, “kamu” ise, önemli oranda diğerlerinin yer aldığı alan ve faaliyetleri içermektedir (Caporaso ve Levine, 2002: 11).

Siyaset bilimi yazınında siyaset teriminin bir başka tanımı, güç ve otorite ile güç ve otorite kullanımının incelenmesi şeklinde yapılmaktadır. Caporaso ve Levine (2002: 16)’nin aktardığına göre, siyaset bilimci David Easton siyaset biliminin merkezî sorununun değerlerin toplum için otoriterce nasıl tahsis edilmesi olduğunu belirtmektedir. Güç bir kişi ya da grubun amaçlarını yansıtan sonuçları gerçekleştirebilme yetisi anlamına gelmektedir. Bir, birçok veya çok sayıda insanın açıkça veya dolaylı olarak bir başkasına kendileri için belirli sınırlar içinde karar vermesine izin verdiği durumlarda otoritenin varlığından söz edilir. Bu nedenle, “otorite elde etme mücadelesi” şeklinde siyaset tanımlarına da rastlanmaktadır (Drazen: 2002: 6). Siyaset bilimi kararların çoğunlukla gönüllü seçimler yerine gücün kullanımından kaynaklandığını varsaymaktadır. Sonucunda bir yaptırımla karşılaşma olasılığı olan faaliyetlerin de gönüllü değişim çerçevesinde görülebileceği yaklaşımı yanıltıcıdır, çünkü gönüllü değişimde değişimi yapmama kişiyi daha kötü bir duruma götürmezken diğerinde kişi cezalandırma tehdidi ile karşı karşıya kalmaktadır (Alt ve Chrystal, 1983: 8).

Yukarıda aktarılan siyaset tanımları olgunun farklı boyutlarına vurgu yapmakta ve tek başlarına alındıklarında odak noktası farklı bir yöne kaymaktadır. Her yaklaşımın kendine özgü bir alanı, temel kavramları, neyin merkezî olarak siyasî olduğu ve neyin de siyasî alanın dışında yer aldığına ilişkin örtük kuralları vardır. Bu nedenle, anılan tanımların ve yazında yer alan diğer tanımların tek başlarına olguyu eksik yansıttıkları ifade edilebilir. Öte yandan, anılan tanımların ortak, birbiriyle ilişkili boyutlarının olduğu da belirtilmelidir. Örneğin, kamu fikri politikanın içinde yer alacağı genel bir çerçeve sağlamaktadır. Hükümet faaliyetleri ise bir bütün olarak toplum ile ilgili bağlayıcı kararların alınması ile ilgilidir. Bu itibarla, hükümetin kamusal bir tabana sahip olmadan toplumsal çatışmaları çözmesi ya da birleştirici sosyal amaçları hayata geçirmesi mümkün değildir. Benzeri şekilde, bir hükümet yapısı olmadan kamu bir yığından ibarettir. Hükümet noktasından bakıldığında kamu ham malzemedir, siyasetin konusudur. Kamunun görüş açısından bakıldığında ise hükümet hem kendisini açıklama alanı hem de amaçlarını gerçekleştirme aracıdır (Caporaso ve Levine, 2002: 18).

Hükümetin politik olmayan özelliklerinin, siyasî olmayan otorite ilişkilerinin ve siyasî olmayan bir kamu alanının bulunduğu dikkat çeken Caporaso ve Levine (2002: 20) siyaseti “*Siyaset bir bütün olarak toplum için otoriter kamu kararları almak ile ilgili faaliyetler ve kurumlara işaret eder.*” şeklinde tanımlamaktadır:

Bu tanım siyaset kavramının odak noktası olarak yukarıda aktarılan üç tanımın kesiştiği alanı görmekte ve güç ve kurumların ortak olarak siyaset biliminin odağında yer aldığını belirten Alt ve Chrystal (1983: 8)’in siyaset tanımı ile örtüşmektedir.

1.2 - İktisat Terimi

Siyaset terimi gibi literatürde iktisat teriminin de her biri temel bir düşünceyi içeren ve bu özelliğiyle de iktisadın konusunu tanımlamada özgün yaklaşımlara kaynaklık eden birçok tanımı vardır. Burada bire-bir bir okul ya da teori ile örtüşmemekle birlikte her teorisinin birini diğerlerine tercih etme eğiliminde olduğu üç anlam üzerinde durulacaktır. İktisat terimi, birinci anlamıyla, etkinlik, minimum çaba ve araçların amaçlara yakın uyarlaması anlamlarına çağrışım yapmakta ve “ekonomik olarak” (economically) sözcüğünde ifadesini bulmaktadır. İkincisi, iktisat terimi bazen, genellikle istediğimiz veya ihtiyaç duyduğumuz şeyleri biriktirmeyi amaçlayan, örneğin üretim gibi, faaliyetlere işaret etmektedir. Tedarik etme (provisioning) sözcüğü terimin bu anlamını

yansıtmaktadır. Son olarak iktisat terimi piyasa kurumlarıyla ilişkili olarak kullanılmaktadır (Caporaso ve Levine, 2002: 21). İktisadın birinci anlamı neoklasik okulun, ikinci anlamı ise klasik okulun yaklaşımını yansıtmaktadır.

İktisat terimi ilk anlamında dikkatlerimizi bir düşünme biçimine ve bireyin dünya ile uyarlanmasına yönlendirmektedir. Bazen “ekonomik yaklaşım” olarak da anılan bu düşünme biçimi beşerî eylemi, veri ihtiyaçların kaynak arzının sınırlı olmasından ileri gelen dışsal kısıtlar altında başarılması çabası olarak anlamaya çalışmaktadır (Caporaso ve Levine, 2002: 21).

İktisat terimi hesaplama fikri bazına dayandırıldığında iktisadın konusunun tanımlanması açısından etkinlik ve kısıtlanmış tercih gibi terimler ön plana çıkmaktadır. Analiz bir karar birimi olan bireyin faaliyeti ile başlamakta, birey sahip olduğu imkânlar ve karşı karşıya bulunduğu kısıtlar altında istekleri mümkün olan en üst düzeyde tatmin etmek için elinden gelenin en iyisini yapmaktadır. Analizin kapsamı temsili birey ile genişletilmekte ve isteklerin tatmininin implikasyonları daha geniş bir bağlamda değerlendirilmektedir. Buna göre, kaynakların etkin kullanımı araçların amaçlara ne ölçüde adapte edilebildiğine bağlıdır. Etkinliğin artması ise, ihtiyaçlarımızın tatmin düzeyinin arttığı anlamına gelmektedir. Burada kritik öneme sahip olan unsur dağıtımdır. Daha açık bir ifadeyle, sahip olunan araçların elde edilebilecek olanı maksimize edecek şekilde amaçlar arasında dağıtılması gerekir (Caporaso ve Levine, 2002: 22).

İktisat teriminin hesaplama nosyonuna dayanılarak yapılan tanımı statik olma, vurgunun kısıtlar ve dağıtım (allocation) üzerinde olması ve genel olması gibi özelliklere sahiptir. Bu yaklaşım, diğer iki anlamının aksine, iktisat terimini tüm beşerî faaliyetlere uygulanabilir bir düşünme biçimi haline getirmektedir. Bu özellik iktisat ile siyaset arasındaki sınırın belirlenmesi açısından önemlidir. İktisadın bir hesaplama şekli biçiminde nitelendirilmesi belirli beşerî ilişki ve faaliyetler ile sınırlanamayacağını ima etmekte ve siyasetin de hesaplamanın bir alanı gibi düşünülmesinin önünü açmaktadır (Caporaso ve Levine, 2002: 23).

Materyal edinme anlamıyla iktisat terimi, malların üretim ve yeniden üretimi veya isteklerin maddî olarak karşılanması şeklinde tanımlanmaktadır. Faaliyete iktisadîlik niteliğini kazandıran şey, etkin olup olmadığına bakılmaksızın, yaşamın sürdürülmesi

için yapılan maddî üretimin kendisidir. İlginin odağı insanoğlunun sürekliliğini sağlayan temel maddî şeylerdir. Temin (provision) fikri maddî olmayan şeyleri (örneğin fikirler ile ilişkili mülkiyet hakları) de kapsamakla birlikte vurgu maddî yani temel düzeyde hayatın devamı için gerekli mallar üzerindedir (Caporaso ve Levine, 2002: 24).

“İktisadî” terimi bir hesaplama yöntemi olarak tanımlandığında hesaplamayı yapan bireyin zihni sürecine vurgu yapılmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, iktisat karar biriminin zihninde gerçekleşmekte, en azından orada başlamaktadır. Dahası, spesifik hesaplama sonuçta sadece bireyin kendisi tarafından bilinen subjektif amaçlar üzerine merkezîleşmekte, dışarıdan gözlemde bulunanlar sadece karar biriminin yaptığı tercihlerden hareketle öngöründe bulunabilmektedir. “Temin” olarak algılanması durumunda iktisat terimi birey tarafından yapılan bir davranışa veya hesaplama biçimine değil, sistemik bir sürece işaret etmektedir. Bu çerçevede, başlangıç noktası birey veya tercihleri değil, en azından isteklerin tatminine bağlı özellikler açısından, bir bütün olarak toplumun yeniden üretim sistemi veya yapısıdır. Burada bireyin özel, subjektif hayatı tarafından değil, objektif sosyal gerçekler tarafından belirlenmiş birbiriyle karşılıklı bağlantılı bir ihtiyaçlar sistemi söz konusudur. İhtiyaç duyduğumuz şeyler subjektif yaşantılara değil büyük bir yapı içerisindeki yerimize bağlıdır. Klasik iktisatçılar anılan sosyal belirlenmeye ulaşmak için bireyin sınıfsal pozisyonuna, özellikle de üretim araçlarının sahipliğine ilişkin pozisyonuna işaret etmektedir (Caporaso ve Levine, 2002: 25-26).

İktisat teriminin üçüncü tanımı bir kurum olarak ekonomiyi esas almaktadır. Bir kurum olarak ekonomiden bahsedildiğinde toplumun “ekonomi” ve “yönetim” (polity) şeklinde bir ayrıma tâbi tutulması söz konusu olup, ekonomi kişiler arasında esasta politik ya da ailesel olmayan bir dizi özgün ilişkiler ağı olarak ayrılabilir ayrı bir birim olarak kabul edilmektedir. Bu kullanım tarihsel olarak ekonominin ayrı bir kurum olarak ortaya çıkmasıyla örtüşmektedir. Kendi kendisini düzenleyen piyasa argümanı ekonominin ayrı bir kurum olduğu anlamına gelmektedir. Ancak ekonominin ayrı olması sosyal hayatın diğer yanlarından bağımsız olması ve tek başına ayakta durabileceği anlamına gelmemektedir. Ekonominin ayrı bir kurum olması otonomi veya ekonomik hayata devletin hiç müdahale etmemesi anlamına da gelmemektedir. Serbest piyasa fikrinin en önde gelen savunucuları bile, ekonominin varlığını sürdürmesi için sınırlı da olsa bir dizi gereklilik için devlete dayandığını kabul etmektedir. Ekonominin ayrı bir kurum

olmasının neyi ifade ettiği kişilerin ayrı olmasının ne anlama geldiği örneği ile daha açık bir biçimde ortaya konulabilir. Kişilerin otonomisinden söz edildiğinde bununla; tek başlarına varlıklarını devam ettirebilecekleri veya kişi üzerindeki sosyal biçimlendirme ve belirlenme düzeyinin önemli olmadığı ya da diğerleriyle ilişkilerinde bir bütünün parçası olduklarından habersiz oldukları kastedilmemektedir. Bunun yerine her bir kişinin tanınabilecek şekilde özgün, diğerleriyle ilişkili ancak onlardan farklı olduğu ifade edilmektedir. Benzeri bir durum ekonominin ayrı bir kurum olduğu ifade edildiğinde de geçerlidir. Buna göre, ekonomi politika ve aileden farklı, onlar ile eşdeğer olmayan, kendi sosyal amaçları olan ayrı bir alanı temsil etmektedir (Caporaso ve Levine, 2002: 28-29).

Ekonomi terimi, ekonomik hesaplama ve maddî yeniden üretimin çağrıştırdığından daha fazlasına ve daha farklı bir şeye işaret etmektedir. Bu farklı şey özel mülkiyet ve sözleşme kurumlarıdır. Caporaso ve Levine (2002: 28)'nin aktardığına göre, Karl Polanyi, ekonominin ayrılığını sözleşme kurumunun ortaya çıkmasına bağlamaktadır. Ekonomi, kişisel çıkar güdüsü ile hareket eden mülkiyet sahiplerini özel mülkiyetlerinin kullanım ve değişimi ilişkisiyle birbirine bağlamaktadır. Aile ve yönetim (polity) çıkar güdüsü ve değişim ile biçimlendirilmediği sürece ekonominin bir parçası değildir. Benzeri şekilde, ekonomi de aile ve yönetim dışında ayrı bir varlığı temsil etmektedir. Ailenin, üyelerinin kişisel çıkar güdüsü ile hareket ettiği ve birbiriyle sözleşmeye dayanan ilişkiler geliştirdikleri bir alan olarak görmenin yanlış olduğu ifade edildiğinde aile ekonominin alanı dışında kalmaktadır.

Bu yaklaşımda ekonomi bireylerin davranışlarına kendi yapısal zorunluluklarına göre yön veren bir organizasyon olarak ele alınmaktadır. İktisat ise öncelikli olarak bu organizasyonun mantığı ve bununla gerçekleştirilmesi olası amaçların çalışılması olarak görölmektedir. İktisadın konusu piyasa ekonomisinin kurumsal mantığı olmaktadır.

Siyaset ve iktisat terimlerinin tanımlarına ilişkin özet açıklamadan sonra aşağıda anılan iki disiplin arasındaki ilişki ve etkileşim ele alınmaktadır.

2 – İKTİSAT VE SİYASET İLİŞKİSİ VE ETKİLEŞİMİ

İktisat-siyaset ilişkisi ele alınırken anılan kavramların hangi tanımlarının esas alındığı önemlidir. Siyaset terimi için bir önceki ayırmada üç farklı yaklaşımın ana dokusunu içeren bir tanım sunulduğundan, farklılaşmanın kaynağı seçilecek iktisat tanımıdır.

İktisat ekonomik hesaplama anlamında kullanıldığında siyaset bu hesaplamanın yapılacağı bir alan haline gelmektedir. Ekonomik hesaplama üzerindeki vurgunun artması, iktisadın baskın bir konuma gelmesi, bir başka ifadeyle, siyasetin açıklanmasında ekonomik yaklaşımın kullanılması sonucuna yol açmaktadır. Bu durumda politik iktisat, siyaset ve iktisadın karşılıklı ilişkisinden çok siyasî olanın ekonomik olana boyun eğmesi şeklinde olmaktadır. İktisadın hesaplama anlamında kullanılması durumunda ekonomik olanın politik olandan ayrılması fikrine karşı çıkılmakta, iktisadın uygulama zemini hem piyasa ilişkileri hem de isteklerin maddî olarak karşılanması anlamında geleneksel sınırların bir hayli ötesine geçmektedir (Caporaso ve Levine, 2002: 31).

İhtiyaçların maddî teminini esas alan iktisat tanımı ekonomik olanı sınırlandırma eğiliminde ve bu nedenle de ekonomik faaliyetlerin politik faaliyetlerden anlamlı bir şekilde ayrılmasına imkân vermekle birlikte böyle bir ayrımı zorunlu kılmamaktadır. Buna göre, maddî ihtiyaçların politik bir sistem içinde veya ailevi ilişkiler içinde karşılanması da söz konusu olabilir. Referansın ekonomiye değil de aile hayatının bir boyutuna yapıldığı, ekonomik ilişkilerin aynı zamanda ailevi ilişkiler olduğu başlangıç dönemlerinde, “ekonomik” terimi ev yönetimi anlamına geliyordu (Caporaso ve Levine, 2002: 32). Bu algıyı değiştirenler iktisadın ayrı bir bilim dalı olmasının temelini atan klasik iktisatçılardır.

İktisadın üzerinde durulan en son tanımında ekonominin ayrı bir kategori anlamında ayrılığı vurgulanmaktadır. Dikkatlerin odak noktası çeşitli şekillerde ekonominin içine entegre olmuş veya ayrı kalmış ekstra sosyal veya sosyal öncesi süreçler değil, doğrudan ekonomik ilişkileri tanımlayan sosyal ilişkililerdir. Bu yaklaşımda ekonomi maddî bir faaliyet veya özel bir hesaplama değil, sosyal bir alandır (Caporaso ve Levine, 2002: 32).

İktisat ve siyaset arasındaki ilişki Tablo: 1.1’de gösterilmektedir. Tablonun (1) ve (4) numaralı bölgeleri iktisat ve siyasetin geleneksel alanlarını göstermektedir. (1) numaralı alan neoklasik ekonomik yöntem ile ekonomik olguların kesişim alanıdır. Tam ya da

eksik rekabet yapılarında rasyonel öz çıkar peşinde gidilmesini, fiyat hareketlerinin çalışılmasını ve kaynakların etkin tahsisini içermektedir. Dördüncü hücre, siyaset bilimini devlet içinde kamu güç örüntüleri ve otoritenin çalışılması olarak geleneksel algıya uygun şekilde tanımlamaktadır. Tipik bir politik yöntemin olup olmadığı açık olmadığından (3) numaralı hücrenin açıklanması güçtür. Son olarak (2) numaralı hücre ekonomik yöntemin siyasete uygulandığı ve kamu tercihi teorisi (KTT) ve yeni politik iktisadın da içinde yer aldığı siyasete ekonomik yaklaşım alanını göstermektedir. Siyasete ekonomik yaklaşım, politik iktisat kavramını, politik ve iktisadi alanların etkileşimi şeklinde değil, iktisadi mantığın politik süreçlere uygulanması olarak anlamaktadır (Caporaso ve Levine, 2002: 128). Bu çalışmanın konusunu da kapsayan (2) numaralı hücrenin bu çerçevede anlaşılması gerekir.

Tablo: 1.1 - Yöntem ve öz olarak iktisat ve siyaset

Öz/İçerik		
Yöntemler	İktisat	Siyaset
İktisat	(1) Geleneksel iktisat teorisi, piyasa yapılarında maksimize edici davranış, fiyat teorisi, bölüşüme ilişkin etkinlik.	(2) Ekonomik yöntemin siyasete uygulaması: kamu tercihi.
Siyaset	(3) Politik yöntemlerin iktisada uygulanması; piyasa yapılarında güç-bölüşüm analizi.	(4) Geleneksel siyaset bilimi; politik arenada güç-bölüşüm analizi.

Kaynak: Caporaso ve Levine (2002: 127).

2.1 – İktisadi Düşüncede İktisat ve Siyaset İlişkisi

Siyasetin ekonomik sonuçları nasıl etkilediği sorusu insanların iktisadın kendisi ile ilgilenmeleri kadar eskidir (Drazen, 2002: 3). İktisat siyaset ilişkisine ilişkin tartışmanın odağında devletin ekonomideki rolünün ve ekonomiyi etkileme gücünün ne olduğu ve/veya ne olması gerektiği soruları yer almaktadır. Tarihsel süreç içerisinde çeşitli düşünce okullarının bu sorulara verdikleri cevaplar farklılıklar göstermektedir. Örneğin, Merkantilistler devletin ekonomiye yardımcı olduğunu; Klasik İktisatçılar zarar verdiğini; Keynezyenler yardım ettiğini; Parasalcılar yardım edebildiğini ancak çoğunlukla zarar verdiğini; Kamu Tercihi İktisatçıları parasalcı geleneği izleyerek devletin genellikle zarar verdiğini; Yeni Klasik İktisat okuluna mensup iktisatçılar ise devlet müdahalesinin, sihirbazın hilesi gibi, gerçek etkisi olmayan bir illüzyon olduğunu ileri sürmüşlerdir (Telatar, 2004: i).

Klasik dönemin sonu ve 1870'lerde marjinalizmin yükselişi iktisatta ve bu nedenle de ekonomik ve politik olguların nasıl ilişkili olduğu konusundaki algıda yeni bir kırılma noktasını işaret etmektedir. Neoklasik yaklaşımın yükselişi sınıf kategorilerinden, faydasını veya karını maksimize etme güdüsü ile hareket eden bireye geçişi temsil etmektedir. Bireylerin çıkar güdüsüne dayanan davranışı hem tam rekabet hem de eksik rekabet çerçevesinde piyasa yapısı içinde incelenmektedir. Siyasetin analize dahil edilmesi ancak piyasaların bireysel tatmini sağlamada yetersiz kaldığı (piyasa başarısızlığı) durumlarda söz konusu olmakta ve piyasanın özel istekleri tatmin edememesine bir tepki olarak gerçekleşmektedir. Neoklasik yaklaşımdaki egemen politik iktisat anlayışı, çıkar güdüsü ile hareket etme fikrinin devlet de dahil olmak üzere piyasa dışı kurumsal ortamlara genişletilmesi anlamına gelmektedir. Devlet, kamu mallarını sağlayabilir, dışsallıkları düzeltebilir ve zor kullanma yoluyla kolektif hareket sorunlarını çözebilir. Neoklasik yaklaşımı benimseyen bir iktisatçı için iktisat çıkar güdüsü ile yapılan özel işlemleri, siyaset ise aynı nedenle kamu otoritesinin kullanılmasını ifade etmektedir (Caporaso ve Levine, 2002: 219).

İktisatta matematiksel analizin önemini ön plana çıkaran marjinalist okulun etkili olması ile birlikte siyaset bilimi ve iktisadın ayrışma süreci de başlamıştır. Öyle ki, marjinalist okulun tam etkisini gösterdiği 1890 yılına kadar “politik iktisat” terimi artık ne ana akım iktisat ne de siyaset bilimi için kullanılıyordu. İktisat piyasada fiyat mekanizmasının çalışmasına yönelmiş ve matematiksel, tümden gelimci ve pozitif bir niteliğe bürünürken siyaset bilimi geleneksel sözel argümanlara, tümevarımcı gözlemlere ve normatif içeriğe dayanmaya devam etmiştir. 70 yıl boyunca iktisat ve siyaset bilimi farklı araştırma gündemleri ve teknikleri kullanmaya devam etmiş ve iki disiplin arasında önemli bir etkileşim gerçekleşmemiştir (Miller, 1997: 1173).

Klasik iktisat geleneğinde tüm piyasaların sürekli olarak dengede olduğu varsayıldığından arz ve talepte kırılmayan bir denge sağlanıyor, kural olarak hükümet müdahalesi için herhangi bir ihtiyaç olmadığı için de bu konularda fikir üretmenin gereği kalmıyordu. Keynes ile birlikte bu tablonun değiştiğini söylemek mümkündür. Süreklilik gösteren ve gönüllü olmayan işsizlik olgusu iktisatçıları hükümetler, iktisat politikasının belirlenmesi ve bunun implikasyonları yoluyla “iktisadî” ve “siyasî” alan arasındaki ilişkiler konusunda düşünmeye zorlamıştır. Keynezyen yaklaşım, doğru maliye ve para politikaları aracılığıyla ekonomiye “ince ayar” verilebileceği ve tam istihdamın

sağlanabileceğini ileri sürmekle birlikte, klasik yaklaşımda olduğu gibi, politik karar alma sürecine ilişkin sorunlara değinmedi. Her iki yaklaşım da kendisini politik güç veya bölüşüme ilişkin mücadelelerden soyutladı. Politika amaçları, değinildikleri durumda, tamamen normatif bir temele dayandırılarak belirlendi (Olters, 2001: 9).

Olters (2001: 9)'e göre, “Siyasetin Ekonomik Teorisi”(SET) yaklaşımının⁴ tohumları Marksist sınıf mücadelesi mantığı ve Keynesyen talep yönetimi araçlarından yeşermeye başlamıştır. Her ne kadar bu iki düşünce okulunun SET üzerindeki etkisi küçük ve sonraki yıllarda giderek azalmışsa da ortaya atılan bir dizi yeni soru akademik arenada çığır açıcı çalışmalara rehberlik etmiştir. Olters bu çerçevede Kalecki'nin⁵ ve Akerman'ın politik devresel dalgalanmaların öncüsü sayılabilecek çalışmalarına değinmekte ve bu iki düşünürün yaptığı katkıların iktisatçıları siyasetin ve politik değişkenlerin ekonomik doğurgaları belirlediği veya en azından etkilediği mekanizmaları incelemeye yönlendirdiğini ileri sürmektedir.

İktisat ile siyaset bilimi etkileşimi tek yönlü olmamakla birlikte, siyaset biliminin iktisattaki gelişmeden daha fazla etkilendiği genel olarak kabul edilmektedir. Bazı siyaset bilimciler abartılı bir şekilde iktisadın siyaset bilimini işgalinden bile söz etmektedir. Bunda 1950 ve 1960'lı yıllarda siyaset bilimi kapsamına giren konularda iktisatçıların yazılan çok sayıda kitabın da etkili olduğu görülmektedir (Grofman, 2004: 32). İktisadın siyaset bilimi üzerindeki etkisinin diğer herhangi bir sosyal bilim dalından çok daha güçlü olduğunu belirten Miller (1997: 1173) son dönemlerde “pozitif politik teori” olarak adlandırılan yeni bir alt disiplinin ortaya çıktığına işaret etmektedir. İktisat ile siyaset bilimi arasındaki etkileşimin dinamik ve diyalektik niteliğine dikkat çeken Miller, bu sürecin siyaset bilimi açısından sağlıklı olduğunu ve öte yandan da, iktisadın

⁴ Olters (2001: 3), Bruno Frey tarafından konulduğunu belirttiği “Siyasetin Ekonomik Teorisi” teriminin “kamu tercihi”, “içsel siyaset” veya “yeni politik iktisat” ile eş anlamlı olduğunu belirtmektedir. Olters'e göre, bu terimi modern ekonomik tekniklerin politik sorunlara uygulanması şeklinde tanımlayan Frey, bununla iktisat ile siyaset bilimi arasındaki bölünmeyi ortadan kaldırmayı amaçlıyordu. Kamu tercihi ve yeni politik iktisat yaklaşımlarının ortak ve ayrıldıkları noktalara ileride değinilecektir.

⁵ Kalecki, Keynesyen politikaların amaçladığı tam istihdamın işçiler açısından arzu edilmekle birlikte, iş dünyasının elitlerinin çıkarları açısından zararlı olduğuna dikkatleri çekmekte ve anılan kesimin Keynesyen politikalara siyasî kaygılarla karşı çıktıklarına vurgu yapmaktadır. Çünkü, tam istihdamın sağlanması durumunda işçilerin işsizlik ile tehdit edilmeleri söz konusu olamayacak, işçi sınıfının durumunun ve sınıf bilincinin gelişmesi ile birlikte ücretlerde ve çalışma koşullarında iyileşme yönündeki talep ve grevler siyasî tansiyonu yükselterek iş dünyasının elitlerinin siyasî konumunu olumsuz yönde etkileyecektir. Olters (2001: 10), buradan hareketle Kalecki'nin sınıf çatışması kaynaklı politik devresel dalgalanma literatürünün kurucusu olarak tanıtılmasının yanıltıcı olacağını belirtmekte ve Kalecki'nin asıl katkısının ekonomik sonuçların politik faktörlerin bir fonksiyonu olabileceğini göstermiş olmasında olduğunu vurgulamaktadır.

seçmenlerin, yasa koyucuların ve bürokratların piyasa-dışı davranışlarıyla karşılaşmakla “rasyonalite”, “güdü” ve “denge” gibi temel kavramları yeniden düşünmek zorunda kaldığını belirtmektedir.

“İktisadın, temel politik hareketleri (oy kullanma, katılım, isyan, katkıda bulunma) öz-çıkarıcı rasyonel aktörlerin hareketleri olarak açıklamayı önermesinin siyaset bilimini dönüştürdüğünü söylemek abartma sayılmamalıdır. Ancak, ekonomik modellerin politik realite ile karşılaşmasından toplanan kanıtların da iktisadi dönüştürme potansiyeline sahip olduğu rahatlıkla söylenebilir.” (Miller, 1997: 1181).

Politik iktisat alanının kabaca iktisadın siyaset ve siyasetin iktisat üzerindeki karşılıklı etkisi etrafında organize edilebileceğini belirten Bartels ve Brady (2003), literatürde iktisadın siyaset üzerindeki etkisinin daha ön planda olduğuna dikkat çekmektedir. Politik faktörlerin ekonomi ve ekonomik performans üzerindeki etkisinin yaygın ve önemli olduğunu özellikle ABD için yapılan çalışmalara değinerek vurgulayan yazarlar, politik faktörlerin etkileri konusundaki çalışmaların iktisadın politika üzerindeki etkisine ilişkin çalışmalara göre daha az olmasının nedenini geleneksel iktisat teorisinde anılan etkilerin açık bir temelini olmamasına bağlamaktadır.

2.2. – Siyasete Ekonomik Yaklaşımlar

Siyaset biliminin iktisattan etkilenmesi kural olarak iktisadın yöntem ve yaklaşımlarının siyasete uygulanması ekseninde ortaya çıkmıştır. Bu konudaki literatür genel olarak “siyasete ekonomik yaklaşımlar” adı altında toplanmaktadır (Caporaso ve Levine, 2002: 125-158). Ekonomik yaklaşımın iki temel özgün bileşeni vardır: Rasyonel seçim ve etkinlik. Neoklasik çerçevede rasyonel seçim; tercihler (amaçlar), inançlar, olanaklar (kaynaklar ve kısıtlar) ve hareketler (karar birimlerinin gözlemlenen tercihleri) kavramları ile bağlantılı olarak tanımlanan ve anlam kazanan bir kavramdır. Rasyonel seçim teorisinin amacı karar birimlerinin seçimlerini açıklamaktır. Burada ileri sürülen ana sav, tercih ve inançların dışsal ve sabit olduğu ve seçimlerin sınırda (margin) güdülerde (maliyetlerde) değişikliklere tepkide bulunduğudur (Caporaso ve Levine, 2002: 130). Ekonomik yaklaşımın ikinci önemli bileşeni olan etkinlik kavramı, kaynakların tercihler sıralamasında belirtilen istekleri tam olarak tatmin etmekte yetersiz kaldığı kabulüne dayanmakta ve bu nedenle de kaynakların kullanılma biçimiyle ilgilidir. Örneğin, bir tüketici birey için etkinlik bütçe kısıtı altında olası en yüksek faydanın elde edilmesi anlamına gelmektedir.

Siyasete ekonomik yaklaşım yazınının en yaygın ve önemli kısmının KTT olduğu söylenebilir. T.Kuhn'un bilim teorisine dayanarak kamu tercihi okulunun iktisatta ayrı bir "paradigma" oluşturduğunu ileri süren Blankart ve Koester (2006)'a göre, kamu tercihi yaklaşımının özünü devletin organizasyonu ile ilgili iki katkı oluşturmaktadır. Birincisi Arrow'a dayanmaktadır. Arrow, bireysel tercihlerin kollektif bir sıralamaya toplulaştırılmasının temel tutarlılık sorunlarına yol açtığını göstererek devletin bir kişiye benzetilerek ele alınamayacağını belirtmiştir. Bu noktaya bir önceki ayırmda değinilmişti. İkinci katkı, siyaset açısından değişimin önemini vurgulayan Buchanan'dan gelmektedir. Odağın "cebir" değil de "değişim" üzerinde olması Buchanan'ı kamuda karar alımı açısından gösterge olarak "eşitler arasında oy birliği" ilkesine götürmüştür. Gerçek dünyada kurumlar ve kararlar bu idealden geniş bir sapma gösterdiğinden iyi kurumların dizaynı konusunda önerilerde bulunmak iktisatçılar için önemli bir ödev haline gelmektedir. Arrow ve Buchanan'ın bu çalışmaları bağlamında görülmesi gereken ve kamu tercihi düşünce okulunun temelini oluşturan diğer çalışmalar da vardır. 1948-1965 döneminde yayımlanan bu çalışmalar ve katkı yaptıkları konular şöyledir: Duncan Black (medyan seçmen teoremi), Gordon Tullock (politikacılar arasında karşılıklı yardım), Anthony Downs (temsili demokrasi), Ronald Coase (sosyal maliyetler) ve Mancur Olson (çıkar grubu faaliyetleri) (Blankart ve Koester, 2006; Caporaso ve Levine 2002: 133)⁶. Caporaso ve Levine (2002: 133) kamu tercihinin ortaya çıkmasında 1950'li yıllardaki kamu maliyesi literatürünün de katkısı olduğunu belirtmektedir.

KKT en genel düzeyde ekonomik araç ve metotların siyasete uygulanmasını içermektedir. Standart çalışmaların büyük kısmında kamu tercihi ekonomik metotların siyasete uygulanması olarak tanımlanmaktadır⁷. Bu ibare basit gibi görünmekle birlikte ekonomik metotların ekonomiden yönetime (polity) taşınması bazı karışıklıkları da beraberinde getirmektedir. Bu karışıklıklar bireysel tercihlerin kollektif veya kamu

⁶ Grofman (2004) de benzer bir liste sunmaktadır. Grofman'a göre, 1957-1965 arasında yazılan şu beş kitap kamu tercihi okulu açısından incilin (eski ahid) ilk beş kitabı gibidir:

Arrow, Kenneth (1951, 1962), *Social Choice and Individual Values*; Black, Duncan (1958), *The Theory of Committees and Elections.*; Buchanan, James ve Gordon Tullock (1962), *The Calculus of Consent: The Logical Foundations of Constitutional Democracy*; Downs, Anthony (1957), *An Economic Theory of Democracy*; Olson, Mancur (1965), *The Logic of Collective Action.*

Grofman (2004), süre 1971 yılına kadar uzatıldığında, yukarıda sayılanlar kadar olmasa bile kamu tercihi okulunun şekillenmesinde etkili olan ve üç tanesi iktisatçılar tarafından diğer üçü ise siyaset bilimciler tarafından yazılan altı kitap daha sıralamaktadır.

⁷ Sayer (2000), Mueller'in kamu tercihinin şu şekilde tanımlandığını aktarmaktadır: "Piyasa dışı karar almanın ekonomik olarak çalışılması." Bir başka anlatımla, kamu tercihi, neoklasik iktisadın standart araçlarından yararlanarak politik karar alma sürecini incelemektedir.

doğurgalarına toplanması, bireysel çıkarların ve seçimlerin kollektif sonuçlar elde etmek için koordine edilmesi sorunu ve bireysel kararların karşılıklı bağımlılığı noktalarında toplanmaktadır. Bu üç sorun oy kullanma kuralları, kollektif hareket teorisi ve oyun teorisinde ele alınmaktadır (Caporaso ve Levine 2002: 133).

KKT bireysel aktörleri merkeze almaktadır. Bu açıdan aktörün, siyasî parti, çıkar grubu veya bürokrasinin bir üyesi olarak çalışmasının, seçilmiş ya da atanmış olmasının bir önemi yoktur. Politik karar yapıcılar (seçmenler, politikacılar, bürokratlar) ve özel karar yapıcılar (tüketiciler, üreticiler, brokerler) rasyonel öz-çıkarım dikte ettiği şekilde hareket ederler. Bu teori açısından iktisat (piyasa değişimi, üretim, tüketim olarak) ve siyaset (politik mübadele, güç, otorite ilişkileri olarak) özgün alanlar olmaktan çok özel uygulamalar gibi görünmektedir.

Besley (2007: 574-75)'e göre, kamu tercihinin üç özgün özelliği bulunmaktadır. Kamu tercihi analizinde ilk anahtar fikir rasyonel öz çıkarın, yani iktisattaki egoist karar birimleri geleneğinin, siyasete ve siyasî etkileşimlere uygulanmasıdır. İkinci merkezî düşünce, öz çıkarın üzerinde kısıt olarak anayasaların önemidir. Buchanan'a göre politikanın geliştirilmesi için siyaset oyununun içinde oynandığı çerçevenin geliştirilmesi gerekir. Buchanan anayasal dizaynın iki boyutu arasında ayırma gitmektedir. Birinci boyut prosedürel olup işlevi politik yükümlülükler için kurallar belirlenmesidir. İkincisi ise politika tercihlerine doğrudan kısıt getiren mali anayasadır. Besley'e göre, kamu tercihinin kendine özgü üçüncü özelliği normatif çerçevesidir. Kamu tercihi, iyi ve kötü politikaların ayırt edilebilmesi için sosyal refah için spesifik ölçütler geliştirilmesi yaklaşımı yerine, kökenleri 18. yüz yıl klasik liberal düşüncesinden gelen sözleşmeye dayalı bir çerçeve önermektedir.

2.3. - Yeni Politik İktisat⁸

Kamu tercihi politik karar alma sürecini incelemek için neoklasik yaklaşımın standart araçlarından (kısıt altında maksimizasyon yapan karar birimleri, stratejik etkileşim vb)

⁸ Literatürde yeni politik iktisat terimi ile eş anlamlı olarak kullanılan başka terimlere de rastlanılmaktadır. Grindle (1989) neoklasik politik iktisat terimini yeni politik iktisat terimi ile eş anlamlı olarak kullanmaktadır. Öte yandan, bazı kaynaklarda "politik ekonomi" (political economy) veya "yeni politik ekonomi" terimleri kullanılırken, bu yaklaşımın önde gelen kurucuları arasında yer alan T.Persson ve G. Tabellini "politik iktisat" (political economics) terimini tercih etmektedir (Örneğin, Persson ve Tabellini, 1997; 2002). Alesina (2007) ise "yeni (veya yenilenmiş) politik iktisat" terimini kullanmaktadır. Bu çalışmada tüm bu terimleri kapsamak üzere yerine göre politik iktisat veya yeni politik iktisat terimi kullanılmaktadır.

yararlanmaktadır. Bu yaklaşımı paylaşan yeni politik iktisat birçok açıdan kamu tercihi ile ortak özelliklere sahiptir. Aslında yeni politik iktisat yaklaşımının, kamu tercihinin ortaya attığı argümanlar ile ivme kazanan sayısız teorik ve ampirik incelemenin oluşturduğu birikimden ortaya çıktığı söylenebilir (Besley, 2007: 575). Blankart ve Koaster (2006: 174)'e göre, yeni politik iktisat bir taraftan kamu tercihinin karşı çıkarken diğer taraftan da onun ardılı olma iddiasındadır.

“Politik iktisat geçmiş on yıllar boyunca en aktif araştırma alanlarından biri olmuştur. Kamu tercihi okulu, rasyonel beklentiler makro iktisatı ve oyun teorisinin önceki çalışmaları üzerine dayanan politik iktisat modellere rasyonel seçmenler, partiler ve politikacıları dahil ederek sonraki adımı atmıştır. Politik iktisatta rasyonel karar birimleri piyasaları doldurmada ve siyasete katılmaktadır. Rasyonel davranış varsayımı, karmaşık güdü ve ödünlemelerin (trade-off) yeterli ölçüde tanımlanmasına izin vermekte ve ekonomik sistemin işleyişinin anlaşılmasında önemli oranda katkıda bulunmaktadır. Benzeri şekilde, politikacıların güdülerinin dikkate alınması politikanın oluşumunun ve farklı politik kurumların iktisadi politikanın şekillenmesindeki rolünün daha iyi anlaşılmasına imkân sağlamaktadır.” (Persson ve Tabellini, 2002: xv).

Bu ifadelerle göre politik iktisat kamu tercihinin sonraki adımı oluşturmaktadır. Kamu tercihi ise, bu görüş açısına göre, süreçte bir basamaktır. Persson, Roland ve Tabellini (1998: 686)'den alınan aşağıdaki satırlar kamu tercihinin bakış açısını iyi yansıtmaktadır:

“Geleneksel neoklasik teori tamamıyla normatif olup iyiliksever bir planlamacı ve iyi tanımlanmış bir sosyal refah fonksiyonu varsayımı yapmaktadır. Bu durum politikacıların rasyonel olarak öz çıkarlarını izleyeceğini öne süren kamu tercihi okulu tarafından bir karikatür olduğu şeklinde eleştirilmiştir. Ancak, pozitif kamu tercihi teorisi tipik olarak alternatif bir karikatür üzerine dayanmaktadır: İyiliksever Pigou'cu planlamacının yerine geçen ve sadece kendi özel rantlarını maksimize eden Leviathan politika yapıcı. Seçmenlerin çıkarları ve seçmenler arasındaki olası çatışma genellikle göz ardı edilmekte ve politik kurumlar analizde herhangi bir rol oynamamaktadır. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, iki gelenek de mikro politik temellerden yoksundur. Bu iki gelenek arasında bir köprü inşa etmek kamu maliyesi için önemli bir görevdir. Bu demokratik kurumların seçmenlerin çıkarlarını ve öz çıkarıcı politikacıların güdülerini ne ölçüde iyi bir şekilde bir araya getirdiğine ilişkin sorunların ele alınmasını gerektirmektedir.”⁹

YPI'nin ortaya çıkışını 1970'li yıllara kadar götürenler olmakla birlikte (Sayer, 2000: 514; Telatar, 2004: 174), bu yaklaşımın önde gelen isimlerinden olan A. Alesina, T. Persson ve G. Tabellini de paylaştığı genel görüş 1980'lerin ortalarını işaret etmektedir (Alesina, 2007; Persson ve Tabellini, 2002: 2). Sayer (2000: 516) yeni politik iktisadın

⁹ Blankart ve Koester (2006: 175) kamu tercihinin Leviathan'ın çalışılması ile sınırlı olduğu, seçmenler ve seçmenler arasındaki çatışmayı ihmal ettiği şeklindeki eleştirilerin yerinde olmadığını tartışmaktadır.

bu yıllarda sıçrama yapmasını bazı nedenlere bağlamaktadır. Anılan nedenlerden birincisi, literatürde rasyonel beklentiler ve mikro temellere artan vurgunun, politik karar birimlerinin davranışları ve özel sektör karar birimleri, politika rejimleri ve politika kararları arasındaki etkileşimlerin daha tutarlı bir şekilde modellenmesi ihtiyacını ön plana çıkarmasıdır. Öte yandan, oyun teorisi ve asil-vekil teorisindeki gelişmeler de bu tür bir modellemeyi daha kolay hale getirmiştir. İkincisi, 1970 ve 1980’li yıllarda hem küresel düzeyde hem de OECD ülkelerinde meydana gelen makroekonomik gelişmelerin iktisat politikasının yürütülmesine ilişkin geleneksel düşünüş biçimini sorgulamaya açmasıdır. Son olarak, politik değişkenlere ilişkin veri setlerinin oluşturulması ve bunların büyük ölçüde araştırmacıların erişimine açılması da yeni politik iktisat literatürünün sıçrama yapmasında rol oynamıştır. Yeni politik iktisat yazınının gelişmesinde fazla soyut olmayan, pratik ve pozitif nitelikli bazı erken katkılardan da söz edilebilir. Bunlar arasında özellikle politik devresel dalgalanma, zaman tutarsızlığı ve itibar, para politikasında uluslararası karşılıklı bağımlılık, düzenleme, rant arayışı ve yeniden dağıtımına ilişkin transferlerde seçim konularındaki katkılar önemlidir (Sayer, 2000: 514).

Bazı araştırmacılar (örneğin, Olters: 2001), kamu tercihi ile yeni politik iktisat arasında bir ayrıma gitmeden “siyasetin ekonomik teorisi” terimi ile konuya ilişkin katkıları 1950’li yılların öncesine kadar götürmektedir. Diğer bazıları ise (örneğin, Findlay: 1989) yeni politik iktisat terimini 1960, 1970 ve 1980’li yıllarda “kamu tercihi”, “rant arayışı”, “doğrudan verimsiz kâr peşindeki faaliyetler” ve “yeni kurumsal iktisat” adı altında yapılan çalışmaların tümü için kullanmaktadır. Politik iktisadın kamu tercihi teorisine karşı geliştirilen bir eleştiri olduğunu belirten Blankart ve Koester (2006) ise, politik iktisadın tek başına bir paradigma olarak değerlendirilmesinin güç olduğunu belirtmekte ve paradigmatik görüş açısından politik iktisadın kamu tercihi olduğunu ileri sürmektedir. Blankart ve Koester bu değerlendirmeyi her iki yaklaşımın üç ortak araştırma alanındaki (politik devresel dalgalanmalar, devletlerin entegrasyonu ve dağılması, anayasal politik iktisat) performansına dayanarak ve T. Kuhn’un paradigma tanımını esas alarak yapmaktadır. Buna göre, politik iktisadın en önemli başarısı rasyonel beklentileri politik devresel dalgalanma modellerine yerleştirmesidir. Ancak, bu modellerin ampirik başarısının kamu tercihi modellerinden daha iyi olduğu söylenemez. Diğer iki araştırma alanında ise kamu tercihi okulunun açıklamaları daha ikna edicidir.

Blankart ve Koester'e göre, politik iktisat ve kamu tercihinde yapılan araştırmaların karşılaştırılmasından üç temel noktada farklılık ortaya çıkmaktadır. Bunlar yaklaşımların referans noktaları, bireysel özgürlüğe verdikleri önem ve kullandıkları modelleme teknikleridir.

Yeni politik iktisadın mevcut araştırma gündeminin önemli bir alanı olduğunu belirten Drazen (2002: 4)'e göre, politik iktisat hem "eski ve modası geçmiş" hem de "genç ve taze" olma özelliklerini aynı anda taşıyan özel kavramlar grubuna girmektedir. Siyasetin ekonomik sonuçları nasıl etkilediği önemli karakteristiklerinden olmakla birlikte, yeni politik iktisadın belirgin özelliği bu soruna yaklaşım yöntemidir. Yeni politik iktisat, büyük ölçüde, modern ekonomik analizin formal ve teknik araçlarının siyasetin ekonomi için önemini incelemek için kullanması özelliğiyle tanımlanmaktadır (Drazen, 2002: 4).

Siyaset bilimi, kamu tercihi ve politik iktisadı birbirine bağlayan şey çıkar heterojenliğinin merkezî bir işleve sahip olmasıdır. Tercihlerde heterojenlik olmaması bireysel tercihleri kollektif tercihlere dönüştürecekle mekanizmalara da ihtiyaç olmaması anlamına gelmektedir. Benzeri şekilde, çıkar çatışmasının olmadığı bir durumda ekonomi politikasının belirlenmesi temsili bireyin faydasını maksimize etmeye çalışan sosyal plânlamacının seçiminden farksız olacaktır. Heterojenliğin politik iktisat açısından önemi iki önerme ile özetlenebilir. Birincisi, politik kısıtların olması için çıkar çatışması veya heterojenliği gereklidir. İkincisi, siyasetin ekonomi üzerindeki etkisi bu çatışmaların çözüldüğü mekanizmalar aracılığıyla olmaktadır (Drazen, 2002: 9-10). Politik iktisat heterojen karar birimlerinden oluşan bir toplumda seçim sorununu ele alarak başlar. Ancak, refah ekonomisinden farklı olarak vurgu hangi politikanın benimseneceğinin belirlendiği süreç üzerindedir. Daha açık ifade etmek gerekirse, vurgu spesifik bir politik süreçten hangi politika seçimlerinin çıkacağı noktasındadır. Konu farklı ağırlıkların implikasyonu gibi teknik bir konu değil, ağırlıkların nasıl seçildiği politik problemi ve onun ekonomik implikasyonlarıdır (Drazen, 2002: 15-16).

Yeni politik iktisat alanındaki çalışmaların Alt ve Chrystal (1983) çalışmasından sonra ivme kazandığını belirten Persson ve Tabellini (2002: 2-3)'ye göre, anılan araştırmaların kökleri iktisat ve siyaset bilimindeki en az üç farklı geleneğe dayandırılabilir. Bu geleneklerden birincisi Lucas tarafından 1970'li yıllarda yapılan çalışmalara dayanan makro iktisat politikası teorisidir. Lucas, ekonomi politikasının sonuçlarının sistematik

politika kurallarıyla karşılaştırılarak analiz edilmesi gereğine işaret etmiştir. Politika bir kural olarak formüle edildiği takdirde rasyonel bekleyişler aracılığıyla özel kesim bekleyişlerine bir içerik kazandırılabilir. Bu noktada politikaların “güvenilir” veya “zaman tutarlı” olması sorunu gündeme gelmektedir. Politikacıların vazgeçme yönünde bir güdüye sahip oldukları politikalar anılan nitelikleri taşımamaktadır. Bu fikir, rasyonel bireylerin stratejik olarak düşünme ve bekleyişlerini politika yapıcıların güdülerini dikkate alarak oluşturma anlamında rasyonel bekleyişlere oyun-teorik bir temel kazandırmış ve makroekonomi politikasına politik yaklaşımda önemli bir aşama olmuştur. 1980’lerin ortalarından bu yana makroekonomik politika konusunda hızlıca gelişen bir literatür politika yapıcıların güdeleri ile ilgili hipotezleri daha sağlam temellere dayandırmaya çalışmaktadır. Bu geleneği izleyen araştırmalarda teorik iktisadî temel ve bireysel rasyonellik korunmakta ve zamanlararası politika seçimleri ve ekonomik dinamiklere özel önem verilmektedir.

Ekonomi politikasının pozitif analizi konusunda ikinci ve daha yerleşik bir gelenek, daha önce değinilen, kamu tercihidir. Kamu tercihi okulu, ekonomi politikası araştırmalarında hala etkili olan birçok fikrin babasıdır. Bunlardan bir tanesi, özellikle organize çıkar gruplarınca yapılan lobicilik ve rant arayışı faaliyetleri başta olmak üzere, çıkar gruplarının önemine yapılan vurgudur. Bir diğer önemli katkı, siyasetteki birçok asil-vekil sorununun, kamunun spesifik politika programlarının ayrıntıları hakkında bilgilendirilmemiş olmasından kaynaklandığı fikridir. Son olarak, kamu tercihi okulunun kısıtların önemini vurguladığı da eklenmelidir. Ancak, kamu tercihi geleneğinden gelen araştırmacılar formal oyun-teorik araçlar kullanma veya çok güçlü bireysel rasyonellik kavramları empoze etme konusunda isteksiz davrandıklarından başlangıçtaki çalışmaların bir kısmının teorik veya mikro ekonomik temelleri zayıf kalmıştır (Persson ve Tabellini, 2002: 3).

Politik iktisat konusundaki üçüncü araştırma geleneği sıklıkla rasyonel seçim olarak da adlandırılan siyaset bilimindeki formal analizdir. Bu yaklaşım, 1980’lerin başından beri, belirli politik kurumlar içinde kollektif seçim konusuna yoğunlaşmakta ve işbirliğine dayanmayan oyun teorisi araçlarını kullanarak kurumsal detayları modellemektedir (Persson ve Tabellini, 2002: 3).

1980'lerin başlarına kadar yukarıda değinilen üç araştırma geleneği büyük ölçüde birbiriyle etkileşime girmeden paralel bir şekilde gelişmiştir. Ancak, zaman içerisinde anılan yaklaşımlar arasındaki bütünleşme artmaktadır. Yeni politik iktisat yaklaşımını en iyi yansıtan kaynaklardan biri olan Persson ve Tabellini (2002)¹⁰, bu üç geleneğin en iyilerini bir araya getirmeye çalışmaktadır¹¹. Persson ve Tabellini (2002: 4) yaklaşımlarını, “*Makroekonomik politika teorisinin denge yaklaşımını alarak ve rasyonel seçimin araçlarından yararlanarak kamu tercihindeki bazı klasik sorunları incelemek*” şeklinde özetlemektedir.

Yeni politik iktisadın ortaya çıkmasında, bu ayrımın başında da belirtildiği üzere, gelişmiş ülkelerin ekonomi politikası ve göstergelerinde geleneksel iktisat politikası modeli ile açıklanamayan farklılıkların yaygınlık kazanması da etkili olmuştur. Örneğin, 1990'ların sonlarında toplam kamu harcamalarının GSYH içindeki payı İsveç'te %60'ı ve birçok Avrupa ülkesinde %50'yi aşarken Japonya, ABD ve İsviçre'de %35 civarındaydı. Aynı eğilim zaman içerisinde ve kamu harcamalarının bileşiminde de gözlenmektedir. Örneğin, elde verisi bulunan 14 OECD ülkesinde kamu harcamalarının GSYH içindeki payı I. Dünya Savaşının hemen öncesinde %10'dan daha az iken, bu oran 1960'a kadar %30'a, 1990'ların ortalarında ise %50'ye yaklaşmıştır. Benzeri bir görünüm kamu borç düzeyi için de söz konusudur. Benzer ekonomik yapılara ve gelişmişlik düzeylerine sahip ülkelerdeki enflasyon oranları ve yolsuzluk göstergelerinde de önemli farklılaşmalar gözlenmektedir. Buna karşılık, bazı zaman dilimlerinde ortak örüntüler de görülmektedir. Enflasyonun 1970'lerde artması ve 1990'larda tekrar iniş eğilimine girmesi, kamunun ekonomi içindeki büyüklüğünün 1930'lar ve 1960'larda büyürken 1980'lerde düşüş eğilimine girmesi örnek olarak sayılabilir (Persson ve Tabellini, 1999; 2002: 1).

Yukarıda da belirtildiği üzere, bütün bu farklılık ve ortak örüntülerin bir sosyal plânlamacının temsili bireyin faydasını maksimize ettiği geleneksel yaklaşımla açıklanması mümkün değildir. Bu soruları cevaplandırabilmek için farklı ülkelerin neden farklı makroekonomik politikalar seçtiklerini açıklayabilen pozitif bir teoriye ihtiyaç

¹⁰ YPI yaklaşımının ilk araştırma aşamasının (1980'lerin ortalarından 1990'ların ortalarına kadar) sonuçlarını sistematik bir şekilde özetleyen üç kitaptan biri, içerik itibarıyla de en kapsamlısı, Persson ve Tabellini (2002)'dir. Diğer iki kitap Drazen (2000) ve Grossman ve Helpman (2001)'dir (Alesina, 2007).

¹¹ Blankart ve Koester (2006) Persson, Tabellini ve Alesina'nın çalışmalarının politik iktisat yaklaşımını yansıttığını kabul etmekte ve değerlendirmelerini buna göre yapmaktadır.)

vardır. Böyle bir teoriye ilişkin ilk adımlar makroekonomik politikada güvenilirlik (zaman tutarsızlığı) sorunu ve ilk nesil politik devresel dalgalanma modelleri ile atılmıştır. Ancak bu yazın 10 yıl kadar gerçek bir atılım gerçekleştirilememiştir (Persson ve Tabellini, 1997). Aslında, kamu tercihi okulu bu konuda önemli katkılar sağlamıştır. Ancak, kamu tercihinin 1970'lerin ortalarından itibaren rasyonel beklentiler devrimi, oyun teorisi ve ekonometrideki ilerlemeler ile büyük bir dönüşüm içerisinde olan iktisadın metodolojisini kabul etmemesi, geleneksel iktisatçıların da kamu tercihinin katkılarını ihmal etmeleri nedeniyle kamu tercihi ana akım iktisadın kıyısında kalmıştır (Alesina, 2007).

Buna karşılık, yeni politik iktisat 1980'lerin ortalarından itibaren ana akım iktisada daha fazla yaklaşıma ve iktisadın en aktif araştırma alanlarından biri haline gelmeye başlamıştır. Yeni politik iktisat alanındaki ilk araştırma aşamasının sonuçları 10 nolu dipnotta değinilen kitaplarda toplanmıştır. Bu kitaplarda toplanan araştırmalar geleneksel konuları kapsamaktadır: Seçimlerin ekonomik politikaların belirlenmesi üzerindeki etkisi, seçim sonuçlarının belirleyicileri, politikaların -özellikle de maliye politikasının stratejik olarak manipülasyonu- merkez bankası bağımsızlığı, maliye politikasında yeniden dağıtımçı çatışmalar, gelişmekte olan ülkelerde geciktirilmiş reformların politik iktisadi, lobicilik modelleri, mali federalizm ve politik devresel dalgalanmalar. 1990'ların ortalarından itibaren daha zorlu konular da ele alınmaya başlanmıştır. Örnek olarak, kurumların nereden geldiği, belirli politik kurumların kökeninin ne olduğu ve kurumların ne kadar hızlı değiştiği; kültürün ekonomik sonuçları ve kalkınmayı açıklamadaki rolü; ekonomik çalışma, başarı ve başarısızlıklarda etnik kimliğin rolü; ülkeleri bir arada tutan ya da ayrılmalara yol açan ve ulusların büyüklüğünü açıklayan faktörler sayılabilir. Bu konulara politik kurumların ekonomik sonuçlar üzerindeki etkisi, demokrasi ile kalkınma arasındaki ilişkinin işareti ve yönü ve bu çerçevede politik sistemin istikrarının ekonomik sonuçlar üzerindeki etkisi de eklenmelidir (Alesina, 2007).

Alt ve Alesina (1996)'ya göre "politik ekonomi" kavramı şu iki merkezî soruyu eşanlı olarak cevaplandırmaya çalışan araştırmalara işaret etmektedir. Birincisi, kurumlar bireysel güdü, strateji ve seçimlere tepki olarak nasıl gelişmektedir? İkincisi, kurumlar politik ve ekonomik sistemlerin performansını nasıl etkilemektedir? Politik iktisat, ekonomik yaklaşımı kullanarak politik süreç ve kurumların kökenini ve devamını ve

kamu politikalarının formülasyon ve uygulamaya konulmasını açıklamaktadır. Aynı zamanda, politik ve ekonomik kurumların bireysel davranışı nasıl kısıtladığı, yönlendirdiği ve yansıttığı üzerine odaklanarak piyasa olgularının içinde gerçekleştiği politik bağlamları vurgulamakta ve üretim, kaynak tahsisi ve kamu politikası gibi kollektif doğurgaları bir arada açıklamaya çalışmaktadır. Tek başına iktisat veya siyaset biliminin aksine politik iktisat hem politik süreç içinde ekonomik davranışı hem de piyasa yerinde politik davranışı vurgulamaktadır.

Saint-Paul (2000) politik iktisat literatürünün iki özellik ile karakterize edilebileceğini belirtmektedir. Bu özelliklerden birincisi, amaç ile ilgilidir. Buna göre, birincil amaç fiili ekonomik politikayı açıklamaktır. İkinci özellik ise, geleneksel iktisadî yaklaşımdaki sosyal refah maksimizasyonu varsayımının terk edilmesidir. Politikanın politik bir mekanizma tarafından belirlendiğini ve bu nedenle toplumdaki en güçlü grupların çıkarlarını yansıttığı açıkça dikkate alınmaktadır. Saint-Paul'ün dikkat çektiği özellikler literatürde de genel kabul gören noktalardır. Örneğin, Drazen (2002: xiii) yaptığı çalışmanın tek başına siyaset ya da kamu tercihidenden çok siyasetin ekonomik sonuçlar konusundaki implikasyonları üzerine yoğunlaştığını belirtmektedir. Persson ve Tabellini (2002) kapsamlı çalışmalarının amacını “modern demokrasilerde ekonomi politikasının açıklanması” olarak göstermektedir. Daha spesifik olarak belirtmek gerekirse çalışmanın amacı; yeniden dağıtım programlarının boyut ve biçiminin, kamu malı temininin hacim ve türünün, alternatif vergi tabanları arasındaki vergi yükünün, bütçe açıklarının büyüklüğünün, kamu görevlilerinin yolsuzluklarının boyutu gibi soruların cevaplarının araştırılmasıdır. Bu soruların cevaplarını araştırırken siyaset bilimi ile iktisat arasındaki sınıra ulaştıklarını belirten Persson ve Tabellini, yaklaşımlarında her iki disiplinin etkili olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

“Siyaset biliminde olduğu gibi kollektif seçim ve politik kurumları çalışıyoruz. Politika kararlarının nasıl alındığını, bu kararları alan politikacıların güdü ve kısıtlarını neyin şekillendirdiğini ve politika üzerindeki çatışmanın nasıl çözüldüğünü anlamak istiyoruz. Ancak, iktisatta olduğu gibi, nihai olarak politika kararlarının sonuçları ile ilgileniyoruz. Ayrıca, politikanın ekonomik sonuçlarının özel karar birimlerinin politika tercihlerine nasıl yansıdığını ve bu tercihlerin kamu politikasına tekrar nasıl dahil edildiğini anlamak istiyoruz.” (Persson ve Tabellini, 2002: 2).

2.3.1 - Politik İktisat ve Politika Belirlenme Süreci

Politik iktisadın üzerinde yoğunlaştığı konu, bu çalışmanın amacı açısından, iktisat politikası belirlenme sürecidir. Politika belirlenme süreci siyasetin iktisadi en fazla etkilediği alandır. İktisat politikasının çalışılması, Alt ve Chrstal (1983: 3)'in de ifade ettiği gibi, iktisat ve siyaset biliminin kesişim alanına girmektedir.

Timbergen ve Theil'e¹² dayanan geleneksel optimizasyon yaklaşımında politika oluşum sürecinde politikacı, amacı toplumsal refahı maksimize etmek olan iyiliksever bir sosyal planlamacı olarak modellenmektedir. Bunun anlamı iktisat politikası analizinde tek ilgi alanı ekonomiyi mümkün olan en iyi sonuca götürmek olan hükümetin dışsal kabul edilmesidir. Böylece iktisat politikası analizi kısıt altında maksimizasyon gibi teknik bir alıştırmaya indirgenmiş olmaktadır. Politika yapıcının müdahalesi sadece piyasa başarısızlığı olgusu kapsamında ele alınmaktadır. Daha sağlıklı bir analiz için bazı soyutlamalar yapılması esasına dayanan bu yaklaşımın yararları olduğu kuşkusuzdur. Ancak, bu yaklaşımın analiz amaçlı olduğunun göz ardı edilmesi sakıncalarının da gözlerden kaybolmasına yol açmıştır. Zaman içerisinde iktisadın alanı daralmış ve yapılan analiz kıt kaynakların tahsisini etkileyen ve ekonomik sonuçları belirleyen faktörlere ilişkin kısmî ve sınırlı bir fotoğraf sunmaktan öteye gidememiştir (Sayer, 2000: 514). Halbuki, hükümet yaptıkları ve yapmadıklarıyla makroekonomik performans ve istikrar üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Kamu harcamalarının GSYH içindeki payı bir ölçüt olarak alındığında hükümetin bu etkisi, son 25-30 yıl hariç, artma eğiliminde olmuştur. Öte yandan, 1950 ve 1960'lı yıllarda hükümetlerin piyasa başarısızlıklarını düzeltereği görüşü egemen iken 1970 ve 1980'li yıllarda hükümetin genişleyen rolü konusunda çekinceler ön plâna çıkmaya başlamıştır. Benzeri bir gelişme bürokratların güdüleri için de gündeme gelmiştir. Sonuç itibariyle, birçok iktisatçı arasında devletin gereğinden fazla şey yapmaya çalıştığı görüşü yaygınlaşmaya ve "iyiliksever sosyal koruyucu" ve "kendini düşünmeyen bürokrat" imajları ortadan kaybolmaya başlamıştır. Bunun uygulamaya yansımaları ise bütün dünyada hükümetlerin daha az plân yapması, daha az mülkiyet sahibi olması ve daha az düzenleme yapması şeklinde olmuştur (Snowdon ve Vane, 2005: 523).

¹² Tinbergen ve Theil analizi için bkz. Telatar (2002: 26-37) ve Snowdon ve Vane (2005: 520).

Geleneksel makroekonomik politika analizi ekonominin alternatif ancak dışsal politika hareket ve kurallarına nasıl tepkide bulunduğu pozitif sorusunu sorar. Bu tepkilerin bilinmesi halinde analistlerin normatif politika önerisi aşamasına geçmesi mümkün olmaktadır. Ancak, bu yaklaşım ülkeler arasındaki makroekonomik politika farklılıkları ile aynı ülkenin farklı zamanlarda farklı politikalar izlemesi konusuna bir açıklama getirememektedir. Yeni politik iktisat yaklaşımının bir çabası da anılan türden sorulara açıklık getirecek pozitif bir teori geliştirmektir. Politikaların en önemli belirleyicileri olarak kurumları vurgulayan bu yeni yaklaşımda “Hangi politikalar izlenmelidir?” sorusunun yerine “Ne tür politika belirleyici kurumlar daha iyi politika sonuçları üretir?” sorusu geçmektedir. Bu çizgideki araştırmaların genel yaklaşımı gözlemlenen ekonomik politikaların hipotetik bir sosyal optimumdan sapmalarını, optimizasyon yapan politika yapıcıların karar problemindeki spesifik güdü kısıtlarına başvurarak açıklamaktır. Pozitif analiz ilgili güdü kısıtlarının ortaya konulması üzerinde odaklanırken normatif analiz bunları gevşetebilecek kurumsal reformlar üzerinde yoğunlaşmaktadır (Persson ve Tabellini, 1997: 2).

İktisadın kıt kaynakların optimum kullanımı olduğu (iktisat teriminin hesaplama anlamının esas alınması) görüşünün politika belirlenme sürecine uygulanması örtük ancak can alıcı bir varsayımı da içermektedir. Bu varsayım, bir kez optimal politika hesaplandığında politika yapıcının onu uygulamaya koyacağı varsayımdır. Bir başka deyişle, optimal politika ile gerçekte seçilen politika özdeştir. Tercihlerin yalnızca doğrudan fayda ve maliyete dayalı olarak yapıldığı, yapılan tercihlerin karara katılmayanlar üzerindeki olası etkilerinin dışsallık olarak nitelendirildiği neoklasik yaklaşımda politika oluşum süreci bir “kara kutu” olarak görülmektedir. Bu düşünce yapısında politika araçları ve rasyonel karar birimlerinin optimizasyon yaptıkları kurumsal bağlamlar dışsal değişkenler ve/veya iktisadî analizin dışındaki kısıtlar olarak ele alınmaktadır. Politika yapıcı, iyi tanımlanmış bir sosyal refah fonksiyonunu maksimize etmeye çalışan ya da müdahalenin bölüşüme ilişkin etkilerini pek dikkate almadan piyasa başarısızlıklarını düzeltmeye uğraşan iyiliksever bir sosyal planlamacı olarak betimlenmektedir (Sayer, 2000: 513). Buna karşılık, politik iktisat fiilen uygulanan politikaların çoğunlukla optimal politikalardan farklı olduğu gözlemi ile başlamaktadır. Optimal politikalar teknik ve enformasyonel kısıtlara tâbi iken çıkar çatışmalarından ve bu çatışmalar ile birlikte kollektif tercihler yapma ihtiyacından ortaya

çıkan politik kısıtları dikkate almamaktadır. Pozitif politik iktisat, politik kısıtların politika tercihlerini nasıl etkilediğini irdelemektedir. Politik kısıtların analize dahil edilmesi toplumların çıkar çatışmaları ortamında politika seçiminde kullandıkları mekanizmaların iyiliksever bir sosyal plânlamacının seçeceğinden çok farklı olacağı anlamına da gelmektedir. Normatif politik iktisat ise mevcut politik kısıtlar veri iken toplumların spesifik ekonomik amaçları en iyi şekilde başarmaya nasıl yönlendirilebileceği sorusunu sormaktadır. Bu yaklaşım mevcut kurumsal çerçeve içinde politik kısıtların nasıl üstesinden gelineceğini ve aynı zamanda ekonomik hedefleri daha iyi gerçekleştirebilmek için politik kurumların dizayn edilmesini içermektedir (Drazen, 2002: 6-7).

İktisat politikası oluşum sürecinde politik kısıtların da dikkate alınması gerekliliği için birçok neden ileri sürülebilir. Birincisi, iktisat politikası önerileri politik nitelik taşımaktadır. Örneğin, iktisat politikaları toplumdaki gelir ve servet dağılımını etkilemektedir. İkincisi, neoklasik yaklaşımın politika otoritesine ilişkin varsayımları gerçekçi değildir. Bunun yerine, politika yapıcılarının, belirli kısıtlar ve güdüler çerçevesinde hareket eden rasyonel ve maksimize edici “vekil”ler olarak formüle edilmesi inceleme konusu olgunun daha iyi açıklanması açısından gereklidir. Politika oluşum süreci ex ante ve ex post çıkar uyumsuzluğu ve bu uyumsuzlukların çözüm mekanizmalarını içeren bir süreçtir (Drazen, 2002: 10-12). İktisat politikalarının “politik” niteliği bu politikaların anlaşılması için sosyal gruplar arasındaki güç dağılımının ve kurumsal yapının dikkate alınmasını gerekli kılmaktadır.

Politik iktisat yaklaşımında politika yapıcı büyük ölçüde toplumsal merkezli (sınıflar, çıkar grupları, siyasî partiler ve seçmenler) ve devlet merkezli (teknokratlar, bürokratlar ve devlet çıkarları) güçlerin etkisi altındadır. Bu yaklaşımda hükümet ekonomik ve politik güçlerin etkileşiminin merkezinde yer almaktadır. İktidardaki politikacılar ekonomi politikasının seçimi ve uygulanmasından sorumlu olup davranışları politik sistemi oluşturan çeşitli kurumsal kısıtlar ile şekillenmektedir. Böylece bu yaklaşımda politika yapıcılarının güdeleri ve bu güdelerin politika tercihlerine etkileri ön plana çıkmaktadır (Snowdon ve Vane, 2005: 520-21).

Yukarıda belirtildiği üzere, pozitif politik iktisat bakış açısından politika yapıcılarının güdü kısıtları önemli bir işleve sahiptir. Persson ve Tabellini (1997: 2-5) beş tane güdü

kısıtına değinmektedir. Birinci güdü kısıtı politikada inandırıcılık sorunu çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. İkinci güdü kısıtı iktidardaki partinin yeniden seçilme şansını arttırmak için bozucu politikaları uygulamaya koymaya hazır olması anlamında politik fırsatçılıktır. Bu güdü kısıtı tipik olarak politikacıların sadece iktidarda olmayı önemsedikleri ve seçmenlerin rasyonel olmakla birlikte bilgilendirilmedikleri durumda geçerlidir. Üçüncü güdü kısıtı politik kutuplaşma ve istikrarsızlığın ön plana çıkardığı politik ideolojidir. Bu güdü kısıtı seçim döngülerinin yanı sıra dinamik bağlamda “stratejik miyopluğa”¹³ da yol açabilir. Politik ideoloji aynı zamanda seçmenleri etkilemek için durum değişkenlerinin manipüle edilmesini de ima etmektedir. Gelecekteki olası rakiplerin ve seçmenlerin stratejik olarak kullanılması politik sistemin kutuplaşma ve istikrarsızlık derecesi arttıkça artmaktadır. Bu bağlamda politik çatışma ve politika aşırılıklarını dizginleyecek kurumsal kontrol ve denetimler yararlı olabilir.

Dördüncü güdü kısıtı, karar yapma gücünün çok sayıda politik aktör arasında dağıldığı durumlar ile bağlantılıdır ve “bölünmüş hükümet” olarak adlandırılabilir. Örnek olarak, koalisyon hükümetleri, belirli kamu kurumları için yumuşak bütçe kısıtlarının öngörülmesi veya özel çıkar gruplarının lobicilik faaliyetleri sayılabilir. Bölünmüş hükümet ile bağlantılı sorunlar büyük ölçüde “ortak havuz sorunu” veya dinamik bağlamda “miyop davranışlar” şeklinde maliye politikasında ortaya çıkmaktadır. Son güdü kısıtı gelir heterojenliği varken ortaya çıkan yeniden dağıtım yönündeki baskılardır. Bu tür baskılar harcamaların bileşimi, vergi politikası ve vergilemenin yapısının belirlenmesinde etkili olduğundan sonuçta eşitsizlik ile ekonomik performans arasında da dolaylı bir bağlantı ortaya çıkmaktadır.

2.3.2 - Politik İktisat Modellerinin Temel Taşları

Saint-Paul (2000) yeni politik iktisatta tasarrufa ilişkin hayat boyu hipotezi veya dış ticarete ilişkin Hecksher-Ohlin teorisi gibi merkezî bir teorinin ortaya çıkarılamamasını üç nedene bağlamaktadır. Birinci neden, politik iktisadın rasyonellik varsayımını daha da tartışmalı olan bir alana taşımasıdır. İkincisi, teori uygulamanın çok ilerisindedir. Politik iktisatta politikalar, seçmen tercihlerinin dağılımı ve politik kurumların yapısı gibi daha köklü, ancak zaman içerisinde fazla değişmeyen değişkenler ile

¹³ Bu kavram ile farklı ideolojik tercihlere sahip bir partinin yerine geçebileceğinin farkında olan iktidardaki partinin, rakibinin gelecekteki davranışlarını etkilemek için, örneğin kamu borcu biriktirme veya yatırımları erteleme yönünde bir güdüye sahip olması ifade edilmek istenmektedir.

açıklanmaktadır. Bu durum ülkelerarası çalışmalar yapılması yönünde bir eğilim ortaya çıkarmakta, ancak bu kez de verilerin karşılaştırılabilirliği, ölçüm hataları ve dışlayıcı (outlier) gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlara birçok değişkenin sayısallaştırılması konusundaki güçlüklerin de eklenmesi gerekir. Son olarak, yeni politik iktisat literatürünün bir diğer yetersizliği basit soyut modeller bağlamında yoğun bir şekilde spesifik örnekler üzerine dayanmasıdır. Bu durum beraberinde iki sorunu gündeme getirmektedir. Birincisi, ulaşılan birçok sonuç bir varsayımın değişimiyle tersine çevrilebilir ve modelin soyutluğu veri iken hangi modelleme seçeneğinin daha inandırıcı olduğunun belirlenmesi kolay değildir. İkincisi, modellerin sonuçları gerçek hayat olguları ile karşılaştırıldığında açık olmaktan uzaktır. Örneğin, başkanlık sistemindeki bütçe sürecini modellemek için iki dönemli bir oyun kullanıldığında bunun anılan türden süreçlerin makul bir temsili olup olmadığı, para politikası modeli oluşturulurken esas alınan çıktı-enflasyon zıtlığından, çok daha az açıktır.

Tüm politik sistemlere uygulanacak genel-geçer ortak bir model henüz geliştirilmemiş olmakla birlikte, Drazen (2008) ortak bir analiz çerçevesi için tüm politik iktisat modellerinin sahip olması gereken “temel taşları” belirtmektedir. Drazen’e göre bunlar, politik aktörler, aktörlerin amaçları ve politik mekanizma ve kısıtlardan oluşmaktadır.

İktisat politikası belirlenme sürecinin ekonomik analizin bir parçası haline getirilerek incelenmesi ve bu süreçte politik kısıtların dikkate alınması politika belirleyiciler üzerinde etkili olan faktörlerin de çalışılmasının önünü açmıştır. Bu çerçevede gündeme gelen politika belirleyici olarak hükümetin ve genel olarak politik sistemin devamlılığı (istikrarı) konusu ikinci bölümde ele alınmaktadır.

BÖLÜM II POLİTİK İSTİKRARSIZLIK

Politika (politics) doğası gereği çatışma içermektedir. Toplumu oluşturan bireyler veya gruplar genellikle hangi politikanın uygulanacağı konusunda birbiriyle çatışan çıkar ve tercihlere sahiptir. Gücü elinde bulundurmamak bu gücü elinde bulunduran gruplara (hükümet, yönetim, vb) ekonomik ve sosyal politikalarda kendi çıkar, görüş ve değerleriyle uyumlu değişiklikler yapma olanağı sağlar. Bu durumda ulusal düzeyde refahı arttıracak politikaların izleneceğini varsaymak gerçekçi değildir. Bu nedenle toplum ya da hükümetin bir politika benimsediği her durumda potansiyel olarak bundan yarar elde edenler (kazananlar) ve zarara uğrayanlar (kaybedenler) olacaktır. Daima çatışan çıkarların olması gerçeği politik çatışmanın kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. Politik gerilim ve çatışmaların ise zaman içerisinde düzenli veya düzensiz hükümet değişikliklerine yol açması olasıdır (Acemoglu ve Robinson, 2007: 20-21; Miljkovic ve Rimal, 2008: 3). Çıkarların ve bunun sonucu olarak da uygulanacak politika tercihlerinin varlığı politik çatışma için yeterli olmakla birlikte bunun istikrarsızlık boyutuna ulaşım ulaşmayacağı çeşitli faktörlere bağlıdır ve ayrı bir konudur. Aslında politikanın varlık nedeninin de bir yönüyle anılan çatışmaları istikrarsızlık boyutuna vardırılmadan çözüme kavuşturmak olduğu, bu tür çatışmaların olmadığı bir ortamda politika kurumuna ihtiyaç bile olmadığı söylenebilir.

Politik istikrar ya da politik sistemlerin istikrarı konusu ilk çağlardan beri üzerinde durulan bir konu olmakla birlikte 1960 ve 1970’li yıllarda siyaset biliminde ve siyaset sosyolojisinde yaygın bir şekilde çoğu ampirik olan çalışmalara konu olmuştur. Bu çerçevede, çeşitli üniversite ve araştırma kuruluşlarının bünyesinde çok sayıda ülkeyi kapsayan veri setleri oluşturulmaya başlanmıştır. Toplanan veriler üç genel kategoriye ayrılıyordu: Politik olaylar, ulus devletlerin sosyo-ekonomik karakteristikleri ve rejimlerin yapısal karakteristikleri (Sanders, 1981:10). Politik istikrar ile ilgili çalışmaların başlamasında Sanders (1981:21)’in “kurucu babalar” olarak nitelendirdiği S. Martin Lipset ve H. Eckstein’in katkıları büyüktür. 1960 ve 1970’li yıllardaki teorik ve ampirik çalışmalarda yoğunluğun daha çok iç çatışma davranışları ile politik sistemleri istikrarlı yapan unsurların ortaya konulması üzerinde olduğu söylenebilir. Bu kapsamda, veri setlerinden yararlanılarak üretilen çeşitli göstergeler ile politik istikrarsızlığa veya bu kavram kapsamında yer alan iç savaş, darbeler, siyasî şiddet

olayları gibi bazı olgulara ilişkin genel eğilimlerin ve nedenlerinin belirlenmeye çalışıldığı, ülkeler ve politik sistemler/rejimler arasında politik istikrar noktasında gözlemlenen farklılıkların nedenlerinin irdelendiği, modernleşme-demokrasi-istikrar ilişkisinin niteliği gibi sorulara cevap arandığı görülmektedir. 1980'lerin ortalarından ve özellikle de 1990'lı yıllardan itibaren ise politik istikrar konusu ekonomik göstergeler üzerindeki etkisi bağlamında iktisat yazınında geniş bir şekilde yer almaya başlamıştır.

Politik istikrar/istikrarsızlık konusundaki geniş teorik ve ampirik yazına karşılık istikrar/istikrarsızlığın özellikle nedenleri ve ölçülmesi konusunda tam bir görüş birliğinin sağlandığını söylemek güç görünmektedir. Hurwitz (1973)'e göre, politik istikrar kavramı siyaset biliminde kavram formasyonu, operasyonel hale getirilmesi ve ölçülmesi ile ilgili araştırmalarda var olan bulanıklık ve karışıklığın çok iyi bir örneğini oluşturmaktadır. Sanders (1981: XIV, 3), yayımlanan çok sayıda araştırmaya rağmen istikrar ve istikrarsızlığın kaynakları konusunda fazla bir şeyin bilinmediğini, istikrar kavramını tanımlarken kullanılan terimler konusunda karışıklık söz konusu olduğunu, buna karşılık kavramın anlamı konusunda genel hatlarıyla bir anlayış birliği sağlandığını¹⁴ belirtmektedir. Gurr (1974: 1483-84) ise, istikrar konusunda kavramsal ve uygulamalı farklılıkların politik sistemin ne olduğu konusundaki anlaşmazlıklardan ileri geldiğini belirtmektedir. Bu durum politik sistemin düzgün işleyişi açısından hangi koşulların hayati olduğu noktasında paradigma birliğinin olmadığını göstermektedir.

Konu ile ilgili yazında politik istikrar/istikrarsızlık kavramının yanı sıra bu kavramın bir alt ögesi olarak kabul edilen kavramlar da geniş bir şekilde kullanılmaktadır. Birçok yazarda politik istikrarsızlık ile politik şiddeti eş anlamlı görme eğilimi görülmektedir (Hurwitz, 1973). Yazında politik istikrarsızlık, sosyo-politik istikrarsızlık, yaygın politik şiddet gibi kavramların yanı sıra etnik-dilsel ve dini bölünme (fractionalization, fragmentation), kutuplaşma, devlet başarısızlıkları¹⁵ gibi kavramların da zaman zaman kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada politik istikrarsızlık terimi tercih edilmektedir.

1 – POLİTİK İSTİKRARSIZLIĞIN TANIMI VE TÜRLERİ

Hurwitz (1973) politik istikrar kavramı konusunda beş farklı görüş ve yaklaşım sıralamaktadır: Şiddetin yokluğu, hükümetin iktidarda kalma süresi, meşru anayasal bir

¹⁴ Sanders (1981: XII)'e göre bu anlayış birliği istikrarın belirli türdeki istikrarsızlaştırıcı politik olayların görelî yokluğu olduğu noktasındadır.

¹⁵ Acemoglu vd (2003)'de geçen bu kavram, farklı hizipler arasındaki iç savaşlar, devrimler, şiddet içeren iç çekişmeler gibi belli başlı politik krizleri ifade etmektedir.

rejimin varlığı, yapısal değişimin olmaması ve çok boyutlu yapısal bir özellik olarak istikrar.

Politik istikrarın en yaygın ve ilk planda akla gelen anlamı iç çatışma ve şiddet olaylarının olmamasıdır. Bu yaklaşımda, karar alma ve siyasî-toplumsal değişimin çatışma ve kargaşa içeren süreçlerin sonucunda değil, kurumsallaşmış süreçlere göre gerçekleştiği ve yasalara saygının olduğu bir yönetim biçimi (polity) istikrarlıdır. Politik sistemin yöneticilerinin şiddet içeren süreçler sonunda hızlı bir şekilde değişmesi ise istikrarsızlığın bir göstergesidir.

Politik istikrar konusundaki ikinci yaklaşım politik istikrarı kabinenin veya hükümetin görevde kalma süresinin uzunluğu ile eşdeğer saymaktadır. Buna göre, hükümet ya da yönetimin iktidarda kalma süresinin uzaması politik istikrarın bir işareti olarak değerlendirilmekte ve ülkelerarası karşılaştırmalarda istikrar göstergesi olarak alınmaktadır. Hurwitz (1973)'in aktardığına göre, bu konuda en iyi bilinen ve referans olarak alınan politik istikrar ölçütünü Bruce Russett vermektedir. 1945-1961 dönemini ve 87 ülkeyi kapsayan Russett'in çalışması yönetici (executive) istikrarını, söz konusu ülkenin bağımsız kaldığı yıl sayısını başbakan/devlet başkanı (chief executive) sayısına bölerek elde etmektedir. Politik istikrarı meşru anayasal bir düzenin varlığı olarak gören yaklaşıma göre "meşruiyyet" istikrar kavramının tanımlanmasında birincil bir öneme sahiptir. Meşruiyyet kavramı ise politik sistem ve bu sistemin çıktılarının toplum tarafından doğru ve uygun olarak kabul edilme derecesi olarak anlaşılmaktadır. Bu yaklaşımda istikrar için istikrarsızlaştırıcı olumsuz olguların olmaması yeterli olmamakta, olumlu destek ve kabulün varlığı da aranmaktadır. Yazında sıkça atıfta bulunulan S.Martin Lipset'in istikrar tanımı bu gruba girmektedir. Lipset'e göre geçmiş 25 yıl¹⁶ içerisinde demokratik oyunun kurallarına karşı çıkan ciddi bir politik hareketin olmaması istikrarın varlığının bir kanıtıdır. Lipset'in çalışmaları, politik istikrarsızlık konusunda çok sayıda ülkeyi içeren ilk ampirik çalışma olması özelliğiyle önem taşımakta ve yazında geniş bir yer bulmaktadır. Lipset'in çalışmaları birbiriyle ilgili ancak farklı alanlarda araştırmalar yapılmasını başlatmıştır (Sanders, 1981: 5).

Politik istikrar konusundaki dördüncü yaklaşım yapısal değişimin olmamasını esas öge olarak ön plana çıkarmaktadır. Buna göre, zaman içinde temel yapısal düzenlemelerinde

¹⁶ Lipset'in görüşlerini dile getirdiği Türkçe'ye de çevrilen "Political Man" isimli eseri 1959 yılında yayımlanmıştır. Son 25 yıl ifadesinin bu çerçevede anlaşılması gerekir.

değişiklik olmasını önleyen sistem istikrarlıdır. İstikrarlı yönetim biçimlerini çevresel baskılar karşısında örüntüsünü devam ettiremeyen istikrarsız yönetim biçimlerinden ayıran ölçüt devamlılık veya formun sürekliliğidir¹⁷.

Hurwitz (1973)'in sınıflandırmasına göre politik istikrar konusundaki son yaklaşım istikrarı çok yönlü toplumsal bir nitelik olarak gören yaklaşımdır. Bu yaklaşımda izole edilmiş tek ölçüt yerine sistemik istikrara vurgu yapılmaktadır. Bu özelliğiyle de diğer çeşitli yaklaşımların birleştirilmesi ve sentez edilmesi çabası olarak görülebilir¹⁸.

Sanders (1981: 49-50) ise, politik istikrarsızlık konusundaki mevcut yaklaşımları üç gruba ayırmaktadır: Lipset'in çalışmalarına dayanan devamlılık yaklaşımı, uygulama yönelimli sıklık yaklaşımı (boyutsal okul) ve politik gazetecilerin istikrarsızlık yaklaşımı. Şimdi bu üç yaklaşıma kısaca değinilecek, C. Ake'nin istikrarsızlık tanımından da bahsedildikten sonra Sanders'in konuya ilişkin kapsamlı değerlendirmesi sunulacaktır.

1.1 - Süreklilik Yaklaşımı

1960'ların ortalarına kadar politik istikrar genellikle belirli tür politik sistemlerin devamlılık veya sürekliliği temelinde tanımlanıyordu. Lipset'in tanımlamasında, veri bir süre içerisinde kesintiye uğramayan demokratik hükümetler veya kesintisiz totaliter hükümete sahip olan sistemler istikrarlı, bu iki kategori arasında dalgalanan politik sistemler ise istikrarsız olarak değerlendirilmiştir. Daha sonra gelen teorisyenlerce süreklilik/süresizlik kavramı geliştirilerek istikrarlı yönetim biçimi tanımına ulaşılmıştır. Buna göre, zaman içinde aynı kurumsal yapıyı sürdüren bir yönetim biçimi istikrarlıdır (Sanders, 1981: 50).

Lipset, istikrarlı demokrasi için Birinci Dünya Savaşından sonra siyasî demokrasinin kesintiye uğramadan devam etmiş olması ve son 25 yıl içerisinde demokratik oyunun kurallarına karşı önemli siyasî bir muhalefetin ortaya çıkmamış olması (komünist ya da faşist nitelikli otoriter bir hareketin bu süre içerisinde %20 oranında oy almamış olması) koşullarını aramaktadır (Lipset, 1959: 73). Lipset (1959, 1964) demokratik bir sistemin istikrarını iki grup koşula bağlamaktadır: Ekonomik gelişme (gelir düzeyinde artış,

¹⁷ Hurwitz (1973) ileride değinilen Claude Ake'nin politik istikrarsızlık tanımını bu yaklaşım kapsamında değerlendirmektedir.

¹⁸ Hurwitz (1973), teorik düzeyde sorunu en iyi şekilde ele aldığı ifade ettiği Harry Eckstein'in politik istikrarsızlık tanımını bu yaklaşıma dahil etmektedir. Konu ile ilgili ayrıntı için Eckstein (1961)'e bakılabilir.

sanayileşme, eğitim ve şehirleşme), meşruluk ve etkililik. Lipset'in ekonomik gelişme olarak nitelendirdiği olgu yazında modernleşme olarak geçmektedir.

Etkililik sistemin gerçekteki başarıları, yani nüfusun çoğunluğu ve büyük iş çevreleriyle silahlı kuvvetler gibi güçlü gruplar neleri yönetimin görevi sayıyorlarsa bunları yerine getirme derecesi demektir. Meşruluk ise mevcut siyasal kurumların topluma en uygun kurumlar oldukları inancını yaratmak ve yaşatmak kabiliyetiyle ilgilidir. Çağdaş politik sistemlerin ne kadar meşru oldukları, büyük ölçüde, tarih boyunca toplumu bölen kilit sorunların çözüm yollarına bağlıdır. Başlıca muhafazakar grupların statüsü tehdit edilirse veya yeni grupların politikaya katılımı önlenirse meşruluk sorunu yaşanır. Ortak siyasî kültürün yaygınlık derecesi meşruluğun önemli bir işaretidir. Politik bir sistem hem etkili hem de güçlü bir meşruluğa sahipse istikrarlıdır (Lipset: 1964: 58-71).

Yukarıdaki istikrar tanımı bazı noktalarda eleştirilmektedir. İlk olarak, demokrasi-diktatörlük şeklindeki ikili bir sınıflandırma rejim/politik sistem türlerini kapsamak noktasında yetersiz kalmaktadır. İkinci olarak, devamlılık kavramına dayanan istikrarsızlık tanımı sistem türü veya kurumsal yapının değişimi dışındaki istikrarsızlık biçimlerini dışlamaktadır. Örneğin, bir politik sistem ya da rejimin, kurumsal yapısının sürdürülmesi bazında istikrarlı iken sisteme/rejime yönelik kısa aralıklı baş kaldırma (challenge) biçiminde istikrarsızlık yaşayabileceği ihtimali dışlanmaktadır (Sanders, 1981: 53). Üçüncü olarak, bu yaklaşımda istikrar ile değişim olmaması birbirine karıştırılmaktadır. Halbuki değişim siyasî değişim örüntülerini değiştirdiği takdirde ve ölçüde istikrarsızlaştırıcıdır¹⁹. Değişimin istikrarsızlık ile karıştırılması modernleşmenin istikrarsızlaştırıcı olduğu, dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerin istikrarsız olduğu, yaygın fikrini beslemektedir (Ake, 1975: 280; Ake, 1974: 589).

1.2 - Sıklık Yaklaşımı (Boyutsal Okul)

Uygulamaya dönük sıklık yaklaşımında istikrarsızlık ikili bir kavram yerine, sürekli bir kavram olarak alınmakta ve istikrarsızlığın belirli türdeki politik olayların meydana gelme sıklığıyla doğru orantılı olduğu kabul edilmektedir. Bu yaklaşımın taraftarlarına göre istikrarsızlık böylece daha geniş bir çerçevede tanımlanmış olmaktadır. Buna göre, herhangi bir zaman diliminde darbeler, hükümet değişiklikleri, gösteriler, arbedeler, gerilla savaşları ve benzeri olayların sayısı arttıkça istikrarsızlık da artmaktadır. İstikrar

¹⁹ Ayrıca değinileceği üzere, C. Ake politik istikrarı siyasî değişim akımlarının düzenli olması şeklinde tanımlamaktadır.

ise anılan türden istikrarsızlaştırıcı olayların yokluğuna karşılık gelmektedir (Sanders, 1981: 50).

Sander (1981) boyutsal okul isimlendirmesini 1960'lı yıllarda oluşturulan politik değişkenlere ilişkin veri setlerini kullanarak iç savaş/iç çatışma davranışlarının belli başlı ampirik boyutlarını ortaya koymayı amaçlayan çalışmalar için kullanmaktadır. Çok sayıda ülkeyi ve değişik zaman aralıklarını kapsayan bu çalışmalarda, özet olarak ifade etmek gerekirse, iç çatışma davranışının ön plana çıkan boyutları şunlardır: İç savaş (gerilla savaşı, suikastler, şiddetten ölümleri kapsayan organize ve yaygın politik şiddet), elit istikrarsızlığı/komplo (darbe, darbe girişimi ve hükümet baskınlarını da içeren organize elit davranışı), kolektif protesto/karmaşa (gösteriler, grevler, arbedeler, toplumsal ve etnik şiddet).

Özetlemek gerekirse, sıklık yaklaşımında istikrarsızlık gösteri, grev, kargaşa ve arbededen gerilla savaşları, anayasal rejim değişiklikleri ve darbelere kadar bir dizi davranışa referansla tanımlanmaktadır.

Sanders (1981: 10-11, 23-28) faktör analizi yöntemiyle çatışma hareketlerinin önemli boyutlarını ortaya koymayı amaçlayan sıklık yaklaşımına üç önemli eleştiri yöneltmektedir. Birincisi, anılan çalışmalardan elde edilen sonuçlar birbiriyle çelişmekte ve bu nedenle konuyla ilgili bilgiyi arttırmak yerine bir kafa karışıklığına neden olmaktadır. Çok sayıda ülke ile ilgili verilere faktör analizi yöntemini uygulayan bu çalışmalarda hem istikrarsızlığın ana boyutlarının neler olduğu hem de ana boyutların sayısı konusunda birbiriyle çelişen sonuçlar elde edilmiştir (Sanders, 1981: 55).

İkinci eleştiri, boyutsal yaklaşımın kullandığı faktör analizi yöntemine ilişkindir. Faktör analizi ne kadar zayıf olursa olsun sonuçta bir çözüm sunmaktadır. Bu durumda boyutların gücü ve araştırma konusu ile ilgisini değerlendirmek araştırmacıya düşmektedir. Asıl önemlisi de faktör analizi iki değişkenin aynı olgunun bir parçası olması dolayısıyla aralarında var olan ampirik ilişki (korelasyon) ile iki değişkenin nedensel olarak ilişkili olmasından kaynaklanan ampirik ilişki arasında bir ayrıma gitmemektedir (Sanders, 1981: 23, 27).

Üçüncü eleştiri Sanders (1981: 55)'in "kültür açığı" ve "etnomerkezcilik" olarak adlandırdığı olguya dayanmaktadır ve yukarıda değinilen diğer iki yaklaşım için de geçerlidir. Kültür açığı kavramı, kişisel/öznel kültürel deneyimlere dayalı olarak

geliştirilen kavramların benzeri ve yabancı kültürle topluca uygulanması eğilimi şeklinde tanımlanmaktadır. Bu durumda yabancı kültür ile ilgili olarak elde edilen bulgular ya yanlış ya da ilgisiz olmaktadır. Sıklık yaklaşımında istikrarsızlaştırıcı olarak kabul edilen olayların meydana gelme sıklıklarının istikrarsızlık düzeyi ülke ve zaman ayırımına bakılmaksızın eşdeğerdir. Buradan, farklı ülkelerde ve farklı zaman noktalarında meydana gelen eşit yoğunluktaki/sıklıktaki tekil olayların eşit derecede istikrarsızlaştırıcı oldukları sonucu elde edilmektedir. Sanders (1981: 56)'in "sıklık yanılması" olarak nitelendirdiği bu durum farklı ülkelerdeki farklı kültür ve yapısal koşulları dikkate almamakta, benzeri olayların eşit derecede istikrarsızlaştırıcı etkiye sahip olduğu varsayılmaktadır. Ancak, içinde meydana geldikleri sistem bağlamı farklı olduğu için benzeri politik istikrarsızlık olayları farklı ülkelerde ve aynı ülkede farklı zaman dilimlerinde değişen önem ve etkiye sahiptir. Eğer X olayı S₁ sistemi için istikrarsızlaştırıcı ise X'in aynı zamanda S₂ sistemi için de istikrarsızlaştırıcı olduğunu varsaymak, her iki sistemin aynı olduğu ön varsayımı yapılmadıysa, yanlıştır. Şiddet, iç sürtüşmeler, darbeler veya demokratik yöntemlerin kabul edilmemesinin politik sistemleri istikrarsızlaştıracağını ifade ettiğimizde anılan varsayımı yapmış oluyoruz. Burada önemli olan nokta bir politik sistemi istikrarlı hale getiren şeyin diğerini istikrarsız hale getirebileceği ve üçüncü bir sistemin istikrarı açısından ise ilgisiz olabileceğidir (Ake, 1974: 586).

Sıklık yaklaşımında aynı ülkede farklı zaman noktalarında meydana gelen benzeri olayların da eşit derecede istikrarı etkilediği varsayılmaktadır ki bu varsayım da gerçekçi değildir. Örneğin, bir dizi kargaşa olaylarını izleyen bir arbede ile uzun istikrarlı bir dönemi izleyen bir kargaşanın sistem için ifade ettiği istikrarsızlık potansiyeli farklıdır. Özet olarak belirtmek gerekirse, bir politik sistemin istikrarsızlığı zorunlu olarak istikrarsızlaştırıcı olayların sıklığıyla doğru orantılı olarak değişmez. Bu nedenle, herhangi bir olayın istikrarsızlaştırıcı etkisinin içinde meydana geldiği mekansal ve zamansal (temporal) bağlama referansla ortaya konulması gerekir (Sanders, 1981: 56).

1.3 - Gazetecilerin İstikrarsızlık Tanımı

Gazetecilerin politik istikrarsızlık yaklaşımı formal bir tanım üzerinde çalışmamakla birlikte dikkate alınması gerekli iki önemli fikri içermektedir. Bunlardan birincisi, görece olarak kısa vadeli politik olgular üzerindeki vurgudur. Süreklilik ve sıklık okullarında zaman aralığı birkaç on yıla kadar giderken gazetecilerin odak noktası genellikle birkaç gün, hafta ve en fazla ayla sınırlıdır. Gazeteciler ülkeleri "istikrarlı" ve "istikrarsız" şeklinde gruplandırmak yerine, belirli bir ülkenin belirli bir zaman noktasındaki politik

durumunun hangi ölçüde istikrarsız olduğunu betimlemek ile ilgilenmektedir (Sanders, 1981: 51).

Gazetecilerin ikinci önemli katkısı istikrarsızlığı belirsizlik ile ilişkilendirmeleridir. Sıklık yaklaşımında istikrarsızlık belirli, açıkça gözlemlenebilen olay türleri var ise söz konusu olurken, gazeteciler çok daha az maddî olgulara ve genellikle sadece bir olaya dayanarak politik istikrarsızlığın varlığından söz etmektedir (Sanders, 1981: 51).

1.4 - Claude Ake'nin Politik İstikrarsızlık Tanımı

Politik davranış bir toplumun herhangi bir üyesinin anılan toplumda karar alma ile ilgili güç dağılımını etkileyen herhangi bir hareketidir. Bir toplumun üyeleri toplumun yasalarına uyarak ya da uymayarak toplumun güç hiyerarşi sistemini destekledikleri veya bozdukları ölçüde “politik” davranmış olurlar. Politik kavramının etki cinsinden, yani toplum adına karar almaya ilişkin güç dağılımı örüntüsünün devam ettirilmesi veya değiştirilmesi cinsinden tanımlanması gerekir. Tüm insan davranışlarının politik olabileceği gibi bir sonuca götüren bu tanımın çerçevesini “politik rol” kavramı daraltmaktadır. Politik rol, politik davranışları yöneten standartlaşmış davranışlardır. Belirli bir toplumdaki politik rol ağı bu toplumun politik yapısını meydana getirir. Politik roller, politik aktörler arasındaki işlem ve iletişim akımının kontrolü işlevi cinsinden düşünülürse siyasî yapının siyasî değişimler (exchanges) sistemi olarak adlandırılması mümkündür. Siyasî yapı politik aktörler arasındaki politik değişimleri, yani işlem ve iletişimleri, kontrol eden bir kanallar ya da engeller sistemidir. Siyasî değişimlerin tam olarak öngörülmesine imkân vermemekle birlikte belirli sınırların dışına çıkılmasını önleyerek bir düzenlilik sağlar. Bu nedenle, siyasî yapı siyasî değişim akımları örüntüsü olarak adlandırılabilir. Politik istikrar, siyasî değişim akımlarının düzenli olmasıdır. (Ake, 1974 ve Ake, 1975). Bu akımlar düzenli hale geldikçe istikrar da artar. Alternatif olarak şöyle de söylenebilir: Politik istikrar, bireyler siyasî rol beklentileri tarafından empoze edilen davranış örüntüleri sınırları ile kendilerini kısıtladıkları ölçüde vardır. Bu sınırları aşan herhangi bir davranış bir politik istikrarsızlık durumudur. Siyasî davranış, hareket veya değişim siyasî değişim örüntüsü sistemini ihlal ediyorsa düzensiz, etmiyorsa da düzenlidir. İstikrarsızlık şiddet, sivil düzensizlik vb gibi hareketler ile ilişkilendirildiğinde bu istikrarsızlık biçimlerinin belirgin özelliğinin içinde meydana geldikleri politik sistemler açısından düzensiz politik değişimler olduğuna dikkat edilmelidir. Bu davranışlar izin verilen olağan davranış

sınırları dışında kalmaktadır. Kural olarak, öteden beri politik açıdan istikrarsızlaştırıcı olarak kabul edilen şeyler aynı zamanda ilgili politik sistemin rol beklentilerinin, yani yasa ve göreneklerinin, sınırları dışında da kalmaktadır (Ake, 1975). Burada sistemin ihlali açısından esas alınacak rol beklentileri ilgili toplumun politik yapısına özel karakterini veren yaptırımlar sistemini oluşturan yasaları ve görenekleri tarafından empoze edilen bekleyişlerdir (Ake, 1974). Yasal sistem otoriterce karar verme fonksiyonunun tekeli elinde bulundurduğundan politik sistemin özüdür. Buna göre, düzensiz değişimler toplumun yasalarını ve/veya göreneklerini ihlal ederken düzenli değişimler ihlal etmez. Belirli bir biçimdeki politik davranış istikrarlaştırıcı veya istikrarsızlaştırıcı olarak adlandırıldığında onun spesifik bir politik yapı veya politik değişimler örüntüsü ile ilişkisi tanımlanmış olmaktadır. Bu durumda hiçbir politik davranış içsel olarak düzenli ya da düzensiz değildir. Politik değişimler belirli politik yapılara göre düzenli ya da düzensizdir. Bu nedenle politik istikrarı ölçmek için siyasî yapıyı anlık olarak sabit tutmak zorunludur (Ake, 1975).

1.5 - Sanders'in Politik İstikrarsızlık Tanımı

Politik istikrarsızlık konusundaki en kapsamlı çalışmalardan biri olan Sanders (1981) önce mevcut tanım ve yaklaşımları teorik çerçeveleri ve ampirik bulguları esasında özetlemekte, bu yaklaşımların tutarsızlık ve yetersizliklerini ortaya koymaktadır. Politik istikrarsızlığı devamlılık esasında açıklayan tanımda diğer potansiyel istikrarsızlık davranışları ihmal edilmekte, sıklık tanımında ise anılan davranışlar incelenmekte ancak gruplandırma tekniği tatmin edici olmaktan uzak ve kafa karıştırıcı, gazeteciliğin tanımı ise kesin olmaktan uzaktır. Ayrıca bu üç tanım “kültür açığı” olgusunu dikkate almamaktadır (Sanders, 1981: 55). Sanders'e göre yeterli bir istikrarsızlık tanımının aşağıdaki özellikleri taşıması gerekir (Sanders, 1981: 56-64):

- i) İstikrarsızlık sürekli ve özünde görelî bir olgu olarak değerlendirilmelidir. İstikrar ve istikrarsızlık bir dikotomi yerine devam eden bir bütünün iki ucu gibi görülmelidir.
- ii) Yeterli bir tanım en azından başlangıçta görelî olarak kısa vadeli politik durumların istikrarı/istikrarsızlığı üzerine odaklanmalıdır. Başka bir deyişle, analizin zaman birimi başlangıçta kısa zaman aralıkları olmalıdır.
- iii) Tanım belirli ölçüde belirsizlik ve öngörülmezlik fikrini de içermelidir.

iv) Yeterli bir tanımın belki de en önemli niteliği farklı istikrarsızlık türlerinin olma olasılığının kabul edilmesidir. Sanders bu amaçla David Easton'un politik sistem tanımından hareket etmektedir. Sanders (1981: 58-59)'in aktardığına göre Easton sistemi, tanımlanmış sınırlar içinde etkileşen bir dizi tekparça olmayan unsur şeklinde tanımlamaktadır. "Politik" terimi "değerlerin otoriterce dağıtılması ile ilgili olan" şeklinde tanımlandığında politik olarak istikrarsız olan bir durumdan, politik sistemin öğeleri arasındaki veya içindeki etkileşimlerin öngörülemezliği veya belirsiz olduğu bir durum anlaşılır. Ulusal politik sistemlerin öğeleri (siyasî partiler, çıkar grupları, bürokrasi, hükümet, yargı, askeriye, öğrenciler, kanaat önderleri, tavırlar/tutumlar, geniş kalabalıkların değer ve inanışları, iletişim medyası vb) geniş olduğundan bu öğelerin her birinin davranışlarının istikrarsız olup olmadığından hareketle istikrarsızlığı belirlemeye çalışmak güçtür. Bunun yerine gruplandırma yapmanın bir yolunun bulunması gerekir.

Easton'a göre politik sistemin üç boyutu vardır: a) Politik otoriteler: Veri herhangi bir zaman sürecinde politikayı belirliyor olarak görülen anahtar karar vericiler - hükümet. b) Rejim: Sistem içerisindeki çatışmaların çözümlerini yöneten yasal ve informal kurallar. c) Politik toplum. Easton'un sınıflandırması esas alındığında politik sistemin istikrarsızlığı denilince hükümet (yönetici otorite), rejim ve politik toplumun istikrarsızlığı söz konusu olacaktır. İstikrarsızlaştırıcı davranışların da değişiklikler ve başkaldırmalar (challenge) şeklinde ikiye ayrılabilceği kabul edildiğinde politik istikrarsızlığın altı boyutu elde edilmektedir. Politik topluluğun ancak coğrafi sınırların değişmesi durumunda değiştiği dikkate alınırsa boyut sayısı dörde inmektedir. Hükümet, rejim veya politik topluluğu değiştirmeye yönelik, bunu gerçekleştirememekle birlikte belirli ölçüde hükümet, rejim ve politik toplulukta istikrarsızlık yaratan (darbe girişimleri, gösteriler, kargaşalar, grevler, hükümete güvensizlik, çeşitli türdeki terörist faaliyetler gibi) sistemik davranış biçimleri başkaldırmalar olarak adlandırılmaktadır. Sanders bu tür davranışları şiddet içerip içermediklerine göre ikili bir ayrıma tâbi tutmaktadır. Buna göre, yeterli bir istikrarsızlık tanımının içermesi gereken beş boyut elde edilmektedir (Tablo: 2.1).

v) Tatmin edici bir istikrarsızlık tanımı için gerekli son özellik, mümkün olduğu ölçüde "kültür açığı" olgusuna yer bırakmamalı ve aynı zamanda ülkeler ve zaman dilimleri arasında tek tipli bir şekilde uygulanabilme kapasitesine sahip olmalıdır. Her olay istikrarsızlaştırıcı etkisinin belirlenmesinden önce içinde meydana geldiği mekansal ve zamansal bağlama konulmalıdır.

Tablo: 2.1 – Politik İstikrarsızlık İçin Göstergeler (Sanders, 1981: 62).

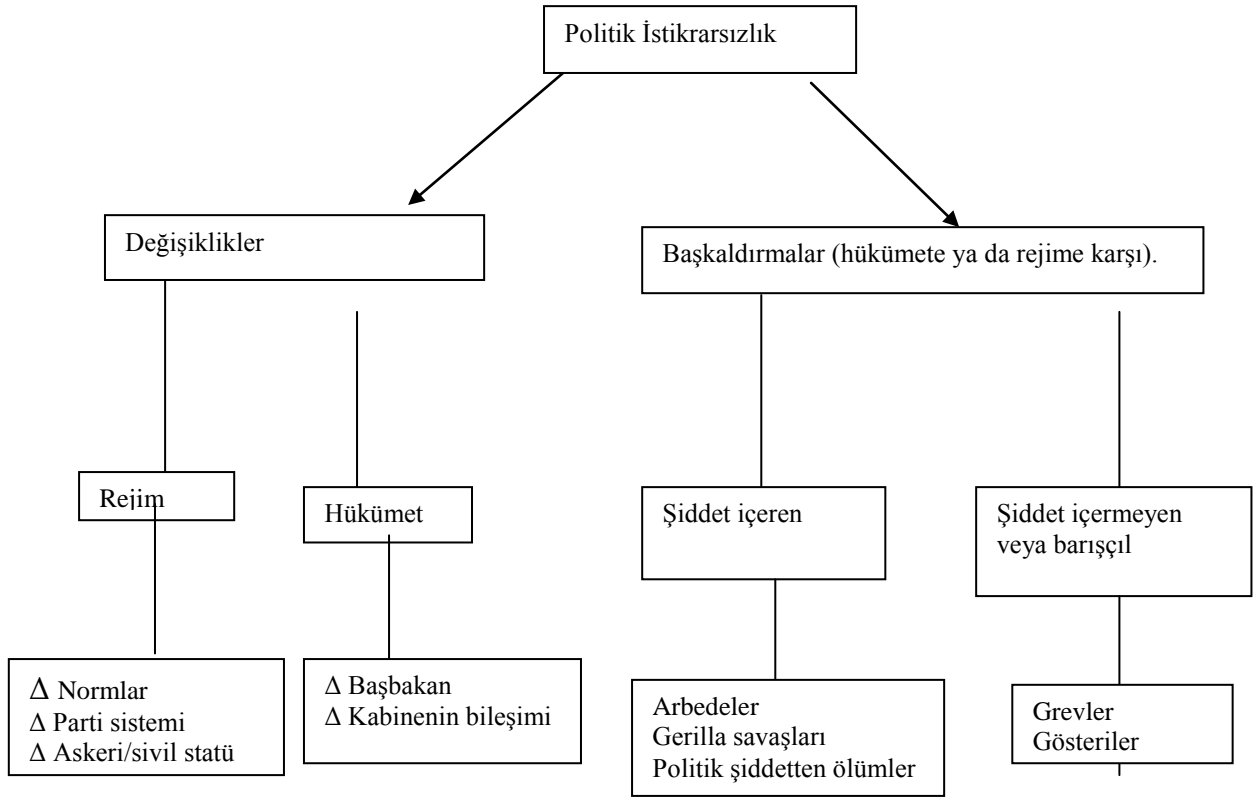
Rejim Değişikliği	Rejimin normlarında değişiklik. Parti sistemi türünde değişiklik. Askeri-sivil statüde değişiklik.
Hükümet Değişikliği	Yürütme erkinde (executive) değişiklik Kabine değişiklikleri.
Topluluk Değişikliği	Başarılı ayrılma hareketleri.
Şiddet İçeren Başkaldırmalar	Suikatlar, gerilla savaşları ve siyasî terörizm. Politik şiddetten ölümler. Arbedeler. Darbe girişimleri.
Barışçıl Başkaldırmalar	Politik grevler veya grev tehditleri. Protesto gösterileri. Gensoru/Güvensizlik Önergesi. Kanaat liderleri tarafından yapılan hükümet karşıtı konuşmalar.

Bu açıklamalardan sonra Sanders kendi politik istikrarsızlık tanımını vermekte ve bu tanımın öğelerini incelemektedir.

“Politik bir sistemin veri herhangi bir zaman noktasında istikrarsız olarak nitelendirilebilme derecesi, hükümet, rejim ve toplulukta değişikliklerin veya başkaldırmaların meydana gelmesi veya gelmemesinin önceki sisteme özgü rejim/hükümet/toplum değişiklik ve başkaldırmalarının örüntülerinden ayrılma derecesi ile doğrudan orantılı bir biçimde değişir ki örüntünün kendisi de zaman içinde farklılaşır.” (Sanders, 1981: 66).

Tanımın şu özellikleri ön plana çıkmaktadır. Öncelikle, istikrarsızlık görece bir kavram olarak ele alınmaktadır. İkinci olarak, istikrarsızlık olarak nitelendirilen hareketler hükümet/rejim/topluluk değişiklikleri ve şiddet içeren ve içermeyen başkaldırmalar şeklinde bir ayrıma tâbi tutularak istikrarsızlığın beş boyutu ayırt edilmektedir. Üçüncü olarak, tanımda sisteme özgü normal örüntüden sapma fikri yer almaktadır. Her bir zaman noktasında görece istikrar veya istikrarsızlığın düzeyini belirleyen şey normal örüntüden sapmaların büyüklüğüdür. Başka bir ifadeyle, istikrarsızlık normaliteden sapma anlamına gelmektedir (Sanders, 1981: 89). Normalitenin istatistiksel olarak değişim veya başkaldırma olaylarının zaman içerisinde meydana gelme düzenliliklerine referansla tanımlanabileceği belirtilmektedir. Öte yandan; düzenlilik örüntüsü ve bu nedenle de normal kabul edilen şey sistemden sisteme değişiklik gösterebildiğinden tanım sisteme özgüdür. Her hangi politik bir olayın istikrarsızlaştırıcı etkisi içinde gerçekleştiği sisteme göre farklılık gösterebilir. Bir sistem için politik etkileşimin normal örüntüsünün bir parçası olan bir olayın bir diğeri için normal olması zorunluluğu yoktur (Sanders, 1981: 200).

Şekil: 2.1 – Politik İstikrarsızlığın Boyutları (Sanders, 1981: 199).

Sandersin tanımına göre politik istikrarsızlığın beş boyutu bulunmaktadır. Ancak, siyasî topluluk değişiklikleri istisnaî olmalarından ötürü dışarıda bırakılmakta ve boyutlar dörde inmektedir. Dört boyut için önerilen göstergeler ve Sanders'in politik istikrarsızlık tanımının özeti Şekil: 2.1'de gösterilmektedir.

2 – POLİTİK İSTİKRARSIZLIĞIN NEDENLERİ

Politik istikrarsızlığın nedenleri konusu çağdaş siyaset bilimi ve siyaset sosyolojisinin önde gelen araştırma konularından biridir (Gasiorowski, 1998). Buna paralel olarak konu ile ilgili yazının çok geniş olduğu ve çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Politik istikrarsızlık konusu son dönemlerde özellikle uygulamalı yeni politik iktisat yazınında da geniş yer bulmaya başlamıştır. Yazının tamamının gözden geçirilmesi bu çalışma açısından ne gerekli ne de mümkündür. Bu bölümde iktisat yazınında kullanılan konu ile ilgili kavram ve göstergelerin anlaşılması ve V. Bölümdeki ampirik çalışmanın yorumlanabilmesi için kısa bir özet yapılmıştır.

Politik sistemlerin istikrarı model kişilikler, popüler esenlik ve hasımca bir tavır sergileyen meclise karşı baş yöneticinin hakları gibi birbirinden farklı faktörler ile ilişkilendirilmiştir. Birinci Dünya Savaşından 1940'lara kadar geçerli olan anayasal mühendislik yaklaşımı birçok yeni ulusta ve Weimar Almanya'sında mühendislik demokratik deneyimlerin başarısızlığı nedeniyle gözden düşmüştür. 1950'lerde politik istikrarın politik faktörler ile açıklanmasının yerini sosyoekonomik ve çevresel açıklamaların aldığı görülmektedir. Verimliliğin, yaygın eğitimin, kültürel homojenliğin ve uluslararası eşitsizlik ve bağımlılıkların istikrar üzerindeki etkileri çalışılmış ancak tam olarak tatmin edici sonuçlar elde edilememiştir. Yazında politik istikrarsızlığın nedenleri veya politik bir sistemi istikrarlı kılan nitelikler konusunda çeşitli yazarlarca değişik ölçüt veya varsayım ya da bakış açılarına bağlı olarak farklı gruplandırmalar yapılmaktadır. Sanders (1981) politik istikrarsızlık düzeyi üzerinde etkide bulunduğu ileri sürülen bir dizi dışsal değişkeni iki genel kategoriye ayırmaktadır. Birinci gruptaki değişkenler politik değişme paradigmaları başlığı altında gelişme ve bağımlılık olarak belirtilirken, ikinci grup değişkenler politik sistemin yapısal nitelikleri ile ilgilidir. Politik değişme paradigmaları politik değişme sürecinin içinde gerçekleştiği bir genel çerçeve sunmaktadır. Yapısal nitelikler ise fiili ve potansiyel hükümet (devlet) baskısı, gelir ve toprak sahipliğinde yapısal eşitsizlikler ile etnik-dilsel ve dini bazlı yapısal bölünmeler olarak ifade edilmektedir.

Gasiorowski (1998) politik istikrarsızlığın belirleyicileri ile ilgili yazının iki genel kategoriye ayrılabilceğini belirtmektedir: Popüler hoşnutsuzluğun nedenlerini araştıran çalışmalar ve muhalif hareketlerin hakim ortamdan nasıl etkilendiğini inceleyen çalışmalar. Popüler hoşnutsuzluğun kaynaklarına vurgu yapan yazın istikrarsızlığın bazı olumsuz ekonomik koşulların yaygın hayal kırıklıklarına yol açması ve bu koşulları değiştirmeyi vadeden muhalif hareketlere desteği arttırması sonucunda meydana geldiğini ileri sürmektedir. Bu yazının büyük çoğunluğu hoşnutsuzluğa yol açan ana koşul olarak eşitsizlik (unequality) üzerinde odaklanmaktadır. Bu tür modern çalışmaların belli başlı ilk örneği Marx'ın kapitalizmin yapısal çelişkilerinde kök salmış ekonomik sömürünün sınıf çatışması ve devrimsel faaliyetler yaratacağı iddiasıdır. Son dönemlerde gelir ve toprak eşitsizliğinin istikrarsızlık üzerindeki etkilerini araştıran geniş ampirik bir yazın oluşmuştur. Ayrıca, iç sosyo-ekonomik koşulların, dünya ekonomisinin yapısının ve etnik bölünmeler gibi etmenlerin eşitsizlik kanalıyla

istikrarsızlığı arttırdığına ilişkin çalışmalar bu yaklaşımı çeşitli açılardan genişletmektedir. Hakim ortamın özelliklerinin muhalif hareketlerin, dolayısıyla da istikrarsızlığın, ortaya çıkması ve devamında nasıl etkili olduğunu açıklayan akademisyenler toplumdaki sosyal hareketlilik derecesi, kurumsallaşma düzeyi, muhalif hareketlerin ulaşabildiği kaynaklar, devletin baskı olanakları, dış müdahale ve uluslararası savaş gibi faktörlere vurgu yapmaktadır.

Acemoglu ve Robinson (2007: 31-42) demokrasinin ortaya çıkması ve pekişmesi (istikrar kazanması) üzerinde etkili olan faktörleri yedi başlık altında toplamaktadır. Bu faktörlerden biri de gelir eşitsizliğidir. Eşitsizliğin artmasının demokrasiyi istikrarsızlaştırması olasıdır, çünkü elitler ile yoksullar arasındaki gelir dengesizliği arttıkça demokrasinin elitlere getirdiği maliyet, yeniden dağıtım politikaları nedeniyle, artmaktadır. Gelir eşitsizliğinin istikrar üzerindeki etkisi iktisat yazınında geliştirilen teorik modellerde de sıkça dikkate alınmaktadır. Örneğin, Acemoglu ve Robinson (2001) ve (2007) politik geçişlere ilişkin bir teori geliştirmektedir. Teori, Kuzey Avrupa ve Latin Amerika ülkeleri örneğinde somutlaşan olguyu açıklamaya çalışmaktadır. Neden bazı ülkelerde demokrasi istikrar kazanırken diğerlerinde politik sistem demokrasi demokrasi dışı rejimler arasında gidip gelmektedir? Geliştirilen model açık bir istikrarsızlık biçimi olan bu olguyu “ekonomik” bir bakış açısıyla açıklamaya çalışmaktadır. Yaklaşımın (modelin) dayandığı iki temel yapı taşı vardır. Birincisi, bireylerin sonuçlar veya davranışlarının sonuçları konusunda iyi tanımlanmış tercihlere sahip oldukları varsayımdır. Bireyler demokrasi ve demokrasi dışı rejimlerin tercihi de dahil olmak üzere, çeşitli seçenekleri ekonomik ve sosyal sonuçlarını dikkate alarak kendi takdirlerine göre değerlendirirler. Bu gibi durumlarda ekonomik yaklaşım kişilerin sıklıkla stratejik olarak davrandıkları ve davranışlarının bir oyun gibi modellenmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Yaklaşımın ikinci yapı taşı politikanın doğası gereği çatışma içerdiğidir.

Modelde iki grup vardır: Zenginler (elitler) ve yoksullar. Demokratik ülkelerde demokratik olmayan ülkelere göre yoksulların zenginlere daha yüksek vergi koyma olanağına sahip olmaları, yoksulları demokrasi yanlısı yaparken eş zamanlı olarak zenginlere de demokrasi karşıtı bir güdü vermektedir. Demokratik olmayan toplumlarda yoksullar politik güce sahip olmamakla birlikte özellikle kriz dönemlerinde devrim tehdidi ortaya koymaktadırlar. Zenginler bu riski ortadan kaldırmak için yoksullara

yeniden gelir dağıtımını şeklinde tavizler verecektir. Cari dönemde verilen tavizler yeterli olmadığı takdirde zenginler geleceğe dönük güvenilir vaatlerde bulunmaya zorlanacaklardır. Bu durum gelecekteki medyan seçmen kimliğini değiştirir. Öte yandan, zenginlerin darbe yapma olanağını bulabileceği olasılığı yoksulları gelecekte daha düşük vergi oranlarını vadetmeye yönlendirecektir. Ancak yapılan taahhütler/vaatler “güvenilir” olmadığından elitlerin, yüksek vergiler dolayısıyla demokrasinin kendileri açısından görece olarak maliyetli olduğu zamanlarda, darbe yapma olasılığı yüksektir. Vergiler ise adaletsizliklerin yüksek olduğu dönemlerde yüksek olur. Buradan şöyle bir sonuca ulaşılmaktadır: Yüksek oranda gelir eşitsizliklerinin görüldüğü toplumlarda politik sistemin demokrasi-demokrasi dışı rejim arasında dalgalanması hayli olasıdır. Öte yandan, eşitsizliğin yüksek olduğu toplumlarda toplum farklı rejimler arasında dalgalanırken mali yeniden dağıtımın miktarı değiştiğinden maliye politikası çok değişkendir.

Modele göre, politik karmaşanın maliyeti hem zengin hem de yoksullar açısından düşük olduğundan rejim değişikliklerinin ekonomik durgunluk (resesyon) dönemlerinde olma olasılığı daha yüksektir. Çeşitli ampirik çalışmalara atıfta bulunan Acemoglu ve Robinson (2001)'e göre modelin bu öngörüsü Latin Amerika deneyimi ile örtüşmektedir. Buna göre, Latin Amerika'da birçok demokrasiye geçiş ekonomik krizler esnasında gerçekleşmiştir. Aynı zamanda, birçok darbe de ekonomik durgunluk veya zorluk dönemlerinde meydana gelmiştir. Ayrıca, ampirik çalışmalarda ekonomik durgunluğun darbe olasılığını anlamlı bir şekilde arttırdığı sonucu elde edilmiştir. Rejim değişikliklerinin nedenleri çok çeşitli olmakla birlikte farklı sosyal gruplar arasındaki çatışma pratikte önemli görünmektedir. 19. yüzyılda Batı demokrasilerinin çoğunda eşit görülmemiş biçimde yeniden dağıtım programlarının uygulanmasına yol açan oy hakkının genişletilmesi uygulamaları yürürlüğe konuldu. Acemoglu ve Robinson (2000) demokratikleşme yönündeki bu politik reformların elitin sosyal kargaşa ve devrimleri önlemek için aldığı stratejik kararlar olarak görülebileceğini ileri sürmekte ve konuyla ilgili bazı bulgular sunmaktadır. Oy hakkının genişletilmesi anlamında demokratikleşme gelecekteki politik dengeyi değiştirmekte ve yeniden dağıtımın sürmesi için bir taahhüt işlevi görmektedir.

Özetlemek gerekirse, Acemoglu ve Robinson (2001)'deki modelde politik istikrarsızlığın (darbe ve/veya devrim ve sosyal huzursuzlukların) can alıcı belirleyici

nedeni gelir ve servet eşitsizliğidir. Eşitsizlik sonuç itibariyle demokratik politik sistemlerde zengin kesimi, varlıklarının vergilendirilmesi veya yeniden dağıtımının kolaylıkla yapılabildiği, yani demokrasinin elitler açısından maliyetinin yüksek olduğu durumlarda, gücü ele geçirmeye (darbeye) teşvik etmekte, demokratik olmayan sistemlerde ise yoksulları sosyal huzursuzluk ve devrimsel faaliyetlere yönlendirmektedir. Böylece gelir eşitsizliği politik sistemin istikrarını bozan bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Eşitsizliğin yüksek olduğu toplumlarda demokratik politikaların hayli yeniden dağıtımcı olması, ancak bir darbe ile aniden sona ermesi beklenir. Kısa süreli demokrasi dönemlerinde uygulanan sürdürülemez popülist politikalar ve onu izleyen demokratik olmayan rejimlerdeki hayli tutucu maliye politikaları Latin Amerika örneğini karakterize etmektedir (Acemoglu ve Robinson, 2007: 37-38).

Dutt ve Mittra (2008) eşitsizlik ile Acemoglu ve Robinson'un yukarıda özetlenen modeline göre oluşturulmuş politik istikrarsızlık ölçütü arasında pozitif bir korelasyon olduğunu ampirik olarak göstermektedir. Ampirik sonucun sağlamlığını ortaya koymak için analizde bir dizi kontrol değişkeni (doğal kaynaklar, etnik-dilsel bölünme, sömürge ve bölgesel etkiler için kukla değişkenler) kullanılmakta ve sonuçlar Acemoglu ve Robinson'un tezini destekleyecek şekilde eşitsizliğin politik istikrarsızlığı şiddetlendirdiğini göstermektedir. Çalışmada ayrıca, nedensel bağlantının eşitsizlikten politik istikrarsızlığa doğru olduğu ve eşitsizliğin politik istikrarsızlığı etkileme kanalının Acemoglu ve Robinson tarafından açıklanan kanal olduğu şeklinde iki önemli ampirik bulgu daha elde edilmektedir.

Alesina ve Perotti (1996), 1960-85 dönemi ve 71 ülkeyi kapsayan çalışmalarında gelir eşitsizliğinin politik istikrarsızlığı arttırdığı ve geniş bir orta sınıfın varlığının politik istikrarı güçlendirdiği bulgusunu elde etmektedir.

İktisatçıların iktisadî kalkınmayı teşvik eden faktörleri inceleyip tartışmaları gibi siyaset bilimcilerin de politik düzen için aynı şeyi yapabilmeleri gerektiğini belirten Huntington'a göre, nasıl ki ekonomik kalkınma belirli ölçüde yatırım ile tüketim arasındaki ilişkiye bağlıysa politik düzen de kısmen politik kurumların gelişimi ve yeni sosyal güçlerin politikaya katılımı arasındaki ilişkiye bağlıdır (Huntington, 1972: vii). Huntington modernleşme süreci ile politik gelişme arasındaki ayrıma dikkat

çekmektedir. Huntington (1972: 4-5)'a göre, 1950 ve 1960'lı yıllarda gelişmekte olan ülkelerde görülen şiddet olayları ve politik istikrarsızlıkların temel nedeni hızlı sosyal değişim ve yeni grupların hızlı bir şekilde politikaya katılmaları, ancak kurumların yavaş gelişmesidir. Sosyal ve ekonomik gelişim (şehirleşme, okuma-yazma ve eğitimde artış, sanayileşme, kitle medyasının genişlemesi vb) politik farkındalığı genişletmekte, bu ise kamu hizmetlerine olan talebin katlanmasına ve politik katılımın genişlemesine yol açmaktadır. Bu değişiklikler bir taraftan politik otoritenin geleneksel kaynaklarını ve geleneksel politik kurumları zayıflatmakta, diğer taraftan ise yeni politik kurumların geliştirilmesini güçleştirmektedir. Sosyal hareketlilik ve politik katılım oranlarının yüksekliğine karşılık politik organizasyon ve kurumsallaşma oranının düşük olması, yani politik kurumlardaki gelişimin sosyal ve ekonomik değişimin gerisinde kalması politik istikrarsızlık ve düzensizliğe neden olmaktadır. Huntington politik gelişmeyi modernleşmeden ayırarak politik organizasyon ve yöntemlerin kurumsallaşması şeklinde tanımlamaktadır. Kurumsallaşma, organizasyon ve yöntemlerin değer ve istikrar kazandığı süreçtir. Herhangi politik bir sistemin kurumsallaşma düzeyi uyarlanabilirlik, karmaşıklık, otonomi ve organizasyon ve yöntemlerin ahengi ile tanımlanabilir (Huntington, 1965). Hızlı modernleşme politik gelişim değil, politik bozulmaya neden olmaktadır (Huntington, 1965). Modern olma istikrarı beslerken, modernleşme istikrarsızlığı beslemektedir. Düzensizliğe yol açan modernitenin olmayışı değil, onu başarıya çabalarıdır. Yoksul ülkelerin istikrarsız görünüyormalarının nedeni yoksul olmaları değil, zengin olmaya çalışmalarıdır (Huntington, 1972: 41).

Huntington, hızlı sosyal ve ekonomik değişimin mevcut değer ve davranış örüntülerini sorgulamaya açacağını, bunun ise sonuçta yozlaşmayı, yozlaşmanın da şiddeti besleyeceğini ileri sürmektedir. Burada geçen yozlaşma terimi, kamu görevlilerinin davranışlarının kendi çıkarları için kabul edilen normlardan sapması anlamına gelmektedir. Huntington'a göre, modernleşme şu üç nedenle yozlaşmayı beslemektedir. Birincisi, modernleşme temel değerlerde değişimi içermektedir. Bu nedenle geleneksel normlara göre kabul edilebilir ve meşru olan davranışlar modern gözlerle bakıldığında kabul edilemez hale gelir. İkincisi, modernleşme politika ile ilişkisi tanımlanmamış yeni servet ve güç kaynakları doğurur. Yozlaşma, serveti kullanarak politik gücü güvence altına alma sürecinde veya politik gücü kullanarak serveti koruma sürecinde meydana gelir. Son olarak, modernleşme yozlaşmayı besler, çünkü toplumun yönetildiği yasaları

değiştirir ve çoğaltır. Yasalar değiştikçe bazı gruplar dezavantajlı hale ve sonuç itibariyle de yozlaşmanın kaynağı haline gelir. Yozlaşma otorite örüntülerinin ve politik yapıların örgütsüzleşmesinin sebep ve etkisi haline gelir (Ake, 1974)²⁰.

Londregan ve Poole (1990) 1950-1982 dönemini ve 121 ülkeyi kapsayan çalışmalarında, darbelerin (politik istikrarsızlığın bir yüzü), hem gelir düzeyi (modernliğin bir parçası) hem de büyüme oranı (modernleşmenin bir boyutu) ile negatif bir ilişkiye sahip olduğu bulgusunu elde etmişlerdir. Bu bulgu, Huntington'un modernliğin politik istikrarı desteklediği, ancak modernleşmenin istikrarsızlığa yol açtığı şeklindeki tezini, anılan çalışmanın kısıtları çerçevesinde, kısmen desteklemektedir.

3 – İKTİSAT YAZININDA KULLANILAN POLİTİK DEĞİŞKENLER

Daha önce de belirtildiği üzere, politik değişkenlerin iktisadî analizlerde kullanılmaya başlanması 1990'lı yıllarda yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Yazında bu çerçevede kullanılan kavramlar, tanımlar ve değişkenler ve bunlara dayalı olarak yapılan kategorilendirmeler geniş bir çeşitlilik göstermektedir. Politik kurumların çok genel ölçütlerinden politik sistemin belirli özelliklerine kadar çok geniş bir yelpaze söz konusudur. Genelde politik değişkenlerin spesifik olarak da politik istikrarsızlığın çeşitli makroekonomik göstergeler ve bir bütün olarak makroekonomik performans üzerindeki etkisi konusunda açık ve karşılaştırılabilir sonuçlar elde edilebilmesi için tanım ve kullanılan göstergelerde birliğin sağlanması gerekir. Politik istikrarsızlığın makroekonomik göstergeler üzerindeki etkisini araştıran uygulamalı yazında farklı ve kimi durumlarda birbiriyle çelişen bulgular elde edilmesi konunun önemini ortaya koymaktadır. Sorunun bir ölçüde politik olayların niteliksel olması, veri temini, ölçüm güçlükleri ve politik istikrarsızlık olgusunun çok boyutlu olmasından kaynaklanan zorluklar ile ilgili olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, uygulamalı çalışmaların bir kısmında “politik” değişken seçiminde teorik temelin göz ardı edilmesinin ve çalışılan konuların (büyüme, enflasyon, bütçe açıkları vb.) farklılığının da etkili olduğu belirtilmelidir.

Politik istikrarsızlık olgusunu yansıtmak üzere tek tek göstergeler de kullanılmakla birlikte istatistiksel yöntemlerle üretilmiş endeks gibi bileşik göstergelerin kullanımı daha yaygındır. Kullanılan göstergeler istikrarsızlık tanımına göre farklılaşmaktadır. Öte

²⁰ Huntington'un bu argümanlarının eleştirisi için Ake (1974)'ye bakılabilir.

yandan, bireysel akademik çalışmaların dışında politik istikrarsızlık olgusunu tek başına ya da bir başka olgunun bir parçası olarak ölçmeye çalışan akademik ve özel çabalar da vardır. Aslında bireysel akademik çalışmalarda kullanılan veri ve göstergeler de büyük ölçüde anılan bu çalışmalardan alınmaktadır. Akademik amaçlı endeks çalışmalarına örnek olarak POLITY endeksleri ile Dünya Bankası bünyesinde oluşturulan yönetim endeksleri gösterilebilir. Özel kuruluşlarca üretilen endeksler uluslararası yatırımcıları bilgilendirme amacı taşımakla birlikte son zamanlarda bu kuruluşların veri ve endeksleri akademik yazında da kullanılmaya başlanmıştır. Bunlara örnek olarak, International Country Risk Guide (ICRG), Business Environment Risk Intelligence (BERI) ve Economist Intelligence Unit (EIU) sayılabilir. Son olarak, politik istikrarsızlık olgusu ile ilişkili daha uzmanlaşmış endeks çalışmaları da bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak da Transparency International tarafından hazırlanan Yolsuzluk Algısı (Corruption Perception) endeksi ve Freedom House tarafından hazırlanan politik risk ve sivil özgürlükler endeksleri gösterilebilir

İktisat literatüründe ülkelerarası analizlerde kullanılan politik değişkenler çok geniş çeşitlilik göstermekle birlikte bu göstergeler sınırlı sayıdaki veri kaynağına dayanılarak üretilmektedir²¹.

²¹Demokrasi ile ilgili ölçütler için genellikle başvuru kaynağı, serisi 1973 yılında başlayan Gastil göstergesidir. Hükümetin istikrarı ve politik şiddet göstergeleri için 1990'lı yıllardaki ampirik yazında sıkça kullanılan kaynaklardan biri "The World Handbook of Political and Social Indicators" (WHPSI) başlıklı çalışmadır. Yale Üniversitesi bünyesinde yürütülen bir proje kapsamında başlayan ve ilk kez 1964 yılında yayımlanan bu veri kaynağı yayımlandıktan sonra birkaç kez güncellenmiştir. WHPSI 1948-1982 dönemi için veri sunmaktadır. Veri seti üç belli başlı politik gösterge kategorisini içermektedir. Bu kategoriler sırasıyla siyasî protesto göstergeleri, devlet baskısına ilişkin göstergeler ve hükümet değişikliği ve ulusal seçimlere ilişkin göstergelerdir. Son kategori içerisinde yer alan düzenli ve düzensiz iktidar (executive) değişimi hükümet istikrarı konusunda ampirik literatürde en fazla kullanılan göstergelerdendir. Politik istikrarsızlığın politik şiddet boyutunu yansıtmak üzere ise ampirik yazında daha çok WHPSI'de yer alan şu yedi gösterge kullanılmaktadır: Protesto gösterileri, siyasî grevler, arbedeler, silahlı saldırılar, siyasî suikastler, iç politik şiddet sonucu gerçekleşen ölümler ve idamlar (Brunetti, 1997: 172). Bir diğer veri kaynağı Arthur S. Banks tarafından 1968 yılında New York Devlet Üniversitesi bünyesinde oluşturulan "Cross-National Time Series Data Archive"dir. Bu veri kaynağında uluslararası toplum tarafından tanınan devletler için 1815 yılından bu yana yıllık bazda hükümet değişiklikleri, darbeler ve devrimlerin kayıtları tutulmakta ve veriler periyodik olarak güncellenmektedir. Burada kullanılan tanımlamalar da WHPSI'de yer alan tanımlara çok yakındır. T.R.Gurr yönetiminde formüle edilen ve toplanmaya başlanan POLITY veri seti 1800-2010 dönemi için dünya sistemindeki devletlerin otorite karakteristiklerine ilişkin bilgileri içermekte ve araştırmacılara rejim değişikliklerini ve etkilerini çalışma olanağı sunmaktadır. Bu veri kaynağı da belli aralıklarla güncellenmektedir. Ampirik yazında kullanılan politik ve kurumsal değişkenlere ilişkin veri setleri konusunda daha fazla bilgi için örneğin, Aisen ve Veiga (2006), Aisen ve Veiga (2011), Kaufmann ve Kraay (2008) ve EK: 1A, 1B ve EK:1C'deki tablolarda özetlenen diğer çalışmalara bakılabilir.

Aşağıda önce uygulamalı yazında kullanılan değişkenleri toplu halde derleyip değerlendiren çalışmalardan bahsedilecektir. Ardından, önemli görülen bazı bireysel çalışmalardan ve son zamanlarda kullanımı yaygınlaşmaya başlayan bölünme ve kutuplaşma göstergelerinden söz edilecektir.

3.1 – Genel Olarak

Büyüme konusundaki politik iktisat yazınının eleştirel bir taramasını yapan Alesina ve Perotti (1994) büyümeyi açıklamak için kullanılan politik değişkenleri demokrasi ve politik istikrarsızlık şeklinde bir sınıflandırmaya tâbi tutmaktadır. Bu sınıflandırmada demokrasi başlığı altında medeni ve ekonomik özgürlüklere ve seçimlerin rekabetçiliğine, politik istikrarsızlık başlığı altında ise sosyo-politik istikrarsızlık, yürütmenin (executive) değişim hızı ve risk kuruluşlarının yolsuzluk ve bürokrasi ölçütlerine yer verilmektedir.

Brunetti (1997) ülkelerarası büyüme analizlerinde kullanılan politik değişkenleri beş başlık altında toplamakta ve bunların elde edilmesinde kullanılan ölçütleri vermektedir. Politik karar alma sürecinin özelliklerini ve kabaca tarihsel sıralamayı da yansıtan bu başlıklar sırasıyla demokrasi, hükümetin istikrarı, siyasî şiddet, politika değişkenliği ve girişimciler ile ülke uzmanlarının siyaset algılamasından oluşmaktadır. İlk üç değişkene ilişkin veriler 21 numaralı dipnotta belirtilen kaynaklardan elde edildiği için genellikle oradaki tanımlara bağlı kalınmaktadır. Yakın zamanda yapılan araştırmalarda ayrıca savaşlar ve savaşlarda ölenlerin sayısı da gösterge olarak alınmaktadır. Politika değişkenliği, hükümetin kontrolündeki politikaların yarattığı belirsizlik derecesini yakalamayı amaçlamaktadır. Uygulamalı yazında bu amaçla para ve maliye politikasının değişkenliğini ölçmeye yönelik ölçütler geliştirilmektedir. Subjektif değerlendirmelere dayanan politik değişkenleri elde etmede başlıca iki yöntem uygulanmaktadır. Birinci yöntemde girişimcilerin uygulanan politikalar ile ilgili doğrudan değerlendirmeleri esas alınmakta, ikinci yöntemde ise ülke uzmanlarının değerlendirmelerine dayanan ve ticarî olarak sağlanan “ticarî” göstergelerden yararlanılmaktadır.

Aron (2000) büyüme ve kurumlar konusunda bir yazın özeti sunmaktadır. Aron ampirik yazında politika ve kurum terimlerinin çok geniş bir yelpazedeki göstergeleri kapsadığını, büyüme yazınında bu göstergelerin toptan “sosyo-politik göstergeler” kavramı ile ifade edildiğini ve bu tür genelleştirmelerin kurumların büyümeyi etkileme

kanallarının gözden kaçırılması ile sonuçlandığını belirtmekte ve teori bazlı bir sınıflandırmanın gerekliliğine işaret etmektedir. Ampirik kurumsal ölçütlerin organize edilme biçiminin kurumların etkilerinin yorumlanması açısından önemli olduğunu vurgulayan Aron (2000)'a göre Alesina ve Perotti (1994) ve Brunetti (1997) tarafından yapılan sınıflandırmada kurumların niteliklerini tanımlayan ölçütler ile performanslarını değerlendiren ölçütler arasında bir ayırım yapılmamıştır. Halbuki, anayasal hakların varlığı ya da yokluğunun belirtilmesi gibi sadece politik ve ekonomik kurumların özelliklerinin sayılması bu kurumların ne ölçüde iyi işlediği konusunda bir şey söylememektedir. Yazara göre, yapılan son çalışmalardan elde edilen ampirik bulgular formal ve informal kurumların performans ve kalitesini yakalayan değişkenlerin büyüme regresyonları için daha uygun olduğunu göstermektedir. Bulgular ayrıca politik rejimlerin karakteristik ve ömürlerinin büyüme üzerinde etkili olan mülkiyet haklarının kalitesini yansıttığını da göstermektedir. Aron (2000), uygulamalı büyüme yazınında kullanılan politik, ekonomik ve sosyal ölçütleri beş kategoriye ayırmaktadır: Yatırımcılar tarafından yapılan risk derecelendirmelerinden veya alan çalışmalarından (survey) derlenen bilgilerden oluşturulan formal kurumlara ilişkin ölçütler; sosyal katılım ve organizasyonun yoğunluğunu yakalayan sosyal sermaye ölçütleri; etnik, dini, kültürel ve tarihsel kategoriler de dahil olmak üzere sosyal karakteristik ölçütleri; siyasî kurumların karakteristikleri ve politik istikrarsızlık ölçütleri. Bu çalışma açısından son kategorideki ölçütlerin doğrudan ilgili olduğu açıktır. Ancak diğer kategoriler içinde de politik istikrar tanımının kimi öğeleri yer almaktadır.

Carmignani (2003) ise politik göstergeleri büyümenin politik belirleyicileri, bütçe açıkları ve maliye politikasının belirleyicileri, politik bölünme için ampirik temsili değişkenler, politik devresel dalgalanma modelleri için kullanılan kukla değişkenler ve subjektif göstergeler şeklinde beşli bir ayırma tâbi tutmaktadır.

3.2 – Rejim ve Hükümet Değişikliği

Politik istikrarsızlığı hükümet değişikliği ekseninde ele alan Feng (1997) üçlü bir ayırım getirmektedir: Rejim değişikliğini içeren “düzensiz” (unregular) hükümet değişikliği, düzenli ancak “önemli” (major) hükümet değişikliği ve düzenli ancak “önemsiz” (minor) hükümet değişikliği. Sanders (1981)'in rejim ve hükümet değişikliği ayırımından esinlenen bu ayırmda düzensiz hükümet değişikliği askeri darbe gibi güç kullanımı yoluyla gerçekleştirilen hükümet değişikliklerini ifade etmektedir. Düzenli hükümet

değişikliği kavramı ise politik sistemde kökten bir değişiklik ihtiyacı olmadan anayasal çerçevede gerçekleşen değişiklikler için kullanılmaktadır. Önemli değişiklik, kural olarak, hükümetin ekonomik performansının iyi olmaması nedeniyle seçmenlerce değiştirilerek yeni bir hükümetin iş başına getirildiği durumları tanımlamak, önemsiz değişiklikler ise hükümette yapılan küçük siyasî uyarlamalar için kullanılmaktadır.

Edwards ve Tabellini (1991: 10) hükümet ya da politik sistemin istikrarsızlığını güç transferi olgusuna bağlı olarak tanımlamakta ve bu amaçla güç transferi endeksi oluşturmaktadır. Bu endeks politik sistemin istikrarsızlığını, politik liderliğin iktidar partisinden ya da iktidardaki gruptan muhalefetteki partiye ya da gruba geçmesini yakalayarak ölçmeye çalışmaktadır. Burada güç transferi, iktidardaki parti ya da diktatörün iktidar gücünü kontrolünde kesinti olması durumu şeklinde tanımlanmaktadır. Buna göre, örneğin, parlamenter bir sistemde güç transferi, daha önce muhalefette olan bir partinin önderliğinde kurulan bir hükümetin iktidarı devralmasıyla veya daha önce iktidardaki öncü partinin muhalefette kalmasıyla sonuçlanan önemli koalisyon değişiklikleri durumunda gerçekleşir. Buna karşılık, koalisyondaki küçük değişiklikler veya koalisyon esas itibariyle yapısını korurken sadece başbakanın değişmesi güç transferi olarak değerlendirilmez. Güç transferini esas alan bu tanım yukarıda değinilen veri kaynaklarındaki hükümet istikrarsızlığı tanımlarına dayanan ölçütlerden farklıdır. Örneğin, güç transferi ölçütü esas alındığında istikrarsız hükümetlere sahip olan İtalya ve Japonya'nın çok istikrarlı politik sistemlere sahip olduğu ortaya çıkmaktadır (Edwards ve Tabellini, 1991: 11). Edwards ve Tabellini (1991) ayrıca probit regresyonundan elde edilen "tahmini güç transferi olasılığı"nı da politik istikrarsızlığı yansıtan ikinci bir değişken olarak kullanmaktadır.

Büyüme değişkenliği ile politik istikrarsızlık arasındaki ilişkiyi Arjantin örneği (1896-2000 dönemi) için inceleyen Campos ve Karanasos (2008) formal ve informal politik istikrarsızlık ayrımı yapmaktadır. Formal politik istikrarsızlık için iki ölçüt kullanılmaktadır: Yıl itibariyle parlamento seçimleri sayısı ve anayasa değişikliklerinin sayısı. Anayasa değişikliğinden kasıt devletin anayasal yapısındaki temel değişikliklerdir. Bunun en aşırı şekli yönetimin çeşitli branşlarının ayrıcalıklarını önemli oranda değiştiren yeni bir anayasanın kabul edilmesidir. Informal politik istikrarsızlık için de iki ölçüt kullanılmaktadır: Suikastler (üst düzey bir kamu görevlisi veya bir politikacıya yönelik siyasî güdülerle yapılan cinayet veya cinayet teşebbüsü) ve genel

grevler (ulusal hükümet politikaları veya otoritesini hedef alan birden fazla işverene bağlı en az 1000 sanayi veya hizmet sektörü işçisinin katıldığı grevler).

Gupta (1991) üç tür istikrarsızlık tanımlamaktadır: Rejime karşı şiddet, rejimin kendi içinde şiddet ve rejim tarafından uygulanan şiddet. Birinci kategori kendi içinde iki alt gruba ayrılabilir. Birincisi arbede, politik grevler, politik gösterilerden oluşan yaygın şiddet; ikincisi ise silahlı saldırılar, politik suikastler ve ölümlerden oluşan iç savaş. Üçlü sınıflandırmadaki ikinci kategori esas olarak başarılı ve başarısız darbelerden; üçüncü kategori ise politik infazlardan oluşmaktadır (Chauvet, 2003). Chauvet (2003) bu sınıflandırmayı izleyerek elit istikrarsızlığı, şiddet içeren istikrarsızlık ve sosyal istikrarsızlık başlıklı üç politik istikrarsızlık endeksi hesaplamaktadır. Politik bir kırılmayı/kopmayı gösteren elit istikrarsızlığı iktidardaki değişikliği ölçmekte ve başarılı darbeler, devrimler ile önemli hükümet krizleri esas alınarak tanımlanmaktadır. Şiddet içeren istikrarsızlık aşırı istikrarsızlık nosyonunu yakalamaya çalışmakta olup sosyal düzensizliğin ve hatta kaosu bir işareti olarak algılanabilir. Sosyal istikrarsızlık ise grev, gösteri ve arbede gibi yaygın şiddet göstergelerine dayanmakta ve halkın memnuniyetsizliğini veya sosyal karışıklığı yansıtmaktadır.

3.3 – İç Çatışma ve Sosyal Huzursuzluk

1960-1995 dönemini ve 98 gelişmekte olan ülkeyi kapsayan Campos ve Nugent (2002) şiddet derecesini esas alarak sosyo-politik istikrarsızlığın (SPI) farklı niteliklerini yakalamak üzere iki ölçüt (endeks) geliştirmektedir. Bu ölçütlerden birincisi, milyon kişi başına siyasî suikast sayısı, devrimler ve darbeleri esas alarak hesaplanmakta ve şiddetli ya da üst sınır (upper bound) SPI olarak adlandırılmaktadır. İlimli (moderate) SPI ise Polity III veri setinden alınan politik katılımın rekabetçiliği ve düzenlenmiş olması; yönetici alımının rekabetçiliği, düzenlenmiş olması ve açıklığı; başbakanın (devlet başkanının) yasal (de jure) ve fiili (de facto) bağımsızlığı göstergeleri esas alınarak hesaplanmıştır. Bu ölçütün hesaplanmasında grevler, şiddet ve ölüm içermeyen gösteriler, yöresel ve iç çatışmalar, basın özgürlüğü gibi değişkenler veri yokluğundan ötürü kapsam dışında tutulmuştur. Her iki SPI endeksi de temel bileşenler yöntemine göre hesaplanmıştır.

İngiltere için 1960-1997 dönemine ilişkin çeyrek dönemlik zaman serisi verilerinden yararlanan Asteriou ve Price (2001), politik istikrarsızlığın farklı özelliklerini yakalamak

için terör kapsamına giren olayların sayısı, grevlerin sayısı, seçim için bir kukla değişken, hükümetin bir partiden diğerine değişmesini ölçen kukla değişken, Körfez ve Falkland Savaşları için birer kukla değişken ve bu değişkenlerden TBY'ne göre oluşturulmuş endeksi kullanmaktadır.

Jong-A-Pin (2009) 98 ülke ve 1984-2003 dönemini kapsayan çalışmasında politik istikrarsızlığın yaygın olarak kullanılan 25 göstergesine faktör analizi yöntemini uygulayarak politik istikrarsızlığın sivil protestolar, siyasî yönelimli saldırganlıklar, siyasî rejim içindeki istikrarsızlıklar ve siyasî rejimin kendisinin istikrarsızlığı olmak üzere dört boyutlu olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çalışmada ayrıca bir ülkenin bir boyutta istikrarsız olmasının diğer boyutlarda da istikrarsız olmasını gerektirmediği, istikrarsızlığın süreklilik özelliği gösterdiği ve bölgelere göre farklılaştığı sonuçları da elde edilmiştir.

3.4 – Politika Değişkenliği

Literatürde bazı çalışmalarda politik değişken olarak politika değişkenliği de kullanılmaktadır. Burada vurgu temel politikadaki değişkenlik üzerindedir. Brunetti (1997: 180-81) politika değişkenliği ölçütleri içeren ampirik büyüme çalışmalarından örnekler sunmaktadır. Bu çalışmalarda, enflasyon, reel kur, iç kredi hacmi, para arzı, tüketim harcamaları gibi makroekonomik değişkenlerin standart sapmaları ölçüt olarak kullanılmaktadır.

3.5 - Bölünme ve Kutuplaşma Ölçütleri

Literatürde bölünme ve son zamanlarda ise kutuplaşma kavramı ve bu kavramlara ilişkin göstergeler de yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bölünmüşlük kavramının iktisat literatüründe kullanımının Easterly ve Levine (1997) ile yaygınlaşmaya başladığı kabul edilmektedir. Easterly ve Levine (1997) Afrika'nın "trajedi" olarak nitelendirdikleri düşük büyüme performansının gerisindeki temel faktörlerin başında etnik bölünme olduğunu ileri sürmekte ve bunu ampirik testler ile kanıtlamaktadır. Annett (2000), Keefer ve Knack (2002) ve Alesina vd. (2003) etnik, dilsel ve dini bölünmüşlük konusunda yeni ölçütler geliştiren önemli çalışmalardandır.

Collier vd. (2001), Easterly ve Levine (1997) ve diğer araştırmacılar tarafından kullanılan etnik bölünme kavramının ve bu nedenle de bu kavrama dayanılarak ortaya atılan ekonomik ve politik tezlerin temelini sağlam olmadığını ileri sürmektedir. Collier

vd. (2001) literatürde kullanılan etnik farklılaşma kavramını kendi içinde “etnik baskınlık” ve “etnik bölünme” şeklinde ikili bir ayrıma tâbi tutmaktadır.

Son dönemlerde etnik, dilsel ve dini bölünme ve kutuplaşma kavramları ön plana çıkmış görünmekle birlikte literatürde politik kutuplaşma ya da politik sistemin kutuplaşması kavramı da sıkça kullanılmaktadır. Politik kutuplaşma kavramı iktidar için mücadele eden farklı grup ve partilerin ekonomik doğurgalar (outcome) konusundaki tercihlerinin farklılığı şeklinde tanımlanmaktadır (Alesina vd. 1992: 32). Cukierman vd. (1992) tarafından geliştirilen modelde politik kutuplaşma, mevcut iktidar ile yerine geçmesi olası olan rakibi arasında sunulacak kamu malının bileşimi konusundaki anlaşmazlığı yansıtmaktadır. Teorik bulguyu ampirik olarak da test eden Cukierman vd. (1992) politik kutuplaşmayı yansıtmak üzere, düzenli ve düzensiz hükümet değişimi arasındaki farktan elde edilen beklenen darbe olasılığı, gelir dağılımı endeksi ve demokrasilerde uyumun (cohesion) daha fazla olacağı varsayımından hareketle demokrasiyi temsili değişken olarak kullanılmaktadır. Alesina ve Drazen (1991) mali istikrar sürecini, bölüşüm konusunda birbiriyle çatışan amaçlara sahip farklı gruplar arasındaki bir “yıpratma savaşı” olarak gösteren bir model geliştirmektedir. Bu modelde istikrarın yükünün paylaşılması belirleyici bir öneme sahip ve α değişkeni ile gösterilmektedir. Toplumdaki politik uyumun derecesini gösteren bir ölçüt olarak da yorumlanabilen bu değişkenin 0.5 değerini alması yüksek politik uyum anlamına gelmekte ve istikrar programı hemen hayata geçirilmekte, değişkenin bu değerden yüksek değerler alması ise kutuplaşmanın arttığı, bu nedenle de stabilizasyon tarihinin gecikeceği anlamına gelmektedir (Alesina ve Drazen, 1991: 1181). Svensson (1998) da kutuplaşmayı, Alesina ve Drazen (1991)’e benzer bir şekilde, birbiriyle iktidar yarışı içindeki iki partinin üretilen iki kamu malına verdikleri göreceli ağırlık arasındaki fark olarak modellemektedir. Svensson ampirik uygulama için kutuplaşmayı yansıtmak üzere gelir dağılımı ve sosyal ve politik şiddet ekseninde tanımlanan iki temsili değişken kullanılmaktadır. Buradaki düşünce, gelir adaletsizliğinin ve sosyal huzursuzluğun politik kutuplaşma ile ilişkili olduğudur. Bussiere ve Mulder (2000: 313) siyaset bilimi yazınından hareketle efektif parti sayısını politik kutuplaşma için iyi bir temsili değişken olduğunu belirtmekte ve yaptığı ampirik analizde kullanılmaktadır. Efektif parti sayısı ise

$\frac{1}{\sum p_i^2}$ şeklinde tanımlanmaktadır. Burada p_i i partisinin meclisteki sandalye payını göstermektedir.

3.6 – Özet ve Değerlendirme

Ampirik yazında kullanılan politik değişkenler EK:1A, EK:1B ve EK:1C’deki tablolarda belirtilmektedir. Bu tablolar ve yukarıda yapılan açıklamalar dikkate alındığında uygulamalı yazında kullanılan politik değişkenler konusunda bazı genel örüntülerin ortaya çıktığı söylenebilir.

Uygulamalı politik iktisat yazınında politik istikrarsızlık, kural olarak siyaset bilimi yazınında yapılan tanım ve sınıflandırmaya paralel olarak, iki şekilde tanımlanmakta ve uygun göstergeler ile yansıtılmaya çalışılmaktadır. Birinci yaklaşım rejim ve iktidar istikrarsızlığı üzerinde dururken ikinci yaklaşımda sosyal huzursuzluk ve politik şiddet üzerinde odaklanılmaktadır. Birinci yaklaşımda politik istikrarsızlık, hükümet veya rejim değişikliği sıklığı veya hükümet veya rejim değişikliği gözleme eğilimi olarak tanımlanmaktadır. Bu değişiklikler anayasal sisteme uygun bir çerçevede veya bu çerçevenin dışında, örneğin darbeler yoluyla, gerçekleşebilir. Buradaki ana düşünce iktidarın değişme sıklığının veya iktidarın değişme eğilimindeki artışın politika belirsizliği ile ilişkili olduğudur. Bazı çalışmalarda ise, iktidarın/hükümetin devamlılığı yerine doğrudan politik sistemin/rejimin devamlılığı esas alınmakta ve rejim değişikliği, örneğin otokratik bir rejimden demokrasiye geçiş ya da tersi durum, bir istikrarsızlık göstergesi olarak alınmaktadır. Alesina ve Perotti (1994)’nin “sosyopolitik istikrarsızlık” olarak adlandırdığı sosyal huzursuzluk ve politik şiddet göstergelerine dayalı yaklaşımda ise çoğunlukla şiddet olaylarından oluşturulan endeksler kullanılmaktadır (Alesina ve Perotti, 1996). Literatürde politik istikrarsızlığın temel politikalarda sık değişiklikler anlamında politika değişkenliğine referansla yansıtıldığı da görülmektedir. Carmignani (2003: 44)’ye göre, politik istikrarsızlığın geniş bir tanımı sosyal huzursuzluk, politika belirleyicilerinin değişkenliği, karar alma sürecinin bölünmüşlüğü ve seçim belirsizliğini içerir. Asteriou ve Price (2001: 385)’e göre, politik istikrarsızlık hükümetlerin, rejimlerin ve bir ulusun içindeki toplulukların istikrarsızlığını içermektedir²². Literatürde

²² Sanders (1981)’den esinlenildiği farkedilecektir.

bu boyutların hepsine ilişkin gösterge ve değişkenlerin bir arada veya tek ya da gruplar halinde ayrı ayrı kullanıldığı görülmektedir.

Çalışmaların birçoğunda kullanılan değişkenler daha önce değinilen veri kaynaklarındaki tanımlar esas alınarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte bazı çalışmalarda anılan veri kaynaklarından yararlanılarak türetilen ya da farklı veri kaynaklarından elde edilen kimi farklı değişkenler de kullanılmaktadır.

Çalışılan konu gösterge ve değişken seçimini etkilemektedir. Ülkelerarası büyüme analizlerinde genellikle standart siyasî kanalların dışında ifade edilen ve sosyal huzursuzluk derecesini belirten göstergeler ve/veya bu göstergelerden TBY ile elde edilen endeksler kullanılmaktadır. Örnek olarak, şiddet içeren gösteriler, siyasî suikastler, ayaklanmalar, darbeler veya darbe girişimleri, devrimler, savaşta geçen ortalama süre ve can kaybı sayılabilir. Bu tür göstergeler için genellikle daha önce değinilen veri kaynakları kullanılmaktadır. Büyüme regresyonlarında yukarıda da değinildiği üzere, ayrıca etnik-dilsel ve dini bölünmeler ile kutuplaşmayı gösteren çeşitli ölçütler de kullanılmaktadır. Bu konudaki çalışmalara örnek olarak Mauro (1995), Easterly ve Levine (1997), Annett (2000), Collier vd. (2001) ve Alesina vd (2003) sayılabilir.

Çalışmaların tamamına yakını yatay kesit ve panel veri ile yapılmıştır. Zaman serisi kullanılarak yapılan çalışmalar istisna niteliğindedir. Bu konuda, araştırmamız sırasında rastlanılan az sayıdaki çalışmaya örnek olarak Asteriou ve Price (2001), Fielding (2003), Telatar ve Telatar (2004) ve Kampos ve Karanasos (2008) sayılabilir.

4 – POLİTİK İSTİKRARSIZLIĞIN ÖLÇÜLMESİ

İktisat yazınında politik istikrarsızlık olgusunun yansıtılması konusunda kullanılan yöntemler politik istikrarsızlığın tanımına ve niteliğine bağlı olarak değişmektedir. Bir önceki ayırmada, uygulamalı yazında politik istikrarsızlığın tanımlanması konusunda esas itibariyle iki yaklaşımın varlığından söz edilmişti. Bu yaklaşımlardan birincisi iktidar değişimi olgusuna, ikincisi ise sosyal huzursuzluk ve politik şiddet olgusuna odaklanmaktadır. Bu ikisi kadar yaygın olmamakla birlikte uygulanan politiklardaki değişkenliğe vurgu yapan yaklaşımlar da vardır. Politik istikrarsızlığın ölçülmesi de bu sınıflandırmaya paralel olarak farklılaşmaktadır.

4.1 – Politik Sistemin Değişimi Olarak Politik İstikrarsızlığın Ölçülmesi

Politik istikrarsızlığın yaygın olarak kullanılan bir tanımı hükümet değişikliği olgusunu esas almaktadır. Bu yaklaşım aslında siyaset bilimi yazınındaki politik sistemin/rejimin istikrarı düşüncesinden gelmektedir. Burada esas alınan kavram ise süreklilik, yani politik sistemin devamlılığıdır. Lipset’in fikir babası olduğu bu anlayışta politik sistemin istikrarı, değişmeden devam etmesi ile ilişkili olarak anlaşılmaktadır. Buna karşılık, demokrasi ve otokrasi arasında gidip gelmeler politik istikrarsızlığın bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda en fazla kullanılan iki temsili değişken, veri biri yılda gerçekleşen hükümet değişiklikleri sayısı ile hükümetlerin yasal süreye oranla iktidarda kaldıkları süredir. Bazı durumlarda hükümet değişiklikleri kendi içinde büyük-küçük şeklinde bir ayrıma tâbi tutulmaktadır. Büyük değişiklikler hükümetin ideolojik ya da partizan kompozisyonunda önemli değişiklikleri, diğeri ise kabinedeki ufak uyarlamaları ifade etmektedir.

Araştırmalarda fiili iktidar (hükümet) değişimleri yerine tahmin edilen “hükümet değişikliği eğilimi” de yaygın olarak kullanılmaktadır. Böylece, gözlemlenemeyen hükümet değişimi olasılığı gözlemlenebilen ve hem seçmen davranışlarını hem de hükümetin istikrarını etkilemesi beklenen bir dizi ekonomik, sosyo-politik ve yapısal/kurumsal değişken ile ilişkilendirilmektedir (Alesina ve Perotti, 1996; Carmignani, 2003).

Politik sistemin/rejimin sürekliliği anlamında politik istikrarı/istikrarsızlığı ölçmenin bir diğer yolu ülkenin politik organizasyonunda önemli değişikliklerin meydana gelip gelmediğine bakmaktır. Burada geçen “önemli” değişikliğin belirlenebilmesi için de bu amaçla oluşturulan ölçekte meydana gelen değişimler esas alınmaktadır. Örneğin, bazı yazarlarca (-10, 10) arasında değerler alan 21 ölçekli bir yönetim biçimi ölçeği oluşturulmakta ve bu ölçeğin aniden negatiften pozitifte ya da pozitiften negatife geçmesi önemli bir değişiklik olarak değerlendirilmektedir (Dutt ve Mitra, 2008: 1290). Böyle bir yöntemin yorumlanması kolay olmakla birlikte, demokrasi ve otokrasi arasında eşik değer olarak sıfırın seçilmesi sağlam bir dayanaktan yoksundur.

Tornell (1998) güçlü gruplar arasındaki çatışmayı yansıtmak üzere Polity III veri setinden yararlanarak sert (drastic) politik değişme endeksi hesaplamaktadır. Gurr (1974) ve Jagers ve Gurr (1995)’e dayanan bu çalışmada, ülkelerin politik sistemlerinin

başbakan (devlet başkanı) (chief executive) üzerindeki kısıtlar, executive atanmasının açıklığı, politik katılımın rekabetçiliği, politik katılımın düzenlenmiş olması gibi otorite örüntüleri bazında demokrasi/otokrasi puanları hesaplanmaktadır. Gurr ve Jagger bu göstergelere dayanarak bir demokrasi, otokrasi ve sert politik değişme endeksi oluşturmaktadır. Buna göre, t-1 yılından t yılına geçişte demokrasi ve otokrasi endeksleri arasında üç ve daha fazla puanlık bir değişim varsa sert politik bir değişim söz konusu olmaktadır. Sert politik değişme endeksi politik bir çatışmanın olduğu ve bazı grupların iktidardan uzaklaştırıldığı durumları yakalamakta, buna karşılık güç ilişkilerini değiştirmeyen formal hükümet değişiklikleri (örneğin, sadece bir devlet başkanının yerine bir başkasını koyan darbeler) politik değişiklik olarak kodlanmamaktadır (Tornell, 1998: 31).

4.2 – Sosyo-politik Huzursuzluk Olarak Politik İstikrarsızlığın Ölçülmesi

Barro (1991) gibi bazı çalışmalarda bir önceki bölümde sayılan göstergelerden sadece bir veya birkaç tanesi politik istikrarsızlığı yansıtmak üzere seçilmektedir. Ancak, bu yöntem genellikle darbe, devrim, savaş, suikast gibi belli başlı olaylar için kullanılmaktadır. Son dönemlerde yapılan çalışmalarda tek tek gösterge kullanılması yerine sosyal huzursuzluk olgusunu yansıttığı düşünülen bir dizi göstergeden istatistiksel yöntemler ile oluşturulmuş endeksler tercih edilmektedir. Bu durumda sorun uygun yöntemin seçilmesidir. Basit ortalama (örneğin Mauro, 1995), ayırıştırma (diskriminant) çözümlenmesi veya faktör analizi (Örneğin Jong-a-Pin, 2009) yöntemleri de kullanılmakla birlikte yaygın olarak kullanılan yöntem TBY'dir. Böylece, endeks çeşitli göstergelerin bir bileşimi olarak elde edilmekte ve her bir göstergenin katkısı istatistiksel olarak belirlenmiş olmaktadır. Alesina ve Perotti (1996), Perotti (1996), Campos ve Nugent (2002), Asteriou ve Price (2001), Fosu (2001) politik istikrarsızlık endeksini temel TBY'ne göre oluşturan çalışmalardandır (Carmignani, 2003; Drazen, 2002: 522).

III. BÖLÜM

POLİTİK İSTİKRARSIZLIK VE MAKROEKONOMİK PERFORMANS

Politik istikrarsızlık kapsamında değerlendirilen olayların ortak özelliği kurumların (örneğin devletin şekli, yasal sistem) ve politika yapıcıların (yani parlamento ve hükümetin) istikrarı konusunda belirsizlik yaratmasıdır. Bu ise iktisat politikalarının gelecekteki seyri, mülkiyet haklarının güvenliği, sermaye girdilerinin verimliliği, dışarıdan gelen finansal fonların akışı ve genel olarak sosyo-ekonomik çerçevenin karakteristiği konusunda belirsizliğe neden olur. Belirsizliğin yatırımlar ve verimli girişimcilik faaliyetlerini olumsuz yönde etkileyeceği Keynes'ten bu yana vurgulanan bir noktadır. İstikrarsızlığın neden olduğu belirsizlik aynı zamanda politikacıların güdülerini de etkileyerek kısa vadeli politikalarla iktidarda kalma sürelerini arttırmaya, seçmen desteklerini genişletmeye veya rakiplerinin elini-kolunu bağlamaya yönelik politikalar izlemeye yönlendirebilir. Bu tür miyop politikalara örnek olarak; yeniden dağıtım amacıyla sermaye üzerindeki vergilerin arttırılması, kamu tüketim harcamalarının telafi amaçlı arttırılması, yasal sisteme yapılan yatırımların azaltılması, yapısal reformların geciktirilmesi veya tersine çevrilmesi ve daha önce verilen sözlere uyulmaması sayılabilir (Carmignani, 2003: 1-2). Aisen ve Veiga (2011: 3)'ya göre, politik istikrarsızlık başlıca iki kanaldan ekonomik performans üzerinde olumsuz etkide bulunmaktadır. Birincisi, istikrarsızlık politika yapıcıların ufuklarını kısaltarak optimal altı (suboptimal) kısa vadeli politikalara yönelmelerine neden olabilir. İkincisi, istikrarsızlık daha sık politika değişikliği yoluyla politika değişkenliğine yol açabilir.

Bir ekonominin düzgün işleyişi açısından politik istikrarın gerekli olduğu büyük ölçüde kabul edilmektedir. Politik kurumlar istikrarlı değilse veya politik aktörler sistemin hakkaniyeti konusunda endişeye sahipse iki nedenden ötürü ekonomik işlemlerin serbest işleyişi gerçekleşemez. Bu nedenlerden bir tanesine yukarıda kısmen değinildi. İstikrarsızlık geleceğin öngörülmesi noktasında zaten var olan belirsizliği daha da ağırlaştırmaktadır. İkinci neden ekonomik işlemlerin yapılması açısından belirleyici bir öneme sahip olan sözleşmeler ile ilişkilidir. Taraflar arasında güveni sağlayacak mekanizmalar olmadan sözleşme yapılması çok güçtür. Hakem rolünü üstlenerek bu güveni sağlama işlevinin hükümet tarafından yerine getirilmesi gerektiği hükümete ekonomide fazla bir rol öngörmeyen klasik yazarlarca da kabul edilmiştir (Gupta, 1990: 179-80).

Politik istikrarsızlığın birçok makroekonomik değişkeni (olumsuz yönde) etkilediğine ilişkin çalışmalar olmakla birlikte ilk sırayı büyüme konusundaki çalışmaların aldığı söylenebilir. Drazen (2002: 522) politik istikrarsızlığın yatırımlar kanalıyla büyüme üzerinde olumsuz etkide bulunacağı en az iki nedeni aktarmaktadır. Birincisi, politik istikrarsızlık hem politik ortam, örneğin mevcut politik rejimin istikrarı, hem de yasal ortam, örneğin mülkiyet haklarının güvenliği, konusunda belirsizlik yaratmaktadır. İkincisi, politik istikrarsızlık piyasanın işleyişini ve ekonomik ilişkileri kesintiye uğratarak doğrudan verimlilik üzerinde olumsuz etkiler meydana getirmektedir. Politik istikrarsızlık ile büyüme arasındaki negatif ilişki “yapay gerçek”²³ (stylized fact) olarak nitelendirilmekle birlikte bu değerlendirmelerin dayandırıldığı ampirik çalışmalar sıklıkla içerdikleri açıklayıcı değişken sayısının fazlalığı ve değişkenlerin üstün körü (ad hoc) yöntemlerle seçilmesi noktasında eleştirilmektedir²⁴. Yazında politik istikrarsızlığın etkilediği ileri sürülen değişkenler arasında ayrıca merkez bankası bağımsızlığı, enflasyon, senyoraj gelirleri, bütçe açıkları, kamu borçları ve kamu harcamaları, döviz kuru rejimi, doğrudan yabancı sermaye yatırımları gibi değişkenler de yer almaktadır (Campos ve Nugent, 2002).

Teorik yazında politik istikrarsızlık ekonomik modellere, özel karar birimlerinin ve/veya politika yapıcılarının karar alma sürecinde mevcut bilgi seti veya zaman ufku gibi bazı kritik öğeleri değiştiren bir kısıt olarak girmektedir. Bu nedenle politik istikrarsızlık fiili karar ve politikaların birinci en iyi optimal politikalardan farklılaşmasına neden olabilmektedir. Carmignani (2003: 2) makroekonomik modellerde istikrarsızlık ve belirsizliğin rolü çerçevesinde şu üç konunun son yirmi yıl içerisinde yazında en fazla ilgi çeken konular arasında olduğunu belirtmektedir: Politik istikrarsızlık, faktör birikimi ve büyüme arasındaki ilişki; bütçe açıkları ve kamu borcunun politikacılar tarafından stratejik bir araç olarak kullanılması; istikrarsızlığın ve seçim belirsizliğinin para (ve maliye) politikaları üzerindeki etkisi. Politik devresel dalgalanma modelleri arasında yer alan Alesina'nın partizan teorisi partizan etkiler arttıkça politika ayrışmasının yarattığı

²³ Bu terimin anlamı ile ilgili olarak örneğin Rutherford (2002) ve Snowdon ve Vane (2005: 305)'e bakılabilir.

²⁴ Buna karşılık, politik istikrar ile büyümenin paralel seyretmediğini ileri süren yazarların bulunduğunu da belirtmek gerekmektedir. Örneğin M. Olson, uzun süre iktidarda kalan hükümetlerin güçlü çıkar gruplarının etkisinde kalma ve sosyal refahı maksimize etmeyen politikaları izleme olasılıklarının artacağını ileri sürmektedir. Huntigton ise gelişme açısından sıçrama ve hızlı birikimin yaşandığı dönemlerin sosyal karışıklık ve politik huzursuzluğa yol açtığına dikkat çekmektedir (Alesina vd. 1996: 192).

belirsizliğin artacağını ve bekleyişlerin istikrarsız hale geleceğini, aşırı istikrarsızlık ve politiklardaki kutuplaşmanın ise optimal altı sonuçlara yol açabileceğini öngörmektedir. Ayrıca, tekrar seçilme şansının çok düşük olduğunu düşünen partilerin liyakat kaygılarını bir tarafa bırakıp kısa vadeli politikalara yönelmesi güçlü bir olasılıktır. Politik istikrarsızlıktan kaynaklanan bir diğer etki, kırılgan koalisyon hükümetlerinin uzun dönemli istikrar ve makroekonomik performans açısından önemli olan sert ancak gerekli ekonomik politikaları ve önlemleri uygulamaya koyamamalarıdır (Alesina, Mirrlees ve Neumann, 1989)²⁵.

Politik faktörlerin makroekonomik performans üzerindeki etkisi tartışılırken kurumların rolüne de değinilmesi gerekir. Ekonomik büyüme, enflasyon, cari denge, bütçe açığı, kamu borcu gibi makroekonomik değişkenlerin politik belirleyicileri literatürü ile ekonomik performansa kurumsalcı yaklaşım literatürü arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Makroekonomik performans ile kurumsal yapı arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalarda kurumsal yapıdaki iyileşmenin makroekonomik performansı olumlu yönde etkilediği, buna karşılık kurumsal yapının zayıfladığı durumlarda makroekonomik istikrarsızlık ve değişkenliklerin gözlemlendiği belirtilmektedir (Telatar ve Telatar, 2004: 57). Acemoglu vd. (2003)'ne göre, hukuk devleti (rule of law), siyasetçi ve elitin gücü üzerine konulan anayasal ve sosyal sınırlar, sosyal ayrılıklara aracılık eden hükümler, güçlü mülkiyet hakları uygulaması, eğitim için asgari düzeyde eşit olanaklar gibi bir dizi sosyal düzenlemeyi içeren kurumlar; yatırım olanağı olan karar birimlerinin bu yatırımları gerçekleştirip gerçekleştirilmeyeceği, siyasî ve sosyal ortamda krizlere yol açacak önemli gelişimlerin yaşanıp yaşanmayacağı, derin sosyal bölünmeler durumunda politikacıların iktidarda kalmak için sürdürülemez politikalara yönelip yönelmeyecekleri üzerinde etkili olmaktadır. Görünürdeki bozucu makroekonomik politikalardan çok geri plandaki kurumsal sorunların kötü makroekonomik performanstan birinci dereceden sorumlu olduğunu belirten Acemoglu vd. (2003) özellikle yöneticiler (executive) üzerine konulan kısıtlara vurgu

²⁵ Sakamoto (2005) çağdaş politik iktisatçıların “zayıf” veya “istikrarsız” (çok partili, azınlık ve kısa süreli) hükümetlerin makroekonomik performansının ve politika belirlemedeki etkinliğinin “güçlü” hükümetlere kıyasla daha kötü olduğu şeklindeki geleneksel görüşlerini 17 OECD ülkesinin 1961-1998 dönemini kapsayan verileri üzerinde test etmektedir. Test sonuçları, merkez bankası bağımsızlığı ve iş gücünün organizasyonu gibi kurumsal özellikler dikkate alınmadığında, zayıf hükümetlerin performansının (mali açıklar, büyüme, enflasyon ve işsizlik) daha kötü olduğunu gösteren çok az bulgu olduğunu ortaya koymaktadır.

yapmaktadır²⁶. Kurumsal olarak zayıf toplumların sorunu, politik gücü kontrol edenleri kısıtlayamamalarıdır. Bu durum çeşitli gruplar arasında gücü ele geçirmek için mücadele etme isteğini arttırmakta ve gücü ele geçince de konumlarını kötüye kullanma olanağı sunmaktadır²⁷. Öte yandan, temeldeki kurumsal zayıflık sorunu devam ettiği sürece de elitler bir aracı kullanmaktan alıkonulduklarında bir başka araç kullanarak amaçlarına ulaşmaya çalışmaktadır. Acemoglu vd. savaş sonrası dönemde birçok ülkede gözlemlenen ekonomik kriz ve değişkenliğin gerisindeki temel nedenin zayıf kurumsal yapı olduğu hipotezini ampirik olarak da test etmektedir. Bu amaçla, ülkelerin kurumsal yapılarının sömürge tarihlerinden gelen kısmını yakalamayı amaçlayan bir araç değişken (Avrupalı sömürge güçlerinin ölüm oranları) kullanılmaktadır. Buna göre, Avrupalı sömürgeci güçler yüksek ölüm oranları ile karşılaştıkları ülkelerde yerleşmemiş ve sadece oradaki kaynaklardan yararlanmaya yönelik bir kurumsal yapı oluşturmuş, az ölüm sayısı verdikleri yerlerde (ABD, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda) yerleşmiş ve güçlü bir kurumsal yapı inşa etmişlerdir. Ampirik test sonuçlarına göre, Avrupalı güçlerin 100 yıl veya öncesinde fazla ölüm nedeniyle yerleşmedikleri sömürge toplumlar çok daha değişken ve krizlere yatkındır. Acemoglu vd. bu sonucu, kurumların makroekonomik doğurgalar üzerindeki nedensel etkisi şeklinde yorumlamaktadır. Öte yandan, bir kez kurumların etkisi dikkate alındığında makroekonomik politikaların ekonomik kriz ve değişkenlik üzerindeki etkisinin çok düşük olduğu ve kurumsal farklılıkların değişkenlik üzerindeki etkilerinin öncelikli olarak hiçbir standart makroekonomik değişken aracılığıyla gerçekleşmediği, bunun yerine zayıf kurumların çok sayıda mikroekonomik ve makroekonomik kanaldan değişkenliğe neden olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Aron (1998)'a göre, kurumsal çerçeve işlem ve dönüşüm maliyetleri kanalıyla büyümeyi etkilemektedir. Kurumların zayıf bir şekilde düzenlendiği veya çok az sayıda kurumun bulunduğu durumlarda ekonomik faaliyetler kişiler arası ilişkiler ile sınırlı kalmakta,

²⁶ Gurr (1974) yaptığı kapsamlı ampirik çalışmada politik sistemin en önemli niteliğinin otorite örüntüsü ilişkileri olduğunu ve istikrarlı politik bir sistemin uzun bir zaman aralığında otorite örüntüleri benzer kalan sistem olduğunu kabul etmekte ve politik sistemleri otorite örüntülerinin beş boyutuna göre nitelendirmektedir. Bu boyutlardan biri de üst pozisyondakiler üzerindeki karar kısıtlarıdır.

²⁷ Bu koşullar altında "iyiliksever" politikacılar ile gücü ele geçirdiğinde kendi kişisel veya ait olduğu grup ya da seçmen tabanının çıkarı için kullanmayı amaçlayan rakipleri arasında eşit bir mücadele ortamının (level playing field) olduğunu söyleme olanağı yoktur. Öncelikle, oyuncuların gücü ele geçirme durumuna ilişkin "beklenen getirileri" arasında önemli bir nitelik ve nicelik farklılaşmasının olduğu söylenebilir.

firmaların uzun vadeli, karmaşık ve çoklu sözleşme içeren ilişkilere girişmeleri mümkün olmamaktadır. Politik istikrarsızlık formal ve informal kurumların etkinliği üzerindeki kısıtlamalarıyla yatırımlar ve büyüme üzerinde etkili olmaktadır. Kurumsal kalitenin düşüklüğü birçok durumda artan politik istikrarsızlık ile anlamlı bir ilişkiye sahiptir.

Politik istikrarsızlığın makroekonomik performans üzerindeki etkisini irdelemeyi amaçlayan bu bölümde konu politik istikrarsızlığın nihai değişkenler olan büyüme, enflasyon ve cari denge üzerindeki etkisi çerçevesinde ele alınmaktadır.

1 – BÜYÜMENİN POLİTİK İKTİSADI

Drazen (2002:524-25)'e göre, büyüme konusu politik iktisat uygulaması açısından birçok nedenden ötürü verimli bir alandır. Bu nedenlerden birincisi ve en önemlisi, büyüme sürecinin hem teorik hem de ampirik olarak anlaşılması açısından politik iktisadın merkezî bir işleve sahip olmasıdır. Ülkeler arasındaki büyüme farklılıklarının anlaşılması noktasında siyaset kurumu önemlidir. İkincisi, modern politik iktisadın teknik ve modelleri özellikle büyüme ile ilgili güncel araştırmalara uymaktadır. Üçüncüsü, politik iktisattaki mülkiyet hakları ve yağmacı (predatory) davranışlar gibi modellenmesi kolay olmayan kavram ve yaklaşımlar büyüme ile ilgili araştırmalara rahatlıkla uyarlanabilmektedir. Son olarak, büyümenin politik belirleyicilerine ilişkin ampirik çalışmalar diğer politik iktisat uygulamalarından çok daha fazla gelişmiştir.

Politik istikrarsızlığın büyüme üzerindeki etkisi yeni politik iktisat yazınında “büyümenin politik iktisadı” başlığı altında ele alınmaktadır. Bu çerçevede politik istikrarsızlık bir dizi kurumsal ve politik değişken ile birlikte büyüme ile ilişkilendirilmektedir. Büyümenin politik iktisadı başlığı altında genel olarak politik rejim ve kurumsal yapı, politik istikrarsızlık ve gelir dağılımı ile büyüme arasındaki ilişki ele alınmaktadır (Alesina ve Perotti, 1994). Örneğin, Drazen (2002)'nin konuya ilişkin “faktör birikimi ve büyüme” başlığını taşıyan 11. bölümünün alt başlıkları şu şekildedir: Maliye politikası ve sermaye birikiminin temel modelleri; eksik sermaye piyasaları, dışsallıklar ve içsel gelir dağılımı; politik kurumlar ve rejimler; sosyo-politik istikrarsızlık ve büyümenin ampirik belirleyicileri. Persson ve Tabellini (2002)'nin konuya ilişkin 14. bölümü ise gelir eşitsizliği ve büyüme; politik istikrarsızlık ve büyüme; özel çıkarlar, rantlar ve büyüme; büyümenin diğer politik belirleyicileri şeklinde alt başlıklardan oluşmaktadır.

Politik istikrarsızlık-büyüme ilişkisini formal teorik modeller çerçevesinde ele alan çalışmalar ampirik literatüre göre daha sınırlı sayıda olup ortak bir teorik kurguya ulaşmış değildir. Bununla birlikte konunun gelir eşitsizliği ve mülkiyet haklarının güvenliği gibi bazı ortak paydalara dayandığı ifade edilebilir. Bu durumun doğal karşılanması gerekir, çünkü büyümenin politik iktisadı gelir dağılımının politik iktisadının doğal bir uzantısıdır. Faktör sunumları üzerinde bozucu etkide bulunan yeniden dağıtım programlarının büyüme üzerinde de önemli etkisi olacağı kuşkusuzdur. Bu tür programların politik-ekonomik belirleyicileri ve implikasyonları üzerinde odaklanmak doğal olarak büyüme üzerinde odaklanmaya götürmektedir (Drazen, 2002: 458).

Knack ve Keefer (2002) gelir eşitsizliğinin büyüme üzerinde negatif etkide bulunacağı beş kanalın varlığından söz etmektedir. Buna göre eşitsizlik; kredi piyasalarına erişimi engelleyerek (eksik sermaye piyasaları), orta sınıfa mal satan imalatçıların ölçek ekonomilerini gerçekleştirme olanaklarını kısıtlayarak (piyasanın büyüklüğü), bütçe aracılığıyla gelirin yeniden dağıtımını arttırarak, siyasî şiddeti körükleyerek ve mülkiyet haklarını daha az güvenli hale getirerek büyümeyi baskılamaktadır.

Politik iktisat literatüründe gelir eşitsizliğinin yeniden dağıtım için örtük bir baskı yoluyla büyüme üzerinde etkide bulunduğu argümanı önemli bir yer tutmaktadır. 1990'ların ortaları ve sonlarında geliştirilen konuya ilişkin modellerde eşitsizlik göstergeleri ile büyüme potansiyeli arasındaki ilişki odak noktasını oluşturmaktadır. Bu çalışmalarda ortaya konulan argümana göre daha yüksek bir eşitsizlik mali yeniden dağıtım için politik baskıyı arttırmakta, bu amaçla bir kez bozucu vergilemeye gidilmesi büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir (Olters, 2001: 46).

Gelir eşitsizliğinin büyümeyi baskılayacağı görüşü esas itibariyle mülkiyet haklarının güvenliğine ilişkin değerlendirmeye dayanmaktadır. Buna göre, gelir eşitsizliğinin toplumda mülkiyet haklarının güvenliğini olumsuz yönde etkileyecek bazı mekanizmaları harekete geçireceği varsayılmaktadır. Mülkiyet haklarının güvenliğinin politik nitelikli en az üç boyutundan söz edilebilir (Drazen, 2002: 459). Birincisi, mülkiyet hakları dar anlamda mülkiyetin vergilendirilmesi şeklinde ele alınabilir. Faktör (sermaye) getirilerinin vergilendirilmesi sermaye birikim güdüsü üzerindeki olumsuz etkisi kanalıyla büyümeyi köstekleyebilir. Geliri ortalama gelirin altında kaldığı

durumlarda, bozucu nitelikte olsa bile, medyan seçmen yeniden dağıtım tercih edeceğinden çoğunluğa dayalı seçim bozucu vergilemeyi içermektedir. İkincisi, en temel düzeyde mülkiyet haklarının güvenliği anayasal güvence altında olabilir. Bu durum politik kurumlar ile büyüme arasında bir bağlantının varlığını gündeme getirmektedir. Üçüncüsü, yasa ve kurumlar ile garanti altına alınmış mülkiyetin güvenliği anılan yasa ve kurumların kendilerinin istikrarına bağlıdır. Politik istikrarsızlık yeniden dağıtım ve el koyma yönünde çok ciddi baskılar ortaya çıkarabilir. Bu nedenle, politik istikrarsızlık ana sermaye ve getirisine el konulması yönünde baskı yarattığı ölçüde birikim açısında caydırıcı olacak ve büyümeyi olumsuz yönde etkileyecektir.

Politik istikrarsızlık-büyüme konusuna geçmeden önce bir önceki paragrafta değinilen ilk iki boyut üzerinde biraz daha ayrıntılı durulmasında yarar bulunmaktadır. Gelir eşitsizliğinin sosyo-politik istikrarsızlığı arttırması ve bunun da büyüme üzerinde negatif yönde etkide bulunması konusuna politik istikrarsızlık ve büyüme başlığı altında değinilmektedir.

1.1 - Bozucu Vergilendirme ve Sermaye Birikimi

Persson ve Tabellini (1994), Alesina ve Rodrik (1993, 1994), Bertola (1993) ve literatürde yer alan daha birçok çalışmada gelir dağılımı büyümeyi vergileme ve kamu harcamaları kanalıyla etkilemektedir. Konuyu kısa ve basit tutmak amacıyla, maliye politikasının çoğunluk oyu ile belirlendiği, vergilemenin gelir ile orantılı olduğu ve vergi gelirlerinin tüm bireylere götürü olarak dağıtıldığı bir çerçeveyi düşünelim. Böyle bir kurguda, vergi oranı ile fayda düzeyi hükümetin bütçe kısıtı aracılığıyla pozitif bir ilişki içindedir. Kişilerin ödediği vergiler gelirleri ile orantılı, buna karşılık kamu harcamalarının yararı herkese eşit gittiğinden böyle bir maliye politikası yeniden dağıtımcıdır. Bir kişinin tercih ettiği vergileme ve harcama düzeyi kendi geliriyle ters yönlü bir ilişkiye sahiptir. Bu ilişki medyan seçmen için de geçerlidir. Dengede medyan gelir ile harcama ve vergi düzeyi arasında negatif bir ilişki olacaktır. Buna politik mekanizma denilebilir. Diğer taraftan, yeniden dağıtımcı kamu harcamaları ve vergileme, öncelikli olarak bunların özel yatırım ve tasarruf üzerindeki caydırıcı etkisi dolayısıyla büyüme ile negatif bir ilişkiye sahiptir. Buna da ekonomik mekanizma denilebilir. Özet olarak şunu ifade etmek mümkündür: Gelir dağılımı daha eşit olan bir toplumda yeniden dağıtım için daha az talep olacak (politik mekanizma), bu ise daha

düşük vergileme ve daha fazla yatırım ve büyümeye yol açacaktır (ekonomik mekanizma) (Perotti, 1996: 151).

1.2 - Politik Sistem, Kurumsal Yapı ve Büyüme

Bundan önceki ayırmda belirtilen modellerin temel sonucu, medyan seçmenin gelirinin ortalama gelir düzeyinin altında olduğu bir ekonomide gelir eşitsizliğinin büyümeyi baskı altında tutabileceği şeklinde özetlenebilir. Bu sonuca ulaşılmasında politik ve ekonomik mekanizmanın spesifikasyonu belirleyici bir öneme sahiptir.

Politik kurumların büyüme üzerindeki etkisi esas olarak rejim türlerinin, özellikle de demokrasinin, büyüme üzerindeki etkisi noktasına odaklanmaktadır. Bu konuda ise üç temel araştırma çizgisi vardır (Drazen, 2002: 488). Bunlardan en geniş ve yaygın olanı ampirik çalışmalara dayanan çizgidir. Bu çalışmalara örnek olarak Alesina ve Perotti (1994), Barro (1996), Perotti (1996), Persson (2005) ve Acemoglu vd (2008) gösterilebilir²⁸. Demokrasi ile büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran ampirik çalışma sonuçlarının en iyi tahminle karışık olduğu söylenebilir. Birçok araştırmacı demokrasinin büyümeyi teşvik ettiği veya kösteklediğine ilişkin anlamlı ve dayanıklı ampirik bir ilişki olmadığını ileri sürmektedir. Feng (1997), demokrasinin büyüme üzerinde rejimin kesintiye uğramasını önleyerek ve sistemin uyarlanabilirliğini geliştirerek pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu bulgusunu elde etmektedir. Persson (2005) demokrasi-demokrasi olmayan rejim ayrımından çok, demokrasi biçimlerinin önemli olduğuna dikkat çekmektedir. Buna göre, büyüme açısından en iyi politikaların sürekliliğe sahip temsili parlamenter demokrasilerde ortaya çıkma olasılığı daha yüksek görünmektedir.

İkinci araştırma çizgisi, modeller ile formalize edilmemiş mantıksal argümanları kullanan ve Drazen (2002: 488)'nin "kavramsal" olarak adlandırdığı çizgidir. Kavramsal tartışma da şu üç konu üzerinde yoğunlaşmaktadır: Mülkiyet haklarının hangi rejim altında daha güvende olduğu; çeşitli çıkar ve baskı gruplarının kaynak aktarımı konusundaki baskılarına karşı koyma noktasında demokratik veya otoriter hükümetlerin mi daha başarılı olduğu; daha fazla otonom ve daha az demokratik olan hükümetlerin veya liderlerin yetkilerini çoğunluğun aleyhine olan ve büyüme açısından zararlı politikalara yöneltip yöneltmeyeceği. Politik kurumların büyüme üzerindeki etkisine

²⁸ Przeworski ve Limongi (1993), Srowy ve Inkeles (1990) ve Hazama (2008) demokrasi ve büyüme ilişkisi konusundaki literatürü özetleyen çalışmalardır.

ilişkin son ve en az gelişmiş olan araştırma çizgisi, formal teorik modeller kullanarak demokratik kurumlar ile büyüme arasındaki bağlantıları belirlemeye çalışmaktadır. Bu modellerde nedensellik sadece demokrasiden büyümeye değil, aynı zamanda büyümeden demokrasiye doğru da olabilmektedir.

Demokrasi ile büyüme ve politik istikrarsızlık ile büyümenin, büyümenin politik iktisadında iki konuyu oluşturduğu belirten Feng (1997) demokrasi ile büyüme ilişkisi konusunda üç düşünce okulunun varlığına işaret etmektedir. Özellikle Latin Amerika siyasetindeki bazı akademisyenlerce ön plana çıkarılan uyuşmazlık (conflict) okuluna göre, demokrasi özellikle az gelişmiş ülkelerde (AGÜ) kalkınmanın ilk aşamalarında büyümeyi engelleyebilir. Bu iddia, gelişmemiş demokratik sistemlerdeki işleyiş bozukluklarının büyümeyi yavaşlattığı; bu tür rejimlerin hızlı büyüme için gerekli politikaları uygulamaya koyamadığı ve demokrasinin devletin yaygın bir şekilde kalkınma sürecinde yer almasını sağlayamadığı hipotezleri ile desteklenmektedir. Ayrıca, hızlı kalkınmanın otokratik kontrol ve kısıtlı özgürlük gerektirdiği, özellikle AGÜ'lerin güçlü merkezî bir hükümet olmadan hızlı ekonomik büyümeyi gerçekleştiremeyecekleri ileri sürülmektedir.

Uyumluluk (compatibility) okulu ise uyuşmazlık okulunun ileri sürdüğü görüşlere keskin bir şekilde karşı çıkmakta ve demokrasinin ekonomik büyümeyi teşvik edeceğini ileri sürmektedir. Bu argümanın temelinde demokratik süreçlerin, temel sivil özgürlüklerin ve politik hakların varlığının, mülkiyet hakları ve serbest rekabet gibi, kalkınma için en elverişli sosyal koşulları oluşturacağı kabulü yer almaktadır.

Feng'in işaret ettiği üçüncü yaklaşım demokrasi ile ekonomik kalkınma arasında sistematik bir ilişki olmadığını ileri süren şüphecî (sceptical) okuldur. Bu son yaklaşıma göre, sadece demokratik bir hükümete sahip olmak anlamlı olmayıp dikkatlerin kurumsal yapılara ve hükümetlerin kalkınma stratejilerine verilmesi gerekir.

1.3 - Politik İstikrarsızlık ve Büyüme

Daha önce de belirtildiği gibi, politik istikrarsızlık-büyüme ilişkisinin formal teorik çerçevesinin henüz şekillenmediğini belirtmek mümkündür. Buna karşılık, literatürde politik istikrarsızlık-büyüme başlığı altında geliştirilen veya ele alınan bazı modeller vardır. Ancak, bu noktada da çerçevenin çizilmesi konusunda farklılıkların bulunduğu hemen işaret edilmesi gerekir. Örneğin, Drazen (2002: 500-513)'in "Sosyo-politik

İstikrarsızlık ve Büyüme” başlığı altında ele aldığı Tornell ve Velesco (1992), Lane ve Tornell (1996) ve Benhabib ve Rustichini (1996) modellerini Persson ve Tabellini (2002: 384) “Büyümenin Diğer Politik Belirleyicileri” başlığı altında ele almakta, “Politik İstikrarsızlık ve Büyüme” başlığı altında ise konuyu Drazen (2002)’de belirtilmeyen “Miyop Hükümet Politikaları” çerçevesinde sunmaktadır. Benzeri farklılıklar diğer kaynaklarda da göze çarpmaktadır.

Burada önce politik istikrarsızlığın büyüme üzerindeki etkisine ilişkin çerçeveyi çizmeye yardımcı olacak genel nitelikte bazı değerlendirmeler aktarılacak, ardından belirli bazı modellerin sonuçları özetlenecektir.

Alesina vd (1996) anayasal ya da anayasa dışı yollarla iktidar (executive) gücünde değişim eğilimi anlamında politik istikrarsızlığın düşük büyümeye neden olup olmadığı ve düşük büyümenin de hükümet değişim eğiliminde artışa yol açıp açmadığını ele almaktadır. Buna göre, politik istikrarsızlık politika belirsizliği yarattığı için büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Hükümet değişimi olasılığının yüksek olması gelecekte izlenecek politikalar konusunda belirsizlik yaratmakta, belirsizlik ise karar birimlerinin risk algılamalarına bağlı olarak yatırım ve tasarruf gibi üretken ekonomik kararlarda gecikmelere veya ülke dışında yatırım yapma örneğinde olduğu gibi daha ciddi sapmalara neden olmaktadır. Hükümet değişiklikleri ile ilgili belirsizliğin etkisi, siyasî kutuplaşma (farklı gruplar ve siyasî partiler arasında ekonomik tercihlerdeki farklılık) derecesi arttıkça artmaktadır. Çünkü, mevcut hükümetin izlediği politika ile gelecekteki hükümetin izleyeceği politika arasındaki farklılaşma kutuplaşma ile artmaktadır.

Literatürdeki bazı çalışmalarda yüksek oranda eşitsiz, kutuplaşmış kaynak dağılımının organize kişiler için çıkarlarını normal piyasa faaliyetleri veya politik temsilin normal kuralları dışında aramak için güçlü güdüler yarattığı, bu nedenle daha eşitsiz kaynak dağılımına sahip toplumlarda kişilerin rant peşinde veya şiddet içeren faaliyetlere katılmaya daha eğilimli olduğu belirtilmektedir. Bunun sonucu olarak sosyo-politik istikrarsızlık, önceki paragrafta değinilen politika belirsizliği kanalına ek olarak, piyasa faaliyetlerini ve işgücü ilişkilerini kesintiye uğratarak verimlilik üzerinde doğrudan olumsuz bir etkide bulunmaktadır. Konuyu şu şekilde daha da netleştirmek mümkündür: Gelir eşitsizliği ile büyüme arasındaki korelasyonun açıklanmasında üç ana yaklaşım bulunmaktadır: i) İçsel maliye politikası, ii) Sosyo-politik istikrarsızlık, iii) Borçlanma

kısıtları/eğitime yatırım. Bu üç yaklaşıma içsel doğurganlık yaklaşımı da eklenebilir (Perotti, 1996: 150-51). Bu yaklaşımlardan ilkinde yukarıda değinildi. Sonuncusu ve içsel doğurganlık yaklaşımı burada ele alınan konu ile doğrudan bağlantılı olmadığı için değinilmeyecektir. Sosyo-politik istikrarsızlık yaklaşımında, gelir eşitsizliğinin sosyo politik istikrarsızlığı arttırdığı, artan istikrarsızlığın ise yatırım ve büyümeyi düşürdüğü ileri sürülmektedir.

Yukarıda temel çatışma noktası olarak gelir eşitsizliği ve bunun yol açtığı yeniden dağıtım talebi üzerinde durulmuş ve konu incelenirken yeniden dağıtımın kurumsal yapı içerisinde düzenli kanallar aracılığıyla gerçekleşeceği varsayılmıştır. Drazen (2002: 500)'e göre yeniden dağıtımın politik iktisadi konusunda alternatif bir yaklaşım, yeniden dağıtıma aracı olan spesifik politika mekanizmalarını ve kurumsal yapıyı bir tarafa bırakarak daha genel bir çerçevede kaynaklara el konulmasının implikasyonlarını ele almaktır. Bu yaklaşımda da, çoğunluk oyu altında mali yeniden dağıtım ve büyüme modellerinde olduğu gibi, gelir dağılımının karakteristiğine bağlı olarak el koyma olasılığı üzerinde bir odaklanma vardır. Daha açık bir ifadeyle, burada da mülkiyet haklarının yatırım ve büyüme üzerindeki belirleyici işlevi ön plana çıkmaktadır. Bu yaklaşımda genel olarak yoksul ve zenginler arasındaki uçurum genişledikçe karar birimlerinin veya çıkar gruplarının bir başkasının servetini gasbetmesi olasılığının daha yüksek olacağı varsayımı vardır. Buradan kaynaklanan mülkiyet haklarına ilişkin güven kaybı yatırımı caydırıcı etkisiyle büyümeyi engellemektedir (Benabou, 1996: 44).

Doğrudan kaynaklara el konulması üzerinde duran yaklaşımda iki teorik modelleme çizgisi bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi kaynakların üretken, yağmacı ve savunmacı faaliyetler arasında dağıtılmasını başlangıç noktası olarak almaktadır²⁹. Grossman ve Kim (1996) bu tür modellerin büyümeye uygulanmasını göstermektedir. İkinci çizgi, basit olarak ifade etmek gerekirse, mülkiyet haklarının güvende olmadığı ve bu nedenle de el koymanın (expropriation) mümkün olduğunun varsayıldığı durumlara odaklanmakta ve bunun implikasyonlarını irdelemektedir. Ortak mülkiyet modelleri

²⁹ Gasiorowski (2000: 320) konuya demokrasinin daha iyi makroekonomik performans ürettiği klasik liberal düşüncesi çerçevesinde değinmektedir. Buna göre, demokratik olmayan rejimlerdeki devlet görevlileri devlet aygıtını kullanarak toplumdan gelir elde eden yağmacılardır (predator). Üreticiler üretimlerinin bir kısmını bu yağmacılara bırakmak zorunda oldukları için yatırım yapma yönünde çok az güdüye sahiptir. Görevde kalması garanti olan ve bu nedenle daha uzun bir zaman ufkuна sahip olan anti demokratik liderler gelirlerini maksimize etmek için yatırım ve büyümeyi belirli oranlarda teşvik etmekle birlikte iktidarda kalma güvencesi olmayan otokratlar, basit olarak ifade etmek gerekirse, toplumu bilerek talan etmektedir.

olarak da anılan bu modellere örnek olarak Tornell ve Velesco (1992), Lane ve Tornell (1996), Benhabib ve Rustichini (1996) ve Tornell (1997) sayılabilir (Drazen, 2002: 500; Benabou, 1996: 44). Benabou (1996: 17-18)'ya göre sayılan türden modeller şu düşünceye dayanmaktadır: Sosyo-politik çatışma mülkiyet haklarının güvenliğini azaltmak suretiyle birikim üzerinde olumsuz etkide bulunmaktadır. Özellikle zenginler ile yoksullar arasındaki uçurum derinleştikçe yoksulların zenginlerin aleyhine olacak şekilde rant arayışına ve yağmacı faaliyetlere başvurma eğilimi artabilir³⁰. Bu modellerde mülkiyet haklarının güvenliği ana odak noktasıdır. Benabou (1996: 44-49) anılan türden modellerin ana fikrini yakalayan ve “hükümlü açmazı” olgusuna dayanan basit bir büyüme modeli geliştirmektedir. Bu modelde ekonominin maksimum sürdürülebilir büyüme oranının çıkar gruplarının rant arayışı güçleri ve gelir farklılıkları ile negatif bir ilişkiye sahip olduğu gösterilmektedir. Benabou'nun yaptığı analiz, daha genel düzeyde, asıl önemli olanın tek başına gelir eşitsizliğinden çok kazanç ve politik gücün görece dağılımındaki eşitsizlik olduğunu ortaya koymaktadır. Benabou ayrıca, ortak yaygın yorumun aksine anılan modellerin fiili istikrarsızlık veya belirsizliği dile getirmediğini, daha yüksek el koyma tehdidi dolayısıyla yatırımların beklenen getirilerindeki düşüş nedeniyle büyümenin azaldığını belirtmektedir.

Aghion ve Howitt (1999: 291) eşitsizliğin, aynı girişim veya ortaklıkta yer alan eşit olmayan paylara sahip hissedarlar arasında işbirliğini caydırıcı yönde etkide bulunacağına dikkat çekmektedir. Anılan türden işbirliğinin yokluğunun etkisi iki farklı şekilde ortaya çıkabilir. Birincisi, yoksullar zenginlerin çabası üzerinde bedavacı davranış sergileyebilirler. İkincisi, yoksulların toplam üretime katkıda bulunmak yerine el koyma faaliyetlerine giriştiği bir tür sosyal çatışma ortamına yol açılabilir. Her iki durumda da uzun dönem büyümesi üzerindeki etkinin olumsuz olacağı açıktır³¹.

Glaeser vd (2003) eşitsizliğin sosyal ve ekonomik doğurgaları şekillendirdiği farklı bir mekanizma önermektedir. Bu mekanizma rüşvet, yolsuzluk, kayırmacılık gibi

³⁰ Rant arayışının yaygın olduğu ülkelerde ekonomik gerilemenin kaçınılmaz olduğunu ileri süren M. Olson'a göre, anılan türden faaliyetlerin istikrarlı ülkelerde görülme olasılığı daha yüksektir. Bu ülkelerde sayısı ve çeşitliliği zaman içerisinde artan lobiler artan oranda rant talebinde bulunmaya başlar ve hükümetin spesifik çıkarlar için ekonomiye müdahalede bulunmasına neden olur. Müdahale ekonominin normal işleyişini sınırlandırarak yeni koşullara etkin bir şekilde uyarlanmasını sağlayan yeni teknolojilerin geliştirilmesini güçleştirir ve bu nedenle de büyüme yavaşlar, hatta durur. Olson'a göre rantçıların politika üzerindeki yerleşmiş etkileri ancak savaş, devrim ve işgal gibi olağanüstü durumların gelmesi ile kaldırılabilir (Grindle, 1989: 37).

³¹ Her iki duruma ilişkin kısa modeller için Aghion ve Howitt (1999: 291-93)'e bakılabilir.

uygulamalar ile kurumların güçlülerin lehine işleyecek şekilde tahrip edilmesidir. Buna göre, eşitsizlik mülkiyet hakları ve bu nedenle de büyüme açısından zararlıdır, çünkü bu durum zenginlere adli, düzenleyici ve siyasî kurumları kendi çıkarları uğruna tahrip etme olanağı vermektedir. Glaeser vd eşitsizliğin iki farklı kanaldan kurumların tahribini teşvik edeceğine dikkat çekmektedir. Yazarların Robin Hood dağıtımı olarak nitelendirdikleri birinci kanal, yoksulların şiddet, politik süreçler veya diğer yollarla güçlülerden kendilerine kaynak aktarmalarıdır. Bu kanala daha önce değinildi. İkinci kanal, güçlülerin yukarıda değinilen kurumları düşük gelirlilerden kendilerine kaynak aktaracak şekilde tahrip etmeleri biçiminde ortaya çıkmaktadır. Kral John dağıtımı olarak adlandırılan bu mekanizmanın işleyişi güvensizlik ortamı yaratacağından orta ve düşük gelirli kişi ve işletmelerin yatırımlarını caydırıcı yönde etkide bulunacaktır. ABD tarihinden ve 1990 sonrası Rusya'sından örnekler ile ikinci kanalın uygulama alanı bulunduğunu belirten Glaeser vd (2003) anılan türden kurumsal tahribi yansıtan bir model geliştirmekte ve ekonomik ve politik kaynaklardaki eşitsizliğin kurumsal tahrip üzerindeki etkisini incelemektedir.

Konuya daha genel bir çerçeveden bakıldığında, yasa ve kurumlar ile garanti edilen mülkiyetin güvenliğinin bu yasa ve kurumların kendilerinin güven ve istikrarına bağlı olduğu belirtilebilir. Bu durum özellikle yeniden dağıtım ve el koyma yönünde karşı konulmaz talep ve baskıların ortaya çıkabileceği politik istikrarsızlık ortamında önemlidir. Politik istikrarsızlık anamal ve/veya getirisine el konulması yönünde baskı yarattığı ölçüde birikimi caydırıcı etki yaratacak ve büyümeye zarar verecektir. Konuya bu çerçeveden yaklaşıldığında iki temel soru önem kazanmaktadır. Politik istikrarsızlığa neden olan faktörler ve politik istikrarsızlığın el koymaya dönüşeceği politik ortam (Drazen, 2002: 501).

1.4 – Politik İstikrarsızlık, Miyop Politikalar ve Büyüme

Svensson (1998) yatırım oranlarının az gelişmiş ülkeler arasında belirgin bir şekilde farklılaşması olgusunu, kurumsal reformların politik endişelerden etkilendiği genel düşüncesini yakalayan basit bir politik ekonomi modeli çerçevesinde açıklamaktadır. D.North ve aynı çizgiyi izleyen diğer iktisatçılar anılan olguyu açıklamak için mülkiyet hakları ve sözleşme hükümlerinin hayata geçirilebilirliğine vurgu yapmaktadır. Mülkiyet hakları ve sözleşmelerin iyi uygulanmadığı durumlarda sermayenin marjinal verimliliği ile yatırımcının fiilen elde ettiği getiri oranı farklılaşmakta, aynı verimlilik düzeyinde farklı yatırım oranları ortaya çıkabilmektedir. Ancak bu açıklama, mülkiyet hakları ve

sözleşmelere ilişkin düzenlemelerin hükümetler tarafından yapıldığı dikkate alındığında, eksik kalmaktadır. Hükümetler neden kurumsal yapıyı ve yasal sistemi yatırımlar açısından en elverişli duruma getirmemektedir? Svensson, bariz bir “kollektif irrasyonellik” olarak nitelendirdiği bu durumun yönetici (executive) istikrarsızlığı anlamında politik istikrarsızlık ve kutuplaşmadan kaynaklandığını, bir başka ifadeyle, istikrarsızlığın yasal sisteme yatırım yapma güdülerini olumsuz yönde etkilediğini ileri sürmektedir. Yasal sistemde reforma gidilmemesi sosyal refah yerine kendi parti, sosyal veya etnik grubunun refahını maksimize etmeye çalışan politika yapımcıların rasyonel seçimi olabilir. Svensson bu durumun, iki nedenden ötürü, mülkiyet haklarının kalitesinde kötüleşmeye neden olabileceğini belirtmektedir. Birinci neden, iktidardaki hükümet yasal sistemde değişiklik yapmanın maliyetlerini tam olarak içselleştirdiği halde gelecekteki yararlarını içselleştirmeyebilir. İkincisi, mülkiyet haklarının iyi korunmamış olması kaynakların vergilendirilebilir faaliyetlerden uzaklaşmasına ve bu nedenle de vergi tabanının daralmasına neden olmaktadır. Mevcut hükümet yasal sistemde reform yapmamakla kendisinden sonra iktidara gelme olasılığı olan rakip hükümetin vergi toplama ve harcama yapma olanağını kısıtlamış olmaktadır.

Svensson’un geliştirdiği modelde en etkin yasal sistemin seçilmesinin optimal olduğu koşullar da belirtilmiştir. Buna göre, yasal sistemde reform yapmak maliyetsiz ise ve politik istikrarsızlık yoksa (mevcut hükümet bir sonraki dönem tekrar seçileceğinden emin ise) veya kutuplaşma yoksa iktidarda olan hükümet açısından en etkin yasal sistemi seçmek optimaldir. Politik istikrarsızlık ve kutuplaşma düzeyi arttıkça bir önceki paragrafta belirtilen iki nedenden ötürü hükümetin yasal sisteme yaptığı yatırım azalmaktadır. Öte yandan, yasal sistemin etkinliği ile yatırımlar arasında pozitif bir ilişki vardır. Yasal sistemin etkinliğinin azalması tasarrufları informal sektöre³² yönlendirerek yatırımları caydırıcı yönde etkide bulunmaktadır. Yasal sistemin etkinliğinin azalması bireyin fiilen elde ettiği getirinin azalmasına neden olmaktadır.

Modelin yukarıda değinilen iki önermesinden şu temel sonuç elde edilmektedir: İstikrarsız ve kutuplaşmış toplumlarda hükümetler yasal altyapıya çok az yatırım yapma eğiliminde olmaktadır. Bu ise kötü şekilde uygulanan mülkiyet hakları ve bu nedenle de

³² Modelde formal ve informal olmak üzere iki sektör vardır. Tasarruf açısından temsili bireyin iki alternatifi vardır. Formal sektöre yatırım yaptığında sermayenin marjinal verimliliğine eşit bir faiz elde etmektedir. İnfomal sektörün getirisi ise sabittir. Modelin kurgusu informal sektörün tasarrufların yurtdışında değerlendirilmesi olarak anlaşılmasına da elverişlidir.

daha düşük iç yatırım düzeyi ile sonuçlanmaktadır. Modelde politik değişkenlerin yatırım düzeyini sadece mülkiyet haklarının kalitesi üzerinden sermayenin getirisi yoluyla etkilediğine dikkat edilmelidir.

Politik istikrarsızlığın neden büyüme açısından zararlı olduğuna ilişkin informal tartışmaların büyük bir kısmı belirsizlik veya öngörülemezliğin özel yatırımlar üzerindeki doğrudan etkisi üzerinde durmaktadır. Persson ve Tabellini (2002: 377-379)'nin Svensson (1998) modelindeki fikirden esinlenerek geliştirdiği modelde ise büyüme açısından zararlı miyop maliye politikalarına vurgu yapılmaktadır. Burada farklı bir mekanizma çalışmaktadır. Politik istikrarsızlık (iktidardaki partinin iktidarı kaybetme olasılığı) iktidardaki partinin miyop mali politikalar izlemesine yol açarak yatırımları ve büyümeyi düşürmektedir. Hükümetler sadece kendi karar birimlerinin faydasını maksimize etmeye çalıştığından, iktidardaki hükümet açısından yeniden seçilmeme olasılığı (politik istikrarsızlık) arttıkça kamu yatırımının çekiciliği azalmakta ve dengede kamu yatırımı düşmektedir. Modelde, daha düşük kamu yatırımlarının yol açtığı doğrudan etki ve vergiden kaçınmanın (ya da sermaye çıkışının) yol açtığı kaynak israfı şeklindeki dolaylı etki büyümeyi düşürmektedir.

Darby vd (2004) bir sınırsız zaman (infinite-horizon) politik ekonomi modeli kurgusu içinde output vergilemesi ile finanse edilen kamu yatırım harcamasının büyümenin ana belirleyicisi olduğu ve özel sermayenin olmadığı içsel bir büyüme modeli geliştirmektedir. Modelde iktidar, seçim sonucuna göre iki rasyonel parti arasında değişmekte, iktidara gelerek gücü elde eden parti (politika yapıcı) vergileme politikasını uygulamaya koymakta ve kamu harcamalarını tüketim ve yatırım arasında bölüştürmektedir. İktidardaki partinin maliye politikası üzerinde tam kontrole sahip olduğu bir çoğunluk sistemi varsayılmaktadır. Kamu tüketim harcaması tüketicilerin cari faydasını arttırırken kamu yatırım harcaması gelecekteki büyümeyi teşvik etmekte ve gelecekteki tüketicilere yarar sağlamaktadır. Tüketiciler indirgeme katsayılarına göre farklılaşmakta, bazıları gelecekteki tüketimden diğerlerine göre daha fazla yarar elde etmektedir. Tüketiciler tercihlerini en iyi temsil eden, yani politika karışımı kendilerine en fazla faydayı sağlayan, partiyi seçmektedir. Modelde politik belirsizliğin, rassal seçmen katılımından kaynaklanan medyan seçmendeki stokastik değişikliklerden ortaya

çıktığı varsayılmaktadır³³. Modelin temel sonuçları dört noktada özetlenebilir (Darby vd 2004: 156). Birincisi, politika belirsizliği politika miyopluğu yaratmaktadır. İki parti de, kendi indirgeme katsayılarını paylaşan tüketicilerin tercihlerine göre, daima daha düşük büyüme ve daha fazla kamu tüketim harcamalarına yol açan politikaları seçmektedir. Politika miyopluğu, siyasî partilerin tüketicilerden daha az gelecek ile ilgilenmelerinden ileri gelmektedir. Çünkü partiler iktidar güdüsü ile hareket etmekte ve iktidarda değilken elde ettikleri hiçbir şey yoktur. İkincisi, tekrar seçilme konusundaki daha yüksek bir belirsizlik iktidardaki partinin kamu yatırım harcamalarını azaltarak tüketim harcamalarına kaymasına neden olmakta, bu ise büyümeyi düşürücü yönde etkide bulunmaktadır. Kamu harcamalarının bileşimindeki bu değişimin nedeni politika miyopluğudur. Çünkü, seçimi kazanma beklentisi belirsiz hale geldikçe siyasî partiler iktidarda bulunmanın kısa vadeli yararlarını, uzun dönemli yararları daha az önemseme pahasına, abartmaktadır. Üçüncüsü, modelde “politika miyopluğu çarpan etkisi” söz konusudur. Böylece sadece bir partiyi etkileyen seçim belirsizliği rakip partiye de bulaşmakta ve belirsizliğin net etkisi katlanmaktadır. Dördüncüsü, politik belirsizliğin varlığı durumunda meydana gelen denge ekonominin çok yavaş büyüdüğü ve etkinsiz olduğu, dolayısıyla, sosyal refahın maksimize olmadığı bir dengedir.

Deverux ve Wen (1998) ülkelerarası ampirik büyüme çalışmalarında kişi başı büyümenin kamu kesiminin ekonomi içindeki büyüklüğü ve politik istikrarsızlık göstergeleri ile negatif bir ilişkiye sahip olma eğiliminde olduğu şeklindeki bulguları açıklayan, içinde kamu harcaması ve verginin bulunduğu basit bir doğrusal içsel büyüme modeli geliştirmektedir. Modelde politik istikrarsızlık, iktidarı kaybetme olasılığı şeklinde dahil edilmektedir. İki hükümetin (rejimin) olduğu modelde hükümetlerin hanehalklarının tercihleri doğrultusunda sundukları iki kamu malı bazında farklılaştıkları, her bir hükümetin sadece kendi sunacağı kamu malını önemseydiği, gelecekte iktidara gelme olasılığı olan rakibinin sunacağı kamu malına ise hiçbir değer atfetmediği (tam kutuplaşma) varsayılmaktadır. Politik istikrarsızlığın olmadığı durumda iktidardaki hükümetin problemi, optimal kamu harcaması politikasını finanse edecek bir sermaye³⁴ vergilemesi patikası seçmektir. Bu durumda optimal vergi kuralı,

³³ Bu sınıf çoğunlukçu (majoritarian) politik ekonomi modellerinde her bir seçimde kazanan partiyi medyan seçmen belirlemektedir.

³⁴ Modeldeki tek faktör sermayedir. Hükümetin gelir kaynağı da kural olarak sermayenin getirisi üzerinden alınan vergidir.

başlangıçtaki sermaye sahiplerini sabit bir borç/GSYH oranını karşılayacak düzeyde vergilemek, gelecekteki sermaye üzerine ise hiçbir şekilde vergi koymamaktır. Ancak modele politik istikrarsızlık dahil edildiğinde vergi ve kamu harcaması patikaları ciddi bir biçimde farklılaşmaktadır. Bu durumda başlangıçtaki sermaye vergisi daha düşük, gelecekteki sermaye getirileri üzerindeki vergi ise pozitiftir. Anılan pozitif sermaye vergisi yatırım güdülerini doğrudan etkileyerek uzun dönem büyüme oranını düşürmektedir. Modele göre politik istikrarsızlık ayrıca, kamu harcamasında ve kamu borç stokunda artışa yol açarak kamunun GSYH içindeki payını ve borç/GSYH oranını yükseltmektedir. Buradan kamu borç stoku ile büyüme arasında negatif bir ilişki olduğu sonucu elde edilmektedir. Kısaca tekrarlamak gerekirse, Deverux ve Wen tarafından geliştirilen modelden, tekrar iktidara gelmeme olasılığı şeklinde formüle edilen politik istikrarsızlığın büyümeyi baskıladığı ve aynı zamanda kamunun GSYH içindeki payını arttırdığı sonucu elde edilmektedir. Bu sonuçların daha genel bir implikasyonu şudur: Hükümetin bütçe kısıtının vergilerin zamanlararası bozucu etkilerini düzeltirme rolü istikrarsız hükümetlerin varlığı durumunda sınırlanmaktadır. Klasik vergi düzeltirme sonuçlarının elde edildiği modellerde hükümet iyiliksever bir sosyal planlamacı olarak varsayılmaktadır. Hükümetin belirli fonksiyonları konusunda politik ayrışmaların olduğu durumda, birbirini izleyen hükümetler arasındaki stratejik etkileşim hükümetlerin vergilerin aşırı yükünü giderme arzusu ile çatışmaktadır (Deverux ve Wen, 1998: 1647).

Svensson (1998), Deverux ve Wen (1998) ve Darby vd (2004) yukarıda değinilen teorik modellerinin öngörülerini ampirik olarak da test etmektedir. Darby vd (2004) 1963-1996 dönemi ve 13 OECD üyesi Avrupa ülkesinin verilerini kullanmaktadır. Ampirik çalışmada politik belirsizliği yansıtmak üzere üç grup değişken kullanılmaktadır: Hükümet tipi, hükümette yer alan efektif parti sayısının meclisteki efektif parti sayısına oranı ve seçim değişkenliği. Hükümet tipi için; örneğin hükümet tek parti çoğunluk hükümeti ise 1, diğer durumlarda 0 şeklinde kukla değişken benzeri altı alternatif tanımlama yapılmaktadır. Seçim değişkenliği, bir önceki seçimde her bir partinin kazandığı veya kaybettiği sandalye oranı şeklinde tanımlanmaktadır. Partilerin kaybettiği ya da kazandığı sandalye oranının yüksek olması seçmen tercihlerindeki değişkenliği yansıtmakta ve bu nedenle daha fazla politik belirsizlik anlamına gelmektedir. Bağımlı değişken olarak kamu yatırım harcamasının GSYH ve toplam kamu harcamaları içindeki payı ve kamu yatırım harcaması ile kamu tüketim harcamasının oranı (doğal logaritma cinsinden) alınmaktadır. Test sonuçları teorik

modelin öngörülerine destek sağlamakta ve genel olarak politik belirsizliğin daha az kamu yatırım ve daha fazla kamu tüketim harcamasına yol açtığını göstermektedir

Svensson (1998) teorik modelinin implikasyonlarını 101 ülkenin 1960-85 dönemi verileri üzerinde test etmektedir. Mülkiyet haklarının kalitesini yakalamak için iki özel uluslar arası risk servisinin (ICRG ve BERI) kurumsal kalite göstergelerinden elde edilen bileşik göstergeler kullanılmaktadır. Modelde ani bir hükümet değişikliği şeklinde tanımlanan politik istikrarsızlık probit modeliyle tahmin edilmekte, ülkeler bazında 1960-82 dönemi verileriyle hesaplanan hükümet değişikliği olasılığında hareketle de politik istikrarsızlık endeksi elde edilmektedir. Politik kutuplaşmayı yansıtmak üzere ise gelir eşitsizliği ve bazı politik şiddet olayları ve demokrasi değişkenine TBY uygulanarak elde edilen bir değişken kullanılmaktadır. Buradaki düşünce, gelir dağılımı eşitsizliğinin ve sosyo-politik huzursuzluğunun kutuplaşmayı arttıracığı şeklindedir. Yapılan ampirik test sonuçlarına göre, kurumsal kalite (kamu ve özel) yatırımları arttırmakta, hükümet istikrarsızlığı ve kutuplaşma kurumsal kaliteyi düşürmektedir. Politik istikrar, mülkiyet haklarının tanımlanması, uygulanması ve korunması konusunda hükümete gerekli güdüyü sağladığı için sermaye birikimi için elverişli bir ortam sağlamaktadır. Yatırım regresyonuna hem kurumsal kalite hem de istikrarsızlık ve kutuplaşmayı yansıtan değişkenler konulduğunda sadece kurumsal kalite değişkeninin katsayısı istatistiksel olarak anlamlı çıkmaktadır

52 ülkenin verilerini esas alan Deverux ve Wen (1998) politik istikrarsızlığın (Barro ve Lee: 1994 tarafından kullanılan değişkenin) ortalama büyüme oranlarını düşürdüğü bulgusunu elde etmiştir. Elde edilen sonuçlar aynı zamanda politik istikrarsızlığın kamu harcamalarının GSYH içindeki payını arttırdığına ilişkin bazı bulgular da sunmaktadır.

1.5 - Bölünme, Kutuplaşma ve Büyüme

Daha önce de belirtildiği gibi, eşitsizliğin sosyal çatışma kanalıyla büyümeyi etkilediği önemli argümanlardan biridir. Konuya ilgi, vurguyu eşitsizlikten bölünmeye kaydıran Easterly ve Levine (1997) ile yeni bir ivme kazanmıştır. Bu çalışmadan sonra ülkelerarası ekonomik başarı farklılıklarının açıklanmasında etnik bölünmeyi yansıtan bir değişkenin bağımsız değişkenler arasında yer alması standart uygulama haline gelmiştir (Alesina vd., 2003: 156). Easterly ve Levine (1997)'e göre irksal olarak daha fazla bölünmüş ülkelerin, bu arada Afrika'nın, kötü büyüme performansının gerisindeki temel faktörlerden biri de söz konusu bölünmüşlüktür. Çünkü, etnik bölünmüşlük büyüme üzerinde etkili olan birçok kamu politikasını olumsuz yönde etkilemektedir. Bir

başka ifadeyle, etnik bölünme ülkeler arası büyüme farklılıklarına yol açan kamu politikası ve diğer ekonomik göstere farklılıklarının önemli bir kısmını açıklamaktadır.

Easterly ve Levine (1997)'den sonra analizlerde eşitsizlik yerine etnik bölünmüşlük göstergeleri konulmakla birlikte, bölünmüşlük ile politik istikrarsızlık bağlantısına ilişkin ampirik bulgular belirsizdir. Literatürün büyük çoğunluğunun etnik bölünmüşlüğün çatışmanın bir belirleyicisi olduğuna ilişkin anlamlı bir bulgu elde edemediğini söylemek yanlış olmayacaktır (Esteban ve Ray, 2008: 164). Easterly ve Levine (1997: 1231-32) etnik-dilsel bölünme endeksi ile dokuz politik istikrarsızlık ölçütü (hükümet karşıtı gösteriler, suikastler, kabine değişiklikleri, anayasal değişiklikler, darbeler, devrimler, hükümet krizleri, arbedeler ve tasfiyeler) arasındaki korelasyonu test etmekte, ancak bunlardan sadece anayasal değişiklikler ile bölünme arasında anlamlı bir korelasyon belirlenebilmektedir. Collier vd. (2001) literatürde kullanılan etnik farklılaşma kavramını kendi içinde “etnik baskınlık” ve “etnik fragmentasyon” şeklinde ikili bir ayrıma tâbi tutmaktadır. Etnik baskınlık, bir ülkede bir ya da daha fazla azınlık grup yanında etnik bir grubun çoğunluğu oluşturduğu durumu, etnik fragmentasyon ise toplumun çok sayıda etnik gruptan oluştuğu, ancak bu gruplardan hiç birinin çoğunluğa sahip olmadığı durumu tanımlamaktadır. Collier vd. (2001) etnik baskınlık ve fragmentasyonun iç çatışma üzerindeki etkilerinin tamamen farklı ve zıt yönde olduğunu teorik bir çerçevede ortaya koyduktan sonra ampirik test sonuçlarıyla bunu desteklemektedir. Buna göre, etnik baskınlık iç savaş riskini önemli ölçüde arttırırken, etnik fragmentasyon anılan riski anlamlı bir şekilde düşürmektedir.

Easterly ve Levine (1997: 1214-15), etnik çeşitliliğin ve kutuplaşmanın ortak havuz problemlerinin ortaya çıkması için uygun bir zemin oluşturduğuna işaret etmektedir. Buna göre, gücün farklı gruplar arasında bölünmesi durumunda, her grup payına düşen rantı, ortak havuz tükeninceye kadar devam ettirmektedir. Öte yandan, bu tür uygulamaların önüne geçebilecek demokratik kurumlar ve hukuk devleti gibi kontrol mekanizmalarının etnik kaynaklı kutuplaşmanın olduğu ülkelerde yürürlüğe konulması olasılığı da düşüktür. Etnik çeşitlilik ve bundan kaynaklanan kutuplaşmanın sosyal olarak optimal altı politikaları ve rüşveti arttırma olasılığına ilişkin çalışmalara da değinen Easterly ve Levine, Alesina ve Ferrara'nın değindiği, etkin çeşitliliğin tercihlerdeki kutuplaşmanın düşük düzeyde kamu malı sağlanmasına yol açacağı hususuna da işaret etmektedir. Özet olarak belirtmek gerekirse, etnik çeşitliliğin yol açtığı

kutuplaşma bir taraftan büyümeyi geciktiren rant amaçlı (örneğin, finansal baskılama ve aşırı değerlenmiş kurlar gibi) faaliyetleri teşvik ederken, diğer taraftan alt yapı, eğitim ve makroekonomik performansı teşvik eden diğer kamu politikaları gibi “kamu malları”nın sağlanması konusunda anlaşmayı güçleştirmektedir. Easterly ve Levine’nin ampirik bulguları bu görüşü desteklemektedir.

Kutuplaşma konusundaki literatürde politik kararların sadece tek boyutlu politika ekseninde alındığının varsayıldığını hatırlatan Keefer ve Knack (2002) kutuplaşmanın ekonomik sonuçları etkileyebileceği tamamen farklı bir kanala işaret etmektedir. Keefer ve Knack, sosyal seçim literatürüne göre artan kutuplaşmanın çoklu karar alıcıların olduğu durumda da hükümet kararlarının istikrarını ve özellikle de gelecekte (örneğin, vergi oranlarının arttırılması, kamulaştırma, belirli türdeki sözleşmelerin tanınmasından vazgeçilmesi, üçüncü kişilerin saldırılarına karşı mülkiyet haklarına ilişkin devlet korumalarının kaldırılması veya firmaların uymakla yükümlü oldukları yasal düzenlemelerde büyük değişimler olması gibi) mevcut politikalardan aşırı sapma olasılığını arttırdığını belirtmekte ve buradan hareketle şu argümanı ileri sürmektedir: Ekonomik aktörler bahsedilen riske, faaliyetlerinin kapsamını daraltarak, işlerini riske açılma derecelerini azaltacak şekilde yeniden ayarlayarak ve içsel olarak daha az riskli işlere yatırım yaparak tepkide bulunurlar. Öte yandan, Keefer ve Knack (2002: 131-32) çoklu karar alma ortamının yarattığı belirsizlikten bağımsız olarak mülkiyet ve sözleşme haklarının güvenliğinin sağlanmasının maliyetinin bu hakların meşruiyeti konusundaki genel toplumsal anlayışa bağlı olduğunu hatırlatmakta ve sosyal kutuplaşmanın mülkiyet ve sözleşme haklarının meşruiyeti konusundaki toplumsal kabulü düşürebilecek karakteristiklerden biri olduğunu ileri sürmektedir. Firmalar güvende olmayan mülkiyet ve sözleşme hakları ile karşılaştıklarında üretim ve yatırım stratejilerini bu riski hafifletecek şekilde değiştirirler. Keefer ve Knack’ın yaptığı ampirik test sonuçları, kutuplaşmayı yansıtmak için kullanılan çeşitli göstergelerin (gelir ve toprak eşitsizliğine ilişkin Gini katsayısı, etnik gerilimler ve etnik homojenlik) mülkiyet haklarının güvenliğini olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu ilişkinin ampirik olarak ortaya konulmasından sonra mülkiyet hakları, eşitsizlik ve büyüme-kutuplaşma bağlantısı irdelenmektedir. Bağımlı değişkenin 1970-92 dönemi ortalama kişi başı GSYH büyüme oranı olduğu regresyonun sağ tarafına gelir ve toprak eşitsizliğinin yanı sıra mülkiyet haklarının kalitesini yansıtan bir değişken de eklendiğinde eklenen

değişkenin katsayısı anlamlı çıkarken önceki iki değişkenin katsayıları önemli oranda küçülmektedir. Buna karşılık politik şiddet ve istikrarsızlık endeksi eklendiğinde benzeri bir değişme gözlenmemektedir. Buradan kutuplaşmanın büyümeyi ayrıca mülkiyet haklarının güvenliği kanalından anlamlı bir şekilde etkilediği sonucu elde edilmektedir. Kutuplaşmanın (eşitsizliğin) büyümeyi yeniden dağıtım kanalı değil de mülkiyet haklarının güvenliği kanalıyla etkilemesinin önemli politika implikasyonları vardır.

Anett (2000) sosyal bölünme, politik istikrarsızlık ve kamu tüketim harcamalarının büyüklüğü anlamında hükümetin büyüklüğü arasındaki ilişkiyi standart neoklasik tek sektörlü içsel büyüme modelini esas alarak teorik olarak incelemekte ve ampirik olarak test edilen şu ana hipotezi elde etmektedir: Toplumdaki çatışma derecesini yansıtan bölünmüşlük daha yüksek düzeylerde politik istikrarsızlığa yol açmakta, bu durum hükümetin devrilmesi ve iktidarda olmanın sağladığı rantları kaybetme anlamında politik bir maliyet getirmektedir. Hükümetin kamu tüketim harcamalarını arttırarak dışlanan grupları yatıştırmaya çalışması politik istikrarsızlığı bir miktar azaltmaktadır. Böylece bölünme ile kamu tüketim harcamaları arasında “ortak havuz” modelinin öngördüğünden farklı bir bağlantı olduğu ileri sürülmektedir³⁵. Annett’in geliştirdiği modelde, bölünmeden politik istikrarsızlığa, politik istikrarsızlıktan kamu tüketim harcamalarına buradan ise tekrar politik istikrarsızlığa doğru işleyen bir döngü söz konusudur. Bölünmüşlük göstergesi olarak etnik-dilsel ve dinsel bölünmüşlük endekslerinin basit ortalamasından oluşturulan bir bölünmüşlük endeksi kullanılarak anılan ana hipotez test edilmektedir. İndirgenmiş form test sonuçları bölünme ile kamu tüketim harcamaları arasında güçlü pozitif bir ilişkiyi işaret etmektedir. Bu sonucun zayıf hükümet varsayımına dayanan ortak havuz modeli ile aynı olmadığını doğrulamak için kamu hükümet harcamaları ve politik istikrarsızlığın içsel değişken olduğu iki denklemli bir model tahmin edilmekte ve bölünmenin kamu tüketim harcamaları üzerindeki etkisinin politik istikrarsızlık kanalıyla olduğu ortaya çıkarılmaktadır.

Rodrik (1999) 1975’ten sonra Latin Amerika ve Doğu Asya ülkelerinin büyüme performansı arasındaki büyük farklılığı açıklayan teorik bir kurgu geliştirmekte ve

³⁵ Bölünme ile kamu tüketim harcamaları arasında bir ilişki kurmaya elverişli olan ortak havuz modelinde hükümet içsel olarak zayıf ve her güçlü grup hükümetten kaynak koparma gücüne sahiptir. Toplum birbiriyle dayanışma içinde olmayan, kendi çıkarını düşünen çok sayıda gruptan oluştuğu için tek başına hiçbir grubun ortak bir havuzdan (bütçeden) karşılanan kaynak talebi konusunda kendisini sınırlandırması için bir neden yoktur (Annett, 2000). Konu ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Persson ve Tabellini (2002: 162-164) ve Velasco (2000).

buradan elde edilen hipotezleri ampirik olarak test etmektedir. Teorik kurgunun temel yapı taşlarını gizli sosyal çatışma ve çatışma yönetim kurumları oluşturmaktadır. Brezilya, Türkiye ve G.Kore örneklerini ön plana çıkararak analiz konusu sorunu somutlaştıran Rodrik, Brezilya ve Türkiye’de 1975’den sonra yaşanan büyüme çöküşlerinin nedenini, dış şoklara verilen tepkiyi belirleyen yukarıda belirtilen iki değişkene bağlamaktadır. Buna göre, sosyal çatışmaların dış şoklar ile etkileşim biçimi ve çatışmaları çözüme kavuşturan kurumların niteliği bir ülkenin ekonomik büyümesinin sürekliliği, dış ortamdaki dalgalanmalara tepkisi ve negatif bir şoktan sonra yaşanan büyüme çöküntüsünün büyüklüğünün belirlenmesinde merkezî bir işlev görmektedir. Sosyal bölünmelerin derin ve çatışma çözüm kurumlarının zayıf olduğu durumlarda dış şokların ekonomik maliyetleri, bu şokların tetiklediği bölüşüme ilişkin çatışmalar nedeniyle katlanmaktadır. Bu tür çatışmalar bir toplumun kaynaklarını kullanım verimliliğini, mali politikalar ve önemli fiyatlarda gerekli uyarlamaları geciktirmek, ekonomik ortamda belirsizlikler yaratmak ve faaliyetleri üretken alandan yeniden dağıtım alanına çevirmek gibi birçok yoldan düşürmektedir.

Türkiye, Brezilya ve benzeri birçok ülke deneyiminden hareketle sosyal çatışmanın koordinasyon başarısızlığından kaynaklanıyor gibi görülebileceğini belirten Rodrik’in geliştirdiği teorik kurgu şu şekilde özetlenebilir: Birbirinden bağımsız bir şekilde hareket eden iki grubun dışsal bir şoktan ötürü küçülen bir pasta ile karşı karşıya kaldığını düşünelim. Şok öncesinde ekonomideki kaynakların gruplar arasında eşit paylaşıldığını ve 1 birim olduğunu, şok ile birlikte ise bunun $1-\Delta$ düzeyine gerilediğini varsayalım. Şoktan sonra grupların önünde iki strateji vardır. İşbirliği yapıldığı takdirde her bir grup $0.5(1-\Delta)$ kadar kaynak talebinde bulunacak, işbirliği yerine mücadele seçildiği takdirde ise her bir grup şoktan önceki payı olan 0.5 birim kaynak talep edecektir. Gruplar iş birliğine gitmediği sürece kaynaklar talepleri karşılamakta yetersiz kalacağından sosyal çatışma alevlenecek, kötüleşen ekonomik performans pastanın bir miktar daha küçülmesine yol açacaktır: $1-\Delta-K$. Burada, işbirliğine dayanmayan strateji etkisiz olmakla birlikte, mücadeleyi sürdüren grubun küçülen pastadan daha fazla pay alma olasılığının bulunduğu dikkat edilmelidir.

Grupları işbirliği yapmamaya yönlendiren koşullar konusunda iki nokta ön plana çıkmaktadır. Birincisi, hakkaniyete uygun bir dağıtımın koordine edilmesinin güç olduğu durumlarda grupların işbirliğine gitme olasılıkları zayıftır. Bu durum

kutuplaşmanın, yani gizli sosyal çatışmanın, yüksek olduğu toplumlarda daha olasıdır. İkincisi, işbirliği yapılmaması diğer grupların pasta paylaşımının dışında bırakılması mümkün iken daha caziptir. Bu ise toplumun çatışmaları çözüme kavuşturan kurumları zayıf iken daha belirgindir. Özet olarak belirtmek gerekirse, Rodrik, dışsal şokların ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin toplumdaki gizli sosyal çatışmaların büyüklüğü ile sosyal çatışmaları çözüme kavuşturan kurumların gücüne bağlı olduğunu ileri sürmektedir.

Rodrik yukarıda değinilen teorik kurgunun imlikasyonlarını ampirik olarak da test etmektedir. Bağımlı değişken olarak 1975-89 dönemi büyüme oranı ile 1960-1974 dönemi büyüme oranı arasındaki fark alınmaktadır. Temel regresyon spesifikasyonunda sosyal çatışmayı yansıtmak üzere gelir eşitsizliği ve etnik-dilsel fragmentasyon, çatışma kurumlarının kalitesi için ise “kamu kurumları kalite endeksi” (Knack ve Keefer, 1995) ve “demokrasi endeksi” (Freedom House) kullanılmaktadır. Regresyon sonuçları teorik hipotezin öngörüsüne uygun olarak sosyal çatışmanın büyüme performansını anlamlı bir şekilde negatif olarak etkilediğini, kurumsal kalite göstergelerinin ise pozitif yönde anlamlı bir katkıda bulunduğunu göstermektedir. Bulunan bu sonuçlar dış şoklar, sosyal çatışma ve kurum değişkenlerinin etkileşiminden elde edilen sentetik göstergeler ve alternatif sosyal çatışma (toprak dağılımına ilişkin Gini katsayısı, etnik gerilim, cinayet oranları ve sosyal güven) ve kurum (kanun hakimiyeti, bürokratik etkinlik endeksi, politik katılım derecesi, yolsuzluğun olmaması ve sosyal güvence) değişkenleri regresyonunun sağ tarafına konulduğunda da elde edilmektedir.

1.6 - Politik İstikrarsızlık ve Büyüme: Uygulamalı Yazın

Politik istikrarsızlık ve belirsizlik olgusunu yansıtan değişkenlerin büyüme üzerindeki etkisine ilişkin ampirik literatürün bulguları diğer bazı özet bilgiler ile birlikte EK: 1A’da sunulmaktadır. Tablodan hemen fark edileceği üzere politik istikrarsızlığın büyüme üzerindeki etkisine ilişkin ampirik çalışmaların büyük bir kısmı yatay kesit ve panel verilere dayanmaktadır. Aynı durum politik istikrarsızlık ile diğer makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi irdeleyen ampirik çalışmalar için de söz konusudur. Zaman serisi verileri ile yapılan çalışma sayısı oldukça sınırlı sayıdadır. Tablodaki çalışmaların bulguları ile ilgili değerlendirmelere geçmeden önce bu değerlendirme açısından önemli olan bir noktaya değinilecektir.

EK: 1A'da kapsanan çalışmaların büyük çoğunluğu politik faktörlerin büyümeyi belirlediği düşüncesine dayanmaktadır. Bu düşüncenin dayandığı teorik modeller bir önceki ayırmada gözden geçirilmiştir. Konuya ilişkin ampirik makalelerde de nedenselliğin yönünün neden politik süreçlerden büyümeye doğru olması gerektiğine ilişkin bazı gerekçeler ileri sürülmektedir. Ancak, büyümenin politik istikrar üzerinde belirleyici olduğu, nedenselliğin yönünün çoğu ampirik çalışmada varsayıldığının tersine büyümeden politik süreçlere doğru olduğu da ileri sürülebilir ve bunu destekleyecek teorik argümanlar geliştirilebilir. Nitekim literatürde bu türden argümanlara yer verilmektedir. Örneğin, düşük büyüme performansının sosyo-ekonomik huzursuzluk ve hükümet istikrarsızlığına yol açabileceği sıklıkla ifade edilmektedir (Carmignani, 2003: 28). Londregan ve Pool (1990) 121 ülke ve 1950-82 dönemini kapsayan çalışmalarında ekonomik gelişme hızı ve kişi başı gelir düzeyinin darbeler üzerindeki etkisini eş anlı olarak değerlendirmeye imkân veren bir model kullanmaktadır. Çalışmanın sonucuna göre, bir hükümetin darbe ile devrilme olasılığı ekonomik büyüme oranı tarafından önemli ölçüde etkilenmekte, buna karşılık darbelerden gelir büyümesine doğru bir etki olduğuna ilişkin çok az bulgu elde edilmektedir. Londregan ve Pool, elde ettikleri bulguların yoksulluğun darbeleri ürettiği, ancak darbelerin ekonomik etkilerinin olmadığı hipotezi ile uyumlu olduğunu belirtmektedir³⁶. Berthlemy vd (2002) çalışmalarının kapsamına aldıkları 22 Afrika ülkesine ilişkin verilerden, büyümenin politik istikrarsızlığı yumuşattığı sonucunu elde etmektedir. Miljkovic ve Rimal (2008) büyüme ile politik istikrarsızlık arasındaki nedensellik ilişkisinin yönünün, literatürde yaygın olarak kabul edilen görüşün aksine, büyümeden politik istikrarsızlığa doğru olduğunu ileri sürmektedir. 1960-1988 dönemini ve 122 ülkeyi kapsayan test sonuçları da bu argümanı desteklemektedir. Drazen (2002: 523) ise politik istikrarsızlık dar anlamda hükümet değişikliği olarak alındığında bile, büyüme oranlarındaki değişikliklerin politik sonuçları güçlü bir şekilde etkileyebileceğine işaret etmektedir. Öte yandan, politik devresel dalgalanmalar teorisinde düşük büyüme oranının hükümet değişikliği olasılığını arttırabileceğine ilişkin argümanlara rastlamak mümkündür. Benzeri şekilde, EK: 1A'da belirtilen ampirik çalışmaların bir kısmında büyüme oranının politik değişkenleri etkileyebileceğine ilişkin bazı teorik argümanlara yer

³⁶ Aynı dönemi ve 113 ülkeyi kapsayan Alesina vd (1996)'nin elde ettiği sonuçlar bu sonuçlardan esaslı bir şekilde farklılaşmaktadır. Alesina vd. (1996: 204) farklılığın büyük olasılıkla model spesifikasyonundan kaynaklandığını belirtmektedir. Bu çalışmaya ileride tekrar değinilecektir.

verilmektedir (Brunetti, 1997: 165). Bu durumda nedenselliğin yönünün büyümeden politik istikrara doğru işlemesi olasılığı da bulunmaktadır.

Ekonometride bazı açıklayıcı değişkenlerin ve bağımlı değişkenin eş anlı olması bir genel yanlış spesifikasyon biçimidir. Bu durumda ideal varsayımlar geçerli olmadığı için EKK tahmincileri sapmalı ve tutarsız olacaktır. Büyüme-politik istikrar konusuna ilişkin yazında eş anlılık sorununun varlığı durumunda sorunu aşmak için uygulanan yöntemlerden biri açıklayıcı değişkenlerin örneklem döneminin başındaki değerlerini esas alınması, böylece bağımlı değişkene göre önceden belirlenmiş olmalarının sağlanmasıdır. Uygulamada eş anlılık sorununun varlığında uygulanan daha formal bir yöntem dışsal değişkenlerin araç olarak kullanılarak araç değişkenler (AD) yöntemine göre tahmin yapılmasıdır. Ancak, ampirik çalışmaların bir çoğunda eş anlılık sorununa hiç değinilmemektedir. AD yöntemini kullanan çalışmalarda ise araç olarak genellikle değişkenlerin gecikmeli değerleri kullanılmaktadır (Brunetti, 1997: 165; Carmignani, 2003: 29). Bununla birlikte, sınırlı sayıdaki çalışmada eş anlı modellerin kullanıldığı da görülmektedir. Bu çalışmalarda birinci denklemin bağımlı değişkeni araştırma konusu ekonomik değişken (büyüme, yatırım vb), ikinci denklemin bağımlı değişkeni ise politik istikrarsızlıktır. Londregan ve Poole (1990), Alesina ve Perotti (1996), Alesina vd (1996), Swensson (1998), Annett (2000) bu yöntemi uygulayan çalışmalardandır.

Alesina vd (1996) politik istikrarsızlık (hükümet çöküşü eğilimi) ile kişi başı GSYH büyümesi arasındaki eş anlı ilişkiyi 1950 (1960)-1980 dönemi ve 113 ülkeden oluşan bir örneklem üzerinde incelemektedir. Tahmin sonuçları politik istikrarsızlığın büyüme üzerinde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkide bulunduğunu göstermektedir. Anılan negatif etki politik istikrarsızlığı yansıtmak için kullanılan üç ayrı hükümet değişikliği tanımı için de elde edilmiştir. Yapılan çeşitli duyarlık analizleri politik istikrarsızlığın büyümeyi düşürdüğü bulgusunu doğrulamıştır. Buna karşılık, düşük büyümenin hükümet değişikliği olasılığını anlamlı bir şekilde arttırması sadece hükümet değişikliği göstergesi olarak darbelerin alınması durumunda söz konusu olmaktadır. Regresyon sonuçları büyümenin darbe olma olasılığını önemli oranda düşürdüğünü göstermektedir. Çalışmada ayrıca hükümet değişikliğinin meydana gelmesinin izleyen hükümet değişikliği olasılığını arttırdığı sonucu da elde edilmiştir. Buradan politik istikrarsızlığın sürekli olma eğiliminde olduğu anlamı çıkmaktadır. Benzeri bir sonuç,

önceki hükümetlerin devrilmiş olmasının darbe olma olasılığını önemli oranda arttırdığını bulan Londregan ve Poole (1990) tarafından da elde edilmiştir.

Londregan ve Poole (1990) tarafından elde edilen sonuçlar, daha önce de belirtildiği üzere, Alesina vd (1996) tarafından elde edilen sonuçlar ile uyuşmamaktadır. Londregan ve Poole (1990) ekonomik mahrumiyet ile darbelerin meydana gelmesi arasındaki karşılıklı ilişkiyi tahmin etmek için 1950-1982 dönemini ve 121 ülkeyi kapsayan bir çalışma yapmaktadır. Bulgular bir hükümetin darbe ile devrilme olasılığının ekonomik büyüme oranı tarafından önemli oranda etkilendiğini göstermektedir. Bir başka deyişle, darbeler ile gelir arasında güçlü negatif bir ilişki bulunmuştur. Darbelerin örnekleme yer alan en fakir ülkelerde olması en zenginlere göre 21 kat daha olası. Öte yandan, bulgular yoksulluğun darbeleri ürettiği tezini doğrularken darbelerin yakın tarihinin veya cari darbe eğiliminin büyüme oranını anlamlı bir şekilde etkilediğine ilişkin bir bulgu elde edilememiştir. Alesina vd (1996: 204)'ne göre bu farklılığın nedeni büyük olasılıkla model spesifikasyonundaki farklılıklardır.

EK: 1A'da yer alan çalışmalar uyguladıkları ekonometrik yöntem, teknikler ve testler, kapsadıkları ülke sayısı ve dönem, regresyonun sağ tarafına ekledikleri ekonomik değişkenler ve özellikle de politik istikrarsızlık göstergeleri açısından kimi farklılıklar göstermektedir. Bu çalışmalardan bir kısmına yukarıda değişik gerekçelerle yer verilmiştir. Ampirik iktisat yazınında kullanılan politik değişkenler konusu II. Bölümde ele alınmıştır, bazı çalışma sonuçlarına ise bir önceki ayrımlarda yer verilmiştir. EK: 1A'daki bulgular, çok genel hatlarıyla bakıldığında, politik istikrarsızlık ile büyüme (yatırım) arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Drazen (2002:523)'nin işaret ettiği gibi bu sonucun elde edilmesinde hangi politik istikrarsızlık göstergesinin kullanıldığı belirleyici değildir. Benzeri bir durumun kapsanan ülke ve zaman açısından da geçerli olduğu söylenebilir. Brunetti (1997:185)'ye göre politik değişkenlerin büyümeyi açıklamadaki başarısı zaman içerisinde artmaktadır. Başarı sıralamasında, subjektif değerlendirmelere dayanan politik göstergeler en başta, demokrasi göstergeleri ise en sonda yer almaktadır. Persson ve Tabellini (2002: 385), politik istikrarsızlığın büyüme ile negatif bir ilişkiye sahip görünmekle birlikte, ampirik araştırmaların teorik çalışmalar ile yakın bir bağlantı içerisinde olmadığına, bu nedenle de bulguların birden çok teorik hipotez ile uyumlu olduğuna dikkat çekmektedir.

Drazen (2002: 523-24) politik istikrarsızlık-büyüme konusundaki ampirik çalışmaların sonuçları değerlendirilirken üç noktanın gözden kaçırılmaması gerektiğini belirtmektedir. Birinci nokta, bir önceki ayırmada değinilen eş anlılık sorunudur. İkinci nokta, sosyo-politik istikrarsızlık endekslerinin dağılımının çok dağınık olmasıdır. Örneğin, Perotti (1996: 175), SPI endeksinin dağılımının sol kuyruğunun geniş, sağ kuyruğunun ise ince ve uzun olduğunu belirtmektedir. Perotti'nin 64 ülkeyi kapsayan örnekleminde endeks değeri ortalama endeks değerini bir standart sapmadan daha fazla aşan 8 ülke vardır. Büyüme denkleminde SPI endeks değeri çok yüksek olan ülkeler çıkarıldığında SPI değişkeninin katsayısı mutlak değer olarak yüksek olmaya devam etmekte, ancak muhtemelen SPI endeksinde değişiklik olmamasından ötürü tahmin muğlak/belirsiz olmaktadır. Üçüncüsü, sosyo-politik istikrarsızlığın etkisi, özellikle de bağımlı değişken olarak yatırımın kullanıldığı durumlarda, hangi değişkenlerin kontrol değişkeni olarak kullanıldığına bağlı olarak değişmektedir. Örneğin, Svensson (1998), yatırım denkleminde hem SPI endeksi hem de subjektif değerlendirmelere dayanan ülke risk göstergesi dahil edildiğinde sadece ikinci değişkenin katsayısının anlamlı olduğunu göstermektedir. Knack ve Keefer (1995) ise yatırım denkleminde başlangıç gelir düzeyi yer aldığı anda politik istikrarsızlık (ülke riski) değişkeninin anlamsız hale geldiği sonucunu elde etmektedir.

Daha önce de belirtildiği üzere, literatürde gelir eşitsizliğinin büyümeyi etkilediği dört kanaldan söz edilmektedir (Perotti, 1996:150)³⁷. Burada daha önce değinilen iki kanala ilişkin ampirik bulgulara yer verilecektir³⁸. İçsel maliye politikası başlığı altında ele alınan yaklaşımda, varlık piyasalarının tam olduğu bir durumda bölüşüme ilişkin etkilerin güç dengesi kanalıyla ortaya çıktığı ileri sürülmektedir. Buradaki temel fikir, daha fazla eşitsizliğin medyan seçmenin veya orta sınıfın gelirini ulusal ortalamaya göre düşüreceği ve bunun da yeniden dağıtım yönünde baskı yaratacağı şeklinde özetlenebilir. Ampirik çalışmalardan elde edilen sonuçlar bu yaklaşımın öngörülerini doğrulamamaktadır (Perotti, 1996; Benabou, 1996). Gelir eşitsizliğinin büyümeyi etkileme kanallarından ikincisi sosyo-politik istikrarsızlık kanalıdır. Bu yaklaşımda ise gelir eşitsizliğinin sosyo-politik istikrarsızlığı arttıracığı, artan sosyo-politik istikrarsızlığın ise mülkiyet haklarının güvenliğini azaltarak faktör birikimini caydırıcı

³⁷ Keefer ve Knack (2002) bu kanallara mülkiyet haklarının güvenliği kanalını da eklemektedir.

³⁸ Diğer iki kanal borçlanma kısıtları/egitime yatırım ve içsel doğurganlık şeklinde adlandırılmakta olup daha önce politik istikrarsızlık ve büyüme başlığı altında değinilmiştir.

yönde etkide bulunacağı öngörüsünde bulunmaktadır. Özellikle zenginler ile yoksullar arasındaki gelir farkının derinleştiği durumlarda, yoksulların zenginlerin aleyhine olacak şekilde rant arayışı ve el koyma faaliyetlerine yönelme eğilimlerinin artacağı ileri sürülmektedir. Bu fikri teorik bir çerçevede formüle eden modellere daha önce değinilmişti. Benabou (1996) gelir eşitsizliği ile büyüme ya da yatırım arasındaki bağlantıyı inceleyen 23 ampirik çalışmanın sonuçlarını özet olarak sunmaktadır. Buna göre, artan gelir eşitsizliği politik istikrarsızlığı³⁹ arttırıcı yönde etkide bulunmakta, artan politik istikrarsızlık ise yatırım ve büyümeyi düşürmektedir. Benabou (1996)'nın kapsadığı çalışmalar arasında yer alan Perotti (1996) gelir eşitsizliğinin yatırım ve büyümeyi etkilediği yukarıda belirtilen iki kanal ile ilgili bulgularını doğrulamaktadır. Benabou (1996)'nın kapsadığı çalışmalardan Alesina ve Perotti (1996) şu hipotezi 1960-85 dönemi ve 71 ülkeyi kapsayan örneklem üzerinde test etmektedir: Gelir eşitsizliği sosyal hoşnutsuzluğu ateşleyerek sosyo-politik istikrarsızlığı arttırır. Sosyo-politik istikrarsızlık ise politik-ekonomik ortamda belirsizlikler yaratarak yatırımı düşürür. Bu nedenle gelir eşitsizliği ile yatırım arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Yatırım büyümenin motoru olduğundan, buradan, gelir eşitsizliği ile büyüme arasında ters yönlü bir ilişki olduğu sonucu çıkmaktadır. Alesina ve Perotti (1996) bu hipotezi içsel değişkenlerin yatırım ve sosyo-politik istikrarsızlık endeksi olduğu iki denklemlerle bir model ile tahmin etmektedir. Araştırmada spesifik olarak cevabı aranan iki soru vardır: Gelir eşitsizliği politik istikrarsızlığı arttırmakta mıdır? Politik istikrarsızlık yatırımı azaltmakta mıdır? Çalışmanın bulgularına göre her iki sorunun cevabı da olumludur. Birincisi, daha eşitsiz toplumların daha fazla istikrarsız olduğu, zengin bir orta sınıfın varlığının politik istikrarı güçlendirdiği bulgusu elde edilmiştir. İkincisi, politik istikrarsızlığın yatırım, bu nedenle de büyüme üzerinde, ters yönlü bir etkide bulunduğu belirlenmiştir.

Perotti (1996) ve Alesina ve Perotti (1996)'nin yukarıda değinilen bulgularına değinen Keefer ve Knack (2002) eşitsizliğin şiddete yol açtığı konusundaki bulguların model spesifikasyonuna, kullanılan şiddet göstergesine ve veri kalitesine karşı duyarlı olduğunu belirtmektedir. Yukarıda belirtilen iki çalışma, Deininger ve Squire (1996) tarafından derlenen veriler ile tekrarlandığında gelir eşitsizliği ile politik şiddet arasında bir bağlantı ortaya çıkmamaktadır. Örneğin, Perotti (1996)'nin, orta sınıfın gelir düzeyinin

³⁹ Gözden geçirilen çalışmalarda iki politik istikrarsızlık göstergesi kullanılmaktadır. Birincisi, çeşitli sosyal huzursuzluk ve şiddet göstergelerinden oluşturulmuş endekslerdir. İkincisi ise özel firmaların ülke riski göstergelerinden elde edilmiş ve mülkiyet haklarının güvenliği olgusunu daha doğrudan yansıtan göstergelerdir.

politik şiddet üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu şeklindeki bulgusu, diğer tüm veriler aynı bırakılıp sadece Perotti'nin kullandığı eşitsizlik verileri Deininger ve Squire'in verileri ile değiştirildiğinde eşitsizlik ile ilgili katsayının büyüklüğü keskin bir şekilde düşmekte ve istatistiksel olarak da anlamlılığını kaybetmektedir (Keefer ve Knack, 2002: 145).

2 – POLİTİK FAKTÖRLER VE ENFLASYON

2.1 – Genel Çerçeve

Toplam talep ve toplam arz çerçevesinden bakıldığında enflasyonun potansiyel birçok nedeni üzerinde durulması mümkündür. Ancak uzun dönem söz konusu olduğunda iktisatçılar tipik olarak bir tek faktörü, para arzı artışını, vurgulamaktadır. Bu vurgunun nedeni fiyat düzeyinde sürekli yükselişlere yol açma olasılığı olan başka bir faktörün olmayışıdır. Fiyatlarda sürekli artışlar ya toplam arzda tekrarlanan azalışlar ya da toplam talepte tekrarlanan artışlar olmasını gerektirir. Teknolojik ilerleme veri iken, toplam arzda sürekli bazda düşmeler pek mümkün görünmemektedir. Toplam talebi arttırabilecek birçok faktör olmakla birlikte bunlar kapsam açısından sınırlıdır. Örneğin, politik kısıtlar nedeniyle kamu harcama artışları veya vergi azalışlarının bir sınırı vardır. Buna karşılık para arzı artışlarında benzeri kısıtlar söz konusu değildir ve para arzı artışlarında ülkeler arasında ve aynı ülkenin farklı zaman dilimlerinde büyük farklılıklar gözlemlenmektedir (Romer, 2003: 470). Para arzının enflasyonun belirlenmesinde özel bir rol oynamasının nedeni paranın fiyatları diğer faktörlerden daha doğrudan etkilemesi değil, ampirik olarak toplam talepteki farklılıkların büyük bir kısmının para arzı artışından kaynaklanmasıdır (Romer, 2003: 471). Para arzı artışı ile enflasyon arasındaki yüksek oranlı pozitif ilişki ampirik olarak da doğrulanmaktadır. 53 gelişmekte olan ülkeye ait 1964-98 dönemine ilişkin yıllık verileri kullanan Loungani ve Swagel (2001: 7) para arzı büyümesi ile enflasyon arasında güçlü bir korelasyon olduğu, tüm örneklem için geçerli olan bu ilişkinin ortalama enflasyon oranı %10'dan yüksek ülkelerde ve esnek kur sistemi altında çok daha belirgin hale geldiği, ortalama enflasyon oranı anılan oranın altındaki ülkelerde ve sabit kur sistemlerinde ise çok daha zayıf olduğu sonucunu elde etmektedir. Fischer vd (2002: 849)'e göre, para arzı artışı ile enflasyon ilişkisi hem kısa hem de uzun dönemde istisnâ bir biçimde güçlüdür ve bu ilişki bire-bir olmasa da para muslukları kapatıldığında enflasyonun sona erdirilebileceği konusunda bir şüphe olmamalıdır. Benzeri şekilde, Telatar vd. (2009) de para arzı artışının, yapılan tüm

model spesifikasyonlarında, enflasyon üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisinin olduğu bulgusunu elde etmektedir.

Enflasyonun parasal bir olgu olduğunun hem teorik hem de uygulamalı yazında kabul edilmesi beraberinde para arzı artışlarının nereden kaynaklandığı sorusunu getirmektedir. Para arzı artışının nedeni sorusuna verilen en yaygın cevap mali açıklardır. Mali açıklar-enflasyon ilişkisi daha çok yüksek enflasyonlu (gelişmekte olan) ülkeler için dile getirilmektedir. Loungani ve Swagel (2001: 7, 9) enflasyonun, yüksek enflasyonlu ülkelerde, esas itibarıyla, mali bir olgu olduğunu ampirik olarak ortaya koymaktadır. İktisat teorisinin mali açıklar ile enflasyon arasında nedensel bir ilişki öngördüğünü belirten Catao ve Terrones (2005), bu ilişkinin ampirik olarak ortaya konulmasının güçlüğüne işaret etmektedir. Catao ve Terrones, ampirik çalışmalarda anılan ilişkinin ortaya konulamamasının bir nedeni olarak, Sargent ve Wallace (1981)'in ileri sürdüğü, sürekli açıkların uzun dönemde enflasyona neden olduğu, kısa dönemde böyle bir zorunluluğun olmadığı şeklindeki açıklamayı göstermektedir. Bu açıklama esas alındığında, mali açıklar ile enflasyon arasındaki ilişkinin sağlıklı bir değerlendirmesinin yapılabilmesi için uzun zaman serilerine ve ilişkinin dinamik boyutunu yakalayacak ekonometrik tekniklere ihtiyaç olduğu ortaya çıkmaktadır. 107 ülke ve 1960-2001 dönemini kapsayan Catao ve Terrones (2005) yüksek enflasyonlu ve gelişen ülke grupları için mali açıklar ile enflasyon arasında güçlü pozitif bir ilişki elde ederken, düşük enflasyonlu gelişmiş ülke grubu için böyle bir ilişki belirleyememektedir. Catao ve Terrones'e göre, önceki çalışmalarda bütçe açıkları ile enflasyon arasında güçlü bir ilişki elde edilememesi sadece örneklem seçimindeki sapmadan kaynaklanmamakta, aynı zamanda teorisinin anahtar özelliklerini içermeyen model spesifikasyonu ve ekonometrik tekniklerden de ileri gelmektedir. Desai vd. (2003) ve (2005)'nin geniş bir ülke grubunu ve uzun bir zaman aralığını kapsayan çalışmaları mali dengenin enflasyon üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Birçok yüksek enflasyon ve hiperenflasyon döneminin gerisindeki ana neden hükümetin senyoraj elde etme ihtiyacıdır⁴⁰ (Romer, 2003: 510). Öte yandan, yapılan Granger nedensellik testlerinden elde edilen genel sonuç Granger nedenselliğinin daha çok kur değişiklikleri veya enflasyondan para arzı artışına doğru olduğu şeklindedir (Fischer vd,

⁴⁰ Sürdürülebilir bir senyoraj ihtiyacının nasıl yüksek enflasyona neden olduğu ve anılan ihtiyacın sürdürülemez noktalara ulaştığında nasıl hiperenflasyona yol açabileceğine ilişkin formal açıklamalar için Romer (2003: 511-19)'e bakılabilir

2002: 851). Fischer vd (2002)'e göre, çok yüksek enflasyonların yaratılması ve sürdürülmesi konusunda akla yatkın bir açıklama şudur: Enflasyon başlangıçta diğer politika kararlarının, ki en açık örneği mali dengesizliklerdir, bir sonucu olarak ortaya çıkar ve politika yapıcılar çoğunlukla şokları destekleme eğiliminde oldukları için de devam eder. Böylece, enflasyonun dışsal şoklar ve kendi öz dinamikleri tarafından yönlendirilmesine izin verilir ve/veya kronik enflasyondan kurtulma konusunda isteksizlik gösterilir. Bu dinamiklerin gerisindeki toplumsal ve politik faktörlere ileride değinilecektir.

Para arzı artışının gerisindeki nedenlerden biri de çıktı-enflasyon zıtlığıdır. Politikacılar para politikasının reel etkilere sahip olduğuna inanıyorlarsa çıktıyı normal düzeyinin üzerine çıkarmak için para arzı artışına gidebilirler veya çok yüksek olduğuna inandıkları bir enflasyon ile karşılaştıklarında bunu indirmenin sonuçlarına katlanmak konusunda isteksiz davranabilirler. Bu durumda para arzı artışı ve dolayısıyla da enflasyon ekonominin reel dengesi ile uyumlu olmayan reel sonuçlar üretmeye yönelmiş politikaların ya da zamanında alınmayan önlemlerin sonucudur. Ancak, uzun dönemde çıktı-enflasyon zıtlığı söz konusu değildir. Bu nedenle de anılan kısa dönem ilişkiye dayanarak ortalama enflasyon oranının açıklanması mümkün değildir. İki para politikasının, birinde para arzı artışının diğerine göre sabit bir oranda yüksek olması noktasında farklılaştığı bir durumu düşünelim. Eğer halk bu ayrımın farkında ise çıktının düşük enflasyon politikası altında yüksek enflasyon politikasına göre farklı davranması için bir neden yoktur (Romer, 2003: 479).

Kydland ve Prescott (1977) politika yapıcıların düşük bir enflasyon politikası konusunda kendilerini bağlayıcı karar alamamalarının, uzun dönemli bir zıtlığın yokluğuna rağmen, aşırı enflasyona yol açabileceğini göstermektedir. Kydland ve Prescott'un temel gözlemi şudur: Eğer beklenen enflasyon, dolayısıyla da ek enflasyonun marjinal maliyeti, düşük ise politika yapıcılar çıktıyı geçici olarak normal düzeyinin üzerine çıkarmak için genişletici politikalar izleyeceklerdir. Ancak halkın politika yapıcıların bu güdüye sahip olduğunu bilmeleri gerçekte düşük enflasyon beklemeyecekleri anlamına gelir. Sonuçta, politika yapıcıların ihtiyar'ı politika izleyebilme olanağı çıktıda hiç bir artış olmadan enflasyon ile sonuçlanır (Romer, 2003: 479).

Paranın ekonomik anlamda nötr olsa da politik açıdan nötr olmayabileceğini belirten Kirshner (2001)'e göre tüm parasal olgular temelde politiktir. Özellikle enflasyon daima

ve her yerde politik bir olgudur. Tüm enflasyon düzeyleri, yüksek ya da düşük, politik çatışmanın bir ürünüdür. Kirshner (2001) enflasyon ile ilgili perspektifleri sosyolojik, neoklasik ve modern politik iktisat perspektifleri şeklinde üçlü bir sınıflandırmaya tâbi tutmaktadır. Sosyolojik görüş açısına göre, enflasyon sosyal gruplar arasındaki çatışmanın bir sonucudur. Bir toplumdaki çıkar grupları bölüşüm payları konusunda birbiriyle çekişen taleplerde bulunurlar ve bu taleplerin toplamı ekonominin toplam üretiminden büyüktür. Enflasyon, anılan aşırı taleplerin üzerinden kanalize edildiği bir kaçamak yoldur. Hükümet çekişen talepleri açıktan kısıtlayamayacak kadar zayıf olduğundan enflasyona izin vererek farklılıkları örtmeye veya bundan kendisi yararlanmaya çalışır. Bu nedenle enflasyon, toplumdaki temel sosyal çatışmaların bir belirtisidir. Kirshner (2001)'e göre, neoklasik iktisatçılar arasında, enflasyonun reel ekonomik maliyetleri bulunduğu ve düşük düzeylerde tutulması gerektiği konusunda kayda değer bir görüş birliği bulunmaktadır. Hükümetler genişlemeci para politikasıyla uzun dönemde daha büyük ekonomik çıktı elde edemez, ancak zayıf hükümetler parasal genişleme için gelen baskılara karşı koyamayabilir ve kısa ufuklu rejimler zaman tutarsızlığı sorununa yol açabilirler. Enflasyonun maliyetlerini ve onu izleyecek enflasyonu indirme sürecinin sancularını önlemek için para politikasının de-politize edilmesi, yani hem çıkar gruplarından hem de hükümetin kendisinden gelen kısa vadeli politik baskılardan arındırılması gerekir. Birçok açıdan neoklasik konsensüse dayanan modern politik iktisat yaklaşımı diğer iki yaklaşımın temel görüşlerini paylaşmakla birlikte (örneğin bölüşüme ilişkin çatışmanın kabul edilmesi ve para politikasını de-politize etmeye yönelik kurumların desteklenmesi gibi) devlete/hükümete verilen rol konusunda keskin bir şekilde farklılaşmaktadır. Bu yaklaşıma göre, rant peşinde koşan egoist bir maksimize edici olarak kavramsallaştırılan hükümet (devlet) enflasyonu servetini arttırmak (para basılması, borcun reel değerinin azalması vb) ve iktidarda kalma olanağını etkilemek için kullanabilir. Ayrıca, uzun dönem ekonomik görüş açısından optimal altı olmakla birlikte hükümetler enflasyonu manipüle ederek iktidarda kalma şanslarını arttırmaya çalışabilirler. Modern politik iktisatçılar paranın uzun dönemde nötr olduğu görüşüne katılmakla birlikte hükümet tarafından yapılan parasal bir sürpriz gibi beklenemeyen enflasyonun kısa vadede çıktıyı arttırabileceğine inanmaktadırlar. Burada zaman tutarsızlığı sorunu, daha amaçlı ve politik bir nitelik kazanmaktadır (politik devresel dalgalanma). Bu yaklaşımda da para politikasını politik

süreçten arındırma ihtiyacı ortaya çıkmakta ve tercih edilen çözüm yine kurumsal(merkez bankası bağımsızlığı)dır. Ancak, bu durumda amaç politikacıları toplumsal aktörlerden gelen güçlü ve çelişen taleplerden yalıtılmak değil, toplumu kısa görüşlü, partizan seçmenlere aşırı duyarlı egoist politikacılardan yalıtılmaktır veya devletin gücünü arttırmaya çalışmaktır.

Yukarıda yapılan özet açıklamalar enflasyonun ortaya çıkışı konusundaki üç ayrı açıklama çizgisine değinmektedir. Birincisi, enflasyonun mali dengesizliklerin sonucu olduğunu ileri süren yaklaşımdır. İkinci açıklama, yazında politik devresel dalgalanmalar olarak bilinmekte, üçüncü açıklama ise para politikasında zaman tutarsızlığı başlığı ile ifade edilmektedir. Bu açıklamalardan ilk ikisinin ortak bir özelliği politik unsurlara önemli bir yer vermeleridir. Zaman tutarsızlığı yaklaşımında güvenilirlik ve inandırıcılık politik değişkenlerin analize dahil edilmesine imkân sağlamaktadır. Birinci yaklaşımda mali dengesizliklerin politik sorunların bir yansıması olduğuna ilişkin geniş bir yazın bulunmaktadır. Politik devresel dalgalanma modellerinde politikacıların kısa vadeli politik ve ideolojik güdülerle hareket etmeleri sapmalara neden olmaktadır. Zaman tutarsızlığına politik ekonomi yaklaşımında güvenilirlik ve inandırıcılığın (reputation) enflasyon beklentilerinin etkilenmesi ve enflasyon sapmasının önlenmesi açısından gerekliliğine vurgu yapılmaktadır⁴¹.

Politik faktörlere vurgu yapan enflasyon açıklamaları kuşkusuz yukarıda değinilenlerden ibaret değildir. Bu çerçevede değinilmesi gereken bir açıklama, tipik bir Latin Amerika politika yapma biçimi olan popülist politika çevrimidir. Burada, derin eşitsizlik ve sosyal huzursuzluğun yeniden dağıtım ve genişlemeci politikaları beslediği, uzun dönemde ise ekonomi dar boğaza girdiğinde ve döviz rezervleri eridiğinde bu politikaların sürdürülemez hale geldiği ve enflasyonun patladığı ileri sürülmektedir (Beetsma ve Van Der Ploeg, 1996: 144, 150-51).

Bir diğer açıklama çizgisinde gelir/servet eşitsizliğinin enflasyonun tohumunu ektiğine vurgu yapılmaktadır (Beetsma ve Van Der Ploeg ,1996; Desai vd., 2003 ve 2005; Albanesi, 2007). Albanesi (2007) ampirik çalışmaların ortaya koyduğu enflasyon ile gelir eşitsizliği arasındaki pozitif korelasyonu maliye politikasının belirlenmesinin

⁴¹ Para politikasında zaman tutarsızlığı konusu sadece anılan çerçevede çok kısa olarak ele alınacaktır. Politik ekonomi yaklaşımı için zaman tutarsızlığı sorunu açısından en önemli özellik kısmen ex post heterojenliği yansıtan çıkar heterojenliğidir. Hükümetin ve özel kesimin her aşamada gerçekten aynı fonksiyonu maksimize ettikleri varsayıldığında zaman tutarsızlığı sorunu ortaya çıkmayacaktır (Drazen, 2002: 110).

gerisindeki bölüşüm çatışmalarına bağlamaktadır. Desai vd anılan korelasyon açısından politik yapının önemine vurgu yapmaktadır. Bu çerçevede, demokrasi veya politik açıklığın enflasyon üzerindeki etkisinin gelir eşitsizliği ile artacağı öngörüsü yapılmaktadır. Beetsma ve Van Der Ploeg (1996) ise, servet dağılımının eşitsiz olduğu demokratik bir toplumda geniş yoksul kitlelerin çıkarını koruyacak siyasî partilerin seçileceğini ve bu durumun hükümette enflasyon yoluyla borcunun reel değerini azaltma ve zenginlerden yoksullara doğru yeniden dağıtım yönünde bir eğilim yaratacağına işaret etmektedir. Böylece, eşitsizlik ve büyük miktarlardaki nominal kamu borcu enflasyona neden olmaktadır. Bu çizgideki açıklamaların, enflasyonu sosyal gruplar arasındaki çatışma ile ilişkilendiren yaklaşımın izlerini taşıdığı belirtilebilir. Ayrıca, gelir eşitsizliğinin demokratik rejimlerde sürdürülemez popülist politikalara yol açabileceği dikkate alındığında bir önceki paragraftaki açıklama ile kısmen çakışmaktadır. Öte yandan, bu bölümün büyüme ile ilgili kısmında belirtildiği gibi eşitsizlik, sosyal huzursuzluk ve çatışmaları tetiklediği ölçüde, politik istikrarsızlığın da bir ölçütü olabilir. Ayrıca, derin eşitsizlikler toplumda kutuplaşmaya neden olabilir. Nitekim, özellikle de büyüme yazınındaki birçok ampirik çalışmada gelir/servet eşitsizliği kutuplaşmayı yansıtan bir temsili değişken olarak kullanılmaktadır.

Bu ayırmda ağırlıklı olarak belirtilen yaklaşımlardan birincisi üzerinde politik istikrarsızlık çerçevesinde durulacak, diğer iki yaklaşım kısaca özetlenecektir.

2.2 - Politik İstikrarsızlık ve Enflasyon

Yukarıda da belirtildiği gibi, uzun dönemde enflasyonun doğrudan ekonomik nedeni para arzı artışıdır. Para arzı artışlarının gerisindeki en önemli neden olarak da, özellikle gelişmekte olan ülkeler için, mali açıklar gösterilmektedir. Özellikle 1990'lı yıllardan sonra yapılan analizlerde ise dikkatlerin bu tür doğrudan nedenler yerine politik ve kurumsal belirleyicilere kaydığı görülmektedir. Örneğin, neden bazı hükümetlerin büyük bütçe açıkları ve borç yaptıkları ve yoğun bir şekilde enflasyon vergisine başvurdukları gibi soruların cevaplandırılmasında politik istikrarsızlık, güvenilirlik, itibar ve politik dalgalanmalara vurgu yapılmaya başlanmıştır (Edwards, 1994: 236). Bunda optimal vergi teorisinin öngörülerinin ampirik olarak doğrulanmaması da etkili olmuştur (Aisen ve Veiga, 2006: 1381-82). Daha genel bir düzeyde Acemoglu vd. (2003) bozucu makroekonomik politikaların, geri plandaki kurumsal sorunların bir yansıması olduğunu ileri sürmektedir.

Aisen ve Veiga (2006: 1381) politik istikrarsızlığın (hükümet değişikliği veya krizi), yerlerini normal süre boyunca koruma konusundaki belirsizlik nedeniyle, hükümet üyelerinin ufuklarını kısalttığına ve değişme olasılığı yükseldikçe kısa vadeli amaçlara verilen önemin arttığına, bu koşullar altında düşük enflasyonun devam ettirilmesinin güç olduğuna işaret etmektedir. Aisen ve Veiga ayrıca, kabine değişikliği veya hükümet krizlerinin sadece politik istikrarsızlığı değil, her yeni hükümetin enflasyon ve işsizlik konusundaki tercihlerinin farklı olabilmesi nedeniyle, aynı zamanda politika değişkenliğini de yansıttığına vurgu yapmaktadır. Öte yandan, yeni hükümetlerin çok istikrarsız bir politik ve kurumsal çevrede işe başlamaları kısa sürede görevden uzaklaştırılma olasılıklarını arttırmaktadır. Bu koşullar hükümetlerin yüksek enflasyona yol açan para ve maliye politikalarının yürütülme biçimini büyük ölçüde etkilemektedir.

Campillo ve Miron (1997) enflasyona yol açan üç politik istikrar bağlantılı mekanizmaya işaret etmektedir. Birincisi, politik istikrarsızlık politika yapıcıların düşük enflasyon konusunda bağlayıcı karar almalarını güçleştirir. İkincisi, politik istikrarsızlığın yüksek olduğu ülkelerde kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin boyutu muhtemelen daha büyük olma eğilimindedir. Bu ise optimal enflasyon vergisi oranını arttırarak enflasyonun artmasına neden olur. Son olarak, politik istikrarsızlığın olduğu ülkeler etkisiz ekonomik programlar uygulama eğiliminde olduğundan, doğal çıktı (işsizlik) düzeyi ile sosyal olarak optimal çıktı (işsizlik) düzeyi farklılaşacaktır. Bu farklılaşma ise merkez bankasında sürpriz enflasyon yaratma güdüsü yaratacaktır.

Sekiz Latin Amerika ülkesinde enflasyon ile politik istikrarsızlık ilişkisini inceleyen Paldam (1987)'a göre politik istikrarsızlık ile enflasyon arasındaki nedensel ilişki her iki yönlü de olabilir. Paldam, politikadan enflasyona nedensel ilişki konusunda ana teorilerden elde edilen 7 kanalı sıralamakta ve politikanın enflasyon sürecine üç farklı yoldan girdiğini belirtmektedir. Bu yollardan birincisi bütçe açıklarının para basımı yoluyla karşılanmasıdır ki bu durumda enflasyon enflasyon vergisi biçiminde amaçlı olarak kullanılmaktadır. Geriye kalan 6 kanalin tümünde enflasyon için birincil bir neden ve ikincil bir parasal destekleme vardır. Bu durumlarda politikanın sisteme girmesinin iki yolu vardır. Birincisi, politika birincil dürtü nedenleri arasında yer alabilir. İkincisi, bir birincil dürtünün desteklenip desteklenmeyeceği politik bir karardır.

Politikanın enflasyon sürecini etkilediği kanallardan en kolay anlaşılana ve üzerinde durulana enflasyon vergisidir. Bu durumda enflasyonun gerçek nedeninin geri plandaki politik baskılar olduğu belirtilmelidir. Bir kere enflasyon vergisine başvurulduğunda bunun alım gücünün azalması, hükümetin popülaritesinin azalması ve gelir dağılımındaki kaymaların harekete geçireceği uyarlamalar nedeniyle politik baskıları arttırması olasıdır. Enflasyon vergisine başvurma ihtiyacının, bu nedenle, bir kez uygulandıktan sonra artması ve hiperenflasyona doğru bir gidişi başlatması ve hızla kötüleşen bir politik krize yol açması olasıdır (Paldam, 1987).

Öte yandan, hükümetin güçlü ve istikrarlı olması birincil bir dürtünün desteklenip desteklenmemesi kararı açısından da önemlidir. Hükümetin politik açıdan güçlü ve istikrarlı olması hem başlangıçtaki müdahale gerekliliğini azaltır hem de güvenilirliği yüksek olduğundan desteklememe kararı verildiğinde daha az politik baskı gelir. Zayıf ve istikrarsız bir hükümetin verdiği bir desteklememe kararı ise daha az güvenilirdir ve bu nedenle de çok daha fazla müdahale gerekli hale gelir (Paldam, 1987).

Enflasyon vergisi çok bozucu bir kamu geliri kaynağıdır ve yukarıda da belirtildiği üzere alternatif gelir kaynağı olan hükümetlerin yoğun bir şekilde enflasyon vergisine başvurması beklenmez. Bu durum enflasyon vergisi analizinin vergi reformu analizi ile birlikte yapılması gerekliliğine işaret etmektedir. Daha açık bir ifadeyle, bazı ülkelerin neden yoğun bir şekilde enflasyon vergisine başvurduklarının açıklanabilmesi için neden etkin olmayan bir vergi sistemi ile yaşamaya devam ettiklerinin (neden vergi reformunu hayata geçiremediklerinin) sorgulanması gerekir. Birlikte ele alınması gereken bu iki soru politik iktisat yazınında iki grup model ve açıklama çizgisinin gelişmesine yol açmıştır (Edwards ve Tabellini, 1991). Birinci grup modeller politik istikrarsızlık ve hükümet miyopluğu olgusuna dayanmaktadır. Politik sistemin istikrarsız (hükümet değişimi olasılığının yüksek) ve kutuplaşmış (birbirini izleyen hükümetlerin politik ve ekonomik tercihleri arasında büyük farklılıklar) olduğu bir durumda hükümetler miyop davranış içerisine girerler. Bu grup modellere örnek olarak Cukierman vd. (1992) gösterilebilir. Burada, yeniden seçileceğinden emin olmayan iktidardaki parti etkin bir vergi sisteminin yararlarını görmeyi beklemediği için vergi sisteminin etkinliğini arttırmamayı bilinçli bir şekilde seçmektedir. İkinci grup modeller politik zayıflık (hükümet zayıflığı) olgusuna dayanmaktadır. Bu yaklaşımda hükümetin farklı bölümleri ya da koalisyon ortakları arasındaki anlaşmazlıklara odaklanılmaktadır. Konu enflasyon

vergisi çerçevesinde ele alındığında, zayıf hükümet görüşüne göre, hükümet vergi reformu lehine bir uzlaşma sağlayamadığı için etkisiz vergi sistemi devam etmektedir. Kollektif karar alınamaması hükümeti enflasyon vergisi ve borçlanma gibi artık gelir kaynaklarına dayanmak zorunda bırakmaktadır. Bu grup modellere örnek olarak da Alesina ve Drazen (1991) ve Sangunetti (1991) sayılabilir (Edwards ve Tabellini, 1991: 3).

Politik istikrarsızlık ve zayıf hükümet olgusuna dayanan anılan iki grup model arasındaki fark, ilk grup modellerde vergi sisteminde reform yapılmaması mevcut hükümetin isteksizliğinin bir sonucu iken ikinci grup modellerde hükümetin böyle bir güce sahip olmamasının sonucudur. Buna göre, birinci grup modellerde enflasyon vergisi iktidardaki hükümetin stratejik kararından kaynaklanmakta, ikinci grup modellerde ise hükümetin kendi içindeki güç mücadelesi enflasyon vergisine neden olmaktadır (Edwards ve Tabellini, 1991: 7).

2.2.1 - Politik İstikrarsızlık ve Senyoraj

Cukierman vd. (1992) bir ülkenin vergi yapısının gelişiminin sadece ekonomik yapısının özelliklerine değil aynı zamanda politik sistemin özelliklerine de bağlı olduğunu ileri sürmektedir. Çalışmanın ana fikri şu şekilde ifade edilebilir. Etkin olmayan (vergi kaçığına yol veren ve yüksek vergi tahsil maliyetlerine neden olan) bir vergi sistemi hükümetin vergi tahsil politikası açısından bir kısıt gibi işlev görür. Birbirine muhalif partiler kendisinden sonraki hükümetin alanını daraltmak için bilinçli olarak etkin olmayan bir vergi sistemini devam ettirebilirler. Bu olasılık istikrarsız ve kutuplaşmış politik sistemlere sahip ülkelerde daha yüksektir. Senyorajın, düzenli vergilerin tarh ve tahsilindeki yüksek maliyetlerin ve yaygın vergi kaçığına bir yansıması olduğu dikkate alındığında şöyle bir sonuca ulaşılmaktadır: Kalkınma düzeyi ve ekonominin yapısı veri iken, istikrarsız ve kutuplaşmış ülkeler, istikrarlı ve homojen toplumlara göre, gelirlerinin önemli bir bölümünü senyoraj yoluyla elde ederler.

Cukierman vd. (1992) vergi reformları için bir politik model geliştirmektedir. Modelde maliye politikası ile vergi reformu arasında ayrıma gidilmekte, maliye politikası vergi oranları ve kamu harcamalarının düzey ve bileşiminin seçimi şeklinde tanımlanırken, vergi reformu mevcut vergi tabanını ve vergi toplama teknolojisini belirleyen vergi sisteminin genel nitelikli bir dizaynı olarak tanımlanmaktadır. Vergi sistemini

değiştirecek bir vergi reformu zaman ve kaynağa ihtiyaç gösterdiğinden, zaman içinde herhangi bir noktada mevcut vergi sistemi iktidardaki hükümetin maliye politikası açısından bir kısıt gibidir. Buradan, vergi reformlarının belirlenmesinde gelecekteki hükümetin maliye politikalarını kısıtlama gibi stratejik düşüncelerin de etkili olabileceği sonucu ortaya çıkmaktadır. Eğer politik sistem istikrarsız ve kutuplaşmış ise anılan türden stratejik düşünceler mevcut hükümeti kendisinden sonra gelenlere etkin olmayan bir vergi sistemi bırakmaya yönlendirebilir.

Modelde politik istikrarsızlık mevcut hükümetin tekrar seçilmeme olasılığı, politik kutuplaşma ise kamu harcama bileşimi konusundaki görüş ayrılığı şeklinde tanımlanmaktadır. Modelde iki politikacı ve iki kamu malı varsayıldığından, her bir kamu malının payı %50 oranından saptıkça kutuplaşma derecesi artmaktadır. Vergi sisteminin etkinliği ise vergi tahsil maliyetleri ile gösterilmektedir. Mevcut hükümet tekrar seçileceğinden emin ise veya kendisinden sonra iktidara gelmesi olası olan hükümet ile kamu malı bileşimi konusunda farklı görüşlere sahip değilse en etkin vergi sistemini getirmektedir. Buna karşılık, tekrar seçilmeme olasılığı arttıkça ve kamu malı bileşimi konusundaki tercihler farklılaştıkça, mevcut hükümet stratejik olarak davranır ve onaylamadığı kamu harcamalarının yapılmasını caydırmak için daha etkinsiz bir vergi toplama aygıtını kendisinden sonraki hükümete bırakmaya çalışır. Vergi sisteminin dengedeki etkinliği, gelecekteki hükümeti kısıtlamanın marjinal faydasını etkinsiz vergilemeden kaynaklanan marjinal maliyete eşitleyecek şekilde seçilmektedir.

Özetlemek gerekirse, Cukierman vd (1992) modeli iki önemli sonuç ortaya koymaktadır. Birincisi, vergi sisteminin etkinsizliğinin artması hükümeti daha yoğun bir şekilde senyoraja başvurmaya zorlamaktadır. İkincisi, politik sistemin istikrarsızlığının artması hükümeti daha etkinsiz bir vergi sistemini kabul etmeye yönlendirmektedir. Bu iki sonuç birleştirildiğinde, dengede, politik istikrarsızlığın daha fazla senyoraj ile ilişkili olduğu sonucu elde edilmektedir. Bir başka açıdan bakıldığında, politik istikrarsızlık kolektif bir miyopluğa yol açmaktadır (Edwards ve Tabellini, 1991: 5).

2.2.2 - Politik Zayıflık ve Senyoraj

Hükümetlerin neden enflasyon vergisi gibi etkinsiz ve sürdürülemez politikalar izlediklerine ilişkin alternatif bir açıklama, dikkatleri işbirliğine dayanmayan bir şekilde hareket eden ve politika yapımının bazı boyutlarını kontrol eden birden fazla karar

alıcının olduğu duruma çekmektedir. Daha önce de değinildiği gibi, bu durumda etkin olmayan bir vergi sisteminin devam ettirilmesi bilinçli bir tercih olmayıp, hükümetin vergi reformu lehine uzlaşma sağlayamadığı için mevcut statüyü değiştirememesinin bir sonucudur. Karar alma yetkisinin birbirinden farklı güdülerle hareket eden birden fazla birim arasında dağıldığı bir kurguda, politika farklı politika yapıcılar arasındaki bir oyunun sonucudur. Bu oyunun farklı şekillerde modellenmesi mümkündür. Birincisi, Alesina ve Drazen (1991)'de olduğu gibi bir “yıpratma savaşı” şeklinde modellenebilir. İkinci bir modelleme çizgisi, anılan sürecin farklı vergi otoriteleri arasında geçen bir vergi rekabeti şeklinde görülmesidir. Son olarak, vergileme ve harcama federasyonu şeklinde bir modelleme yapılabilir. Modelleme şekli ne olursa olsun, dengede izlenen politika etkinsizdir ve tipik olarak kamu geliri kaynağı olarak senyoraja aşırı yüklenme söz konusudur. Dahası, politika belirlenme sürecinde yer alan aktörler arasındaki çatışma ve kutuplaşma arttıkça ve merkezî hükümetin otoritesi zayıfladıkça etkinsizlik daha da belirginleşmektedir. Buradan, merkezî hükümetin zayıf olduğu veya hükümetin çeşitli fonksiyonlarının farklı politik çıkarlar arasında dağıtıldığı ülkelerde senyorajın daha yüksek olacağı sonucuna ulaşılmaktadır (Edwards ve Tabellini, 1991).

Zayıf hükümetlerin ekonomik performansına ilişkin teorik argümanları özetleyen ve konuyu ampirik olarak da test eden Sakamoto (2005) teorik argümanları iki gruba ayırmaktadır. Geleneksel görüş olarak nitelendirilen birinci grupta yukarıda değinilen türden argümanlar ileri sürülmektedir. Buna göre, iktidardaki parti sayısının çokluğu, iktidarda kalma süresinin azlığı ve hükümetin azınlık statüsünde olması iktisat politikasının yürütülmesini güçleştirmekte ve ekonomik performansın⁴² düşmesine neden olmaktadır. Öte yandan, geleneksel görüşe göre, çok partili hükümetlerde önemli politika kararları üzerinde anlaşamama riskinin yüksekliği hükümetin dağılması riskini de beraberinde getirdiğinden çok partili hükümetlerin ortalama görev süresi düşük olmaktadır. Roubini ve Sachs (1989), koalisyon hükümetlerinin hızlı bir şekilde değişmesinin partiler arasında tekrarlanan oyunun zaman ufkunu kısaltacağını, istikrarsız hükümetlerin geleceklerini daha yüksek oranda indirgeyeceklerini ve daha fazla miyop davranacaklarını belirtmektedir. Geleneksel görüşün tersine, zayıf hükümetlerin ekonomik performansının daha iyi olacağını ileri süren görüşler de vardır. Buna göre, popüler desteklerinin yüksek olması ve politikalarında sorumlu davranmaları

⁴² Ekonomik performans terimi mali açıklar, büyüme, işsizlik ve enflasyona ilişkin performansı içermektedir.

çok partili hükümetlerin istikrarlı olmalarını ve öngörülebilir politikalar üretmelerini sağlamakta, bu ise ekonomik performanslarının daha iyi olmasına yol açmaktadır.

2.3. – Politik Dalgalanmalar ve Enflasyon

Dört en önemli politik devresel dalgalanma modeli ve teorik öngörülerine ilişkin özet bilgi Tablo: 3.1’de yer almaktadır. Seçim faaliyetleri ile devresel ve bütçe dalgalanmalarını ilişkilendiren bu modellerde genellikle optimizasyon yapan hükümetlerin seçim dönemlerinde diğer dönemlerden farklı davranacakları varsayılmaktadır. Hükümetlerin (politikacıların) seçim dönemlerinde tam olarak nasıl davranacakları politikacılar ve seçmenlerin beklentilerini nasıl oluşturdukları konusunda yapılan varsayımlara bağlı olarak değişmektedir. İki tür hükümet varsayılmaktadır: Sadece iktidarda kalmayı amaçlayan fırsatçı hükümetler ile ideolojik yönelimlerine göre hareket eden hükümetler. Beklentiler konusunda ise, seçmenlerin miyop davrandıkları (geçmiş politikalar konusunda kaybolan bir hafızaya, yani yüksek bir indirgeme katsayısına, sahip oldukları) veya rasyonel oldukları varsayımları yapılmaktadır. Beklentilere ilişkin varsayım politikacıların sürekli olarak enflasyon-çıkıtı zıtlığından yararlanıp yararlanamayacağı açısından önemlidir.

Temel politik dalgalanma modeli (Nordhaus, 1975) seçmenlerin miyop olduğu varsayımına dayanmaktadır. İktidardaki fırsatçı politikacılar, yeniden seçilme olasılıklarını yükseltmek için seçimlerden hemen önce para ve maliye politikalarını sistematik bir şekilde büyümeyi teşvik ve işsizliği azaltacak şekilde manipüle ederler. Model bu durumda demokratik sistemlerin optimal olandan daha yüksek bir enflasyon ve daha düşük bir işsizliğin olduğu bir durgun durum dengesi üreteceğini öngörmektedir. Kısa dönemde ortaya çıkacak sonuç politik yönelimli devresel dalgalanmalardır. Uzun dönemde ise bir enflasyon sapması söz konusudur. Bu sonuç, hükümetin amacının ekonomiyi istikrara kavuşturmak olduğunu belirten Keynezyen anlayışa zıttır (Snowdon ve Vane, 2005: 530). Hibbs ve Alesina tarafından geliştirilen modellerde ise fırsatçı politikacıların yerini partizan politikacılar almaktadır. Para politikası seçimleri kazanmak amacıyla manipüle edilmemekle birlikte seçim sonuçları konusundaki belirsizlik seçim sonrasında reel değişkenler (çıkıtı ve işsizlik) ile enflasyonda dalgalanmalar üretmektedir. Reel değişkenlerdeki dalgalanma Hibbs’in modelinde miyop seçmen varsayımının bir sonucu olarak sürekli iken, seçmenlerin rasyonel beklentilere sahip olduğu ve ücret sözleşmelerinin seçim sonrasında tekrar görüşülmesinin söz konusu olmadığı Alesina modelinde geçicidir (Carmignani, 2003:

17; Snowdon ve Vane, 2005: 537-38). Alesina'nın rasyonel partizan teorisi açısından çok sayıda sanayileşmiş ülke demokrasisinin kutuplaşmış olduğu fikri merkezî bir işleve sahiptir. Alesina, Downs'a dayanan ve iki partili bir sistemde oy maksimizasyonu peşinde koşan partilerin medyan seçmenin politika tercihlerini seçeceği ve bu nedenle politikalarda yakınsama olacağı görüşünü red etmektedir. Alesina'nın modelinde seçim belirsizliği ve iki parti arasındaki ideolojik farklılaşma istikrarsızlığa yol açmaktadır (Snowdon ve Vane, 2005: 539).

Tablo:3.1 Alternatif Politik Devresel Dalgalanma Modelleri

Model Türü	Temel Varsayımları	Teorik Öngörülleri
Miyop seçmenler ve fırsatçı politika yapımcılar (Nordhaus, 1975)	Bekleyişleri içeren Philips eğrisi. Politikacılar sadece yeniden seçilmeyi önemserler. Karar birimleri miyop ve rasyonel olmayan bekleyişlere sahip.	Seçimlerden önce işsizlik normal düzeyinin altında (çıktı büyümesi normal düzeyinin üstünde); enflasyon seçimlerden hemen önce veya seçimlerden hemen sonra yükselmeye başlar; seçim veya seçim öncesi yıllarda para ve maliye politikası araçlarının sistematik olarak manipüle edilmesi.
Miyop seçmenler ve partizan politika yapımcılar (Hibbs, 1977)	Yararlanılabilecek Philips eğrisi zıtlığı. Politika yapımcılar ve seçmenler ideolojik yönelimli ve rasyonel değil. Merkez sol partilerde enflasyona göre işsizliğe karşı güçlü bir karşıtlık. Merkez sağ partilerde işsizliğe göre enflasyona karşı güçlü bir karşıtlık.	Sol partiler iş başında iken işsizlik sürekli olarak daha düşük (çıktı büyümesi sürekli olarak daha yüksek), enflasyon sürekli olarak daha yüksek. Sağ partiler iktidarda iken sürekli bir biçimde, sol partilere göre, daha yüksek işsizlik ve daha düşük enflasyona sahip olma eğiliminde.
Rasyonel seçmenler ve fırsatçı politika yapımcılar (Rogoff ve Sibert, 1988)	Kısa dönem Philips eğrisi zıtlığı. Karar birimlerinin bekleyişleri rasyonel, ancak eksik bilgi söz konusu. Seçmenler en iyi performans göstereceğini bekledikleri partiyi seçerler. Politikacılar sadece yeniden seçilmeyi önemserler.	Seçimlerden önce para ve maliye politikası araçlarının manipülasyonu (bütçe açığı, enflasyon ve/veya parasal büyümede artış), reel değişkenler için anlamlı uzun dönem implikasyonları yok.
Rasyonel seçmenler ve partizan politika yapımcılar (Alesina, 1987)	Kısa dönem Philips eğrisi zıtlığı. Karar birimlerinin bekleyişleri rasyonel, ancak seçim sonuçları belirsiz. Merkez sol partilerde enflasyona göre işsizliğe güçlü bir karşıtlık. Merkez sağ partilerde işsizliğe göre enflasyona güçlü bir karşıtlık.	Sol partiler iş başında iken işsizlik geçici olarak daha düşük (çıktı büyümesi geçici olarak daha yüksek), enflasyon sürekli olarak daha yüksek. Seçimler öncesinde politika araçlarının sistematik manipülasyonu söz konusu değil.

Kaynak: Carmignani (2003) ve Snowdon ve Vane (2005: 547)'den uyarlanmıştır.

Politik devresel dalgalanmalar ile ilgili yazının önemli bir bölümünde seçmen bekleyişlerinin rasyonel olduğu durumlarda fırsatçı politikacıların hala reel değişkenler üzerinde sistematik bir etki yaratıp yaratmayacağı irdelenmektedir. Rogoff ve Sibert (1988) ve Rogoff (1990) konuyu maliye politikası bağlamında açıklamaktadır. Bu modellerde seçmen ve politikacılar arasında politikacıların liyakatı (competence) konusundaki bilgi asimetrisi kamu harcaması ve vergiler gibi politika değişkenlerinde

seçim dalgası yaratmaktadır. Yukarıdaki modeller bütçe dalgalanmaları esas alınarak kurgulanmış olmakla birlikte enflasyon ve çıktıya ilişkin implikasyonları da vardır. Özellikle, politikacıların liyakat düzeyinin farklı olması ve seçmenlerin bunu doğrudan gözlemleyememesi, iktidardaki liyakat sahibi bir partide, seçim öncesinde kendi niteliği konusunda işaret vermek ve yeniden seçilme şansını arttırmak için bütçeyi manipüle etme güdüsü yaratmaktadır. Bir hükümet kendi liyakat derecesi konusunda işaret vermeye çalışırken enflasyon yeni bir parti ya da partilerin oluşturduğu hükümetin ilk aylarında normal düzeyinden daha yüksek olacaktır. Çıktının bir seçim dalgası gösterip göstermeyeceği sözleşmelerin ve toplam üretimin niteliğine ilişkin spesifik varsayımlara bağlıdır (Edwards ve Tabellini, 1991a: 245; Carmignani, 2003: 17).

2.4 - Güvenirlilik, İnanırcılık ve Enflasyon

Politika yapımına pozitif yaklaşım olarak da nitelendirilen yeni politik iktisat yaklaşımında politika belirlenme sürecinde rol alanların stratejik davrandığı, daha açık bir ifadeyle, vergileme, harcama veya parasal genişleme ile ilgili kararlar alırken kendi politik ve ideolojik amaçlarını da dikkate aldıkları kabul edilmektedir. Böylece politika (policy) ilgili ülkenin ekonomik, politik ve kurumsal özelliklerine bağlı içsel bir değişken haline gelmektedir (Edwards, 1994).

Genel olarak belirtmek gerekirse, yeni politik iktisat modellerinde hem enflasyon hem de stabilizasyonun bölüşüme ilişkin etkilerine vurgu yapılmaktadır. Buna göre, politik çatışmanın varlığı enflasyonist süreci ateşlemektedir. Siyasî partilerin de içinde yer aldığı toplumdaki farklı grupların yürürlüğe konulacak vergi sistemi konusunda görüş ayrılığı içerisinde olmasından kaynaklanan çatışma hükümetin vergi toplama kabiliyetini sınırlandırmaktadır. Bu durum ise ağırlıklı olarak enflasyon vergisine dayanan etkinsiz bir vergi sistemine neden olmaktadır. Bu yaklaşım enflasyonun kökeninin yanı sıra stabilizasyonun zamanlaması konusunda da bilgi sunmaktadır. Fiyat düzeyinin istikrara kavuşturulması mevcut durumun değiştirilmesini gerektirmekte, değişim ise mali uyarılmanın yükünün paylaşımı konusunda tartışmaları gündeme getirmektedir. Bu yaklaşıma göre mali uyarılmanın yükünün paylaşımı konusundaki tartışmalar bir “yıpratma savaşı” biçimini almaktadır (Edwards, 1994).

Enflasyon ve stabilizasyon konusunda farklı bir yaklaşım kurumlar ve güvenirliliğin (credibility) rolüne dayanmaktadır. Enflasyonun sona erdirilmesi için para ve maliye

politikalarında bekleyişleri etkileyecek “güvenilir” bir değişikliğe ihtiyaç vardır. Güvenin sağlanması ise hükümetin önceden bağlayıcı kurallar getirmesini gerektirmektedir⁴³. Merkez bankası bağımsızlığı hükümetin kendisini bağlayıcı kurallar getirmesi için yazında yapılması önerilen kurumsal düzenlemelerden bir tanesidir.

Para politikası örneğinde güvenilirliğin çok köklü bir öneme sahip olduğunun uzun zamandan beri bilindiğine dikkat çeken Grilli vd. (1991: 365) bunun nedenini, para otoritelerinin parasal genişleme yaparak enflasyon vergisi toplama güdüsüne bağlamaktadır. Beklenmeyen enflasyon, en azından ex ante olarak, özel kesimin davranışlarını etkilemediğinden bozucu olmayan bir vergi gibi etkide bulunur. Ancak, bir kez bu güdü anlaşıldığında bekleyişler buna göre uyarlanacağından, para otoriteleri enflasyon sürprizi yapmayacakları konusunda özel kesimi ikna edemedikleri takdirde, bekleyişler doğrultusunda hareket etmek zorunda kalabilir ki bu durumda enflasyon arzu edilenden daha yüksek olacaktır. Bu nedenle, güvenilirliğin olmaması aşırı şekilde senyoraj gelirlerine dayanma ile sonuçlanır.

Güvenirlilik ile ilgili yazında ileri sürülen görüşlerden biri de itibarın (reputation) güvenilirliğin yerine ikame edilebileceğidir. Buna göre, hükümetin itibarını koruma isteği izleyeceği politika seçeneklerini kısıtlama yönünde bir işlev görmektedir (Edwards, 1994). Bazı yazarlar ise IMF gibi dış kurumların bekleyişlerin koordine edilmesi ve güvenilirliğin sağlanması işlevini yerine getirebileceğine işaret etmektedir. Örneğin, Edwards ve Santaella (1992) Bretton Woods dönemine ilişkin belli başlı istikrar programlarına ilişkin verileri kullanarak şu hipotezi test etmektedir: İstikrarsız bir politik sisteme sahip ülkeler politik sistemi istikrarlı olan ülkelere daha sık IMF yardımına başvurumaktadırlar. Bu hipotezin gerisindeki düşünce, politik istikrarsızlık konusunda uzun bir geçmişe sahip olan ülkelerin genellikle “itibar/inandırıcılık” ve ciddi güvenirlilik sorunlarıyla karşılaştıklarından IMF desteğine başvurmaları konusunda bir güdüye sahip olacaklarıdır. Yapılan ampirik testlerden hipotezi destekler bulgular elde edilmiştir.

⁴³ Hükümetin kendisini bağlayıcı kurallar getirmesi, işlevsel olarak yönetici elit (executive) üzerine kısıt konulması olarak değerlendirilebilir. İstikrarlı politik bir sistem uzun bir zaman aralığında otorite örüntüleri benzer kalan sistem olup otorite örüntülerinin beş boyutundan biri de üst pozisyonlara atanlar üzerindeki karar kısıtlarıdır (Gurr, 1974). Bu açıdan bakılınca, bağlayıcı kurallar politik istikrarın önemli bir ögesi haline gelmektedir.

2.5 – Ampirik Bulgular

Politik istikrarsızlık ile enflasyon ilişkisini test eden çalışmalara ilişkin bilgiler ve bu çalışmalardan elde edilen ampirik bulgular EK: 1B’de özet olarak sunulmaktadır. Görülebileceği gibi bu çalışmaların bir kısmında bağımlı değişken senyoraj(enflasyon vergisi)dır. Daha önce de belirtildiği gibi, burada ilişkinin “politik istikrarsızlık →senyoraj →enflasyon” şeklinde olduğu kabul edilmektedir. Tabloda yer alan bazı çalışmalarda politik istikrarsızlık ve zayıflığı yansıtan değişkenlerin yanı sıra gelir eşitsizliği, merkez bankası bağımsızlığı, demokrasi gibi başka politik değişkenler de kullanılmıştır. Bazı çalışmalarda ise birden fazla politik değişkenden oluşturulmuş etkileşim değişkenleri açıklayıcı değişken olarak regresyona dahil edilmiştir. Öte yandan, kullanılan ekonometrik teknikler, model spesifikasyonu, kapsanan ülkelerin sayısı ve nitelikleri ve analizin yapıldığı dönem konusunda bir homojenliğin olmadığı hemen göze çarpmaktadır. Ayrıca, çalışmaların tamamı yatay kesit veya panel verilere dayanmakta ve çalışmaların çoğunluğunda politik istikrarsızlık-enflasyon ilişkisinin enflasyondan politik istikrarsızlığa doğru olabileceği dikkate alınmamaktadır. Bütün bu noktaların ampirik çalışmalarda elde edilen bulguların değerlendirilmesinde dikkate alınması gerektiği açıktır. Bu uyarıdan sonra Tablo: 1B’de yer verilen bazı çalışmalar biraz daha ayrıntılı olarak özetlenecektir. Konuya politik istikrarsızlık-senyoraj ilişkisini irdeleyen çalışmalardan başlanacaktır.

2.5.1 – Politik İstikrarsızlık ve Senyoraj⁴⁴

İktisatçıların büyük kısmı senyorajın bütçe açıklarını kapatmak amacıyla başvurulan yollardan biri olduğunu kabul etmekle birlikte, senyorajın ekonomik, politik ve kurumsal nedenleri konusunda görüş farklılıkları bulunmaktadır. Yazında senyoraja neden başvurulduğu irdelenirken 1990’lı yıllara kadar daha çok optimal vergi teorisinin merkez alındığını söylemek mümkündür. Konuya politik değişkenlerin de dahil edilmesi Cukierman vd. (1992) ile başlamaktadır⁴⁵. Bu çalışmada ülkenin ekonomik yapısını yansıtan değişkenlerin yanı sıra politik istikrarsızlık (fiili hükümet değişikliği sıklığı ve

⁴⁴ Senyorajda da Laffer eğrisi söz konusu olabilir (Romer, 2003: 512-13; Easterly vd. 1995). Bu nedenle enflasyon konusunun çalışılması, özellikle gelişmekte olan ve yüksek enflasyonlu ülkeler açısından, senyorajın çalışılmasından farklıdır (Easterly vd., 1995). Öte yandan, enflasyonun belirleyicilerinin zorunlu olarak senyorajın belirleyicileri ile aynı olduğunun varsayılması yanıltıcıdır. Nitekim, enflasyon ile senyoraj arasındaki korelasyonun enflasyon oranına bağlı olarak anlamlı bir şekilde dalgalandığı ampirik olarak bulgulanmıştır (Aisen ve Veiga, 2008).

⁴⁵ Bu çalışmanın ilk versiyonu 1989 yılında yayımlanmıştır. Bkz. NBER Working Paper, No. 3199.

probit modeliyle hesaplanan hükümet değişikliği olasılığı) ve kutuplaşmayı (şehirleşme, demokrasi, darbeler)⁴⁶ yansıtan değişkenler de analize dahil edilmiştir. 79 ülkeyi ve 1971-1982 dönemini kapsayan regresyon sonuçları, teorik modelin öngörülerine paralel olarak, istikrarsız ve kutuplaşmış ülkelerin gelirlerinin daha yüksek bir kısmını senyoraj şeklinde topladıklarını göstermektedir. Politik istikrarsızlık değişkeninin katsayısı tüm regresyonlarda pozitif ve yüksek oranda anlamlı çıkmaktadır. Politik istikrarsızlık değişkeni ve kutuplaşmayı yansıtan şehirleşme ve darbe değişkenleri diğer açıklayıcı değişkenler ile birlikte regresyona dahil edildiğinde hem politik istikrarsızlık değişkeni hem de şehirleşme ve darbe değişkenlerinin katsayıları pozitif ve anlamlı çıkmaktadır. Yapılan çeşitli duyarlılık testleri de bulguları doğrulamaktadır. Edwards ve Tabellini (1991) benzeri sonuçları, politik istikrarsızlığı daha iyi yansıtmak üzere oluşturdukları ve “güç transferi endeksi” adını verdikleri bir değişkeni kullanarak elde etmektedir.

Click (1998) daha geniş bir örneklem (1971-90 dönemi ve 90 ülke) üzerinde optimum vergi teorisini baz alarak senyorajı incelemektedir. İnceleme sonucunda senyoraj ile ilgili olarak şu üç önemli bulgu elde edilmektedir. Birincisi, optimum vergi teorisi (OVT) senyorajda gözlemlenen farklılaşmanın %40’a kadar ulaşan kısmını açıklamaktadır. İkincisi, geçici kamu harcamalarının finansmanı konusundaki pratik endişeler farklılaşmanın geriye kalan bir miktarını daha açıklamaktadır. OVT ile birleştirildiğinde açıklanan oran %50’ye çıkmaktadır. Üçüncüsü, merkez bankası bağımsızlığı ve politik istikrarsızlığa ilişkin göstergeler farklılaşmanın %10 kadar kısmını daha açıklamaktadır. Böylece tüm faktörler bir arada değerlendirildiğinde ülkelerarası senyoraj farklılaşmasının %60’ı açıklanmış olmaktadır. Click (1998) senyoraj ile politik istikrarsızlık arasındaki bağlantının, merkez bankasının hükümetin mali otoritelerince fiili kontrolüne dayandığını ve bu nedenle de merkez bankası bağımsızlığının bu bağlantıyı ortadan kaldırayabileceğini belirtmekte ve Cukierman vd. (1992)’nin bu noktayı dikkate almadıklarına dikkat çekmektedir. Çalışmada merkez bankası bağımsızlığı için yasal bağımsızlık endeksi ve başkanın değişme hızı; politik

⁴⁶ Demokrasinin iç bütünlüğe sahip ülkelerde ortaya çıkmasının daha olası olduğu, bu nedenle, totaliter rejimlere göre demokrasilerde kutuplaşma düzeyinin daha az olacağı beklenmektedir. Siyasî olay ve çatışmaların şehirlerde olma olasılığı daha yüksek olduğundan buna paralel olarak kutuplaşmanın da şehirleşme ile birlikte artması beklenir. Darbeler demokratik yollardan gerçekleşen hükümet değişikliklerine göre çok daha radikal değişimleri gösterdiğinden kutuplaşma için bir temsili değişken olarak seçilmiştir.

istikrarsızlık için ise güç transferi endeksi (Edwards ve Tabellini, 1991) ve şehirleşme oranı kullanılmaktadır. Sonuçlar merkez bankası bağımsızlık endeksi ve şehirleşme değişkenlerinin senyoraj farklılaşmasını açıklamakta anlamlı katkıları olduğunu göstermektedir. Çalışmanın asıl ilginç bulgusu, Edwards ve Tabellini (1991) tarafından kullanılan ve esas itibariyle Cukierman vd.'nin kullandığı gösterge ile aynı olan güç transferi endeksinin, merkez bankası bağımsızlığı dikkate alınsın ya da alınmasın, senyorajın açıklanmasında bir rol oynamadığıdır. Edwards ve Tabellini (1991)'nin politik istikrarsızlık değişkeni ile ilgili bulgusunun örnekleme yer alan iki ülkeye (Türkiye ve Bolivya) ilişkin aşırı değerlerden kaynaklandığı ve bu ülkeler örneklemeden çıkarıldığında ya da senyoraj oranının logaritması esas alındığında politik istikrarsızlık değişkeninin katsayısının anlamlı olmaktan çıktığı belirlenmiştir.

1950-89 dönemini ve 18 OECD ülkesini kapsayan Grilli vd. (1991: 365) savaş sonrası dönemde OECD ülkelerinin büyük çoğunluğunda maliye politikasının parasal istikrarın önemli bir belirleyicisi olmadığı, tersine gözlemlenen büyük senyoraj ve kamu borcu birikiminin diğer temel belirleyicileri yansıtabileceği sonucuna ulaşmaktadır. Grilli vd. bu saptamadan sonra merkez bankası bağımsızlığı, politik istikrarsızlık, borç birikimi, senyoraj ve enflasyon bağlantısını irdelemektedir (s. 365-375). Ulaşılan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir: Merkez bankaları oldukça bağımlı olan dört ülkeden üçünde politik sistem istikrarsız ve senyoraj kapsanan ülkeler içinde en yüksek düzeydedir. Buna karşılık, politik açıdan istikrarsız ve sürdürülemez borç politikaları izleyen ancak görece olarak bağımsız merkez bankalarına sahip ülkelerde senyoraj düzeyleri çok daha düşüktür. Buradan, parasal istikrar ve düşük enflasyon açısından merkez bankası bağımsızlığının daha önemli olduğu çıkarılması yapılmaktadır.

Aisen ve Veiga (2008) politik istikrarsızlık senyoraj ilişkisinin hangi koşullar altında daha güçlü olduğunu irdelemektedir. Bulgular anılan ilişkinin yüksek enflasyonlu ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde daha güçlü olduğunu göstermektedir. Ayrıca, ampirik test sonuçları politik istikrarsızlığın (daha fazla kabine değişikliğinin) etkisinin sosyal kutuplaşma (yüksek gelir eşitsizliği ve düşük etnik veya dini homojenlik) düzeyinin yüksek olduğu ve geleneksel olarak daha istikrarsız ülkelerde daha güçlü olduğunu göstermiştir.

2.5.2 – Politik İstikrarsızlık ve Enflasyon

EK: 1B’de yer verilen ampirik çalışmaların çoğunda bağımlı değişken enflasyon oranıdır. Ancak, tablodan da görülebileceği üzere örneklem bir tarafa, modele dahil edilen değişkenlerde büyük bir çeşitlilik gözlenmektedir. Burada anılan çalışmaların bir kısmının bulguları özet olarak sunulacaktır.

Enflasyonun bağımlı değişken olduğu çalışmalardan; EK: 1B’de yer alanlar arasında, ilki Grilli vd. (1991) ve Edwards ve Tabellini (1991a) tarafından yapılan çalışmalardır. Grilli vd. (1991) çalışmasında açıklayıcı değişken olarak üç politik istikrarsızlık⁴⁷ göstergesi ve merkez bankası bağımsızlığı kullanılırken Edwards ve Tabellini (1991a: S29) sadece hükümet değişimi ile ilgili değişkenler kullanmaktadır. Grilli vd.’nin elde ettiği bulgular merkez bankası bağımsızlığını ön plana çıkarırken, Edwards ve Tabellini’nin test sonuçları politik istikrarsızlığı yansıtan değişkenlerin enflasyon üzerinde azımsanmayacak bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır.

Beetsma ve Van Der Ploeg (1996), Desai vd. (2003) ve (2005) ve Albanesi (2007) tarafından yapılan çalışmaların odak noktası, bu bölümün başında da işaret edildiği gibi, (gelir) eşitsizliği ile enflasyon arasındaki ilişkidir. Bu çalışmaların bulguları tabloda özetlendiği için önemli görülen iki nokta üzerinde durulacaktır. Birincisi, Desai vd.’nin çalışmalarında mali denge (GSYH’nin yüzdesi olarak genel kamu bütçesi dengesi), büyüme ve enflasyonun gecikmeli değeri değişkenlerinin katsayıları tüm regresyonlarda anlamlı ve beklenen işarete sahiptir. İkincisi, politik istikrarsızlık değişkeninin katsayısı Desai vd. (2005) çalışmasında anlamlı ve pozitifdir. Bu bulgu açıklayıcı değişken olarak mali denge, büyüme, finansal derinlik, gelir eşitsizliği ve enflasyonun gecikmeli değerini içeren temel regresyon denkleminde diğer politik değişkenler eklendiğinde de geçerliğini korumaktadır. Ayrıca, yapılan çeşitli duyarlık ve dayanıklılık testleri anılan bulguyu doğrulamaktadır.

Gasiorowski (2000) demokrasi ile enflasyon arasındaki ilişkiyi bir grup az gelişmiş ülke için teorik yazında bu ilişkiye aracılık ettiği belirtilen değişkenler üzerinden test etmektedir. Bu amaçla şu yedi değişken kullanılmaktadır: Mali açıklar, para arzı artışı, reel ücret artışı, istihdam artışı, şiddet içeren kargaşa, barışçıl kargaşa ve ekonomik büyüme. Ampirik analizin ilk aşamasında enflasyonun bağımlı değişken olduğu

⁴⁷ Burada politik istikrarsızlık terimi politik zayıflığı da içerecek şekilde kullanılmaktadır.

regresyonun sağ tarafına ithalat enflasyonu, kişi başı gelir ve enflasyonun gecikmeli değerinin yanı sıra demokrasi değişkeni de eklenmekte ve sonuçlar demokrasi değişkeninin enflasyonu anlamlı bir şekilde arttırdığını göstermektedir. İkinci aşamada, denkleme yukarıda belirtilen yedi değişken de dahil edilmektedir. Regresyon sonuçları ve yapılan diğer testler demokrasinin az gelişmiş ülkelerde enflasyona mali açıklar ve hızlı ücret artışları kanalıyla neden olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmada politik istikrarsızlığı yansıtan değişkenlerin bu çerçevede anlamlı bir etkisinin olmadığı da görülmektedir.

Sakamoto (2005) daha önce değinilen zayıf hükümet hipotezini 17 OECD ülkesi üzerinde test etmekte ve zayıf hükümetlerin daha yüksek enflasyona yol açtıklarına ilişkin bir bulgu elde edememektedir. Anılan hipotezin öngörüsünün aksine, koalisyon hükümetlerinin tek parti hükümetlerine kıyasla daha düşük enflasyon ürettikleri, buna karşılık istikrarlı (uzun ömürlü) hükümetlerin kısa ömürlü (istikrarsız) hükümete göre daha yüksek enflasyona yol açtıkları bulgusu elde edilmektedir.

100 ülkenin 1960-99 dönemine ilişkin verilerini ve yeni veri setlerinden derlenen politik değişkenleri kullanan Aisen ve Veiga (2006), politik istikrarsızlığın enflasyonu anlamlı bir şekilde arttırdığı ve bu etkinin büyüklüğünün önemli olduğu; politik istikrarsızlığın enflasyon üzerindeki etkisinin yüksek enflasyonlu (enflasyonun %50 oranının üzerinde olduğu) ve gelişmekte olan ülkelerde çok daha güçlü olduğu; yürütme üzerine konulan kısıtların, politik hakların ve özgürlüklerin arttırılmasının daha düşük enflasyona yol açtığı gibi üç önemli bulgu elde etmektedir.

Telatar vd. (2009) 1983-2002 dönemini ve 39 ülkeyi kapsamaktadır. Aisen ve Veiga (2006)'da olduğu gibi bağımsız değişkenler arasında demokrasiyi (politik özgürlüğü) yansıtan bir değişken de yer almaktadır. Buna göre, politik gücün parçalanmışlığı politik istikrarsızlığın bir göstergesi olabilir. Bir başka deyişle, demokrasi partilerin bölünmüşlüğü ile ilişkili politik rekabet nedeniyle politik istikrarsızlığı tetikleyen bir faktör haline gelebilir. Böylece, politik istikrarsızlık ile enflasyon arasındaki ilişki açıklanırken politik istikrarsızlık ve politik özgürlük arasındaki olası karşılıklı bağımlılık dikkate alınmaktadır. Dinamik panel veri yaklaşımını kullanan çalışmada tahmin sonuçları daha düşük politik istikrarsızlığın sadece gelişmiş ve düşük enflasyonlu ülkelerde daha düşük enflasyona yol açtığını göstermektedir. Gelişmekte olan ülkeler ile yüksek enflasyonlu ülke alt gruplarında politik istikrarsızlık değişkeninin katsayısı

anlamlılığını yitirmektedir. Ülkeler politik olarak özgür ve özgür olmayan şeklinde bir ayrıma tâbi tutulduğunda, politik istikrarsızlığın sadece politik olarak özgür ülkelerde enflasyon üzerinde etkili olduğu sonucu elde edilmektedir. Enflasyonun politik özgürlük boyutu ve bunun politik istikrarsızlık ile etkileşimini ortaya koymak için yapılan ek testler, demokrasi dikkate alındığında politik istikrarsızlık değişkeninin açıklama gücünün arttığını göstermektedir. Daha da önemlisi, demokrasi ile ilişkilendirildiğinde politik istikrarsızlığın etkisi GOÜ'ler için de anlamlı hale gelmektedir.

3 – POLİTİK İSTİKRARSIZLIK ve CARI HESAP

Politik istikrarsızlığın makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisi bağlamında hem teorik hem de uygulamalı yazında en fazla işlenen konu büyümedir. Bütçe açıkları ve enflasyon büyümeyi izlemektedir. İstikrarsızlığın cari hesap dengesi üzerindeki etkisinin anılan konular ile karşılaştırıldığında çok daha az işlendiği rahatlıkla ifade edilebilir. Bu durumun bir boyutuyla konunun niteliğinden kaynaklandığı söylenebilir. Cari hesap niteliği itibariyle birbirinin aynı olmayan kalemlerden oluşmaktadır. Konu sermaye ve finansman hesapları da dahil edilerek ödemeler bilançosu çerçevesinde ele alındığında kapsam daha da genişlemektedir. Yazında cari hesabın bu niteliğinden kaynaklanan güçlüğü verdiği etkiyi görmek mümkündür. Araştırmalar ya cari açığın sonucu olan dış borç üzerinde durmakta ya da cari hesap ve/veya ödemeler bilançosunun finansman hesabının bazı kalemleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu kapsamda üzerinde en fazla durulan konuların başında gelişmekte olan ülkelere sermaye kaçıışı ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları gelmektedir.

Politik istikrarsızlık ve cari hesap ilişkisinin ortaya konulabilmesi için cari hesabın konu ile ilgili özellikleri kısaca özetlenecektir. Ardından konu teorik ve uygulamalı yazın bağlamında ele alınacaktır.

3.1 – Cari Hesap Dengesi

Cari hesap dengesi mal ve hizmet ticareti ile gelir akımları ve transfer hesaplarının toplam dengesini ifade etmektedir⁴⁸. Bu özelliğiyle bir ülkede yerleşik olanların dışarıyla yaptıkları türden işlemlerin döviz cinsinden sonucunu göstermektedir. Bir ülkenin elde ettiği döviz gelirinden daha fazla döviz cinsinden harcama yapmasının ancak

⁴⁸ Bir ülkenin herhangi bir dönemdeki cari hesap dengesini, o ülkede yerleşik olanların yabancıların geliri veya çıktısından (output) olan alacaklarındaki artış ile yabancıların o ülkenin gelir ve çıktısından olan alacaklarındaki artış arasındaki fark olarak tanımlayan Obsfeld ve Rogoff (1994: 3)'a göre, cari hesabın tüm sınırdışı gelir ve ödemelerin yanı sıra mevcut yabancı varlıklara ilişkin sermaye kazancını (capital gains) da içermesi gerekir.

finansman sorununun çözülmesiyle mümkün olduğu dikkate alındığında cari hesap dengesinin ödemeler bilançosunun finansman hesaplarından yalıtılarak incelenemeyeceği görülecektir.

Cari hesap dengesine milli gelir muhasebesi açısından bakıldığında, cari hesap milli gelir ile ülkede yerleşik olanların yaptıkları harcama arasındaki farka eşittir. Bir ülkenin cari hesabının açık vermesi ürettiğinden daha fazla çıktı tüketmesi anlamına gelir ve bu durum, daha önce de belirtildiği gibi, ancak dış borçlanmayla mümkün olabilir. Kapalı bir ekonomide tasarruflar yatırımlara eşittir. Açık bir ekonomide ise denkleme cari hesap dengesi de dahil olmaktadır⁴⁹. Buna göre, açık bir ekonomide yabancıların tasarruflarını da kullanma olanağı olduğundan yatırımların ulusal tasarrufları aşması mümkündür. Farklı bir ifadeyle belirtmek gerekirse, cari hesap aynı zamanda “ulusal tasarruf-iç yatırım” farkına eşittir. Eğer ulusal tasarruflar iç yatırımları karşılamakta yetersiz kalırsa aradaki fark yabancılar tarafından kapatılmakta, böylece yabancılar iç gelir ve çıktı üzerinde alacak sahibi olmaktadır.

Cari hesap dengesi ile ilgili yukarıdaki kısa özet yazında cari hesap dengesine toplam arz (absorbtion) yaklaşımı olarak adlandırılmakta ve bu görüş açısı makroekonomik faktörlerin uluslararası borç verme ve borçlanma örüntüleri üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. 1970’lerde ortaya çıkan cari hesap dengesizlikleri ve dış borçlanmaların mevcut açık ekonomi modelleriyle açıklanamaması, tasarruf ve yatırım kararlarının özünde zamanlararası faktörlere dayandığından hareketle cari hesabın da zorunlu olarak zamanlararası bir olgu olduğunu ileri süren yaklaşımın ön plana çıkmasına yol açmıştır (Edwards, 2001). Cari hesaba zamanlararası yaklaşım cari hesap dengesini ileri yönelimli (forward-looking) dinamik tasarruf ve yatırım kararları olarak görmektedir. Bu yaklaşım özel tasarruf ve yatırım kararlarının gelecekteki üretkenlik artışı, kamu hizmeti talepleri, reel faiz oranı ve benzeri değişkenlere ilişkin bekleyişlere dayanan ileri yönelimli hesaplamalardan kaynaklandığını kabul ederek toplam arz yaklaşımını genişletmektedir (Obsfeld ve Rogoff, 1994: 4).

Dönemler arasında tüketim yumuşamasının modern cari hesap yaklaşımının temel belirleyicilerinden biri olduğunu belirten Edwards (2001), bu yaklaşımın temel unsurlarının şu basit denklem ile ifade edilebileceğini göstermektedir.

⁴⁹ S tasarrufu, I yatırımı ve CA cari hesap dengesini gösterdiğinde $S = I + CA$ olur.

$$CAD_t = (Y_t^* - Y_t) - (I_t^* - I_t) - (G_t^* - G_t) \quad (3.1)$$

Dünya indirgeme katsayısının sabit ve tüketicinin subjektif indirgeme katsayısına eşit olduğunun varsayıldığı (1) nolu eşitlikte CAD_t cari hesap açığını, Y_t , I_t ve G_t sırasıyla çıktı, yatırım ve kamu harcamasını göstermektedir. * işareti anılan değişkenlerin sürekli değerini göstermek için kullanılmıştır. Y_t^* şu şekilde tanımlanmaktadır:

$$Y_t^* = \left[\frac{r}{(1+r)} \right] \sum_{j=t} \left[\frac{r}{(1+r)} \right]^{j-t} Y_j \quad (3.2)$$

(3.2) nolu denklem Y'nin sürekli değerini sabit faiz oranı r esas alınarak hesaplanan bir yıllık gelir (annuity) şeklinde tanımlamaktadır. I_t^* ve G_t^* de benzer şekilde tanımlanmaktadır.

(3.1) numaralı eşitliğe göre, çıktının sürekli değerinin altında kalması ($Y_t^* - Y_t > 0$), yatırım ve kamu harcamasının ise sürekli değerlerinin üzerine çıkması ($I_t^* - I_t < 0$ ve $G_t^* - G_t < 0$) cari açığın artmasına neden olmaktadır.

(3.1) numaralı denklem basit olmakla birlikte modern cari hesap analizinin temel anlayışını yakalamaktadır. Öte yandan, subjektif indirgeme oranının dünya indirgeme oranına eşit olduğu varsayımı da dahil modelin genişletilmesi en önemli implikasyonlarında değişikliğe yol açmamaktadır. Buna karşılık, dünya faiz oranının sabitliği varsayımı gevşetilirse analiz bir bakıma daha karmaşık hale gelmektedir (Edwards, 2001).

1980'lerden bu yana cari açığa yukarıda belirtilen çerçevede yaklaşan birçok model geliştirilmiştir. Bu modeller ile ilgili önemli sorun, öngörülerinin gerçekte gözlemlenen verilerden çok uzak olmasıdır (Edwards, 2001).

3.2 – Politik İstikrarsızlık ve Cari Denge: Teorik Yazın

Politik istikrarsızlık cari hesap ilişkisi kapsamında değerlendirilebilecek teorik yazının 1980'lerin başında patlak veren borç krizinin ortaya çıkardığı tabloyu açıklama çabalarıyla ivme kazandığı söylenebilir. Bu tablonun belirgin özelliği aynı ülkede bir taraftan kamu borç stoku birikimi görülürken diğer tarafta eş anlı olarak özel sektör tarafından yabancı varlık birikimine gidilmesidir. Khan ve Ulhaque (1985), Alesina ve Tabellini (1989) ve Ozler ve Tabellini (1991) çalışmaları anılan olguyu açıklamaya çalışmaktadır. Şimdi bu üç çalışma üzerinde biraz daha ayrıntılı durulacaktır.

Khan ve Ulhaque (1985) dış borçlanma ile yurtiçinde ve yurtdışında yatırım yapmanın eş anlamlı olarak gerçekleştiği bir kurguyu esas almaktadır. Bu kurguda kişilerin portföylerini yurtiçi ve yurtdışı yatırım şeklinde ayırmaları yatırım ortamlarının farklı belirsizlik kaynaklarıyla karakterize edilmesiyle açıklanmaktadır. Bu ayırmda “yurtiçi” tipik bir gelişmekte olan ülkeyi, “yurtdışı” ise gelişmiş ülkeyi temsil etmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde piyasa mekanizmasının düzgün işleyişini sağlayacak sağlam bir kurumsal yapının olmaması⁵⁰ yurtiçinde yapılan yatırımlardan elde edilen getirilerin “el koyma riski” ile karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Bu kavram dar anlamda millileştirme şeklinde tanımlanmakla birlikte yatırımın potansiyel getirisini azaltabilecek diğer faktörleri de içerebileceği belirtilmektedir. Khan ve Ulhaque (1985) “el koyma riski” kavramını bireysel tüketim ve yatırım kararlarını incelemeye kullanılan zamanlararası optimizasyon modeli çerçevesine dahil etmektedir⁵¹. Böylece, standart bir zamanlararası optimizasyon kurgusu içinde dış borç birikimi ile dış varlık birikiminin eşanlı olarak rasyonel bekleyişler bağlamında bile gerçekleşebileceği gösterilmektedir. Modelin ulaştığı temel sonuç şudur: Yurtiçinde yapılan yatırımlar ile ilgili el koyma riski yükseldikçe ve yurtdışında yatırım yapmanın maliyeti azaldıkça sermaye kaçıışı olasılığı artmaktadır.

Alesina ve Tabellini (1989) de 1970’lerin ikinci yarısı ve 1980’lerin başında birçok gelişmekte olan ülkede görülen eşanlı dış borç birikimi ile dış varlık birikimi olgusunu açıklayan bir model geliştirmektedir. Alesina ve Tabellini, kolektif bir irrasyonelite olarak nitelendirdikleri bu olgunun politik istikrarsızlık ve kutuplaşmanın bir sonucu olduğunu ileri sürmektedir. Modelde işçi ve sermayedarlardan oluşan iki grup ve bu iki grubun dönüşümlü olarak iktidara gelen kendi partileri vardır. İktidara gelen parti maliye politikası aracılığıyla geliri kendi tabanı/grubu lehine dağıtmakta, diğer grubu tamamiyle dışlamaktadır. Politik istikrarsızlık hangi partinin iktidara geleceği konusundaki belirsizlik şeklinde modellenirken, iktidardaki partinin sadece kendi seçmenlerinin çıkarına hareket etmesi politik kutuplaşmayı yansıtmaktadır. Hangi grubun gelecekte kontrolü elinde bulunduracağına ilişkin belirsizlik politik riske yol açmakta, bu ise karar

⁵⁰ Politik istikrarsızlık böylesi bir yapının yansımalarından biri olarak görülmektedir

⁵¹ Carmignani (2003) büyüme modelinde politik istikrarsızlığı benzer bir biçimde tanımlamaktadır.

birimleri ile hükümetin bu günkü ekonomik kararlarını etkilemektedir. Modelin kurgusu içinde politik istikrarsızlık ve kutuplaşma bir taraftan özel sermaye çıkışına neden olurken diğer taraftan aşırı dış kamu borcu birikimine yol açmaktadır. Sermaye kaçıışı gelecekteki vergileme riskine karşı bir güvence olarak değerlendirilmektedir. Aşırı dış borç birikiminin arkasındaki dinamik ise, bir sonraki dönemde tekrar iktidarda olacağı belirsiz olan partinin dış borç hasılatını kendi tabanına dağıtırken borcun ödenmesine ilişkin maliyeti içselleştirmemesidir.

1972-1981 döneminde gözlemlenen dış borç birikimini açıklamaya çalışan ve burada değineceğimiz son çalışma Ozler ve Tabellini (1991) çalışmasıdır. Çalışmada uluslararası borçlanmanın iki önemli özelliği ile politik sistemin iki önemli özelliğine vurgu yapılmaktadır. Borçlanmanın birinci özelliği, borçlanıcı devletin borcun ödenmesi konusunda bir taahhütte bulunamaması, ancak borcunu ödememesi durumunda dış yaptırım ile karşılaşmasıdır. Borçlanma ile ilgili ikinci özellik, borç alan devletin borç aldığı tutarları tüketim yerine yatırıma yönlendirme konusunda bir taahhütte bulunamaması nedeniyle bir ahlaki tehlike (moral hazard) sorununun ortaya çıkmasıdır. Modelde vurgulanan politik sistemin iki merkezî özelliğinden ilki sistemin istikrarsızlığıdır. Politik istikrarsızlık, Alesina ve Tabellini (1989) modelinde ve daha önce değinilen birçok modelde olduğu gibi, iktidardaki partinin koltuğu kaybetme olasılığı şeklinde modellenmektedir. Politik sistemin ikinci özelliği politik kutuplaşma olup politikacıların sunulacak kamu malı bileşimi konusundaki tercih farklılıkları şeklinde tanımlanmaktadır. Bu yaklaşımın büyüme konusunda değinilen modellerde de kullanıldığı hatırlanacaktır.⁵² Politik istikrarsızlık ve kutuplaşmanın artması gelecekteki kamu tüketimi aleyhine bu günkü tüketimin artması yönünde güçlü bir tercihe yol açmaktadır. Modelde bu durumun denge borçlanma miktarını nasıl etkileyeceği iki tür denge borçlanma rejimi dikkate alınarak ele alınmaktadır. Ahlaki tehlike rejimi olarak adlandırılan rejimde kredi kısıtlaması (rationing) yoktur, ancak ahlaki tehlike denge borç miktarı üzerine bağlayıcı bir güdü kısıtı koymaktadır. Kredi kısıtlamasının olduğu rejimde ise borçlu istediği tutarda borçlanma imkânına sahip değildir. Model, daha yüksek politik istikrarsızlık ve kutuplaşmanın ahlaki tehlike rejiminde dengede daha

⁵² Konu ile ilgili olarak iktisat yazınında kullanılan politik değişkenler kısmına bakılabilir.

büyük dış borçlanmaya yol açtığını öngörürken, kredi kısıtlamasının olduğu rejimde denge borç miktarının azalacağını öngörmektedir.

Sermaye kaçışına ilişkin literatürde sermaye kaçışı olgusu bireysel portföy farklılaştırması gibi ele alınmaktadır. Buna göre, kişilerin varlıklarının bir kısmını ülke dışında tutma kararları portföy farklılaştırma kararının bir yansıması olarak görülmektedir. Konuya ilişkin yazına göre, politik istikrarsızlık da portföyün yabancı ve yerli varlıklar arasında bölünmesi kararını etkileyen faktörlerden biridir. Sermaye kaçışı yazınına göre kamu kesiminin tavrı sermaye kaçışını etkileyen faktörlerin başında gelmektedir. Bu tavır hem makroekonomik hem de politik istikrarsızlıkla doğrudan bağlantılıdır. Eğer mevcut ve gelecekteki politikalar belirsiz ve istikrarsız ise bunun yatırımcıların yerli varlıklar cinsinden tuttıkları portföye etkisi de belirsiz olacaktır. Böyle bir ortamın yatırımcıları servetlerini yabancı varlıklar cinsinden tutmaya yönlendirmesi beklenir (Hermes ve Lensink, 2001). Le ve Zak (2006) sermaye kaçışı olgusunu bir uluslararası varlık bölüştürme modeli çerçevesinde ele almaktadır. Bu modelde risk (getirilerdeki değişkenlik) ekonomik risk, politik istikrarsızlık (sosyo-politik istikrarsızlık ve rejim değişikliği) ve politika belirsizliği şeklinde gruplandırılmaktadır. Sosyo-politik istikrarsızlık fiziksel ve beşerî sermayeye zarar vererek etkide bulunmaktadır. Rejimin istikrarı ise getirilerin elde edilmesi ve korunması açısından önemlidir. Politika belirsizliği vergi veya mevzuat düzenlemeleri gibi firmanın karlılığını ve bu nedenle de bireysel yatırım güdülerini etkileyen hükümet politikalarındaki değişikliği yakalamaktadır.

Literatürde yukarıda değinilen çerçeveye tam uymayan bazı çalışmalar da göze çarpmaktadır. Bu bağlamda en fazla işlenen konunun terör olaylarının turizm üzerindeki etkisi olduğu söylenebilir⁵³. Bunun dışında bazı münferit çalışmalardan da bahsedilebilir. Örneğin, Fosu (2003) elit istikrarsızlığı anlamında politik istikrarsızlığın ülkenin rekabet gücünü olumsuz yönde etkileyerek ihracat performansını, büyüme üzerindeki olumsuz etkiyi aşan oranda, negatif yönde etkileyeceğini ileri sürmektedir.

⁵³ Konunun Türkiye ile ilgili boyutuna Bölüm V'de özet olarak değinilmektedir. Terör olaylarının turizm ve diğer ekonomik faaliyetler üzerindeki etkisi konusundaki yazın için Ocal ve Yıldırım (2010) ve Araz-Takay vd. (2009)'a bakılabilir.

Fosu (2003) bu tezi 30 Afrika ülkesinden oluşan örneklem üzerinde test etmekte ve tezi destekleyen bulgular elde etmektedir.

3.3 – Politik İstikrarsızlık ve Cari Denge: Uygulamalı Yazın

Teorik yazında olduğu gibi uygulamalı yazında da politik istikrarsızlık ve cari hesap ilişkisi kapsamında değerlendirilebilecek çalışmalar sınırlıdır. Bu durum EK: 1C'deki tablodan da açıkça görülmektedir. Konuya ilişkin 7 çalışmayı özetleyen EK: 1C'deki üç çalışmada bağımlı değişken sermaye çıkışı, ikisinde doğrudan yabancı sermaye, daha önce değinilen Ozler ve Tabellini (1991) çalışmasında dış borç, Fosu (2003) çalışmasında ise ihracat artışıdır. Özler ve Tabellini (1991) çalışmasında büyüme yazınında sıkça karşılaşılan politik değişkenler kullanılmaktadır. 1972-1981 dönemini ve 55 gelişmekte olan ülkeyi kapsayan çalışmada politik istikrarsızlık ahlaki risk (moral hazard) rejiminde dış borcun atmasına yol açarken kredi kısıtının olduğu rejimde anlamlı bir etkisinin olmadığı, politik kutuplaşma ölçütlerinin ise kural olarak anlamlı bir etkisinin görülmediği bulgusu elde edilmektedir. EK: 1C'de bağımlı değişkeni sermaye çıkışı olan üç çalışmada da politik istikrarsızlığı yansıtan değişkenlerin sermaye kaçışına neden olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

IV. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE POLİTİK İSTİKRARSIZLIĞIN ÖLÇÜLMESİ

Bu bölüm çalışmanın uygulamalı kısmının ilk aşamasını oluşturmaktadır. Politik istikrarsızlığın makro değişkenler üzerindeki etkisinin test edilmesi için her şeyden önce anılan olgunun ekonometrik analize elverişli bir formata dökülmesi gerekir. Uygulamalı çalışmalarda politik istikrarsızlığın iki boyutu da (hükümet değişikliği ve sosyo-politik huzursuzluk) birlikte veya ayrı ayrı dikkate alınmakta ya da bu boyutları yansıtan göstergelerden oluşturulmuş endeksler kullanılmaktadır. Bu çalışmada da benzer bir yöntem takip edilmektedir. İlk planda politik istikrarsızlık olgusunu yansıtan değişkenler belirlenmiş, ardından bu değişkenlerden endeksler oluşturulmuştur. Çalışmanın özgün yanı, istikrarsızlığın sosyo-politik huzursuzluk boyutunu yansıtan değişkenlerin 1955-2009 dönemini kapsayacak şekilde bir tür saha çalışmasıyla elde edilmiş olmasıdır. Daha önce de belirtildiği üzere, konuya ilişkin yazında zaman serisine ve özellikle de yıllık verilere dayanan çalışmalar son derece sınırlıdır ve bu sınırlı sayıdaki çalışmalarda da genellikle “hazır” veriler kullanılmaktadır⁵⁴. Öte yandan, ülkemizdeki çalışmalarda TBY’nin kullanımı yeni olmamakla birlikte, Demirgil (2011) dışında, politik istikrarsızlık olgusunu yansıtmak için bu yöntemi kullanan çalışmalara araştırmalarımız esnasında rastlanmamıştır.

Bu bölümde önce politik istikrarsızlık endekslerinin oluşturulmasında uygulanan TBY konusunda özet bilgi verilmektedir. Ardından, Türkiye’de politik istikrarsızlığın göstergeler ve endeksler bazında ölçümü konusu ele alınmaktadır.

1 – TEMEL BİLEŞENLER YÖNTEMİ

TBY, aralarında korelasyon bulunan k tane değişkenden, bu değişkenleri temsil edebilecek daha az sayıda bileşik değişken elde edilmesi amacıyla başvurulan çok değişkenli istatistiksel bir yöntemdir. Başka bir ifadeyle, temel bileşenler yöntemiyle aralarında korelasyon bulunan (x_1, x_2, \dots, x_p) değişkenler seti temel bileşenler olarak adlandırılan ve aralarında korelasyon bulunmayan (y_1, y_2, \dots, y_p) değişkenler setine dönüştürülmektedir. Çok değişkenli istatistiksel yöntemler ile ilgili kaynakların çoğunluğunda TBY’nin iki amacı olduğu belirtilmektedir. Bu amaçlardan ilki, veri setinin boyutsallığını azaltmaktır. İkinci amaç ise, yeni anlamlı değişkenler ortaya

⁵⁴ Bkz. EK: 1A ve II. Bölümün 3.6 alt ayırımı.

çıkarmak şeklinde ifade edilmektedir. İlk amacın doğru ifade edilmediğini belirten Johnson (1998: 96)'a göre, TBY'nin amacı verilerin içinde yer aldığı uzayın gerçek boyutsallığını ortaya koymaktır. Bu analizin yapılması sürecinde temel bileşenler olarak adlandırılan yeni değişkenler azalan önem sırasına göre elde edilmektedir.

Temel bileşenler gözlemlenen değişkenlerin optimal olarak ağırlıklandırılmış doğrusal bileşimleridir. Ağırlıkların optimal olması, ilgili veri seti için, gözlemlenen değişkenlerdeki varyansı daha iyi açıklayabilecek bir ağırlıklar setinin olmaması anlamına gelmektedir. Bu yöntem ile başlangıçtaki veri setindeki bilginin büyük bir kısmını içeren (bir bakıma onları tam olarak temsil eden), birbiriyle korelasyona sahip olmayan az sayıda değişken elde edilmesi hedeflenmektedir. Böylece, karmaşık bir örüntüye sahip ve bu nedenle de kullanılması ve yorumlanması güç çok sayıdaki değişkenin yerine birbiriyle korelasyonu olmayan az sayıda değişken ikame edilmektedir.

Yukarıdaki paragrafta geçen “bilginin büyük kısmını içeren” ibaresi ile elde edilen yeni değişkenler (temel bileşenler) ile verilerdeki toplam varyansın açıklanan kısmı kastedilmektedir. Dönüşüm işleminden sonra y_1 toplam varyansın mümkün olan en fazla miktarını açıklamakta, y_2 geriye kalan varyansın mümkün olan en fazlasını açıklamakta ve diğer bileşenler de aynı yapıyı sürdürmektedir. Temel bileşen sayısı başlangıçtaki değişken sayısına eşit olduğunda varyansın tamamı açıklanmış olmaktadır. Temel bileşenler yönteminin yararı ve işlevi ilk az sayıdaki bileşenin varyansın önemli bir kısmını açıklaması durumunda ortaya çıkmaktadır. Değişkenler arasında korelasyonun yüksek olması halinde karşılaşılan bu durumda ilk birkaç bileşen dışındaki bileşenler fazla bir bilgi kaybına neden olunmaksızın ihmal edilebilir. Seçilecek ve göz ardı edilebilecek temel bileşen sayısının nasıl belirleneceği konusuna ileride değinilecektir.

Temel bileşenler arasında korelasyon olmaması bileşenlerin verilerdeki farklı boyutları ölçtüğü anlamına gelir. Öte yandan, temel bileşenler varyanslarının büyüklüğüne göre sıralanmaktadır. Bu nedenle de değişkenler arasında korelasyonun yüksek olduğu durumlarda ilk az sayıdaki bileşenin toplam varyansın yeterli bir kısmını açıklaması amacına ulaşılmaktadır. Değişkenler arasında anlamlı düzeyde korelasyon yoksa temel

bileşenler analizi ile arzu edilen sonucun elde edilmesi mümkün değildir⁵⁵. Temel bileşenler analizi yapılmasının anlamlı olup olmadığını belirlemek için korelasyon veya kovaryans matrisinin diyagonal olup olmadığı test edilmektedir. Örneklem korelasyon matrisi R için boş hipotez $H_0 : R = I$ şeklinde ifade edilebilir. Bu hipotez örneklem korelasyon matrisindeki bireysel değişkenlerin ilişkisiz (korelasyonsuz) olup olmadığını sınamaktadır. Hipotezin doğru olması korelasyon matrisinin birim (identity) matrisi olması anlamına gelmektedir. Hipoteze normallik varsayımı da eklendiğinde değişkenlerin bağımsız olduğu sonucu elde edilmektedir ki bu durumda gözlemlenen değişkenlerin daha düşük boyutlu uzayda doğrusal bileşimlere dönüştürülmesi mümkün olmayacağından temel bileşenler analizi yapmanın bir anlamı da olmayacaktır. Bu hipotezi sınamak için test istatistiği $V = |R|$ ile verilmektedir. N 'nin büyük değerleri için $-a \log V \succ \chi^2_{\alpha, p(p-1)/2}$ ise H_0 red edilir. Eğer H_0 red edilemez ise temel bileşenler analizi yapılmamalıdır. Yukarıdaki istatistikte, N örneklem hacmini, p değişken sayısını ve $a = N - 1 - (2p + 5)/6$ göstermektedir (Johnson, 1998: 111; Rencher, 2002: 265). Örneklem korelasyon matrisi R 'nin determinanı 0-1 aralığında yer alacaktır. Eğer değişkenler korelasyona sahip değilse $R = I$ ve bu nedenle de $|R| = 1$ olur. Eğer bir veya daha fazla değişken doğrusal olarak ilişkiliyse R matrisi tam ranka sahip olmayacağından $|R| = 0$ olur. Değişkenler arasındaki korelasyon yüksek ise $|R|$ sıfıra, düşük ise bire yaklaşacaktır (Rencher, 2002: 265).

Bir matrisin determinanı öz köklerinin çarpımına eşit olduğundan V 'nin değeri örneklem korelasyon matrisinin özköklerinin çarpımı ile de hesaplanabilir:

$$V = \lambda_1 \lambda_2 \dots \lambda_p .$$

1.1 - Matematiksel Gösterim

TBY büyük ölçüde öz değer (karakteristik kök) ve öz vektör nosyonlarına dayanmaktadır. TB analizi örneklem kovaryans veya korelasyon matrisinin öz değerlerini bulmayı gerektirmektedir. Anılan matrislerin öz değerleri temel bileşenlerin varyansı, bu özdeğerlere karşılık gelen öz vektörler ise temel bileşenlerin katsayılarıdır.

⁵⁵ Eğer değişkenlerin hiçbiri arasında korelasyon yoksa değişkenlerin kendisi temel bileşen olacaktır. Korelasyonlar küçük ise temel bileşenler büyük ölçüde değişkenleri dublike edecektir (Rencher, 2002: 402).

Öz değerlerin önemli bir özelliği matrisin diyagonal elemanlarının toplamına eşit olmasıdır⁵⁶.

TBY'nin amacı, gözlemlenen bir dizi ölçümdeki değişkenliği, bunların temel bileşenler olarak adlandırılan mümkün olan az sayıdaki bileşimi ile açıklamaktır. X matrisi n sayıda elemandan oluşan örneklemde elde edilen p sayıdaki değişken ile ilgili verileri gösterebilir. TBY ile başlangıçtaki veri seti ile hemen hemen aynı değişkenliğe sahip n sayıda ölçüm ve k tane ($k < p$) temel bileşenden oluşan bir veri seti elde edilmesi amaçlanmaktadır. Bunun nasıl gerçekleştirildiği şu şekilde gösterilebilir.

X $n \times p$ boyutunda bir veri matrisi, S(R) p tane değişkene ilişkin kovaryans (korelasyon) matrisi olsun. Bu veri kümesindeki değişkenlerin rassal vektör $x = (x_1, x_2, \dots, x_p)$ 'in elemanları olduğunu düşünelim. TB analizi ile şu doğrusal bileşim inşa edilmeye çalışılmaktadır.

$$\begin{aligned} y_1 &= a'_1 x = a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + \dots + a_{1p}x_p \\ y_2 &= a'_2 x = a_{21}x_1 + a_{22}x_2 + \dots + a_{2p}x_p \\ &\dots\dots\dots \\ y_p &= a'_p x = a_{p1}x_1 + a_{p2}x_2 + \dots + a_{pp}x_p \end{aligned} \quad (4.1)$$

Bu işlem yapılırken şu kısıtlar dikkate alınmaktadır:

$$\sum_{i=1}^p a_{ip}^2 = 1, \quad \sum_{i=1}^p a_{ip} a_{ik} = 0, \quad j \neq k, \quad j=1,2,\dots, p; \quad k=1,2,\dots,p. \quad (4.2)$$

Burada a_1, a_2, \dots, a_p bilinmeyenler (katsayılar ya da yüklemeler (loadings)), y_1, y_2, \dots, y_p ise temel bileşenlerdir. Görüldüğü gibi, her bir temel bileşen analize dahil edilen değişkenlerin ağırlıklandırılmış bir toplamıdır. İlk temel bileşen y_1 'in verilerdeki mümkün olan en fazla değişkenliği açıklaması, bir başka ifadeyle, x vektöründeki değişkenlerin doğrusal bileşiminden elde edilebilecek mümkün olan en yüksek varyansa sahip olması arzu edilir. Ancak, herhangi bir bileşenin varyansının keyfi bir şekilde arttırılamaması için a_{ip} katsayılarının büyüklüğü üzerine bir kısıt konulması gerekir. Bu amaçla genellikle başvurulan yöntem a_1 vektörünün uzunluğunun 1 birim olduğunun varsayılmasıdır. Bu durumda yukarıdaki maksimizasyon işleminin bir çözümü vardır ve

⁵⁶ Konu ile ilgili ayrıntılar için örneğin Raykov ve Marcoulides (2008: 213-220)'e bakılabilir.

bir kez optimal ağırlıklar vektörü a_1 bulunduğunda $a_1'x$ doğrusal bileşimi birinci temel bileşen olarak adlandırılmaktadır. İkinci adımda ikinci temel bileşen $a_2'x$ hesaplanır. İkinci bileşenin iki özelliğe sahip olması gerekir. Birincisi, ikinci temel bileşen y_2 , a_2 vektörünün birim uzunluğa sahip olduğu kısıtı altında, veride geriye kalan değişkenliğin (varyansın) mümkün olan en fazlasını açıklamalıdır. İkincisi, temel bileşenler analizinde amaç başlangıçtaki değişkenlerin varyanslarını mümkün olan az sayıda doğrusal bileşim ile açıklamak olduğu için y_2 , y_1 ile korelasyona sahip olmamalıdır (ortogonal olmalıdır). Analize a_1, a_2, \dots, a_p p tane vektör bulununcaya kadar devam edilir. Kurgu gereği temel bileşenler arasında korelasyon yoktur ve formal olarak başlangıçtaki değişken sayısı kadar temel bileşen vardır.

Öte yandan, ortogonalite koşulunun bir sonucu olarak, elde edilen temel bileşenlerin varyansları toplamı başlangıçtaki değişkenlerin varyansları toplamına eşittir. Buna göre, temel bileşenler analizinde toplam varyans değişmemekte, ancak değişkenler arasında yeniden dağıtılmaktadır. Temel bileşenler, birinci temel bileşen en yüksek varyansa sahip olacak ve bu nedenle de toplam varyansın en büyük kısmını açıklayacak şekilde azalan bir önem sıralamasına göre elde edilmektedir. Bu nedenle, birinci temel bileşen verinin en iyi tek boyutlu özeti gibi düşünülebilir. Benzeri şekilde, ilk iki temel bileşen verilerin en iyi iki boyutunu, üç temel bileşen en iyi üç boyutunu yansıtmaktadır.

Temel bileşenlerin varyansları kovaryans (korelasyon) matrisinin karakteristik kökleridir. Karakteristik kökler λ ile gösterilirse $\lambda_1 > \lambda_2 > \dots > \lambda_p$ şeklinde bir sıralama söz konusudur. Buna göre, $\text{Var}(y_i) = \lambda_i$ ve $a_{i1}, a_{i2}, \dots, a_{ip}$ katsayıları i . karakteristik köke karşılık gelen karakteristik vektörün elemanlarıdır. Karakteristik köklerin önemli bir özelliği diyagonal elemanların toplamına eşit olmasıdır. Bu nedenle temel bileşenlerin varyanslarının toplamı başlangıçtaki değişkenlerin varyansları toplamına eşittir. Öte yandan, sıklıkla TB analizine başlanmadan önce her bir (x) değişkeninin toplam varyansa aynı katkıyı yapması için (x) 'ler birim varyansa sahip olacak şekilde standartlaştırılmaktadır. Bu durumda;

$$\sum_{i=1}^p \text{Var}x(i) = p \quad (4.3)$$

Başka bir anlatımla, temel bileşenler analizinde korelasyon matrisinin esas alınması durumunda başlangıçtaki değişkenlerin toplam varyansı karakteristik kök sayısına eşit olmaktadır. Matematiksel açıdan bakılınca, yapılan işlem örneklem kovaryans (korelasyon) matrisinin karakteristik kökleri ve bu karakteristik köklere ilişkin normalize edilmiş karakteristik vektörlerinin bulunması işleminden ibarettir.

1.2 - Kovaryans veya Korelasyon Matrisi

Temel bileşenler analizinin anlamlı olabilmesi için değişkenlerin aynı, en azından karşılaştırılabilir, ölçü birimiyle ölçülmesi ve varyanslarının kabaca aynı büyüklükte olması gerekir. Değişkenlerin varyansları arasında büyük farklılıkların olduğu durumda kovaryans matrisi esas alındığında varyansı büyük olan değişkenler sırasıyla temel bileşenleri domine etmektedir ki bu durumda analiz yapmanın bir anlamı yoktur (Johnson, 1998: 108). Değişkenlerin ölçü birimlerinin farklı olmasından ileri gelen bu gibi durumlarda değişkenlerin birim varyansa sahip olacak şekilde standartlaştırılması, eş deyişle, TBY'de korelasyon matrisinin esas alınması gerekir. Korelasyon matrisinden elde edilen temel bileşenler ölçü biriminden etkilenmez. Standartlaştırmadan sonra değişkenlerin hepsinin varyansı 1 olduğundan karakteristik kökler, temel bileşenleri başlangıçtaki değişkenlerin varyansları cinsinden karşılaştırmaya imkân sağlamaktadır. Örneğin, 1. temel bileşenin varyansının 2.8 olması bu değişkenin varyansının ortalama varyansın 2.8 katı olduğu anlamına gelir. Temel bileşenlerin korelasyon matrisine göre hesaplandığı durumda katsayıların standartlaştırılmış verilere uygulanması gerekir.

Uygulamada genellikle korelasyon matrisi esas alınmakla birlikte ölçüm birimlerinin korunmasının önemli olduğu durumlarda kovaryans matrisinin esas alınması uygun olabilir. Öte yandan, korelasyon ve kovaryans matrisine göre yapılan temel bileşenler analizi sonuçları aynı olmak zorunda değildir. Yukarıda da işaret edildiği gibi, değişkenlerin varyanslarının farklılaştığı durumlarda sonuçlar farklı olacaktır. Bileşenlerin değişkenlerin ölçüsüne duyarlılığı nedeniyle korelasyon ve kovaryans matrisinden elde edilen ağırlıklandırılmış bileşimler eşit bilgi vermezler ve matematiksel olarak da birbirinden elde edilemezler.

Matris seçimi elde edilen nihai sonuçlar ve yorumlanmaları açısından potansiyel olarak ciddi sonuçlar getireceğinden analize başlamadan önce dikkatlice değerlendirilmelidir. Verilerin ölçüm birimleri çok farklıysa korelasyon matrisinin kullanılması

önerilmektedir. Bunun yerine, ölçüm birimleri yorumlanabilir ve farklılığın korunması önemli ise kovaryans matrisi kullanılmalıdır.

1.3 - Seçilecek Temel Bileşen Sayısı

Temel bileşenler analizi formal olarak başlangıçtaki değişken sayısı kadar temel bileşen üretmektedir. Bununla birlikte, analizden beklenen sonuç az sayıdaki temel bileşen verilerdeki değişimin önemli bir kısmını açıkladığı takdirde elde edilmektedir. Literatürde konu ile ilgili olarak aşağıdaki ölçütler önerilmektedir (OECD, 2008: 70; Rencher, 2002: 397; Johnson, 1998: 99):

(i) *Açıklanan Varyans Ölçütü*: Belirlenmiş bir varyans yüzdesini, örneğin varyansın %70'ini, açıklayan sayıda bileşeni seçmek. j bileşenin varyansı öz değer λ_j olduğundan j bileşenin açıkladığı varyansın oranı $\frac{\lambda_j}{\lambda_1 + \lambda_2 + \dots + \lambda_p}$ ile hesaplanır. İlk k sayıda bileşenin açıkladığı varyans oranı da benzeri şekilde hesaplanabilir. Korelasyon matrisinin esas alındığı durumda karakteristik köklerin ve değişkenlerin varyansları toplamı p 'ye eşit olacaktır. Belirli bir varyans yüzdesinin esas alınması ölçütü uygulanması kolay olmakla birlikte hangi oranın yeterli olacağını belirlemek gibi bir zorluğu vardır. Uygulamada %70-80 gibi bir oranın yeterli olacağı şeklinde bir eğilimin olduğundan söz edilebilir.

(ii) *Kaiser Ölçütü*: Karakteristik kökleri ortalamadan $(\sum_{i=1}^p \lambda_i / p)$ büyük olan bileşenlerin seçilmesi. Korelasyon matrisinin esas alındığı durumda bu ortalama 1 olduğundan karakteristik kökü birden büyük bileşenler seçilebilecektir. Korelasyon matrisinin esas alındığı durumda veri setindeki her bir değişken toplam varyansa bir birim katkıda bulunmaktadır. Bu durumda, karakteristik kökü birden büyük olan her bir bileşen her bir değişkenin yaptığı varyans katkısından daha fazla varyans açıklamış olmaktadır. Bu nedenle de karakteristik kökü birden büyük bileşenlerin alınmasının geçerli bir gerekçesi bulunmaktadır. Uygulamada bu ölçüt yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

(iii) *Joliffe Ölçütü*: Bu ölçüt karakteristik kökü 0.70 değerinin altındaki bileşenlerin dışarıda bırakılmasını öngörmektedir.

(iv) *Yığın Grafiği (Scree Plot)*: Yatay eksenle birden itibaren öz değer sayısı, dikey eksenle ise öz değerlerin yer aldığı bu grafik yardımıyla büyük karakteristik köklerle

küçükleri arasındaki doğal kırılmaya bakılır. Burada tavsiye edilen, grafiğin düz hale gelmeden önceki kısmında yer alan bileşenlerin seçilmesidir.

(v) *Büyük Bileşenlerin Test Edilmesi*: Büyük özdeğerlere karşılık gelen bileşenlerin anlamlılığının istatistiksel olarak test edilmesine dayanan bu kriterde çoklu (multivariate) normallik varsayılmaktadır. Burada son k tane popülasyon öz değerinin küçük ve eşit olduğu hipotezi test edilmektedir.

1.4 - Temel Bileşenlerin Yorumlanması

Temel bileşenler temel bileşenler analizine konu olan değişkenler ile bu değişkenlere ilişkin katsayılarından oluşmaktadır. 4.1 nolu eşitlikte bu, birinci temel bileşen için şu şekilde gösterilmiştir:

$$y_1 = a_1'x = a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + \dots + a_{1p}x_p \quad (4.4)$$

Katsayılar, daha önce de belirtildiği gibi, (örneklem) kovaryans veya korelasyon matrisinin özdeğerlerine ilişkin özvektörler olup başlangıçtaki değişkenlerin temel bileşendeki ağırlıklarını göstermektedir. TB analizi sırasında bu katsayı vektörleri birim uzunluğa sahip olacak şekilde normalize edilmektedir ($a'a = 1$). Başlangıçtaki değişkenlere ilişkin değerler (korelasyon matrisinin esas alınması durumunda standartlaştırılmış değerler) ile katsayıların çarpılmasından elde edilen toplam, temel bileşenlerin skorları olarak adlandırılmaktadır. Bu şekilde elde edilen yeni bileşik değişkenler duruma göre bir endeks veya farklı bir değişken olabilir. Eğer başlangıçtaki verilerin hepsi birbiriyle pozitif korelasyona veya kovaryansa sahipse birinci temel bileşenin katsayılarının hepsi pozitif işarete sahip olmaktadır⁵⁷. Bu durumda ilk TB ele alınan olgunun genel bir ölçütü olma özelliğini yansıtmaktadır. Geriye kalan özvektörler birinci özvektöre ortogonal olmak zorunda olduğu için, bu vektörlerde hem pozitif hem de negatif katsayılar olacaktır (Bartholomew, 2002: 122,123; Rencher, 2002: 402). Öte yandan, kovaryans veya korelasyon matrisindeki örüntüler temel bileşenler hakkında ipucu verecektir. Örneğin, daha önce de değinildiği gibi, kovaryans matrisinde değişkenlerin varyansları farklılaşıyorsa varyansı büyük olan değişkenler varyanslarının büyüklüğüne göre sırasıyla temel bileşenleri belirleyecektir. Benzeri şekilde değişkenler

⁵⁷ Bu sonuç, kesin pozitif tanımlı bir matrisin tüm elemanlarının pozitif olması durumunda birinci özvektörün tüm elemanlarının pozitif olacağını belirten Perron-Frobenius teoreminden gelmektedir (Rencher, 2002: 34, 402).

arasında korelasyonun olmadığı ya da düşük olduğu durumlarda da bunun izleri temel bileşenlere yansiyacaktır (Rencher, 2002: 402).

Temel bileşenlerdeki her bir değişkenin ($x'in$) aldığı katsayının (a_{ij}) büyüklüğü temel bileşene anılan değişken tarafından yapılan katkının göreceli büyüklüğünü yansıtmaktadır. Bir temel bileşeni yorumlamak için bu katsayıların özelliklerine bakılması gerekir. Ancak burada bir noktaya dikkat edilmesi gerekir. Aynı özvektörde yer alan katsayılar birbiriyle karşılaştırılabilirken, farklı özvektörlerin elemanları birbiriyle karşılaştırılabilir değildir. Bunun nedeni özvektörlerin birim uzunluğa sahip olacak şekilde normalize edilmiş olmasıdır⁵⁸. Katsayılar arasında karşılaştırma yapılabilmesini sağlamak için katsayılar ait oldukları özdeğerin karekökü ile çarpılmaktadır: $a_{ij}^* = \sqrt{\lambda_j} a_{ij}$. Bu şekilde elde edilen yeni katsayılar bileşen yüklemeleri (component loadings), bu yüklemelerden oluşan vektörler de “bileşen yüklemeleri vektörü” olarak adlandırılmaktadır. Korelasyon matrisi söz konusu ise a_{ij}^* i değişkeni ile j temel bileşeni arasındaki korelasyon katsayısı olarak yorumlanabilir⁵⁹ (Bartholomew, 2002: 122; Johnson, 1998: 98,99).

2 – TÜRKİYE’DE POLİTİK İSTİKRARSIZLIĞIN ÖLÇÜLMESİ

2.1 – Veri ve Yöntem

Türkiye’de sosyo-politik istikrarsızlığı ölçmek için sosyo-politik istikrarsızlık olgusunu yansıtan şu değişkenlere temel bileşenler yöntemi uygulanmıştır: Darbe ve askeri müdahaleler, milletvekili genel seçimleri, anayasa değişiklikleri, hükümet değişiklikleri, grevler, gösteriler, şiddet eylemleri, suikastler ve PKK terörü. Bu değişkenlerin istikrarsızlık olgusu ile teorik ve ampirik ilişkisi II. ve III. bölümde ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Uygulamalı yazında sıkça kullanılan bu değişkenler aynı zamanda Sanders (1981)’in politik istikrarsızlık tanımını yansıtan öğelere karşılık gelmektedir⁶⁰. Darbe ve askeri müdahaleler ile hükümet değişikliği ve seçimler hükümetteki, anayasa değişiklikleri ise rejimdeki değişiklik olgusunu yakalamayı

⁵⁸ Bu nedenle, her öz vektör içindeki katsayılarının kareleri toplamı bire eşittir.

⁵⁹ Rencher (2002: 403,404)’ e göre, yaygın bir şekilde temel bileşenlerin yorumlanmasında yardımcı olarak önerilmesine rağmen, temel bileşenler ile değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları çok değişkenli analiz bağlamında yararlı değildir. Çünkü bu durumda korelasyon katsayıları diğer değişkenleri ihmal ederek her bir değişkenin kendi başına nasıl işlediği konusunda tek değişkenli (univariate) bilgi sağlamaktadır. Başka bir ifadeyle, y_i temel bileşeni ile x_j değişkeni arasındaki korelasyon katsayısı diğer x ’lerin varlığı durumunda yaptığı katkıyı

değil, tek başına x_j ’nin y_i ile nasıl ilişkili olduğunu göstermemektedir.

⁶⁰ Bkz. II. Bölüm, Şekil: 2.1.

amaçlamaktadır. Benzeri şekilde, şiddet eylemleri, suikastler ve PKK terörünün hükümet veya rejime şiddet içeren karşı gelmeyi, grevler ve gösterilerin ise barışçıl karşı gelmeyi yansıtacağı beklenmektedir. Aşağıda bu değişkenlerin ne anlama geldikleri ve bunlara ilişkin verilerin kaynağı açıklanmaktadır.

Secim değişkeni milletvekili genel seçimlerini göstermektedir. Türkiye’de örneklem döneminde yapılan seçimler EK: 2A’da belirtilmektedir.

Hukümet değişkeni, yeni bir başbakanın atandığı ve/veya kabinedeki bakanların en az %50’sinin değiştiği hükümet değişikliklerini göstermektedir. Bu kapsamda değerlendirilen hükümet değişiklikleri EK: 2B’de yer almaktadır.

Anayasa değişkeni örneklem döneminde gerçekleşen iki anayasa değişikliği ile 1961 ve 1982 anayasalarında yapılan ve ele alınan konu açısından önemli değişiklikleri ifade etmektedir. Önemli değişiklik ile rejimin normlarında, parti sistemi türünde ve askeri ve sivil statüde yapılan değişiklikler kastedilmektedir⁶¹. Bu kritere göre seçilen anayasa değişiklikleri EK: 2C’de gösterilmektedir⁶².

Asmud değişkeni 1960, 1971, 1980 ve 1997 yıllarında yapılan darbe ve askeri müdahaleleri ifade etmektedir.

Grev değişkeni kamu ve özel iş yerlerinde gerçekleşen grevlere ilişkin verileri içermektedir. Bu değişken için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığından temin edilen grev sayısına ilişkin veriler kullanılmıştır (EK: 2D).

Gosteri değişkeni, işçi, memur ve öğrenciler ile sivil toplum kuruluşları ve diğer toplum kesimlerinin hükümetin izlediği politikalara karşı hoşnutsuzluğunu ve muhalefetini ortaya koyan ve/veya yeni talepler dile getiren ve şiddet (ölüm ve ciddi yaralanma) içermeyen eylemleri ile çeşitli toplum kesimleri arasındaki gerginlik ve kutuplaşmayı yansıtan benzeri eylemleri içermektedir. Belirli dış olaylar karşısında ulusal duruşu simgeleyen eylemler (1950 ve 1960’lı yıllarda Kıbrıs’ta meydana gelen gelişmeleri protesto amacı taşıyan mitingler, 1980’li yıllarda Bulgaristan’da Türk kökenlilere yapılanları protesto mitingleri, 1990’larda Bosna’da Boşnaklara karşı

⁶¹ Bkz. II. Bölüm, Tablo: 2.1.

⁶² Anayasa değişikliklerini politik istikrarsızlığın göstergeleri arasında kullanan çalışmalara örnek olarak Aisen ve Veiga (2008) ve Campos ve Karanasos (2008) sayılabilir.

girişilen katliamı protesto mitingleri vb) sosyal huzursuzluğun bir göstergesi olmayıp hükümet karşıtı bir nitelik de taşımadığından kapsam dışında tutulmuştur.

Siddet değişkeni fiziki güç kullanımını içeren, ciddi yaralanma ve/veya ölümlerin gerçekleştiği hükümet ve/veya rejim karşıtı hareketler ile çeşitli gruplar arasında ideolojik ve/veya siyasî nedenlerle gerçekleşen ciddi yaralanma ve/veya ölüm içeren çatışmaları kapsamaktadır. Şehirlerde kitlelere veya belirli hedeflere karşı gerçekleştirilen ve PKK ve diğer terör örgütleri tarafından üstlenilen şiddet eylemleri bu kapsamda değerlendirilmiştir.

PKK değişkeni, PKK terör örgütü ile güvenlik güçleri arasında meydana gelen çatışmalar ile terör örgütünün Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde esas itibarıyla kırsal kesimde diğer kamu görevlileri ve siviller ile yöre halkına karşı giriştiği ciddi yaralanma ve ölüm içeren eylemleri kapsamaktadır.

Suikast değişkeni siyasî ya da ideolojik nedenlerle yüksek düzeydeki politikacı, kamu görevlisi, sivil toplum kuruluşu temsilcisi ve benzeri kişilere karşı girişilen öldürme amacı taşıyan ve çoğunlukla ölümlü veya ciddi yaralanma ile sonuçlanan saldırıları ifade etmektedir. Bulunduğu konum itibarıyla görece olarak daha alt düzeyde yer alan politikacı, kamu görevlisi, sivil toplum kuruluşu temsilcisi ve benzeri kişilere karşı girişilen saldırılar ise Siddet değişkeni kapsamında değerlendirilmiştir.

Gosteri, Siddet, Suikast ve PKK değişkenlerine ilişkin veriler tarafımızdan derlenmiştir. Bu amaçla 1 Ocak 1955-31 Aralık 2009 dönemi Milliyet Gazetesi arşivi taranmıştır. 1 Ocak 1955-30 Haziran 2004 dönemi için anılan gazetenin internet arşivinden yararlanılırken, 1 Temmuz 2004-31 Aralık 2009 dönemi için Gazetenin Milli Kütüphanedeki arşivi kullanılmıştır. Giriş kısmında da açıklandığı gibi, Milliyet Gazetesinin seçilmesinin temel nedeni 3 Mayıs 1950 tarihinden 30 Haziran 2004 tarihine kadar olan dönemi kapsayan internet arşivinin erişime açık olmasıdır. Öte yandan, burada birinci derecede önemli olan nokta tüm örneklem dönemi için aynı kaynağın kullanılmış olmasıdır.

Yukarıda belirtilen dört değişken için birincil kaynak Milliyet Gazetesi olmakla birlikte diğer yardımcı kaynaklardan da yararlanılmıştır⁶³. Anadolu Ajansı (AA)

⁶³ Bu durum özellikle Gosteri değişkeni kapsamındaki olaylar için daha belirgindir. Bu gruptaki olayların birçok durumda şiddet ve PKK terör olaylarının gölgesinde kaldığı görülmektedir.

(2010) 1919 yılından 2009 yılının sonuna kadar meydana gelen önemli olayları kronolojik olarak vermektedir. Çok önemli bir kaynak olmakla birlikte, kronolojide yer alan olayların seçiminde son yıllar lehine çok belirgin bir sapma görülmektedir⁶⁴. Bu nedenle de olayların seçiminde tüm yıllar için aynı ölçütün uygulanmamış olması sorunu ortaya çıkmakta, bu ise ölçümü esastan etkilemektedir. Tempo (1998) ise 1923-1998 dönemine ilişkin önemli olayları kronolojik sırayla vermektedir. Bu nedenle anılan iki kaynak esas itibarıyla Milliyet Gazetesinden elde edilen bulguları desteklemek ve doğrulamak için kullanılmıştır. Gosteri değişkenine ilişkin verilerin oluşturulmasında ayrıca Türk-İş ve DİSK'in internet sitelerinde yayımladıkları eylemlerden (DİSK için etkinlikler dizininden) de yararlanılmıştır. Bunların dışında diğer bazı ikincil olarak nitelendirilebilecek kaynaklar yukarıda belirtilen kaynaklardan elde edilen bulguları kontrol etmek amacıyla incelenmiştir. Çoğunlukla örneklem döneminin belirli alt dönemlerini kapsayan bu kaynaklara örnek olarak Sıddet değişkeni için Ahmad ve Ahmad (1976), Keleş ve Ünsal (1982) ve Başbakanlık (1983) sayılabilir. PKK değişkeni için ise Wikipedia internet sitesinde yayımlanan PKK saldırı ve çatışmalarına ilişkin kronolojik olaylar⁶⁵ örnek olarak gösterilebilir.

Sıddet ve PKK değişkenlerine ilişkin veriler oluşturulurken bir tür ölçeklendirme ile "birim olay" tanımlanarak olay sayısı belirlenmeye çalışılmıştır. Yazında ölçeklendirme yapan veya bu tür verileri kullanan çalışmalara sık rastlanmakta olup örnek olarak Berthelemy vd. (2002), Busse ve Hefeker (2007), Dutt ve Mitra (2008) ve Telatar vd. (2009) sayılabilir. Sıddet ve PKK değişkenleri kapsamında yer alan bir olayın "birim olay" olarak değerlendirilmesinde olayın Gazetenin ilk sayfasında yer alması ölçütü kullanılmıştır^{66,67}. Gazetenin birinci sayfasında yer alan en önemli

⁶⁴ Bir fikir vermesi açısından, 1184 sayfalık eserde 1919-1999 dönemi için 462 sayfa (%39) ayrılırken, 720 sayfa 2000-2009 dönemi olaylarına ayrılmıştır. Sadece 2009 yılı için ise 126 sayfa kullanılmıştır.

⁶⁵ Bkz.. http://tr.wikipedia.org/wiki/pkk_saldiriları. Daha önce de erişilen sitedeki bilgiler 16 Haziran 2011 tarihli erişimde "PKK saldırıları ve çatışmaları kronolojisi" başlığı altında "1978-1989", "1990-1999", "2000-2009", "2010-günümüz" şeklinde dört ayrı dosya halinde verilmektedir.

⁶⁶ Gazetenin internet arşivinde bazı tarihler yer almamakta, bazı tarihlerdeki sayılarda ise birinci sayfa bulunmamaktadır. Arşivde yer almayan tarihler esas itibarıyla dini bayramlara rastlayan ve Gazetenin yayımlanmadığı tarihlerdir. Birinci sayfanın bulunmadığı durumlarda iç sayfalar kontrol edilerek eksiklik giderilmeye çalışılmıştır.

⁶⁷ Gazetenin yayımlandığı tarihteki genel havayı yansıttığı dikkate alındığında bu yöntemin Sanders (1981)'in "kültür açığı" olarak adlandırdığı ve aynı birim olayın (örneğin şiddet olaylarında bir kişinin ölmesinin) farklı zaman dilimlerinde politik istikrarsızlık açısından farklı etkilerinin söz konusu olduğu anlamına gelen sorunu hafiflettiği söylenebilir.

manşetler ile büyük puntolarla verilen olaylar tek başlarına bir “birim olay” olarak kaydedilmiştir. İlk sayfada yer alan ve küçük puntolarla verilen diğer olaylarda gruplandırmaya gidilmiştir. Gruplandırma ile iki, üç, dört ve istisnâ bazı durumlarda ise beş tane olayın bir “birim olay” olarak kodlanması kastedilmektedir. Gruplandırma yapılırken kural olarak birbirinin devamı olma, yakın tarihli olma (örneğin aynı hafta ya da ay içerisinde gerçekleşmiş olma), nitelik olarak birbirine benzeme gibi ölçütler dikkate alınmıştır. Gruplandırma ihtiyacı daha çok şiddet ve terör olaylarının yoğunlaştığı yıllardaki olaylarda ortaya çıkmıştır.

AA (2010) ve diğer kaynaklarda yer alan olaylar için öncelikle söz konusu olayın Milliyet Gazetesinin ilk sayfasında yer alıp almadığına bakılmıştır. Gazetede yer alan olaylar yukarıdaki ölçüte göre değerlendirilmiştir. Bu durumda olayın Gazetede yer aldığı tarih değil, AA (2010) veya diğer kaynakta belirtilen tarih esas alınmıştır. AA (2010) ve diğer kaynaklarda yer alıp da Gazetenin birinci sayfasında yayımlanmayan PKK terör olayları ölü ve yaralı sayısı gibi diğer yan ölçütler dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Çatışmaların yoğunlaştığı 1990’lı yılların ilk yarısında beş-on kişiyi aşmayan terörist kayıpları ve/veya bir kaç güvenlik görevlisinin şehit olduğu olaylar Gazetede ve değinilen diğer kaynaklarda yer almazken, 2000’li yıllarda daha küçük çaplı olayların da kaydedildiği görülmektedir. Bu durum özellikle AA (2010) ve Tempo (1998) için çok belirgindir. Bu durumda ölü ve yaralı sayısı gibi ölçütler kullanılarak gruplandırmaya gidilmiş ve “birim olay” belirlenmeye çalışılmıştır. Benzeri şekilde, şiddet olaylarının çok yaygınlaştığı ve 10 kişinin üzerinde ölümlerin gerçekleştiği (örneğin 1978-80 yıllarındaki) şiddet olaylarında birim olayın belirlenmesinde ölenlerin sayısı da dikkate alınmıştır.

Gerek Şiddet gerekse PKK değişkeni kapsamındaki olaylarda birim olayın belirlenmesinde ölü sayısının da dikkate alınması gereği şöyle bir gözlemden kaynaklanmıştır. Örneğin, 1960’lı yılların sonlarında üniversitelerde meydana gelen ve birkaç öğrencinin yaralandığı olaylar Gazetede yerine göre tam sayfa yer bulmakta iken 1978, 1979 ve 1980 yıllarında birkaç öğrenci ve/veya vatandaşın öldüğü olaylar birinci sayfada çok küçük puntolarla yer almakta, bazen de sadece iç sayfalarda yer bulabilmektedir. Benzeri şekilde, şiddet olaylarının iyice yoğunlaştığı 1979 yılının ortalarından itibaren başta büyük şehirler olmak üzere birçok ilde günde toplam 20 ve hatta daha fazla kişinin ölümüne yol aşan şiddet olayları, Gazetede uyguladığımız ölçüte

göre “birim olay” olarak kodlanacak görelî önemde yer almamaktadır. Bu tür olayların yaygınlaşması nedeniyle görelî olarak haber değeri azaldığı ileri sürülebilir. Böyle bir gerekçe kuşkusuz Gazetecilik açısından haklı da olabilir. Zira aksi durumda manşetlerin çoğu zaman şiddet olaylarına ayrılması gibi bir durumla karşılaşılacaktır. Ancak, politik istikrarsızlık olgusu çerçevesinden bakıldığında, birim olayın belirlenmesinde kullanılan ölçütlerin anılan dönemlerde politik istikrarsızlık olgusunu tam olarak yansıtmada yetersiz kaldığı görülmektedir. İstikrarsızlık düzeyi, yukarıdaki örnekten hareket edilirse, 1970’lerin sonunda 1960’ların sonundaki düzeyden tartışmasız bir şekilde daha yüksektir. Bu sorunu gidermek için belirli dönemlerde hem Sıddet hem de PKK değişkeni için birim olayın belirlenmesinde ayrıca çatışmalarda ölen kişi sayısı ölçütü de dikkate alınmıştır.

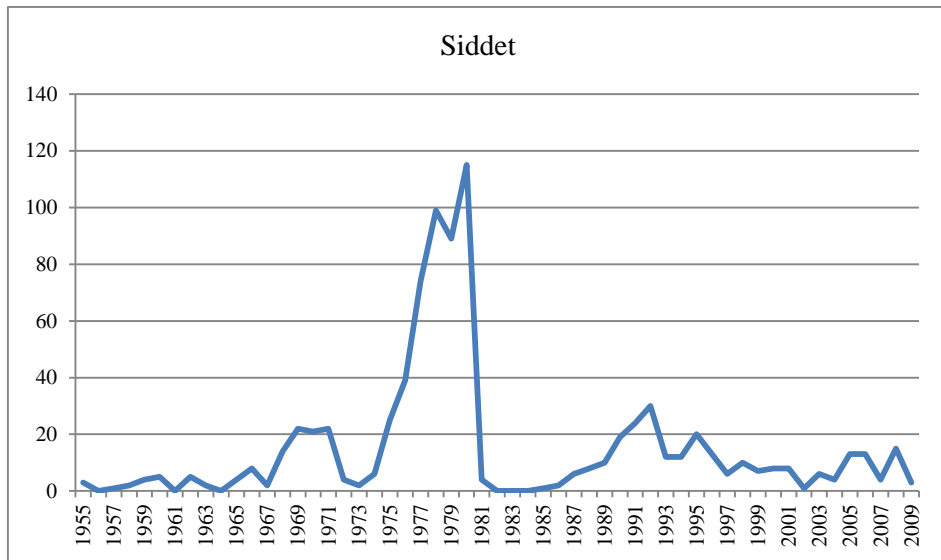
Öte yandan, örneklem dönemindeki büyük boyutlu bazı şiddet ve PKK terör olaylarının “birim olay” çerçevesinde bir tek olay olarak kodlanmasının politik istikrarsızlık olgusunu yansıtmada açısından doğru bir ölçüm olmayacağı değerlendirilmiştir. Sıddet değişkeni için anılan olaylara örnek olarak Nisan 1960’da İstanbul ve Ankara’da meydana gelen öğrenci olayları, Haziran 1970’deki DİSK olayları, 1 Mayıs 1977 olayları, Aralık 1978’de meydana gelen Kahraman Maraş olayları, Temmuz 1993’te Sivas’ta meydana gelen olaylar, Mart 1995’deki Gazi Mahallesi olayları sayılabilir. PKK değişkeni kapsamındaki olaylar için ise Kuzey Irak’a yapılan bazı sınırötesi harekâtlar örnek olarak gösterilebilir. Örneğin, Mart-Nisan 1995’te gerçekleştirilen “Çelik Harekâtı”nı bir korgeneralin emrindeki on üç generalden oluşan takım yönetmiş ve harekâta otuz beş bin asker katılmıştır. Milliyet gazetesine göre, Kıbrıs harekâtından bile büyük olan bu harekât sonunda 555’i ölü olmak üzere 568 terörist ele geçirilmiş, 15 şehit verilmiştir. Harekâtın maliyeti ise 2 trilyon 800 milyar TL (1 Milyar \$) olarak ifade edilmektedir (AA, 2010; Milliyet 30 Mart 1995).

Sıddet ve PKK değişkenleri kapsamında sayılan yukarıda değinilen boyuttaki olayların ölçeklendirilmesinde subjektiflik kaçınılmazdır. Ancak, sapmayı en aza indirmek için sözkonusu olayın kaç gün Gazetenin birinci sayfasında “birim olay” olarak değerlendirilebilecek görelî önemde yer aldığına ve ölü sayısına bakılmıştır. Burada da küçük olayların gruplandırılmasında uygulanan ölçeğe paralel olarak en çok beş birimlik bir büyüklük seçilmiştir. Böylece, örneklem dönemindeki şiddet olayları ile PKK terörü

kapsamındaki olaylar 25 birimlik bir ölçeğe göre ölçeklendirilmiş olmaktadır⁶⁸. Buna göre, örneğin Çelik Harekâtı beş birim olay olarak kodlanmıştır. Şiddet olaylarında ise sadece Kahraman Maraş olayları beş birim olarak kodlanmıştır. Birim olaydan daha büyük olarak kodlanan olayların sayısı Şiddet değişkeni için on, PKK değişkeni için ise dokuz tanesi Kuzey Irak'a düzenlenen sınırötesi harekât olmak üzere on üçtür. Bu işlem sonunda Şiddet değişkeni kapsamındaki on olay toplam yirmi dokuz “birim olay”, PKK değişkeni kapsamındaki on üç olay ise toplam kırk “birim olay” olarak kaydedilmiştir.

Tarafımızdan derlenen Şiddet değişkeninin grafiği aşağıda yer almaktadır. Gosteri, PKK ve Suikast değişkenlerine ilişkin grafikler ise EK: 3'te sunulmaktadır.

Grafik: 4.1 - Şiddet Değişkeni (1955-2009).

⁶⁸ Ancak, gerek beş tane olayın bir “birim olay” olarak kaydedilmesi gerekse bir olayın beş “birim olay” sayılması istisnai olduğundan kullanılan ölçeğin büyük çoğunlukla çok daha dar olduğu belirtilmelidir.

2.2 – Türkiye için Politik İstikrarsızlık Endeksleri

Türkiye’de politik istikrarsızlık olgusunu yansıtmak için yukarıda sayılan 9 değişkene (Siddet, Suikast, Gosteri, PKK, Asmud, Anayasa, Grev, Secim, Hukümet) TBY uygulanarak politik istikrarsızlık endeksleri oluşturulmuştur. Politik istikrarsızlık endeksleri, 1955-2009 dönemine ilişkin yıllık veriler kullanılarak elde edilmiştir.

Endekslerin elde edilmesinde kullanılan ham verilere ilişkin istatistikler Tablo: 4.1’de yer almaktadır. Bu tabloda ele alınan konu açısından en önemli özellik değişkenlerin standart sapmaları arasındaki belirgin farklılıktır. Bu bölümün ilk kısmında verilen bilgiden hareketle, varyansı yüksek olan değişkenlerin temel bileşenler üzerinde belirleyici bir ağırlığa sahip olacağı tahmin edilebilir. Nitekim, Tablo: 4.3’deki temel bileşenlere ilişkin katsayılardan, değişkenlerin varyanslarının büyüklüğüne göre sırasıyla her bir temel bileşeni belirlediği görülebilir. Örneğin, varyansı en büyük olan Grev değişkeni neredeyse tek başına 1 nolu temel bileşeni belirlemekte, 1 nolu bileşen ise verilerdeki değişimin %93’ünü açıklamaktadır (Tablo: 4.2). Benzeri şekilde, Siddet değişkeni 2 nolu temel bileşeni, PKK değişkeni 3 nolu bileşeni belirlemekte, diğer temel bileşenlerde de aynı örüntü devam etmektedir. İlk iki bileşenin açıkladığı varyansın oranı ise %98’i bulmaktadır.

Tablo: 4.1 - İstikrarsızlık Göstergelerine İlişkin İstatistikler

	Ana	Asmud	Gos	Grev	Huk	PKK	Sid	Suik	Secim
Ortalama	0,3	0,1	8,6	67,4	0,8	7,0	15,0	1,2	0,2
Ortanca	0,0	0,0	6,0	38	1,0	0,0	6,0	0,0	0,0
Max	1,0	1,0	27,0	458	2,0	39,0	114	11	1,0
Min.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
S.Sapma	0,5	0,3	7,3	92,3	0,8	10,6	24,2	2,2	0,4
Çarpıklık	0,8	3,3	0,7	2,6	0,4	1,4	2,8	2,5	1,2
Basıklık	1,7	11,8	2,5	10,3	1,7	4,0	10,4	9,9	2,5
J.Bera	10,2	278	5,3	184	5,4	21	198	168	14,6
Toplam	17,0	4,0	471	3705	42	385	825	66	13
Gözlem	55	55	55	55	55	55	55	55	55

Öte yandan, kovaryans matrisinin esas alınması durumunda açıklanan varyans oranı, temel bileşenlere ilişkin karakteristik kökün ortalama değeri ve diğer ölçütlere göre 1 nolu temel bileşenin seçilmesinin yeterli olduğu görülmektedir. Ancak, kovaryans matrisinden

hareketle elde edilen temel bileşenlerin istikrarsızlık endeksi olarak alınmasının uygun olmayacağı açıktır. Çünkü bu durumun aslında Grev değişkeninin istikrarsızlık endeksi olarak alınmasından farkı yoktur.

Tablo:4.2 - Kovaryans Matrisine Göre Hesaplanan Özdeğerler

Sayı	Değer	Oran	Birikimli Oran
TB1	8440	0,93	0,93
TB2	517	0,06	0,98
TB3	118	0,01	1,00
TB4	34,3	0,00	1,00
TB5	2,28	0,00	1,00
TB6	0,66	0,00	1,00
TB7	0,21	0,00	1,00
TB8	0,11	0,00	1,00
TB9	0,06	0,00	1,00

Özdeğerler: (Toplam = 9112, Ortalama =1012)

Tablo: 4.3 -Kovaryans Matrisine Göre Hesaplanan Özvektörler.

Değişken	TB 1	TB 2	TB 3	TB 4	TB 5	TB 6	TB 7	TB 8	TB 9
ANA	0,00	0,00	0,01	-0,01	0,00	0,21	0,83	0,50	-0,07
ASMUD	0,00	0,00	0,00	0,00	-0,04	0,06	-0,14	0,33	0,93
GOS	0,01	-0,02	0,45	0,89	0,06	0,00	0,01	0,00	0,00
GREV	1,00	-0,09	-0,04	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
HUK	0,00	0,00	0,00	0,00	-0,04	0,93	-0,32	0,12	-0,15
SECIM	0,00	0,00	0,00	-0,01	-0,02	0,30	0,43	-0,79	0,33
SID	0,09	0,99	0,09	-0,02	-0,05	0,00	0,00	0,00	0,00
SUIK	0,01	0,05	0,04	-0,09	0,99	0,04	-0,01	0,01	0,04
PKK	0,03	-0,09	0,89	-0,45	-0,07	0,00	-0,01	0,00	0,00

Kovaryans matrisine göre yapılan hesaplamadan elde edilen sonuçlar verilerin standartlaştırılması gereğini açıkça ortaya koymaktadır. Bir başka deyişle, hesaplamının korelasyon matrisi esas alınarak yapılması gerekir. Bu durumda verilerin standart sapmaları bire eşit olduğundan ham verilerde varyansı büyük olan değişkenlerin orantısız bir biçimde analizi etkilemesi sakıncası giderilmiş olmaktadır.

Tablo: 4.4 – Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

	ANA	ASMUD	GOS	GREV	HUK	SECIM	SID	SUIK	PKK
ANA	1,00								
ASMUD	-0,04	1,00							
GOS	0,05	0,04	1,00						
GREV	-0,04	0,05	0,12	1,00					
HUK	0,20	0,26	0,03	0,15	1,00				
SECIM	0,37	-0,16	-0,07	0,14	0,44	1,00			
SID	-0,15	0,25	0,00	0,32	0,14	-0,06	1,00		
SUIK	-0,06	-0,03	-0,02	0,41	0,07	-0,03	0,63	1,00	
PKK	0,15	-0,03	0,48	0,25	0,01	0,02	-0,06	0,22	1,00

Tablo: 4.4 temel bileşenler analizine alınan değişkenler arasındaki korelasyonları göstermektedir. Daha önce de değinildiği gibi, temel bileşenler analizinin anlamlı olabilmesi için değişkenler arasında korelasyon olması gerekir. Değişkenler arasındaki korelasyon sıfır ise temel bileşenler analizi yapılmasının bir anlamı yoktur. Tablo: 4.4 çok yüksek olmasa da bazı değişkenler arasında korelasyon olduğunu göstermektedir. Değişkenler arasındaki korelasyonun temel bileşenler analizi açısından yeterli olup olmadığı formal olarak $H_0 : R = I$ hipotezi ile test edilebilir⁶⁹. Yapılan hesaplamalar H_0 hipotezinin red edildiğini göstermektedir⁷⁰. Buna göre, TBY uygulanarak 9 tane politik istikrarsızlık göstergesini temsil edecek daha az sayıda anlamlı bileşik değişken elde edilmesi mümkündür.

Standartlaştırılmış verilere göre (korelasyon matrisine göre) analiz yapıldığında temel bileşenlere ilişkin karakteristik köklerin aldığı değerler Tablo: 4.5’de gösterilmektedir. Veriler standartlaştırıldığı için karakteristik köklerin ortalama değeri bir, toplam değeri ise temel bileşen sayısı kadardır. Tablonun “değer” sütununda her bir karakteristik kökün aldığı değer, oran sütununda ise, toplam varyansın ne kadarını açıkladığı gösterilmektedir. Tabloya göre, ilk dört temel bileşene ilişkin karakteristik kök ortalama

⁶⁹ Bkz. s.118.

⁷⁰Bu hipotez için test istatistiği örneklem korelasyon matrisinin determinantının hesaplanmasını gerektirmektedir. Bir matrisin karakteristik köklerinin (öz değerlerinin) çarpımı determinantını verdiği için Tablo: 4.4’deki örneklem korelasyon matrisinin determinantı, Tablo: 4.5’de verilen özdeğerlerin çarpılmasıyla, 0,136 olarak hesaplanmaktadır. Bu durumda test istatistiği $-a \log V = -490,2 \times \log(0,136) = -490,2 \times -0,868 = 425,4$ olarak bulunmaktadır. Anılan hipoteze ilişkin istatistiğin tablo değeri $\chi^2_{\alpha, p(p-1)/2}$ $\alpha = 0.01$ için $(\chi^2_{0.01;36})$ yaklaşık olarak 58 olduğundan H_0 hipotezi red edilecektir.

değerden daha yüksek bir değer almıştır. Bu dört temel bileşenin açıkladığı varyans oranının toplamı %72'dir.

Tablo: 4.5 – Korelasyon Matrisine Göre Hesaplanan Özdeğerler.

Sayı	Değer	Oran	B.Oran
TB1	2,088	0,23	0,23
TB2	1,724	0,19	0,42
TB3	1,511	0,17	0,59
TB4	1,168	0,13	0,72
TB5	0,761	0,08	0,81
TB6	0,622	0,07	0,87
TB7	0,507	0,06	0,93
TB8	0,393	0,04	0,97
TB9	0,226	0,03	1,00
Toplam	9,0		

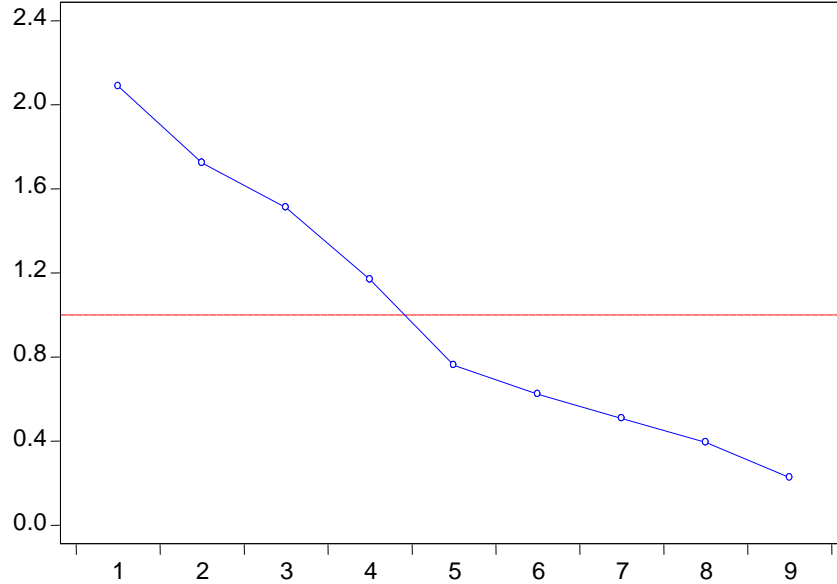
Tablodaki verilere bakıldığında, karakteristik kökün aldığı değer (karakteristik kökü ortalamanın üzerinde olan temel bileşenlerin alıkonulması) kriteri dört tane bileşenin alıkonulması gereğine işaret etmektedir. Açıklanan toplam varyans kriteri ve temel bileşenlere ilişkin yığın grafiği (Şekil:4.2) esas alındığında da dört bileşenin seçilebileceği ortaya çıkmaktadır.

Korelasyon matrisine göre hesaplanan karakteristik köklerden seçilen ilk dört tanesine ilişkin katsayılar (öz vektörler) Tablo: 4.6'da yer almaktadır⁷¹. Tablonun incelenmesinden şu özellikler dikkat çekmektedir. Orijinal veriler arasındaki korelasyon pozitif ise birinci temel bileşenin katsayıları (birinci öz vektör) pozitif olmakta, bu nedenle de 1 nolu temel bileşen genellikle analize dahil edilen değişkenlerin ağırlıklı bir ortalaması olmaktadır. Bu durumda diğer öz vektörler birincisine ortogonal olduğu için bu öz vektörlerde hem pozitif hem de negatif katsayıların olması zorunludur (Bartholomew vd, 2002: 123; Rencher, 2002: 403). Tablo 4.6'daki temel bileşen katsayıları bu özelliği yansıtmaktadır. Tablo: 4.4'de negatif korelasyonlar da olmakla birlikte bunların değeri biri dışında %10'nun altındadır ve 0.20'den büyük korelasyon katsayılarının tamamının işareti pozitiftir. TB1'de sadece Anayasa değişkeninin

⁷¹ Bu özvektörler (variable loadings) ve buna dayanılarak elde edilen temel bileşen serilerinin (observation scores) hesaplanmasında normal korelasyon (ordinary correlation) baz alınmıştır. Ewiev's 7.0 programının sunduğu diğer alternatiflere (Spearman's rank order, Kendall's tau-a ve Kendall's tau-b) göre de hesaplama yapılmıştır. Son iki kritere göre elde edilen temel bileşenler ile analizlerde esas alınan temel bileşenler arasındaki korelasyon %100 civarında iken Spearman's rank-order korelasyonuna göre hesaplanan temel bileşenler biraz farklılık göstermektedir.

katsayısı negatiftir, ancak ihmal edilebilecek bir büyüklüğe sahiptir. Diğer temel bileşenlerde hem pozitif hem de negatif katsayılar vardır.

Grafik: 4.2: Öz Değerlere İlişkin Yığın Grafiği

Tablo: 4.6.-. Korelasyon Matrisine Göre Hesaplanan Katsayılar (Özvektörler)

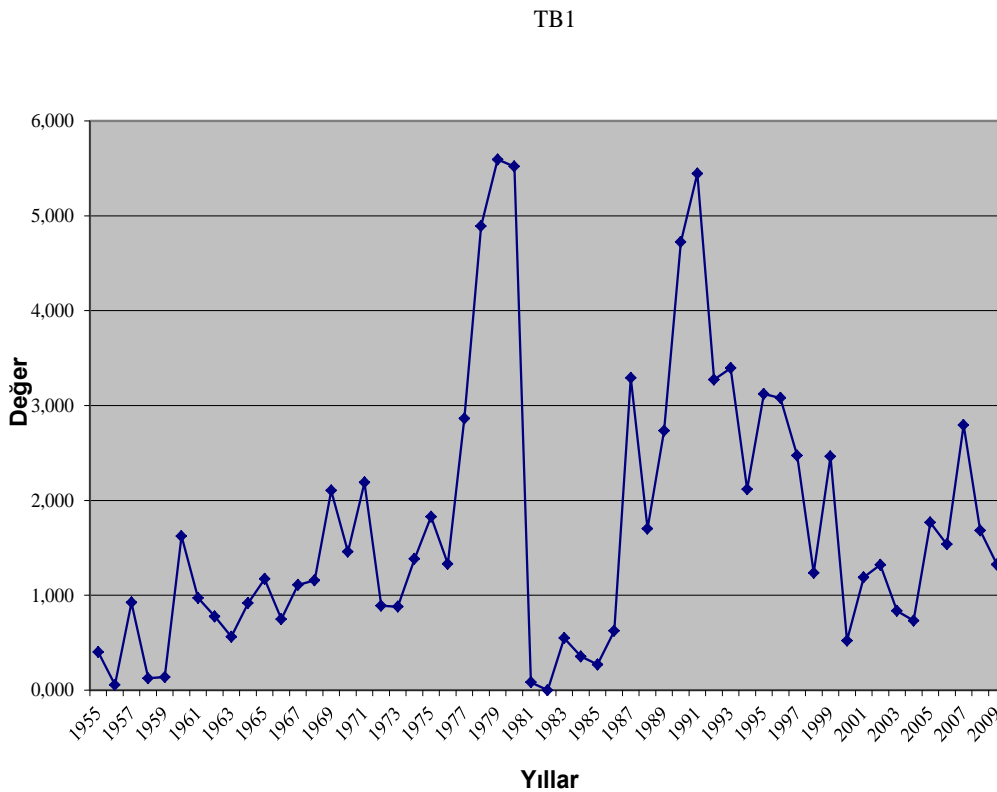
Değişken	TB1	TB2	TB3	TB4
ANAYASA	-0,006	0,544	-0,018	-0,048
ASMUD	0,176	-0,090	-0,204	0,781
GOSTERI	0,166	0,150	0,588	0,318
GREV	0,490	0,042	0,065	-0,170
HUKUMET	0,252	0,418	-0,353	0,309
SIDDET	0,516	-0,275	-0,234	0,005
SECIM	0,087	0,581	-0,268	-0,237
PKK	0,264	0,223	0,597	0,031
SUIKAST	0,543	-0,184	-0,034	-0,323

Yukarıda çeşitli kriterlere göre yapılan değerlendirmelerden dört tane temel bileşenin seçilebileceği ortaya çıkmaktadır. İlk dört temel bileşene ilişkin Tablo: 4.6'daki katsayılar (vektörler) standartlaştırılmış verilere uygulanarak TB1, TB2, TB3 ve TB4 olarak kodlanan dört tane seri elde edilmiştir (Grafik: 4.3 ve EK: 3). Bu serilerin her birinin politik istikrarsızlık olgusunun farklı boyutlarını yansıtan endeksler olarak değerlendirilmesi mümkündür. TB1, Anayasa değişkeni hariç, analize dahil edilen diğer

sekiz değişkenin ağırlıklarının pozitif olduğu ağırlıklı bir ortalaması gibidir. Suikast, Sıddet ve Grev değişkenlerinin görelı ağırlıkları daha büyük olmakla birlikte, TB1'in ele alınan politik istikrarsızlık olgusunun en iyi ölçütü olduğu söylenebilir. TB2'de Anayasa, Seçim ve Hukümet değişkenlerinin katsayıları görelı olarak daha büyük iken TB3'de PKK ve Gosteri değişkenlerinin katsayıları, TB4'de ise AsMud değişkeninin katsayısı ön plana çıkmaktadır.

TB1 politik istikrarsızlığın göstergesi olarak alındığında, Şekil: 4.3'deki grafikten de görülebileceği üzere, sosyopolitik istikrarsızlık 1978, 1979, 1980 ve 1991 yıllarında doruk noktasına çıkmaktadır. 1978-1980 döneminde Sıddet, Suikast ve Grev değişkenlerinin, 1991 yılında ise bunlara ek olarak PKK değişkeninin belirleyici bir etkisinin olduğu söylenebilir.

Grafik: 4.3 – Politik İstikrarsızlık Endeksi (1955-2009).

BÖLÜM V

POLİTİK İSTİKRARSIZLIK VE MAKROEKONOMİK PERFORMANS İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ (1955-2009).

Çalışmanın bu bölümünde politik istikrarsızlık ile makroekonomik performans ilişkisi 1955-2009 dönemi için yıllık veriler kullanılarak incelenmektedir. Politik istikrarsızlık olgusunu yansıtmak üzere önceki bölümde oluşturulan istikrarsızlık endeksleri ile bu endekslerin oluşturulmasında kullanılan değişkenlerin bir kısmı (Siddet, Suikast, Gosteri, Hukümet) kullanılmaktadır. Makroekonomik performansın göstergesi olarak da büyüme, enflasyon ve cari denge değişkenlerinden yararlanılmaktadır. Literatürde politik istikrarsızlık ile ilişkisi incelenen başka (örneğin bütçe açıkları) değişkenler de bulunmaktadır. Burada makroekonomik performans açısından nihai değişken olması ölçütüne göre bir seçim yapılmıştır. Analize geçmeden önce Türkiye'ye ilişkin bu çerçevede değerlendirilebilecek çalışmalara kısaca değinilmektedir.

1 –YAZIN TARAMASI

Türkiye’de istikrarsızlık ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi araştıran ve bu çalışmanın çerçevesi kapsamında değerlendirilen ampirik çalışmalar EK: 4’de özet olarak sunulmaktadır. Şimdi bu çalışmaların bir kısmından kısaca bahsedilecektir.

Telatar (2003a) siyasî belirsizlik ile enflasyon ve enflasyon belirsizliği arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Siyasî belirsizliği yansıtmak üzere TL/\$ kurundaki değişim oranı seçilmiştir. Enflasyon belirsizliği serisi ise enflasyonun (Tüfe) kendi gecikmeli değeri üzerine regres edildiği modelin ARCH yöntemiyle tahmin edilmesinden elde edilen varyans denkleminde hareketle oluşturulmuştur. Yapılan Granger nedensellik testleri siyasî belirsizlikten enflasyona ve enflasyon belirsizliğine doğru işleyen bir etkinin varlığını göstermektedir.

Telatar ve Telatar (2004) çalışması ekonomik büyüme ile politik rejim değişikliği olasılığı arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçlamaktadır. Politik istikrarsızlık askeri müdahale olma olasılığı şeklinde tanımlanmakta ve probit modeli ile tahmin edilmektedir. Probit modelinde bağımlı değişken askeri müdahale sonucu ortaya çıkan hükümet değişikliği, bağımsız değişkenler ise büyüme ve 4 gecikmeli değeridir. Probit modelinden hareketle anlamlı çıkan değişkenler kullanılarak “askeri müdahale olma olasılığı” serisi oluşturulmuştur. Yapılan Granger nedensellik testleri sonucunda, ekonomik büyüme oranından rejim değişikliği olabilirliğine doğru negatif yönde işleyen

bir ilişkinin varlığı bulgusu elde edilmiştir. Başka bir ifadeyle, ekonomik büyüme oranındaki düşüşün askeri müdahale yoluyla hükümet değişikliği olasılığını arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın bu temel bulgusu, IMF destekli standart programlarda öngörülen kısıtlayıcı para ve maliye politikalarının rejim değişikliği yaratma yoluyla politik istikrarsızlığa katkıda bulunabileceği şeklinde yorumlanmaktadır.

Telatar (2003b) ise politik istikrarsızlığın bir göstergesi olan politika değişkenliği ile reel üretim artış oranı arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmaktadır. Politika değişkenliğini yansıtmak üzere devlet iç borçlanma senetleri faiz oranı farkı ile \$/TL kuru değişim oranı (bu değişkenlerin ARCH modellerinden elde edilen hata terimlerinin varyansları) kullanılmaktadır. Bu şekilde elde edilen iki seri ile ekonomik büyüme oranı arasında yapılan Granger nedensellik test sonuçları ekonomik büyümeden kur ve faiz serilerine doğru işleyen negatif yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, literatürde istisnaî olarak karşılaşılan “ters nedenselliğin” örneklem döneminde gerçekleştiği şeklinde yorumlanmaktadır.

İsmihan (2003) hem teorik hem de ampirik kısmı oldukça kapsamlı ve özgün bir çalışmadır. Anılan çalışmada kullanılan makroekonomik istikrarsızlık endeksi (MİE) ilgili yazında (örneğin, Brunetti, 1997: 180-81) politik istikrarsızlığın bir alt göstergesi olarak değerlendirilen politika değişkenliğine karşılık gelmektedir.⁷² Çalışmada, MİE, özel sektör yatırımları, kamu sektörü yatırımları ve GSMH arasındaki uzun vadeli ilişki Johansen eşbütünleşme tekniği çerçevesinde incelenmekte, dinamik etkileri incelemek için de genelleştirilmiş dürtüye tepki fonksiyonlarından yararlanılmaktadır. Ampirik bulgular makroekonomik istikrarsızlığın sermaye oluşumu ve ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, genelleştirilmiş dürtüye tepki fonksiyonlarından, kısa ve orta vadede toplam kamu yatırımları ve kamu altyapı yatırımları ile özel sektör yatırımları arasında tamamlayıcılık özelliğinin olduğu bulgusu elde edilmiştir. Bu bulgu, makroekonomik istikrarsızlığın ekonomik büyümeyi engellemekle kalmayıp özel sektör ve kamu sektörü yatırımları arasındaki tamamlayıcılık ilişkisini de bozduğu şeklinde değerlendirilmektedir.

Politik istikrarsızlığın ölçülmesi ile ilgili bölümde ayrıntılı olarak değinildiği üzere, uygulamalı yazında politik istikrarsızlık esas itibarıyla iktidar değişimi olgusu ve/veya

⁷² Telatar (2003b) ve (2003c) çalışmalarında da benzeri bir yaklaşım benimsenmiştir.

sosyal huzursuzluk ve politik şiddet olgusuna odaklanan yaklaşımlar çerçevesinde uygun göstergeler ile yansıtılmaktadır. Bu iki yaklaşım kadar yaygın olmamakla birlikte uygulanan politikalardaki değişkenliği gösterge olarak alan çalışmalar da vardır. Politik istikrarsızlığı iktidar değişimi olgusu çerçevesinde ele alan yazında fiili iktidar (hükümet) değişimleri veya probit/logit modelleriyle tahmin edilen “hükümet değişikliği eğilimi” de kullanılmaktadır. Politik istikrarsızlığın sosyal huzursuzluk ve politik şiddet olarak alındığı çalışmalarda ise tek tek göstergeler, göstergelerin bir kısmından ya da tamamından çok değişkenli istatistiksel yöntemlerle oluşturulmuş sentetik göstergeler (endeksler) kullanılmaktadır. Yine III. Bölümde de belirtildiği gibi, uygulamalı yazın çok büyük ölçüde panel ve yatay kesit verilere dayanmaktadır. Politik istikrarsızlığı sosyal huzursuzluk ve politik şiddet ekseninde ele alan zaman serisi çalışmaları yok denecek kadar azdır. Bir kısmına yukarıda değinilen EK: 4’deki çalışmalar benzeri bir durumun Türkiye ile ilgili çalışmalarda da söz konusu olduğunu göstermektedir. Tabloya bakıldığında şu noktalar ön plana çıkmaktadır. Öncelikle Türkiye ile ilgili çalışmaların sayı itibarıyla çok sınırlı olduğu görülmektedir. İkinci olarak, politik istikrarsızlık ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi hükümet (rejim) ve politika değişkenliği ekseninde ele alan çalışmalar olmakla birlikte sosyal huzursuzluk ve politik şiddet ekseninde ele alan çalışmalara (PKK terörüne odaklanan çalışmalar hariç⁷³) rastlanmamakta, Şanlısoy ve Kök (2010) gibi istisnaî çalışmalar da “hazır” verilere dayanmaktadır. Hem ülkemize ilişkin çalışmalarda hem de konu ile ilgili yazında karşılaşılan bu sorunun temelinde veri sorunu yatmaktadır. EK: 4’de dikkat çeken bir diğer nokta çalışmalarda bağımlı değişken olarak çok büyük ölçüde büyüme veya büyüme ile ilişkili değişkenlerin seçildiğidir. Diğer makro değişkenler ile politik istikrarsızlık arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaya pek rastlanmamaktadır. EK: 4’deki çalışmalarda sadece Telatar (2003a) ve Demirgil (2011) enflasyon ile ilgilidir.

2 – VERİ

Çalışmada kullanılan veriler ve bu verilere ilişkin açıklamalar Tablo: 5.1’de yer almaktadır. Politik istikrarsızlık olgusunu yansıtan değişkenler ve bu değişkenlerden elde edilen endekslere ilişkin bilgilere bir önceki bölümde yer verildiğinden burada tekrarlanmamıştır.

⁷³ Tablodaki bu konuya ilişkin çalışmalarda örneklem dönemi 1980’li yılların sonlarından itibaren başladığı için PKK terörünün belirgin bir ağırlığa sahip olması kaçınılmazdır.

SSY değişkenine ilişkin veri, 1963 yılından itibaren başlamaktadır. CA değişkeninin serisi 2002 yılına kadar devam etmektedir. Cari açık ve Dolar cinsinden GSMH serilerinin birbirine oranlanması ile elde edilen veri TÜİK tarafından verilen CA serisi ile örtüşmediğinden TÜİK tarafından sunulan CA serisi tercih edilmiştir. 2009 yılına kadar devam eden CA2, TÜİK'ten temin edilen cari açık ve ihracat serileri ile tarafımızdan oluşturulmuştur.

Tablo: 5.1 - Çalışmada Kullanılan Değişkenler.

Değişken	Açıklama	Kaynak/Açıklama
Buyume	1955-2009 döneminde büyüme (GSYH) oranları.	Kalkınma Bakanlığı (2011).
Buyume2	Kişi başı GSYH'da meydana gelen yüzde artış.	GSYH Kalkınma Bakanlığında, yıl ortası nüfus TÜİK'ten alınarak oluşturulmuştur.
SSY	SSY/GSMH oranında meydana gelen yüzde artış.	Kalkınma Bakanlığı (2011).
Istih	15+ nüfusun tarım dışı istihdamında artış oranı.	TÜİK (2010),Tablo: 8.4.
ENF	Tüketici fiyatları endeksinde meydana gelen yüzde artış.	TÜİK (2010),Tablo: 17.16.
ENF2	GSYİH deflatörü.	Kalkınma Bakanlığı (2011).
CA	(Cari Denge/GSMH)*100	TÜİK(2010),Tablo: 16.14.
CA2	Cari Denge/İhracat.	TÜİK(2010),Tablo: 16.14.
Kukla1	1994, 2001 ve 2009 yıllarında 1, diğer yıllarda sıfır değerini alan değişken.	Büyüme açısından kriz yıllarının etkisini yansıtmayı amaçlamaktadır.

Çalışmada kullanılan değişkenlere ilişkin bazı istatistiki bilgiler ise Tablo: 5.2'de verilmektedir.

Tablo:5.2 - Değişkenlere İlişkin İstatistikler

	BUY	BUY2	CA2	CA	ISTIH	SSY	ENF	ENF2
Ortalama	4,52	2,37	-0,31	-1.47	3,82	1,12	34.15	33.69
Medyan	4,86	2,39	-0,25	-1.37	3,48	3,69	22.5	23.27
Maksimum	11,99	8,96	0,37	2.33	33,02	14,09	106.3	106.4
Minimum	-5,70	-6,97	-1,79	-5.13	-18,62	-16,64	0.80	2.57
Std. Sapma	3,90	3,77	0,36	1.74	6,27	8,18	29.44	28.2
Çarpıklık	-0,83	-0,63	-1,68	-0.01	1,70	-0,32	0,77	0.74
Basıklık	3,59	3,12	7,31	3.01	14,76	2,05	2.39	2.35
Jarque-Bera	7,06	3,73	68	0.00	343	2,42	6.30	5.97
Gözlem	55	55	55	48	55	44	55	55

3 – VERİLERİN DURAĞANLIK SINAMALARI

Regresyon analizinde kullanılan değişkenlerin durağanlık sınamaları ADF (Augmented Dickey Fuller) ve KPSS testleri ile yapılmıştır. Önce ADF testi sonuçlarına yer verilecektir.

$$\Delta y_t = \alpha_0 + \gamma_{t-1} + \alpha_2 t + \sum \beta_i \Delta y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (5.1)$$

$$\Delta y_t = \alpha_0 + \gamma_{t-1} + \sum \beta_i \Delta y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (5.2)$$

$$\Delta y_t = \gamma_{t-1} + \sum \beta_i \Delta y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (5.3)$$

ADF testi yapılırken yukarıdaki denklemler ile verilen modellerden hangisinin esas alınacağı konusunda Enders (2004: 213-214)'deki sistematığe göre hareket edilmiştir. Buna göre, önce 1 numaralı modelden başlanmış, test istatistiğine göre $\gamma = 0$ hipotezi red edildiğinde serinin birim kök içermediğine karar verilerek işlem burada sonlandırılmıştır. Bu aşamada $\gamma = 0$ hipotezi red edilemediğinde ikinci adıma geçilerek trend teriminin gerekip gerekmediği $\gamma = \alpha_2 = 0$ hipotezi ile test edilmiştir. Burada H_0 hipotezi 2 numaralı (kısıtlı) modelin uygun model olduğu, alternatif hipotez ise 1 numaralı (kısıtsız) modelin uygun model olduğu anlamına gelmektedir. Hipotez testinde kullanılan θ_3 istatistiği ile aşağıda değinilen hipotez testi için kullanılan θ_1 istatistiği Enders (2004: 183)'de verilen formül ile hesaplanmıştır. Bu şekilde hesaplanan θ_3 istatistiği Dickey ve Fuller tarafından hesaplanan kritik değerler ile karşılaştırılmıştır. Hesaplanan θ_3 değeri Dickey ve Fuller tarafından rapor edilen kritik değerlerden daha düşük ise H_0 red edilmemekte ve kısıtlı (2 nolu) modelin uygun model olduğuna karar verilmektedir. Çalışmamızda θ_3 istatistiği ile yapılan tüm testlerde $\gamma = \alpha_2 = 0$ hipotezinin red edilmemesi şeklinde bir sonuç elde edildiğinden 3. adıma geçilerek 2. modelde $\gamma = 0$ hipotezi test edilmiştir. Birinci aşamada olduğu gibi, boş hipotez red edildiğinde serinin birim kök içermediğine karar verilmiştir. Serinin birim kök içerdiği hipotezi red edilemediğinde ise θ_1 istatistiği ile $\gamma = \alpha_0 = 0$ hipotezi test edilmiştir. Bu kapsamda yapılan tüm testlerde de sabit katsayı (drift) anlamlı çıkmadığı için (kısıtlı model olan 3. modelin uygun model olduğu sonucu elde edildiği için) dördüncü aşamaya geçilerek 3. modelde $\gamma = 0$ hipotezi test edilmiştir.

ADF testi uygulamasında seçilen gecikme uzunluğu test sonucu üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Gecikme uzunluğu seçiminde Enders (2004: 192)'de önerilen yaklaşıma uygun olarak yeterince uzun bir gecikmeden (4 gecikmeden) başlanmış, Schwarz bilgi kriterine göre bir sıralama yapıldıktan sonra seçilen modelde ardışık bağımlılık sorunu olup olmadığı LM testi ile kontrol edilmiştir⁷⁴.

Analizde kullanılan yıllık verilere ilişkin ADF test sonuçları Tablo: 5.3'de yer almaktadır. ENF ve ENF2 dışındaki değişkenlerin çoğunda serinin birim kök içerdiği hipotezi %1 düzeyinde, bazılarında ise %5 düzeyinde (bu değişkenlerin test istatistiklerine ilişkin p değerlerinin %1'e yakın olduğuna dikkat edilmelidir) red edilmiştir. ENF ve ENF2 değişkenlerinin düzeyde birim kök içerdiği sonucu elde edilmiştir.

Tablo: 5.3 - Durağanlık (ADF) Testleri.

Değişken	Model	Gecik.	LM	ADF
TB1	2	0	0.37[0.829]	-3.43[0.014]
TB2	1	0	0.28[0.867]	-7.47[0.000]
TB3	1	0	2.66[0.264]	-4.40[0.005]
TB4	1	0	0.58[0.748]	-6.92[0.000]
Siddet	3	0	1.17[0.556]	-2.39[0.017]
Suikast	1	0	3.39[0.183]	-3.95[0.016]
Gosteri	2	0	0.72[0.695]	-3.36[0.017]
CA	1	0	0.01[0.995]	-5.61[0.000]
CA2	1	0	0.33[0.846]	-4.05[0.013]
Buyume	1	0	0.43[0.807]	-7.10[0.000]
Buyume2	1	0	0.34[0.843]	-7.10[0.000]
SSY	1	0	2.85[0.239]	-5.48[0.000]
İstih	1	0	2.93[0.231]	-14.05[0.000]
ENF	3	0	0.10[0.948]	-1.27[0.185]
ENF2	3	2	0.00[0.000]	-0.96[0.295]

[] içerisinde yer alan değerler p değerleridir. TB1, Siddet ve Gosteri değişkenlerine ilişkin ϕ_3 istatistik değerleri sırasıyla 0.121, 0.038 ve 0.721 olarak hesaplanmıştır. Siddet için ϕ_1 istatistiği ise 1.14 olarak bulunmuştur. Trend ve sabit terim içeren model 1, sadece sabit terim içeren model 2, hem trend hem de sabit terim içermeyen model ise 3 ile gösterilmektedir. LM, ardışık bağımlılık LM testi olup iki gecikmeye göre hesaplanmıştır.

Veriler için ayrıca KPSS (Kwiatkowski, Philips, Schmidt, Shin) testi yapılmıştır. Test sonuçları Tablo: 5.4'de sunulmaktadır. Test sonuçlarına göre, ENF ve ENF2 dışındaki tüm değişkenlerde serinin (trend) durağan olduğu hipotezi %10 düzeyinde red edilememektedir. ENF ve ENF2 değişkenlerinde anılan hipotez %5 ve %10 düzeyinde red edilmektedir.

⁷⁴ Modele bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerinin eklenmesinin nedeni oto korelasyon sorununu ortadan kaldırmaktır (Wooldridge, 2006: 642)

Tablo: 5.4- Durağanlık (KPSS) Testleri.

Değişken	Sabit+Trend	Sabit
TB1	0.119(4)	0.242(4)
TB2	0.0817(4)	0.259(2)
TB3	0.071(5)	0.479(5)
TB4	0.061(1)	0.105(0)
Siddet	0.120(4)	0.119(4)
Suikast	0.084(2)	0.234(3)
Gosteri	0.068(4)	0.308(4)
CA	0.082(4)	0.183(4)
CA2	0.079(4)	0.278(5)
Buyume	0.028(2)	0.210(1)
Buyume2	0.03(2)	0.038(2)
SSY	0.05(3)	0.139(1)
İstih	0.037(0)	0.066(4)
ENF	0.154(5)	0.420(5)
ENF2	0.161(5)	0.399(5)

Sabit ve trend içeren model için kritik değerler %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerinde sırasıyla 0.216, 0.146 ve 0.119'dur. Sadece sabit içeren model için anılan değerler aynı sırayla 0.739, 0.463 ve 0.347'dir. KPSS test istatistiklerinin yanında () içerisinde yer alan değerler "bandwith"i göstermektedir

ENF ve ENF2 değişkenleri için ayrıca Perron (1989) yapısal kırılma testi yapılmıştır. Test için, boş ve alternatif hipotezleri aşağıdaki denklemlerden oluşan modelin uygun olduğu değerlendirilmiştir.

$$H_0: y_t = \alpha_0 + y_{t-1} + \alpha_2 t + \mu_1 D_L + \varepsilon_t \quad (5.4)$$

Burada D_L $t > \tau$ için 1, diğer durumlarda 0 değerini alan bir kukla değişkendir. τ kırılma tarihini göstermektedir.

$$H_1: y_t = \alpha_0 + \alpha_2 t + \mu_2 D_T + \varepsilon_t \quad (5.5)$$

D_T $t > \tau$ için $t - \tau$, diğer durumlarda ise 0 değerinin alan bir kukla değişkendir.

Boş hipotez sabit (drift) terimde sürekli bir değişim olduğunu, alternatif hipotez ise trendin eğiminde bir değişim olduğunu öngörmektedir. Alternatif hipoteze göre, seri trend durağan olup $t > \tau$ döneminde serinin eğiminde bir değişim meydana gelmiştir.

Perron testi Enders (2004: 202-205)'te belirtilen prosedür izlenerek şu şekilde yapılmıştır:

Birinci adımda, alternatif hipotezde öngörülen model EKK ile tahmin edilerek bu regresyonun kalıntı terimleri (ε_1) elde edilmiştir. (D_T değişkeni 1955-1994 döneminde 0, 1995-2009 döneminde ise 1995'te 1 değerinden başlayıp 2009'da 15 değerini alan bir kukla değişken şeklinde tanımlanmıştır).

İkinci adımda, ε_t , ε_{t-1} üzerine regres edilerek ε_{t-1} değişkenine ilişkin katsayının t istatistiği elde edilmiştir. Bu aşamada oto korelasyon sorunu ortaya çıkmadığı için regresyonun genişletilmesine ihtiyaç doğmamıştır.

ENF serisi için ikinci adımdaki regresyon sonuçları aşağıdaki gibidir:

Değişken	Katsayı	t-İst
ε_{t-1}	0.57	5.13
Sabit	-0.37	-0.20

Yapısal değişmeden önce meydana gelen gözlemlerin oranının $\lambda = 40/55 = 0.72$ olduğu dikkate alındığında kritik tablo değerleri %1, %5 ve %10 için sırasıyla -4.51, -3.85 ve -3.57'dir (Perron, 1989: 1377, Tablo: V.B). Hesaplanan test istatistiği kritik tablo değerlerinden büyük olduğu için H_0 boş hipotezi red edilir. Buna göre, ENF serisinin birim kök içermediği sonucuna ulaşılmaktadır.

ENF2 değişkeni için yapılan testte ε_{t-1} için t istatistiği 5.88 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuca göre ENF2 serisinin birim kök içerdiği hipotez de red edilmektedir.

Perron testinden elde edilen yukarıdaki sonuçlar her iki değişkenin de birim kök içermediğini işaret ettiğinden analizlerde ENF ve ENF2 değişkenlerinin düzey değerleri esas alınmıştır.

4 – GRANGER NEDENSELLİK TESTLERİ

Politik istikrarsızlık değişkenleri ile makroekonomik performansı yansıtan değişkenler arasında uygulanan Granger nedensellik testi sonuçları Tablo: 5.5'de sunulmaktadır. Tablonun, politik istikrarsızlık göstergeleri ve endeksinin makroekonomik değişkenlerin Granger anlamında nedeni olmadığı hipotezinin yer aldığı sütununa bakıldığında %10 anlamlılık düzeyi de dikkate alınır 12 hipotezden 5 tanesinin kabul edilmediği, kabul edilmeyen hipotezlerden dördünün büyüme, bir tanesinin ise enflasyona ilişkin olduğu görülmektedir. Buna göre, Granger nedensellik ilişkisinin yönü istikrarsızlık göstergelerinden büyüme ve enflasyona doğrudur. Nedensellik ilişkisinin işareti büyüme için negatif, enflasyon için ise pozitiftir.

Cari denge söz konusu olduğunda ise nedenselliğin yönü değişmektedir. CA2 değişkeni, Sıddet değişkeninin Granger anlamında nedeni iken nedenselliğin işareti negatiftir.

Tablo: 5.5 - Granger Nedensellik Testleri

x	y	Gecikme	H ₀ : x, y'nin Granger anlamında nedeni değildir.	Gecikme	H ₀ : y, x'in Granger anlamında nedeni değildir.
TB1	Buyume	1	2.91[0.094](-)	1	0.16
Siddet	Buyume	1	3.45[0.069](-)	1	1.02
Suikast	Buyume	1	6.20**[0.016](-)	1	0.18
Gosteri	Buyume	4	3.17**[0.023](-)	1	0.97
TB1	ENF	1	2.14	1	0.02
Siddet	ENF	1	0.02	1	2.58[0.114](-)
Suikast	ENF	2	3.29**[0.046](+)	2	1.22
Gosteri	ENF	1	0.63	1	0.12
TB1	CA2	1	0.01		0.00
Siddet	CA2	1	0.21	4	12.77*[0.000](-)
Suikast	CA2	1	0.47	1	0.53
Gosteri	CA2	1	0.28	1	1.12

Katsayıların yanında [] içerisinde yer alan değerler test istatistiğine ilişkin p değerleridir. * ve ** %1 ve %5 anlamlılık düzeylerini, (+) ve (-) işaretleri gecikme katsayılarının (birden fazla gecikmenin olduğu durumlarda katsayılar toplamının) sırasıyla pozitif ve negatif olduğunu göstermektedir. Test istatistiği hesaplanırken, değişen varyans sorunu saptanan regresyonlarda White değişen varyans uyumlu standart hatalar esas alınmıştır. Gecikme uzunluğu Akaike bilgi kriterine göre belirlenmiştir.

Tablodan görüldüğü üzere değişkenler arasında çift yönlü Granger nedensellik ilişkisi görülmemektedir. Öte yandan, Granger nedenselliği değişkenler arasındaki aynı döneme ait (contamperanous) nedensellik konusunda herhangi bir şey söylememektedir. Bu nedenle de buradan hareketle değişkenlerin içselliği ya da dışsallığı konusunda bir yargıya varılması mümkün değildir (Wooldridge, 2006: 660).

5 - MODEL

Panel ya da yatay kesit verilere dayanan ampirik çalışmalarda makroekonomik değişkenler ile politik istikrarsızlık arasındaki ilişki tipik olarak şöyle bir model ile tahmin edilmektedir (Carmignani, 2003: 22; Drazen, 2002: 514):

$$y_{it} = b_0 + b_1 X_{it} + b_2 Z_{it} + \varepsilon_{it} \quad i=1,2,\dots,k. \quad (5.6)$$

i örnekleme yer alan herhangi bir ülkeyi, t zamanda veri bir noktayı, 1 birlerden oluşan bir vektörü ve ε hata terimini göstermektedir. Denklemdaki y değişkeni teorik olarak politik istikrarsızlıktan etkilendiği beklenen bir makroekonomik değişkeni temsil etmektedir. Bu çalışmada bağımlı değişken (y) olarak makroekonomik performansı yansıtan büyüme, enflasyon veya dış denge (cari hesap dengesi) kullanılmaktadır. Z değişkeni politik istikrarsızlığı yansıtan değişkenler ile bu değişkenlerden elde edilen endeksleri göstermektedir. Bu çalışmanın ana amacı, politik istikrarsızlık olgusu ve anılan olguyu yansıtan bazı göstergeler ile makroekonomik performansı yansıtan ve

yukarıda değinilen değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaktır. Bu amaçla, öncelikle Siddet, Suikast ve Gosteri değişkenleri ve TBY ile elde edilen politik istikrarsızlık endeksleri kullanılacaktır. Bu endeksler içerisinde de hem açıkladığı varyans büyüklüğü hem de politik istikrarsızlık olgusunun genel bir göstergesi olması özelliğiyle TB1 önplana çıkmaktadır. Hükümet değişiklikleri ve seçimler istikrarsızlık olgusunun farklı bir boyutunu yansıttığı için regresyon analizlerinde anılan değişkenlere de zaman zaman yer verilecektir. Serisi 1984 yılından itibaren başlayan PKK değişkeni ile TB analizinde kullanılan diğer değişkenlere ise kural olarak tahminlerde yer verilmemiştir.

X , bağımlı değişkeni etkilediği düşünülen açıklayıcı değişkenler kümesini göstermektedir. Bu kategorideki değişkenlerin seçiminde birincil hedef ele alınan makro değişkeni (büyüme, enflasyon ve dış denge) en iyi açıklayan değişkenler setinin elde edilmesi değildir. Bunun nedeni, başta veri temini olmak üzere karşılaşılan çeşitli kısıtlardır. Bu nedenle Z değişken(leri)nin bağımlı değişken(ler) üzerindeki kısmî etkilerinin ortaya çıkarılmasını sağlayacak yeterlikte modellerin belirlenmesi birincil amaç olarak seçilmiştir. X değişkenlerinin seçimi bu amaç doğrultusunda ve veri temini kısıtı⁷⁵ altında gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede değişkenlerin ilgili literatürde belirtilen temel açıklayıcı değişkenler arasında olmasına doğal olarak özen gösterilmiştir⁷⁶.

Büyüme regresyonlarında X değişkenleri kümesi kapsamında bağımlı değişkenin bir gecikmeli değeri, SSY, Istih ve Kukla1 kullanılmıştır. Kukla1 değişkeni 1994, 2001 ve 2009 krizlerinin etkilerini yansıtmak için oluşturulmuştur. 1994 ve 2001 krizleri para ve bankacılık krizi (ikiz kriz) tanımına uyan ve sadece ülkemizi etkileyen krizlerdir. Bu krizlerin nedenleri çalışmamızın konusu değildir. Ancak, anılan krizlerin meydana gelmesinde ekonominin dışa açıklığının getirdiği kırılğanlıkların da etkili olduğu belirtilebilir. 2009 yılı ise Türkiye açısından, dışarıda meydana gelen finansal bir krizin (daha çok reel) yansımaları şeklinde nitelendirilebilir. Ekonominin dışa açık (sermaye dolaşımının serbest) olmadığı 1990 öncesi yıllar, bu çalışmanın odak noktası olan

⁷⁵ Veriler ile ilgili üç temel güçlük karşılaşılmaktadır. Birincisi, bazı veriler (örneğin gelir dağılımı, şehirleşme, eğitim vs) hiç temin edilememiştir. İkincisi, bazı verilerin (örneğin SSY) başlangıç yılı çalışmanın başlangıç yılı olan 1955 yılından sonra başlamaktadır. Üçüncüsü, bazı verilerin (örneğin SSY, CA) serisi çalışmanın bitiş yılı olan 2009 yılından önce sona ermekte, benzer ancak aynı (identical) olmayan yeni bir seri başlamaktadır.

⁷⁶ Bu yapılmadığı takdirde, Z değişkenlerinin kısmî etkilerinin, hata terimiyle olası korelasyonlar nedeniyle, sapmasız ve tutarlı bir biçimde tahmin edilmesinin mümkün olmayabileceği açıktır.

istikrarsızlık göstergelerinin olası etkileşimi nedeniyle, Kukla1 değişkeni kapsamında değerlendirilmemiştir.

Enflasyon regresyonlarında ise X bağımsız değişkenleri kapsamında sadece bağımlı değişkenin gecikmeli değeri kullanılmıştır.

Dış dengeyi yansıtmak üzere bağımlı değişken olarak CA2, bazı durumlarda da CA değişkeni kullanılmıştır. Dış denge ile politik istikrarsızlık arasındaki ilişkiyi tahmin eden regresyonlarda X kapsamında bağımlı değişkenin bir gecikmeli değeri ile Buyume ve SSY değişkenlerinden yararlanılmıştır.

6- TAHMİN

Bu bölümde yer verilen regresyon tahminlerinde ağırlık noktasını politik istikrarsızlığın bağımsız, makroekonomik performans göstergelerinin ise bağımlı değişken olduğu tahminler oluşturmaktadır. Bununla birlikte politik istikrarsızlığı yansıtan değişkenlerin denklemin sol tarafında, makro göstergelerin ise sağ tarafta yer aldığı regresyon sonuçları da aktarılacaktır. İlk planda en küçük kareler (EKK) yöntemiyle yapılan tahmin sonuçları sunulacaktır. Ardından genelleştirilmiş momentler yöntemiyle (GMM) yapılan tahmin sonuçlarına yer verilecektir. EKK tahmin sonuçlarına ilişkin tabloların tamamı ile GMM tahminlerinin bir kısmı, çalışmanın izlenmesini kolaylaştırmak amacıyla, çalışmanın sonuna eklenmiştir.

Bu ayırmda tahmin sonuçlarının değerlendirilmesinde esas alınacak özet bir çerçeve verildikten sonra, sunumu kolaylaştırmak için, her bir konu istikrarsızlık göstergeleri (kural olarak Siddet, Suikast ve Gosteri) ve istikrarsızlık göstergelerinden elde edilen temel bileşenler şeklinde ikili bir ayırmda ele alınacaktır.

6.1 – Genel Çerçeve

Bir istatistiksel analiz, nedensel etkiler ile ilgili istatistiksel kestirimler (inference) çalışılan popülasyon için geçerliyse içsel olarak geçerlidir. Eğer analizin kestirim ve sonuçları çalışılan popülasyon ve bağlamdan diğer popülasyon ve bağlamlara genelleştirilebilirse dışsal olarak geçerlidir. Bu iki kavram istatistiksel ve ekonometrik bir çalışmanın ilgi konusu spesifik bir soruyu cevaplandırmada yararlı olup olmadığını değerlendirmede bir çerçeve sağlamaktadır (Stock ve Watson, 2007: 313).

Bu çalışmada öngörü (forecasting) yapılmayacağından dışsal geçerlik konusuna girilmeyecektir. İçsel geçerliğin iki boyutu vardır. Birincisi, nedensel etki tahmincileri

sapmasız ve tutarlı olmalıdır. İkincisi, hipotez testleri arzu edilen anlamlılık düzeyine sahip olmalıdır. Bir regresyon analizinde tahmin edilen regresyon katsayıları sapmasız ve tutarlı ve bunların standart hataları arzu edilen düzeyde güven aralıkları sağlıyorsa bu regresyon analizine dayanan çalışmalar içsel geçerliğe sahiptir. Dışlanan değişkenler, regresyon fonksiyonunun fonksiyonel biçiminin yanlış belirlenmiş olması, bağımsız değişkenlerde ölçüm hataları ve eşanlı nedensellik EKK regresyon katsayılarının büyük örneklerde bile sapmalı olmasına yol açan içsel geçerliğe yönelik önemli tehditlerdir. Tüm bu sapmaların ortaya çıkmasının nedeni popülasyon regresyonunda bağımsız değişkenlerin hata terimi ile korelasyonlu olmasıdır (Stock ve Watson, 2007: 316-328).

Daha farklı bir çerçevede konu EKK yönteminin dayandığı varsayımlar açısından ele alınabilir. Bu varsayımlardan herhangi birinin sağlanmaması durumunda modelde spesifikasyon hatasından söz edilir. Bazı spesifikasyon hatalarının sonuçları “hafif” olabilir, buna karşılık bazılarının özellikle ciddiye alınması ve modelin bu tür hatalar içerip içermediğinin test edilmesi gerekir (Johnston ve Dinardo, 1997: 109).

Doğrusal regresyon modeli hata terimi vektörü ve bağımsız değişkenler matrisine dayandığından⁷⁷ spesifikasyon hataları da bu iki kaynaktan gelmektedir. Hata terimi vektörü ile ilgili başlıca üç sorundan söz edilebilir. Birincisi, hata terimleri normal dağılıma sahip olmayabilir. Bu durum EKK'nın BLUE (best linear unbiased estimator) özelliğine zarar vermez, fakat kestirim prosedürleri ancak asimtotik olarak geçerli olur. Öte yandan, zaman serisi modellerinde sonlu (finite) örneklem özelliklerinin geçerli olması için değişkenlerin “kesin (strictly) dışsal” olması gerekir. Büyük örneklem özellikleri için kesin dışsallık varsayımının yerini “zayıf bağımlılık” varsayımı almaktadır. Bağımlı değişkenin gecikmeli değerini içeren modellerin kesin dışsallık varsayımını sağlaması mümkün değildir (Wooldridge, 2006: 380). Hata terimi ile ilgili ikinci sorun değişen varyans sorunu, üçüncüsü ise ardışık bağımlılık (AB) (serial correlation) sorunudur (Johnston ve Dinardo, 1997: 110). Değişen varyans ve AB sorunlarının varlığı EKK tahmincilerinin sapmasızlık ve tutarlılık özelliklerini etkilememekle birlikte tahmincilerin varyansları üzerindeki etki kanalıyla kestirim sonuçlarının güvenilirliğini zedelemektedir.

⁷⁷ Doğrusal regresyon modeli matris notasyonuyla şu şekildedir: $y = X\beta + U$. Buna göre regresyon tahminlerinin değerlendirilmesinde X, U ve β esas alınarak bir sınıflandırma yapılmış olmaktadır.

Johnston ve Dinardo (1997: 110-111) açıklayıcı değişkenler matrisi X ile ilgili sorunları, daha önce değinilen durağanlık konusu dışarıda bırakılırsa, şu beş başlık altında toplamaktadır: Dışlanan değişkenler, ilgisiz değişkenlerin regresyona konulması, yanlış fonksiyonel biçim, (tam) çoklu bağıntı (açıklayıcı değişkenler arasında korelasyon olması), açıklayıcı değişkenler ile hata terimi arasında korelasyonun sıfır olmaması.

Çoklu bir regresyon modelinde hata terimi ile korelasyonlu olan açıklayıcı değişkene içsel değişken denilmektedir. Uygulamada içsellik genellikle dışlanan değişken, bağımsız değişkende ölçüm hatası ya da eşanlılık nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bu üç içsellik kaynağı arasındaki ayırım her zaman keskin olmayabilir. Bir denklemde birden fazla nedenden kaynaklanan içsellik söz konusu olabilir (Wooldridge, 2002: 50-51). Açıklayıcı değişkenler ile hata teriminin korelasyonlu olduğu durumlarda bu durumu dikkate alan bir tahmin yönteminin (araç değişkenler yöntemi, GMM) kullanılarak tutarlı tahminler elde edilmesi mümkündür (Wooldridge, 2002: 83 vd).

Bir ya da birden fazla açıklayıcı değişkenin içsel olup olmadığı Hausman içsellik testi ile sınanmaktadır. Bu test EKK ve 2AEKK tahmin sonuçlarının karşılaştırılması ve farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığına bakılması esasına dayanmaktadır. Eğer fark anlamlı çıkarsa söz konusu değişken(ler)in içsel olduğu sonucuna ulaşılır. Wooldridge (2002: 118-122), asimtotik olarak orijinal Hausman testi ile eşdeğer olan uygulanması daha kolay regresyon bazlı bir testin elde edilmesini göstermektedir. Woolridge tarafından önerilen prosedür iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada içsel olduğundan şüphelenilen bağımsız değişken için⁷⁸ (bu çalışmada Sıddet, Suikast ve TB1) indirgenmiş biçim denklemini EKK ile tahmin edilmekte ve bu denklemin kalıntı terimleri elde edilmektedir. İndirgenmiş biçim denkleminde yapısal denklemdeki değişkenlerin yanı sıra yeteri kadar araç değişken de yer almaktadır. İkinci aşamada ise birinci aşamada elde edilen kalıntı terimleri yapısal denkleme bağımsız değişken olarak konularak EKK ile tahmin yapılmaktadır. İkinci aşamadaki regresyonda kalıntı terimlerine ilişkin t istatistiğinin anlamlı çıkması, test edilen değişkenin içsel olduğuna işaret eder. Öte yandan, ikinci aşamada yapısal denkleme kalıntı terimleri eklenerek tahmin edilen regresyondaki açıklayıcı değişken katsayıları (kalıntı terimi hariç) 2AEKK tahminleri ile aynıdır. Bu çalışmada Hausman testi Wooldridge'in geliştirdiği prosedüre

⁷⁸ Burada bahsedilen tek değişken için test prosedürüdür. Birden fazla değişken için de Hausman testinin yapılması mümkün olup detaylar için anılan kaynağa bakılabilir.

göre manuel olarak yapılmış, ayrıca GMM tahminlerinde EViews 7.0 paket programının hesapladığı test istatistiğine de yer verilmiştir.

Regresyon denkleminde tahminin bütünlüğünü bozacak derecede çoklu bağıntı olup olmadığı konusunda iki göstergeye (VIF-Varyans Inflation Factor ve CN-condition number) bakılmaktadır (Greene, 2003: 56-59).

Regresyon sonuçlarının değerlendirilmesinde açıklayıcı değişkenler ve hata terimi ile ilgili sorunların yanı sıra tahmin edilen katsayıların örneklem döneminde istikrarlı olup olmadığına da bakılmaktadır. Katsayıların istikrarı özellikle öngörü (forecasting) açısından önemlidir. Bu çalışmada Siddet, Suikast ve TB1 gibi önemli değişkenlere ilişkin katsayılarda örneklem döneminde kırılma meydana gelip gelmediği Chow testiyle sınanmıştır.

6.2 - Büyüme ve Politik İstikrarsızlık

Konu EKK ve GMM tahminleri itibariyle ayrı ayrı sunulacaktır.

6.2.1 – EKK Tahminleri

a) Büyüme ve Politik İstikrarsızlık Göstergeleri

Politik istikrarsızlığın göstergesi olarak kabul edilen Siddet, Suikast ve Gosteri değişkenlerinin büyüme üzerindeki etkisine ilişkin EKK tahminleri EK: 5.1’de yer almaktadır. Asteriou ve Price (2001), Fielding (2001), Araz-Takay vd. (2009) ile Ocal ve Yıldırım (2010) terör ve şiddet olaylarının büyüme veya yatırım üzerinde negatif etkide bulunduğunu gösteren çalışmalara örnek olarak gösterilebilir. Bu çalışmalardan son ikisi Türkiye’ye ilişkindir. EK: 5.1’in incelenmesinden net bir biçimde görüldüğü üzere, Siddet değişkeni teorik beklentilere ve ampirik çalışmalarda elde edilen sonuçlara uygun olarak büyüme üzerinde negatif, anlamlı ve belirgin bir etkiye sahiptir. Siddet’in katsayısı tablodaki üç regresyonda da %1 düzeyinde anlamlıdır. Siddet değişkeninde bir standart sapmalık artış büyümede bir puandan daha fazla bir düşüşe yol açmaktadır.

Suikast değişkeninin katsayısı da beklendiği gibi (örneğin, Barro (1991), Easterly ve Levine (1997)) negatif işarete sahip ve %5 düzeyinde anlamlıdır. Suikast değişkeninin katsayı büyüklüğü değerlendirilirken ölçü biriminin kapsama giren olay sayısı olduğu hatırlanmalıdır. Suikast ve Siddet değişkenleri arasındaki yüksek korelasyondan ötürü

iki değişken birlikte regresyona konulmamıştır⁷⁹. Ampirik çalışmalarda hükümet istikrarını yansıtan değişkenler ile büyüme arasında genellikle negatif bir ilişki olduğu bulgusu elde edilmektedir (Brunetti, 1997). Bu çalışmalarda sıklıkla hükümet değişimini yansıtmak için probit modeliyle tahmin edilen hükümet değişikliği eğilimi kullanılmaktadır. Bu çalışmalara örnek olarak Alesina vd. (1996) ve Swensson (1998) gösterilebilir. Aisen ve Veiga (2011) ise, bu çalışmada tanımlandığı şekliyle, hükümet değişikliklerinin büyüme üzerindeki etkisinin negatif ve anlamlı olduğu bulgusunu elde etmektedir. Hükümet değişkenine ilişkin katsayının işareti de beklentiler doğrultusunda negatif ve bir modelde %10 düzeyinde anlamlıdır. Gösteri değişkeninin katsayısı pozitif, ancak istatistiksel olarak anlamlı değildir. Uygulamalı çalışmalarda da daha çok sosyal huzursuzluğun şiddet içeren boyutlarının makro değişkenler üzerinde anlamlı etkide bulunduğuna ilişkin bulgular elde edilmektedir.

Siddet ve Suikast değişkenlerinin büyüme üzerindeki belirgin ve anlamlı negatif etkisi regresyon denkleminde yeni değişkenler eklendiğinde de devam etmektedir (EK: 5.1'deki 3 ve 4 numaralı regresyonlar). Aynı şekilde, bağımlı değişken olarak büyüme yerine kişi başı gelirdeki artış (Buyume2) kullanıldığında da (Suikast değişkeni için tabloya aktarılmayan) benzer sonuçlar elde edilmiştir (EK: 5.1'deki 5 numaralı regresyon).

Bu çalışmanın asıl odak noktası olan yukarıda belirtilen değişkenlerin, özellikle de Siddet ve Suikast değişkenlerinin, büyüme üzerindeki kısmî etkilerinin ortaya konulması için regresyon denklemlerine eklenen "kontrol" değişkenlerinin işaretleri beklenen yöndedir. Kriz yıllarının etkilerini yansıtmak üzere oluşturulan Kukla1 değişkeninin katsayısı beklendiği gibi tüm modellerde negatif işarete sahip ve yüksek düzeyde anlamlıdır. Buna göre bulgular, büyümenin 1994, 2001 ve 2009 kriz yıllarında negatif olması olgusuyla uyumludur. SSY değişkeninin katsayısı %1 düzeyinde anlamlı çıkarken, İstih değişkeninin katsayısı işareti beklenen yönde ancak anlamlı değildir.

Öte yandan, Siddet değişkeni yerine Siddet, Suikast ve PKK değişkenlerinin basit toplamından veya TB yönteminin bu değişkenlere uygulanmasıyla elde edilen yeni değişkenler regresyon analizine tâbi tutulduğunda da paralel sonuçlar elde edilmiştir. Tüm regresyonlarda yeni Siddet değişkeninin katsayısı negatif, belirgin ve büyük

⁷⁹ İki değişken arasındaki korelasyon katsayısı 0.63'tür. Örneğin 1 numaralı regresyona Siddet değişkeni de eklendiğinde Suikast ve Siddet değişkenlerine ilişkin ortalanmamış (uncentered) VIF (Variance inflation factor) değeri sırasıyla 1.73 ve 1.72 olmaktadır. 1 numaralı regresyonun bu yeni versiyonunda özellikle Suikast değişkenine ilişkin t istatistiğinin belirgin bir şekilde düşmesi ve her iki değişkenin de anlamlı olmaktan çıkması bahsedilen bulgular ile birleştirildiğinde bu spesifikasyonda sonuçları etkileyecek derecede çoklu bağıntı sorunu ortaya çıktığı söylenebilir.

çoğunlukla %1 düzeyinde anlamlı çıkmaktadır. Benzeri bir sonuç şiddet olaylarının yoğun olduğu yılların bir, diğer yılların ise sıfır olarak kodlanmasıyla oluşturulan kukla değişkenler için de elde edilmiştir.

EK: 5.1'deki tahmin sonuçları 6.1 nolu ayırmada belirginleştirilmeye çalışılan çerçeve esas alınarak değerlendirildiğinde şu noktalar belirtilebilir.

- Değişen varyans sorunu olup olmadığını test etmek için iki test istatistiği (BPG ve White) verilmiştir. Anılan test istatistiklerine göre, hiçbir regresyonda değişen varyans sorunu bulgusu yoktur.
- Ardışık bağımlılık için tabloda LM istatistiğine yer verilmiştir. 2 gecikmeye göre hesaplanan LM testine göre hiçbir modelde anılan sorun görülmemektedir.
- RESET (F) test istatistiklerine göre EK: 5.1'deki regresyon modellerinde bir doğrusal dışılık (non-linearity) göze çarpmamaktadır.
- Chow testi sonuçları ise, 3 ve 5 numaralı regresyonlar dışında, örneklem döneminde Siddet ve Suikast değişkenlerinin katsayılarında bir kırılma meydana geldiği hipotezini desteklememektedir. Anılan iki modelde yapısal kırılma olduğu hipotezi %10 sınırına yakın bir düzeyde kabul edilmektedir⁸⁰.
- Siddet ve Suikast değişkenlerinin içsel olup olmadığını sınamak için 6.1 nolu ayırmada belirtilen prosedüre göre Hausman testi yapılmıştır. Siddet için yapılan testte, yapısal denklem olarak, EK: 5.1'deki 3, Suikast için de 4 numaralı model esas alınmıştır. Siddet için yapılan testte Siddet_{t-1} ve TB1, Suikast için yapılan testte ise Buyume_{t-2} ve TB1 araç değişken olarak kullanılmıştır. Siddet için yapılan testte ikinci aşama regresyon sonuçları şu şekildedir.

Değişken	Katsayı	t-İst.	Olas.
Kukla1	-7.82	-3.63	0.001
Buyume _{t-1}	-0.21	-1.96	0.057
Siddet	-1.10	-2.56	0.015
Hukumet	-0.76	-1.48	0.146
SSY	0.21	3.72	0.001
Istih	0.23	1.34	0.188
ARTIK	0.08	0.08	0.922
Sabit	5.86	6.24	0.000

⁸⁰ 3 ve 5 numaralı modellerdeki yapısal kırılma için ek sınamalar da yapılmıştır. Örneğin, 3 numaralı modelde yapısal kırılmayı gösteren 1980 yılı esas alınarak oluşturulan (1955-1980 yılları arasında sıfır, sonrasında 1 değerini alan) kukla değişkeni ile Kukla*Siddet etkileşim değişkeni de regresyona konulduğunda her iki değişkenin katsayısı da istatistiksel olarak sıfırdan farklı çıkmaktadır. Aynı sonuç 5 numaralı modelde de elde edilmektedir.

ARTIK değişkeni, indirgenmiş biçim regresyonundan elde edilen kalıntı terimlerini göstermektedir. Değişen varyans ve AB sorunları için yapılan testlerde bu sorunlara ilişkin bir bulguya rastlanmamıştır. ARTIK değişkeninin katsayısı sıfırdan farklı olmadığı için Siddet değişkeninin içsel olduğu hipotezi red edilmektedir.

Öte yandan, daha önce de belirtildiği üzere, yukarıda sunulan regresyondaki ARTIK değişkeni dışındaki değişkenlerin katsayıları 2AEKK tahminleri ile aynıdır. EKK tahminleri ile büyük paralellik gösteren bu sonuçlar da, Siddet değişkeni ile büyüme arasındaki negatif ve anlamlı ilişkiyi doğrulamaktadır.

Suikast değişkeni için yapılan Hausman testi sonucunda ARTIK değişkenine ilişkin t istatistiği 0.44[0.664] olarak bulunmuştur. Bu sonuç Suikast değişkeninin de hata terimiyle korelasyonlu olmadığına işaret etmektedir. Öte yandan, Hausman testi kapsamında ikinci aşamada yapılan regresyondan elde edilen (2AEKK) tahmin sonuçları hem katsayıların büyüklükleri hem de anlamlılık düzeyleri itibariyle, Siddet değişkeninde olduğu gibi, EKK tahminleriyle çok büyük paralellik göstermektedir.

b) Büyüme ve Politik İstikrarsızlık Endeksleri

EK: 5.2'deki tabloda yer alan regresyonlarda büyüme ile istikrarsızlık olgusunun çeşitli boyutlarını yansıtan endeksler arasındaki ilişki sunulmaktadır. Daha önceki açıklamalarda bu endeksler içinde endekslerin elde edilmesinde uygulanan yöntemin kurgusu gereği TB1'in politik istikrarsızlık olgusunun genel bir göstergesi gibi görülebileceğine değinilmişti. Bu nedenle, istikrarsızlık ile makroekonomik performans göstergeleri arasındaki ilişkide gösterge değişken esas itibariyle TB1 olacaktır. Alesina ve Perotti (1996) ve Perotti (1996) TBY ile elde edilen sosyo-politik istikrarsızlık endeksinin yatırım kanalıyla büyüme üzerinde anlamlı ve negatif bir etkide bulunduğu sonucunu elde etmektedir. Berthelemy vd. (2002) de büyüme için paralel sonuçlar elde etmektedir. Şanlısoy ve Kök (2010) Türkiye için yaptıkları çalışmada ICRG firmasından alınan politik risk endeksi ile büyüme arasında ters yönlü bir ilişki olduğu bulgusunu elde etmektedir. Demirgil (2011) de TBY ile elde ettiği politik istikrarsızlık endekslerinin büyüme üzerinde negatif bir etkide bulunduğu sonucuna ulaşmaktadır. Tablodaki regresyon sonuçlarına bakıldığında TB1'in katsayısının beklendiği gibi negatif olduğu ve 1 ve 2 numaralı modellerde %5-%10 aralığında anlamlı olduğu görülmektedir. Regresyon denklemine eklenen bağımsız değişkenlerin işaretleri beklenen yönde ve SSY anlamlı

çıkmaktadır. Büyüme yerine kişi başı gelirdeki artış (Buyume2) bağımlı değişken olarak kullanıldığında (3 numaralı regresyon) TB1'in katsayısı negatif, katsayı büyüklüğü ilk iki regresyona yakın çıkmakla birlikte, katsayının anlamlılık düzeyi %15'e gerilemektedir.

TB2 ve TB4 değişkenlerinin katsayı işaretleri pozitif, ancak hem katsayılar çok küçük hem de anlamlı olmaktan uzaktır. TB3 değişkeninin katsayısı pozitif ve 3 numaralı modelde %10 düzeyinde anlamlıdır. Bu endeksin bileşiminde Gosteri ve PKK değişkenleri önemli bir ağırlığa sahiptir. TB3 ile bu iki değişken arasındaki korelasyon katsayısı 0.70'in üzerindedir. Hukümet, Secim ve Siddet değişkenleri ile TB3 arasındaki korelasyon ise negatiftir.

EK: 5.2'deki tablonun alt kısmında yer alan test istatistikleri herhangi bir soruna işaret etmediği için ayrıca yorumlanmasına gerek görülmemiştir. Burada TB1 için yapılan içsellik test sonuçları aktarılmakla yetinilecektir. TB1 değişkeni için yapılan teste 1 numaralı regresyon seçilmiş, araç değişkenler olarak da Suikast ve Grev kullanılmıştır. Regresyon sonucunda indirgenmiş biçim denkleminde elde edilen kalıntı terimlerinden oluşturulan ARTIK değişkeninin katsayısına ilişkin t değeri -0.63[0.534] olarak bulunmuştur. Bu sonuç TB1 değişkeninin 1 numaralı modelde içsel olmadığına işaret etmektedir.

6.2.2 – GMM Tahminleri

Bu analizin amacı bu çalışma açısından özel önem taşıyan TB1, Siddet ve Suikast değişkenlerinin büyüme üzerindeki etkisinin, bağımsız değişkenlerin hata terimiyle korelasyonlu olmasından etkilenmeyen bir tahminci ile de ortaya konulmasıdır. Bu amaçla yapılan regresyon sonuçları Tablo: 5.6'da yer almaktadır. Çalışma açısından özel önem taşıyan Siddet, Suikast ve TB1 değişkenlerinin katsayı işaretleri beklendiği gibi negatiftir. Siddet ve Suikast değişkenlerinin katsayısı %1, TB1'in katsayısı ise %5 düzeyinde anlamlıdır. EKK tahmin sonuçlarıyla karşılaştırıldığında Siddet değişkeninin hem katsayı büyüklüğü hem de anlamlılık düzeyi açısından değişmediği, TB1 ve Suikast değişkenlerinin katsayılarının biraz daha büyüdüğü ve anlamlılık düzeyinde de iyileşme olduğu görülmektedir. EKK tahminlerinde olduğu gibi Gosteri değişkeninin katsayı işareti beklentilerin aksine pozitif, ancak katsayısı anlamlı değildir. Hukümet değişkeninin katsayı işareti de beklentilere uygun olarak negatif ve bir modelde %10 düzeyinde anlamlıdır. Öte yandan, regresyon denklemlerinde yer alan diğer değişkenlerin katsayı işaret ve büyüklükleri ile anlamlılık düzeyleri EKK tahmin sonuçlarıyla büyük

paralellik göstermektedir. Kukla1 ve SSY her üç modelde de %1 düzeyinde anlamlıdır. İstih değişkeninin katsayı işareti pozitif, ancak EKK tahminlerinde olduğu gibi anlamlı değildir.

Tablo: 5.6 – GMM Tahminleri, 1955-2009 (Bağımlı Değişken, Büyüme).

	1	2	3
Sabit	5.35*(7.62)[0.000]	6.02*(6.30)[0.000]	7.54*(7.12)[0.000]
Kukla1		-8.17*(-3.74)[0.001]	-7.61*(-4.42)[0.000]
Buyume_{t-1}	-0.34*(-3.35)[0.002]	-0.22**(-2.03)[0.049]	-0.25*(-3.38)[0.002]
SSY	0.32*(5.51)[0.000]	0.21*(3.47)[0.001]	0.18*(3.97)[0.000]
İstih	0.22(1.63)[0.112]	0.21(1.25)[0.219]	0.10(0.50)[0.617]
TB1	-0.68**(-2.22)[0.032]		
Siddet		-1.12*(-2.65)[0.012]	
Suikast			-0.67*(-3.76)[0.001]
Gosteri		0.30(0.75)[0.457]	0.30(0.74)[0.461]
Hukümet		-0.82(-1.59)[0.121]	-0.96(-1.87)[0.070]
Araç Değişkenler	Siddet, Suikast, TB _{t-1} , Gosteri	Suikast, TB1, Siddet _{t-1}	Suikast _{t-2} , Siddet, TB1 _{t-1}
Ağırlık Matrisi	White	2AEKK	HAC
Rank	8	10	10
J İstatistiği	1.06[0.787]	0.21[0.901]	0.25[0.879]
İçsellik Testi	1.95[0.162]	0.027[0.868]	2.40[0.121]
Gözlem	44	44	44

t istatistikleri (), bu ve diğer istatistiklere ilişkin p değerleri [] içerisinde gösterilmiştir. * ve ** işaretleri katsayıların sırasıyla %1 ve %5 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. İçsellik Testi, Durbin-Wu-Hausman test istatistiğini göstermektedir. Siddet ve Gosteri değişkenlerinin standartlaştırılmış serisi kullanılmıştır.

Büyüme ile politik istikrarsızlık göstergeleri ve endeksi arasındaki negatif, belirgin ve anlamlı ilişki, bağımlı değişken olarak büyüme yerine kişi başı gelirdeki artış (Buyume2) konulduğunda da devam etmektedir (EK: 5.3).

GMM tahmininde modelin uygunluğunu değerlendirmede en yaygın biçimde yararlanılan diyagnostik araç J istatistiğidir. J testi modelin tüm kısıtlarının sağlanıp sağlanmadığını sınavan bir spesifikasyon testidir. J istatistiğinin büyük olması (J istatistiğinin sıfıra eşit olduğu H_0 hipotezinin red edilmesi) muhtemelen ortogonalite koşullarının veya GMM yöntemine ilişkin diğer varsayımların⁸¹ ya da her ikisinin birlikte sağlanmadığı anlamına gelir. Büyük bir J istatistiği değeri, diğer varsayımların sağlandığı konusunda emin olduğumuz takdirde, kullanılan araç değişkenlerden bazılarının içsel olduğunun işareti olarak yorumlanabilir (Hayashi, 2000: 218).

⁸¹ GMM yönteminin dayandığı varsayımlar için Hayashi (2000: 198-203)'e bakılabilir.

Tablo: 5.6 ve EK: 5.3’de rapor edilen J istatistiklerine ilişkin p değerlerinin yüksekliği, GMM tahminlerinde yukarıda belirtilen türden bir sorun olmadığını işareti olarak değerlendirilebilir.

6.3- Enflasyon ve Politik İstikrarsızlık

Enflasyon ve politik istikrarsızlık ile ilgili ampirik çalışmalarda, istikrarsızlığın sosyo-politik huzursuzluk boyutundan çok hükümet istikrarını yansıtan değişkenlerin kullanıldığı ve bu anlamda politik istikrarsızlığın enflasyonu arttırdığı yönünde bulguların elde edildiği görülmektedir (Tablo: 1B). Gasiorowski (2000) hem şiddet içeren hem de şiddet içermeyen olayların demokrasi değişkeni üzerinden enflasyonu etkilemediği sonucunu elde ederken, Desai vd. (2005) politik istikrarsızlığın (darbe, devrim ve iç çatışmaların) enflasyonu arttırdığı bulgusuna ulaşmaktadır. Aisen ve Veiga (2008) TBY ile elde edilen politik istikrarsızlık endeksinin senyorağı arttırdığı sonucunu elde etmektedir. Türkiye’ye ilişkin 1970-2006 yıllık verileri kullanan Demirgil (2001) politik istikrarsızlığın enflasyonu arttırdığını belirtmektedir.

6.3.1 - EKK Tahminleri

Büyüme konusunda olduğu gibi, konu politik istikrarsızlık göstergeleri ve bu göstergelerden oluşturulan endeksler bazında ayrı ayrı ele alınacaktır.

a) Enflasyon ve Politik İstikrarsızlık Göstergeleri

Enflasyon (Tüfe) ile Şiddet, Suikast ve Gosteri değişkenleri arasındaki ilişkiyi gösteren regresyon sonuçları EK: 5.4’de sunulmaktadır. Bu değişkenlere ilişkin katsayı işaretlerinin pozitif olması beklenmektedir. Her üç değişkene ilişkin katsayı işareti beklendiği gibi pozitiftir, ancak Gosteri değişkeninin katsayısı büyüme regresyonlarında olduğu gibi anlamlı değildir. Şiddet ve Suikast değişkenlerinin katsayısı yüksek düzeyde anlamlıdır. Şiddet değişkenindeki bir birimlik artma enflasyonda 0.30 puanlık bir artışa yol açarken, Suikast değişkeni kapsamında bir olayın meydana gelmesi enflasyonda 3 puana yakın bir yükselişe neden olmaktadır. Her iki etkinin de çok belirgin olduğu açıktır. Şiddet değişkeni yerine Şiddet, Suikast ve PKK değişkenlerinden basit toplama veya TBY ile elde edilen yeni değişkenler kullanıldığında da her defasında yeni değişkenlerin işareti negatif ve yüksek düzeyde anlamlı çıkmaktadır. Öte yandan, bağımlı değişken olarak GSYİH deflatörü (ENF2) alındığında da benzer sonuçlar elde edilmektedir.

EK: 5.4’de yer verilen test istatistikleri, regresyon sonuçları ile ilgili bir soruna işaret etmemektedir. Tahmin sonuçlarının güvenilirliği açısından Siddet ve Suikast değişkenlerinin içsel (kalıntılarla korelasyonlu) olup olmadığının da sınanması gerekir. Bu amaçla, büyüme regresyonlarında olduğu gibi Wooldridge (2002: 118-122)’de belirtilen prosedür izlenerek Hausman içsellik testi yapılmıştır.

Test için yapısal denklem olarak EK: 5.4’deki 1 ve 2 numaralı modeller seçilmiştir. Siddet için indirgenmiş biçim denkleminde araç değişken olarak $Siddet_{t-1}$ ve TB1 değişkenleri kullanılmıştır. Değişen varyans sorunu nedeniyle White standart hataların esas alındığı regresyonun sonuçları şu şekildedir.

Değişken	Katsayı	t-İst.	Olas.
ENF_{t-1}	0.84	10.37	0.000
Siddet	0.24	3.43	0.001
Gosteri	0.28	1.01	0.315
ARTIK	0.27	1.03	0.308
Sabit	-0.61	-0.22	0.822

ARTIK değişkeninin katsayısı anlamlı çıkmadığından Siddet değişkeninin enflasyon denkleminde içsel olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Öte yandan, aynı zamanda 2AEKK tahminleri olan bu sonuçlar hem katsayı büyüklüğü hem de katsayı işaret ve anlamlılığı açısından EKK tahminleriyle büyük benzerlik göstermektedir.

Suikast için indirgenmiş biçim denkleminde $Suikast_{t-1}$ ve TB1 araç olarak seçilmiş olup yapısal denklem tahmin sonuçları şu şekildedir:

Değişken	Katsayı	t-İst	Olas.
ENF_{t-1}	0.74	10.76	0.000
Suikast	4.07	3.80	0.000
Gosteri	0.32	1.27	0.212
AsMud	14.12	2.00	0.051
ARTIK	-3.70	-1.92	0.061
Sabit	-0.02	-0.005	0.996

ARTIK değişkenine ilişkin katsayının t istatistiği, Suikast değişkeninin hata terimiyle korelasyonlu olabileceğini göstermektedir. Diğer taraftan, tahmin sonuçları Suikast değişkeninin enflasyon üzerinde belirgin ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu gösteren EKK tahmin sonuçlarını desteklemektedir.

b) Enflasyon ve Politik İstikrarsızlık Endeksleri

Politik istikrarsızlık endekslerinin bağımsız değişken olduğu EKK tahmin sonuçları EK: 5.5’de yer almaktadır. Daha önce de vurgulandığı gibi, anılan değişkenler içerisinde TB1 istikrarsızlığın genel bir göstergesi olması özelliğiyle öncelikli önem taşımaktadır. Bununla birlikte, diğer TB’lerin de istikrarsızlık olgusunun farklı boyutlarını yansıttığı ve bu nedenle de katsayı işaretlerinin pozitif olarak beklendiğinin belirtilmesi gerekir. Tablodaki sonuçlar TB1 değişkeni için beklentiler yönündedir. Bu değişkenin katsayısı her üç regresyonda da yüksek oranda anlamlıdır. Bir ve iki numaralı regresyon sonuçlarına göre, 1 numaralı politik istikrarsızlık endeksindeki bir birimlik bir artış tüketici fiyat endeksinde 5.2 puan civarında bir yükselişe yol açmaktadır. TB3 ve TB4 değişkenlerinin katsayı işareti pozitif, ancak anlamlı değildir. TB2 değişkeninin hem katsayısı negatif hem de 2 numaralı regresyonda anlamlıdır. Bu değişkenin bileşiminde Secim, Anayasa ve Hükümet değişkenleri önemli bir paya sahiptir. Secim ile TB2 arasındaki koralasyon katsayısı 0.76’dır. Seçim dönemlerinde izlenen politikaların enflasyonist etkilerinin bir dönem gecikmeyle ortaya çıktığı dikkate alınarak TB2 değişkeni yerine bir dönem gecikmeli değeri regresyona konulduğunda katsayı işareti pozitifte dönmekte ve %10 düzeyinde anlamlı çıkmaktadır. Öte yandan, bu yeni regresyonda TB1’in katsayısı 5.52 olurken %1 düzeyinde anlamlı, TB3 ve TB4’ün katsayıları ise pozitif olmaya devam etmektedir.

Tablodaki test istatistiklerine bakıldığında, 1 ve 2 numaralı modellerde değişen varyans sorunu olduğu görülmektedir. ARCH test istatistiği arch etkisine ilişkin bir bulguya işaret etmediğinden, değişen varyans sorununun etkisini gidermek için anılan iki regresyonda White değişen varyans uyumlu standart hatalar esas alınmıştır. Diğer test istatistikleri tahminlerde başkaca bir sorun olmadığını göstermektedir. Daha önce yapıldığı gibi TB1 için de Wooldridge (2002) izlenerek Hausman içsellik sınaması yapılmıştır. Bu amaçla EK: 7.5’deki bir numaralı regresyon seçilmiş, araç değişken olarak da grev ve Suikast değişkenleri kullanılmıştır. Regresyon sonucunda ARTIK değişkenine ilişkin t istatistiği 0.49[0.622] olarak bulunduğundan TB1 değişkeninin enflasyon denkleminde içsel olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu regresyonda TB1 değişkeninin katsayısı ise 4.86(2.94)[0.005] olarak bulunmuştur.

6.3.2 – GMM Tahminleri

Siddet, Suikast ve TB1 değişkenlerinin bağımsız değişken olduğu GMM tahminleri Tablo: 5.7’de sunulmaktadır. Bu tahmin sonuçları da Siddet, Suikast ve TB1 değişkenlerinin enflasyon üzerinde pozitif, anlamlı ve belirgin bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir⁸². Tahmin sonuçları hem katsayı büyüklükleri hem de anlamlılık düzeyi açısından EKK tahminleriyle büyük paralellik göstermektedir. Öte yandan, büyüme ile enflasyon arasındaki negatif ilişki GMM tahminlerinde de devam etmektedir. Büyüme değişkeninin katsayısı %10 düzeyinde anlamlı çıkmaktadır. Ayrıca, EKK tahminlerinde olduğu gibi burada da enflasyonun gecikmeli değerinin yüksek oranda anlamlı olması teorik beklentiler ve ampirik çalışma sonuçlarıyla uyumludur.

Politik istikrarsızlık göstergeleri ve politik istikrarsızlık endeksinin enflasyon üzerindeki pozitif ve anlamlı etkisi tüketici fiyatları yerine GSYİH deflatörü bağımlı değişken olarak alındığında da devam etmektedir (EK: 5.6). EK: 5.6’daki sonuçlar ile Tablo: 5.7’deki sonuçlar arasındaki paralellik açıkça görülmektedir. Her iki tabloda yer alan tahminlere ilişkin J istatistiği değerlerinin oldukça küçük olması tahminlerde GMM yönteminin dayandığı varsayımların ihlal edildiğine ilişkin bir bulgu olmadığını göstermektedir.

Tablo: 5.7 – GMM Tahminleri, 1955-2009(Bağımlı Değişken, ENF).

	1	2	3
Sabit	12.78*(3.07)[0.003]	-2.52(-0.67)[0.506]	0.73(0.32)[0.749]
ENF _{t-1}	0.75*(7.97)[0.000]	0.82*(12.87)[0.000]	0.75*(12.19)[0.000]
Buyume	-0.98(-1.65)[0.105]		
TB1	4.89*(3.23)[0.002]		
Siddet		0.39*(4.11)[0.000]	
Suikast			3.70*(3.07)[0.003]
Gosteri		0.29(1.13)[0.264]	0.25(1.03)[0.307]
ASMUD			12.44(1.28)[0.205]
Araç Değişkenler	TB1 _{t-1} , Suikast, Grev	TB1, Suikast, Suikast _{t-1}	Suikast _{t-1} , TB1, TB1 _{t-1}
Ağırlık Matrisi	2AEKK	2AEKK	White
Rank	6	6	7
J İstatistiği	0.097[0.952]	0.06[0.970]	0.307[0.858]
İçsellik Testi	0.18[0.674]	2.56[0.109]	2.21[0.137]
Gözlem	54	54	54

t istatistikleri (), bu ve diğer istatistiklere ilişkin p değerleri [] içerisinde gösterilmiştir. * ve ** işaretleri katsayıların sırasıyla %1 ve %5 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. İçsellik Testi, Durbin-Wu-Hausman test istatistiğini göstermektedir.

⁸² 1 numaralı regresyona TB2 değişkeninin bir gecikmeli değeri de konulduğunda diğer değişkenlerin katsayı işaret ve büyüklüklerinde önemli bir değişme görülmezken TB2’nin katsayısı pozitif ve %5 düzeyinde anlamlı çıkmaktadır.

6.4– Cari Denge ve Politik İstikrarsızlık.

6.4.1- EKK Tahminleri

a) Cari Denge ve Politik İstikrarsızlık Göstergeleri

Konuya ilişkin regresyon tahminleri EK: 5.7’de yer almaktadır. Tahminlerde bağımlı değişken olarak iki regresyonda CA2, Suikast değişkenini içeren modelde ise CA değişkeni kullanılmıştır⁸³. Tabloda, önceki regresyon analizlerinde olduğu gibi, gösterge değişkenler Siddet ve Suikast değişkenleridir. Siddet değişkeninin işareti beklenen yöndedir ve anlamlılık düzeyi yüksektir. CA2 (CA) değişkeninin yükselmesi cari açığın azalması, düşmesi de cari açığın artması anlamına gelmektedir. Buna göre, şiddet olaylarındaki artış cari açığı arttırma şeklinde bir etkide bulunmaktadır. 1 ve 2 numaralı regresyonlarda, Siddet değişkeninin cari denge üzerindeki etkisi değerlendirilirken regresyon denklemindeki etkileşim değişkeninin de dikkate alınması gerekir. Aynı durum SSY için de geçerlidir. Örneğin, 1 numaralı regresyonda Siddet değişkenindeki değişimin bağımlı değişken üzerindeki etkisi kısmî türev alınarak bulunabilir: $(\Delta CA2/\Delta SIDDET) = \{-0.22+(-0.016*SSY)\}$. Bu kısmî etkinin hesaplanmasında SSY’nin ilgi çekici bir değerinin, örneğin örneklem ortalamasının, esas alınması daha anlamlı olur. SSY’nin örneklem ortalaması 1.117 olduğundan söz konusu kısmî etki -0.238 olarak hesaplanmaktadır. Buna göre, Siddet değişkenindeki bir standart sapmalık artma cari denge/ihracat oranında 0.238 puanlık bir düşüşe (cari açığın bu oranda artmasına) yol açmaktadır. Benzeri bir hesaplama SSY değişkeni ve 2 numaralı model için de yapılabilir.

Büyüme ve enflasyon regresyonlarında olduğu gibi Gosteri değişkeninin cari denge üzerinde de anlamlı bir etkisi görülmemektedir. Sabit sermaye yatırımlarının ve 3 numaralı modelde ise büyümenin cari denge üzerindeki etkisi negatif ve yüksek düzeyde anlamlıdır. Beklentilere uygun olan bu sonuçlar (imalalat) sanayiinin yarımamul mal noktasında dışa bağımlılığının (dahilde işleme rejiminin) bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Hükümet değişiminin cari denge üzerindeki etkisi beklendiği gibi cari açığı arttırma şeklinde gerçekleşmektedir. Hükümet değişkeninin katsayı işareti negatif ve 3 numaralı modelde %5 düzeyinde anlamlıdır.

⁸³ Bunun nedeni regresyonlarda ortaya çıkan komplikasyonları gidermektir.

Bir kısmı EK: 5.7'deki tabloya aktarılmayan EKK tahmin sonuçları, büyüme ve enflasyon regresyonlarındaki bulguların aksine, Suikast değişkeninin cari denge üzerinde anlamlı bir etkide bulunmadığını göstermektedir. Suikast değişkeninin katsayı işareti negatif olmakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı değildir.

EK: 5.7'den de izlenebileceği üzere, test istatistiklerine göre, yapısal kırılma dışında tahminler ile ilgili bir sorun görülmemektedir. Tabloda da açıklandığı gibi, sadece 3 numaralı modelde regresyon denkleminin eğiminde bir kırılma bulgusu elde edilmiştir. Diğer iki modelde böyle bir bulguya rastlanılmamıştır.

Siddet değişkeni için büyüme ve enflasyon regresyonlarında izlenen prosedüre göre Hausman içsellik sınaması yapılmıştır. Bu amaçla EK: 5.7'deki 1 numaralı denklem esas alınmış ve Suikast ve $Siddet_{t-1}$ değişkenleri araç olarak seçilmiştir. Yapısal denklem tahmin sonuçları şu şekildedir:

Değişken	Katsayı	t-İst	Olas.
CA2(-1)	0.39	3.33	0.002
SSY	-0.015	-3.27	0.002
SIDDET	-0.15	-2.69	0.010
SSY*SIDDET	-0.013	-2.82	0.007
ARTIK	-0.18	-2.09	0.043
SABİT	-0.15	-3.23	0.002

ARTIK değişkenin katsayısının %5 düzeyinde anlamlı olması Siddet değişkeninin hata terimleriyle korelasyonlu olabileceği şeklinde değerlendirilebilir (Tablo: 5.8'de verilen istatistiğin farklı bir sonuca işaret ettiğine dikkat edilmelidir). Diğer değişkenlere ilişkin katsayı işaret ve büyüklükleri ise EKK tahminleriyle paralellik göstermektedir. Böylece, Siddet değişkeninin cari denge üzerinde cari açığı arttırıcı yönde etkide bulunduğu bulgusu doğrulanmış olmaktadır.

Suikast değişkeni için yapılan içsellik sınamasında EK: 5.7'deki 3 numaralı regresyon esas alınmış, araç değişken olarak da $Suikast_{t-1}$ ve TB1 kullanılmıştır. Regresyon sonucunda ARTIK değişkenine ilişkin t istatistiğinin 0.67[0.505] olarak elde edilmesi Suikast değişkeninin anılan regresyonda içsel olmadığını işaret etmektedir. Öte yandan, içsellik sınamasının ikinci aşamasında yapısal modelin tahmininden (bu sonuçların 2AEKK tahminleri olduğuna daha önce değinilmişti) 3 numaralı modelin EKK tahminlerine benzer sonuçlar elde edilmiştir.

b) Cari Denge ve Politik İstikrarsızlık Endeksleri

Cari dengenin bağımlı değişken, politik istikrarsızlık endekslerinin de bağımsız değişkenler setinde yer aldığı regresyon tahmin sonuçları EK: 5.8’de sunulmaktadır. Bu çalışma açısından gösterge niteliği taşıyan TB1 değişkeninin katsayı işareti beklendiği gibi negatif, katsayısı bir regresyonda %1 değerinde ise %1’e yakın düzeyde anlamlıdır. Etkileşim değişkeni TB1*Buyume nedeniyle gerek TB1 gerekse Buyume değişkeninin kısmî etkisinin hesabında bunun dikkate alınması gerekir. Buna göre, TB1’in cari denge üzerindeki etkisi $-0.53+(0.098*Buyume)$ kadardır. Buyume’nin örneklem ortalaması esas alındığında söz konusu etki $-0.53+(0.098*4.52) = -0.087$ olarak hesaplanmaktadır. Bu etkinin ortalama büyüme oranına göre hesaplandığına dikkat edilmelidir. Tahmin sonuçlarında dikkat çeken bir diğer nokta, bir önceki ayırmda sunulan tahmin sonuçlarında olduğu gibi, büyümenin cari denge üzerindeki negatif ve yüksek düzeyde anlamlı etkisinin devam etmesidir.

TB2 ve TB3’ün işaretleri pozitif, ayrıca TB3 2 numaralı modelde %10 düzeyinde anlamlı çıkmaktadır. TB4’ün katsayı işareti beklentiler yönünde negatif, ancak katsayısı anlamlı değildir.

TB1 değişkeni için yapılan içsellik testine ilişkin regresyon sonuçları aşağıda yer almaktadır. Bunun için 1 numaralı model seçilmiş, araç değişken olarak da $TB1_{t-1}$ ve Suikast kullanılmıştır. Regresyon sonuçları TB1 değişkeninin hata terimiyle korelasyonlu olmadığına işaret etmektedir. Diğer katsayılara ilişkin tahmin sonuçları büyük ölçüde EKK tahminleriyle örtüşmektedir.

Değişken	Katsayı	t-İst.	Olas.
CA(-1)	0.22	1.71	0.095
Buyume	-0.27	-4.41	0.000
TB1	-0.47	-2.50	0.016
TB1*Buyume	0.12	2.84	0.007
ARTIK	-0.39	-1.140	0.261
Sabit	0.25	0.59	0.559

6.4.2 – GMM Tahminleri

Cari dengeyi yansıtan değişkenin bağımlı değişken olduğu, politik istikrarsızlık gösterge ve endeksinin ise bağımsız değişkenler arasında yer aldığı GMM tahmin sonuçlarına Tablo: 5.8’de yer verilmektedir. EKK ve Hausman içsellik testi kapsamında sınırlı olarak aktarılan 2AEKK tahmin sonuçlarında olduğu gibi, her üç değişkenin işareti de beklentilere uygun olarak negatiftir. Anılan değişkenlere ilişkin katsayıların anlamlılık

düzeyi ise EKK tahminlerinden biraz farklılık göstermektedir. EKK tahminlerinde TB1 ve Siddet %1 düzeyinde anlamlı iken Suikast değişkeninin katsayısı %10 düzeyinde bile anlamlı değildir. GMM tahminlerinde ise TB1 %5 düzeyine, Siddet ise %1 düzeyine yakın anlamlı çıkarken, Suikast %1 düzeyinde anlamlı çıkmaktadır. Diğer taraftan, TB1 ve Siddet değişkenlerinin katsayı büyüklüklerinde fazla bir değişme gözlenmezken, Suikast değişkeninin katsayısı da EKK tahminlerine göre belirgin bir şekilde büyümektedir.

Tablo: 5.8 – GMM Tahminleri, 1955-2009 (Bağımlı Değişken, CA).

	1	2	3
Sabit	0.19(0.44)[0.661]	-0.09(-1.20)[0.235]	1.54*(2.70)[0.010]
CA_{t-1}	0.24(1.81)[0.077]	0.39*(2.75)[0.009]	0.37*(4.59)[0.000]
Buyume	-0.26*(-4.04)[0.000]		-0.35*(-6.53)[0.000]
SSY		-0.017*(-3.39)[0.002]	
TB1	-0.41(-1.92)[0.062]		
Buyume*TB1	0.08(1.50)[0.142]		
Siddet		-0.15**(-2.25)[0.018]	
Siddet*SSY		-0.008(-1.33)[0.191]	
Suikast			-0.49*(-3.14)[0.003]
Hukümet		-0.07(-1.35)[0.184]	-0.59**(-2.57)[0.014]
Gosteri		0.02(0.62)[0.538]	0.035(1.08)[0.287]
Araç Değişkenler	CA _{t-2} , Suikast, TB1 _{t-1} , Buyume*TB1 _{t-1} .	Suikast _{t-2} , Suikast _{t-1} , Siddet _{t-1} , SSY*Siddet _{t-1} .	Suikast _{t-2} , Suikast _{t-1} , Siddet, CA _{t-2}
Ağırlık Matrisi	2AEKK	2AEKK	HAC
Rank	7	9	9
J İstatistiği	0.11[0.948]	0.17[0.919]	0.19[0.979]
İçsellik Testi	0.62[0.429]	0.95[0.951]	1.08[0.297]
Gözlem	47	44	46

t istatistikleri (), bu ve diğer istatistiklere ilişkin p değerleri [] içerisinde gösterilmiştir. * ve ** işaretleri katsayıların sırasıyla %1 ve %5 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. İçsellik Testi, Durbin-Wu-Hausman test istatistiğini göstermektedir.

Siddet ve Gosteri değişkenlerinin standartlaştırılmış serisi kullanılmıştır. 2 numaralı regresyonda bağımlı değişken CA₂'dir.

Gosteri değişkeninin işareti EKK tahminlerinde olduğu gibi pozitif, ancak katsayısı anlamlı değildir. Benzeri şekilde hükümet değişimlerinin cari dengeyi olumsuz yönde etkilediği ve bu etkinin 3 numaralı modelde anlamlı olduğu görülmektedir. Buyume ve SSY değişkenlerinin cari denge üzerindeki yüksek düzeyde anlamlı negatif etkisi GMM tahminleriyle de doğrulanmaktadır. TB1*Buyume ve SSY*Siddet etkileşim değişkenlerinin katsayı işaretleri EKK tahminleri ile benzer olmakla birlikte anlamlı değildir.

Özet olarak belirtmek gerekirse, politik istikrarsızlık göstergeleri olan Siddet ve Suikast ile politik istikrarsızlık endeksi (TB1) cari denge üzerinde negatif ve anlamlı bir etkide

bulunmaktadır. Başka bir deyişle, politik istikrarsızlığın artması cari dengenin bozulması (cari fazlanın azalması veya cari açığın artması) anlamına gelmektedir.

6.5 – Makroekonomik Değişkenlerin Politik İstikrarsızlığa Etkisi

Şimdiye kadarki analizlerde bağımlı değişken makroekonomik performansı yansıtan değişkenlerden biri iken politik istikrarsızlığı yansıtan değişken veya bu değişkenlerden oluşturulmuş endeksler bağımsız değişkenler kümesi içerisinde yer almıştır. Şimdi konu bağımlı ve bağımsız değişkenlerin yeri değiştirilerek ele alınacaktır. Gelir dağılımı, şehirleşme gibi istikrarsızlık olgusuyla birinci dereceden ilişkili göstergeler, veriler örneklem dönemini kapsayacak uzunlukta elde edilemediği için, kullanılamamıştır.

6.5.1 – EKK Tahminleri

Siddet ve TB1 değişkenlerinin bağımlı değişken olduğu regresyon tahmin sonuçları EK: 5.9 ve EK: 5.10'da verilmektedir. EK: 5.9 'da makro değişkenlerin Siddet üzerindeki etkisine ilişkin tahminler yer almaktadır. Bu tablonun incelenmesinden şu noktalar ön plana çıkmaktadır. Büyüme ve enflasyon değişkenlerinin katsayı işaretleri teorik beklentiler ile uyumludur⁸⁴. Büyüme şiddet olaylarını azaltıcı yönde etkide bulunurken, enflasyon şiddeti arttırmaktadır. Anılan değişkenlerden ilki %10 düzeyinde anlamlı iken ikincisinin anlamlılık düzeyi %1'e yakındır. CA2 değişkeninin katsayısı tüm denklemlerde negatif işarete sahip ve yüksek düzeyde anlamlıdır⁸⁵. Buna göre, CA2 oranındaki bir düşme (cari fazlanın azalması veya cari açığın yükselmesi) Siddet olaylarını arttırıcı yönde etkide bulunmaktadır. Bu etki belirgin ve yüksek düzeyde anlamlıdır.

Makro değişkenlerin şiddet olayları üzerindeki etkisinin salt şiddet olaylarının yoğunlaştığı 1980 öncesi dönemin etkisinden kaynaklanıp kaynaklanmadığını ortaya koymak için 1977-1980 arasındaki dört yılda 1, diğer yıllarda sıfır değerini alan bir kukla değişken oluşturulmuştur. Kukla değişkenin de yer aldığı yeni regresyon tahmininde

⁸⁴ II. Bölümün politik istikrarsızlığın nedenlerine ilişkin ayrımında belirtildiği gibi, politik istikrar/istikrarsızlık açısından önemli olan değişken gelir dağılımıdır. Bu nedenle, büyüme ve kişi başı gelirdeki artışın gelir dağılımını olumlu yönde etkilediği takdirde politik istikrarı artırması beklenir. Nitekim, Alesina ve Perotti (1996) gelir eşitsizliğinin politik istikrarsızlığı arttırdığı, orta sınıfın güçlenmesinin ise aksi yönde etkide bulunduğu sonucuna ulaşmaktadır. Londregan ve Pool (1990), büyümenin darbe olasılığını anlamlı bir biçimde azalttığı bulgusunu elde ederken, Telatar ve Telatar (2004) bu sonucu Türkiye için de doğrulamaktadır. Berthelemy vd. (2002) ve Arslan (2011) (Türkiye için) büyümenin istikrarsızlığı azaltıcı yönde etkide bulunduğunu göstermektedir.

⁸⁵ Regresyon katsayıları standartlaştırıldığında örneğin 3 numaralı modelde Siddet_{t-1} 0.43, CA2 -0.49, Buyume2 -0.14 ve ENF 0.28 değerini almaktadır.

kukla değişken 63.83 değerini almakta ve yüksek düzeyde anlamlı çıkmaktadır. Buna karşılık, Buyume2 değişkeninin katsayı işareti pozitifte dönmekte, katsayısı çok büyük ölçüde küçülerek 0.05 değerini almakta ve anlamlı olmaktan çıkmaktadır. Bu bulgu, kişi başı gelirdeki artışın şiddet olayları üzerindeki anlamlı ve teorik beklentilere uygun etkisinin 1977-1980 döneminin etkisinden kaynaklandığını göstermektedir. Yeni tahmin sonuçlarına göre CA2 değişkeni -9.30(-1.51)[0.139], ENF değişkeni ise 0.13(3.01)[0.004] değerlerini almaktadır. Bu sonuçlar cari dengenin şiddet olayları üzerindeki negatif etkisinin hem katsayı büyüklüğü hem de katsayının anlamlılık düzeyi açısından önemli oranda azalmakla birlikte devam ettiğini göstermektedir. Tüketici enflasyonunun şiddet olayları üzerindeki etkisi ise katsayısı bir miktar küçülmekle birlikte yeni modelde güçlenerek sürmektedir.

EK: 5.10'da politik istikrarsızlık endeksinin bağımlı değişken olduğu tahmin sonuçları sunulmaktadır. Bu sonuçlara göre, kişi başı gelirde artış politik istikrarsızlığı azaltıcı yönde etkide bulunurken enflasyonun artması istikrarsızlığı arttırmaktadır. Ancak, Buyume2 değişkeninin katsayı işareti beklentilere uygun olarak negatif olmakla birlikte katsayısı anlamlı değildir. Bu sonucun 84 nolu dipnottaki açıklamalar çerçevesinde değerlendirilmesi gerekir. Buna karşılık, ENF değişkeninin hem katsayı işareti pozitif hem de %5 düzeyinde anlamlıdır. Cari dengeyi yansıtan değişkenin katsayı işareti Sıddet regresyonlarında olduğu gibi negatif ve 1 numaralı regresyonda %10, diğerlerinde ise %1 düzeyinde anlamlıdır.

6.5.2 – GMM Tahminleri

Politik istikrarsızlık göstergesi olarak Sıddet, politik istikrarsızlık endeksi olarak da TB1'in bağımlı değişken olduğu GMM tahminleri Tablo: 5.9'da verilmektedir. Tablodaki birinci regresyonda ENF, ikinci regresyonda ise Buyume2 değişkenleri içsel değişken olarak kabul edilmiştir. Diğer değişkenlerin içsel kabul edildiği alternatif modellere ilişkin tahmin sonuçları EK: 5.11'de yer almaktadır.

Sıddet'in bağımlı değişken olduğu regresyonlar için Tablo: 5.9 ile EK: 5.11'deki sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde şu noktalar dikkat çekmektedir. Öncelikle her üç makro değişkenin işareti beklentiler yönündedir. Cari dengeye ilişkin değişkenin katsayısı tüm spesifikasyonlarda EKK tahminlerinde olduğu gibi belirgin ve yüksek düzeyde anlamlıdır. ENF değişkeninin katsayısı EK: 5.11'deki regresyonlarda hem anlamlılık

düzei hem de katsayı büyüklüğü açısından EKK tahminleriyle paralellik göstermektedir. İçsel değişken olarak dikkate alındığı 5.9 nolu tabloda ise hem katsayısı daha küçük hem de anlamlı değildir. Buyume2 değişkeninin katsayı işareti tüm regresyonlarda negatif olmakla birlikte anlamlı değildir.

Tablo: 5.9 – GMM Tahminleri, 1955-2009.

	Bağımlı Değişken: Siddet.	Bağımlı Değişken: TB1.
Sabit	-3.20(-1.19)[0.238]	-0.53(-1.56)[0.124]
Siddet_{t-1}	0.87*(7.89)[0.000]	
TB1_{t-1}		0.14(0.27)[0.783]
CA2	-19.45*(-4.96)[0.000]	-1.49(-1.11)[0.271]
Buyume2	-0.37(-1.09)[0.281]	-1.02(-0.87)[0.389]
ENF	0.05(0.97)[0.339]	-0.001(-0.03)[0.978]
Araç Değişkenler	Siddet _{t-2} , ENF _{t-1} , ENF _{t-2} , ENF _{t-3}	Buyume2 _{t-1} , Buyume2 _{t-2} ,
	Suikast _{t-1}	Buyume2 _{t-3}
Ağırlık Matrisi	White	White
Rank	9	7
J İstatistiği	1.15[0.886]	0.08[0.961]
İçsellik Testi	2.05[0.152]	5.78[0.016]
Gözlem	52	52

t istatistikleri (), bu ve diğer istatistiklere ilişkin p değerleri [] içerisinde gösterilmiştir. * ve ** işaretleri katsayıların sırasıyla %1 ve %5 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. İçsellik Testi, Durbin-Wu-Hausman test istatistiğini göstermektedir.

TB1'in bağımlı değişken olduğu regresyonlarda kişi başı gelirdeki artış ve cari dengeyi yansıtan değişkenlerin katsayıları beklendiği gibi negatiftir. Cari dengeye ilişkin değişkenin katsayısı bir regresyonda %10 düzeyinde anlamlı, diğer iki regresyonda ise t istatistiği birin üzerindedir. Buyume2 değişkeninin hem katsayı değeri düşük hem de anlamlı değildir. ENF değişkeninin 5.9 nolu tablodaki değerleri hem katsayı büyüklüğü hem de anlamlılık düzeyi açısından bakıldığında dikkate alınmayacak kadar anlamsızdır. EK: 5.11'deki iki regresyonda ise katsayı işareti pozitif ve bir modelde katsayı %10 düzeyinde anlamlıdır.

Özet olarak belirtmek gerekirse, makroekonomik değişkenlerin şiddet olayları ve politik istikrarsızlık endeksi üzerindeki etkilerinin işareti regresyonların tamamına yakınında teorik beklentilere uygun çıkmakla birlikte, anılan etki şiddet olayları örneğinde daha belirgin ve istatistiksel olarak da daha anlamlıdır. Öte yandan, politik istikrarsızlık üzerinde etkili olan en önemli faktör, ilgili bölümünde belirtildiği gibi, gelir dağılımıdır. Burada değinilen makro değişkenlerin politik istikrarsızlık üzerindeki etkisinin hangi kanaldan gerçekleştiği ampirik olarak incelenememekle birlikte, gelir dağılımı üzerindeki etki kanalının önemli olduğu tahmin edilebilir.

SONUÇ

Politik değişkenlerin makroekonomik sonuçlar üzerindeki etkisinin uygulamalı iktisat yazınında ele alınması 1990'lı yıllarda ivme kazanarak önemli bir yoğunluğa ulaşmıştır. Politik faktörlerin ekonomik sonuçlar üzerinde etkili olduğu fikri aslında yeni olmayıp iktisadın bağımsız bir bilim dalı olarak ortaya çıktığı dönemlere ve hatta çok daha gerilere kadar götürülebilir. İktisadın “politik iktisat”tan “iktisat bilimi”ne geçiş sürecinde, sadece bilimsel analiz için ve bu amacın gerektirdiğı ölçüde olması gereken soyutlamaların ön plana çıkmasıyla iktisat ve siyaset biliminin ayrışma süreci de başlamıştır. Neoklasik yaklaşımın ana akım iktisat anlayışı haline gelmesinden itibaren uzun bir süre iktisat ve siyaset bilimi arasında bir etkileşim gerçekleşmemiş, iktisat matematiksel, tümden gelimci ve pozitif bir niteliğe bürünerek piyasada fiyat mekanizmasının çalışılmasına yönelirken siyaset bilimi geleneksel sözel argümanlara, tümevarımcı gözlemlere ve normatif içeriğe dayanmaya devam etmiştir. 1930'larda görülen işsizlik olgusunun iktisatçıları politika belirleyiciler (hükümetler), iktisat politikasının belirlenmesi ve bunun implikasyonları yoluyla da “siyasî” ve “iktisadî” alan arasındaki ilişkiler konusunda düşünmeye zorladığı söylenebilir. 1950 ve 1960'lı yıllar ise iki disiplin arasındaki etkileşimin başladığı yıllar olmuştur. Daha sonraki yıllarda da devam eden bu etkileşim çift yönlü olmakla birlikte, sürecin daha çok iktisadın yöntem ve yaklaşımlarının siyasete uygulanması ekseninde gerçekleştiğı görülmektedir.

Genelde politik kurumların ve değişkenlerin ve özel olarak da politik sistemin istikrarının makroekonomik göstergeler üzerindeki etkisinin araştırılması bu çalışmanın I. Bölümünde ele alınan iktisat ile siyaset biliminin etkileşim sürecinin bir yansıması olarak görülebilir. Politik istikrarsızlığın büyüme, enflasyon, kamu borcu ve dış denge gibi makro değişkenler üzerindeki etkisini irdeleyen teorik modellerin öngörülerinin ampirik olarak test edilebilmesi için öncelikle istikrarsızlık kavramının tanımında ve ölçümünde bir uzlaşmanın sağlanması gerekir. Bu noktada iktisatçıların büyük ölçüde siyaset bilimi ve siyaset sosyolojisinde geliştirilen tanımlar ve sınıflandırmalara bağlı kaldığını söylemek mümkündür. Öte yandan, ampirik çalışmalarda kullanılan verilerin de genellikle 1960 ve 1970'li yıllarda anılan disiplinlerin temsilcilerinin koordinasyonunda toplanmaya başlanan veri setlerinden temin edildiğı görülmektedir.

Politik istikrarsızlığın makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisi çerçevesinde bakıldığında hem teorik hem de ampirik yazın açısından büyüme konusunun en fazla işlenen konu olduğu görülmektedir. İstikrarsızlığın büyümeyi olumsuz yönde etkilediğinin “yapay gerçek” noktasına eriştiği ifade edilmektedir. Bu noktada, teorinin uygulamanın gerisinde olduğunun belirtilmesi gerekir. Öte yandan, teorik modellerde ortak bir kurguya ulaşılmamakla birlikte gelir eşitsizliği ve mülkiyet haklarının güvenliği gibi bazı ortak paydaların bulunduğu söylenebilir. Politik istikrarsızlık bir taraftan politika belirsizliği yaratarak karar birimlerinin geleceğe ilişkin algılamalarını ve dolayısıyla da yatırım ve girişimcilik faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Diğer taraftan, politik istikrarsızlık piyasanın işleyişini ve ekonomik ilişkileri kesintiye uğratarak verimlilik üzerindeki etkisiyle yatırım ve büyüme üzerinde negatif yönde etkide bulunmaktadır.

Yazında politik istikrarsızlığın özel karar birimlerinin yanı sıra politika belirleyicilerinin kararları üzerindeki implikasyonları da ele alınmaktadır. Buna göre, iktidarı kaybetme olasılığı anlamında politik istikrarsızlık politikacıları miyop politikalar izlemeye yönlendirmektedir. Büyüme literatüründe bu tür miyop politikalara örnek olarak yasal sistemin bilinçli olarak mülkiyet hakları açısından elverişli bir duruma getirilmemesi ve miyop mali politikalar izlenmesi (kamu tüketim harcamaları artırılırken kamu yatırımlarının azaltılması) sayılabilir. Konuya ilişkin yazında miyop politikaların sosyal refah yerine kendi seçmen tabanının ya da sosyal veya etnik grubunun refahını maksimize etmeye çalışan politika yapıcılarının rasyonel seçimi olabileceği fikri savunulmaktadır.

Bir kısmı EK: 1A’da özetlenen uygulamalı çalışma sonuçları politik istikrarsızlık ile büyüme arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu sonucun elde edilmesinde hangi istikrarsızlık göstergesinin (hükümet değişimi veya sosyo-politik huzursuzluk) kullanıldığı belirleyici değildir. Persson ve Tabellini (2002)’ye göre, ampirik bulgular birden fazla teorik hipotez ile uyumludur.

Enflasyonun ortaya çıkışı konusundaki açıklamalarda mali dengesizlikler, politik devresel dalgalanmalar, para politikasında zaman tutarsızlığı, popülist politika çevrimi ve gelir ve servet eşitsizliği ön planda gelmektedir. Bu açıklamaların tümünde de politik istikrarsızlık bağlantılı ögeler bulunmaktadır. Bununla birlikte, politikanın enflasyon

sürecini etkilediği en yaygın kanal enflasyon vergisi aracılığıyla mali açıklardır. Konuya ilişkin teorik yazında mali açıklara yol açan etkinsiz vergi sisteminin nedenleri üzerinde yoğunlaşıldığı görülmektedir. Burada da iki grup model ve açıklama çizgisi bulunmaktadır. Birinci grup açıklamada politik istikrarsızlığın büyüme yazınında da değinilen miyop politikalara yol açtığı ana fikri esas alınmaktadır. Zayıf hükümet nosyonuna dayanan ikinci açıklama çizgisinde ise etkinsiz vergi sisteminin hükümet ortakları vergi reformu için uzlaşma sağlayamadıkları için devam ettiği ileri sürülmektedir.

Enflasyon ve politik istikrarsızlık ilişkisini inceleyen uygulamalı çalışmalarda politik istikrarsızlık sosyo-politik huzursuzluk boyutundan çok hükümet istikrarı boyutu ile yansıtılmaktadır. Uygulamalı yazında elde edilen bulguların politik istikrarsızlığın enflasyonu arttırdığı hipotezini genel olarak desteklediği söylenebilir. Bununla birlikte, yazında kullanılan ekonometrik teknikler, model spesifikasyonu, kapsanan ülkelerin sayısı ve nitelikleri ve analizin yapıldığı dönem konusunda bir homojenliğin olmadığı hemen göze çarpmaktadır.

Politik istikrarsızlığın cari hesap üzerindeki etkisine ilişkin hem teorik hem de uygulamalı yazının enflasyon ve özellikle de büyüme yazınıyla karşılaştırıldığında çok daha az gelişkin olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Bunda cari hesap kavramının niteliği itibariyle geniş kapsamlı olmasının da etkili olduğu kuşkusuzdur. Cari hesabın anılan niteliğinin konuya ilişkin teorik ve uygulamalı literatüre de yansıdığı görülmektedir. Çalışmalar cari hesabın sonucu olan dış borç ya da cari hesap ve/veya ödemeler bilançosunun finansman hesabının bazı kalemleri (gelişmekte olan ülkelere sermaye kaçıışı ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları) üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ampirik bulgular teorik öngörülere uygun olarak politik istikrarsızlığın sermaye kaçışına neden olduğunu, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını olumsuz yönde etkilediğini ve kredi kısıtının olmadığı koşullarda dış borcun artmasına yol açtığını göstermektedir.

Bu çalışmanın uygulamalı kısmında politik istikrarsızlığın büyüme, enflasyon ve cari hesap üzerindeki etkisi test edilmektedir. Bu analiz için gerekli politik istikrarsızlığın sosyal huzursuzluk ve politik şiddet boyutunu yansıtan göstergeler (Siddet, Suikast, PKK ve Gosteri değişkenleri) tarafımızdan derlenmiştir. Bu amaçla 1955-2009 dönemi Milliyet Gazetesi arşivi (kural olarak Gazetenin ilk sayfası) taranmış, ayrıca çeşitli yardımcı kaynaklardan da yararlanılmıştır. Politik istikrarsızlığın sosyo-politik

huzursuzluk boyutu kapsamında değerlendirilen grevlere ilişkin veriler ise Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığında sağlanmıştır. Literatürde rejim değişikliğini yansıtmak için kullanılan anayasa değişikliklerine ilişkin veriler dönem içerisinde yapılan iki anayasa değişikliği dikkate alınarak ve 1961 ile 1982 Anayasalarında yapılan değişiklikler taranarak yine tarafımızdan oluşturulmuştur. Politik istikrarsızlığın hükümet değişikliği boyutunu yansıtmak için de darbe ve askeri müdahaleler ile milletvekili genel seçimleri ve önemli (Başbakanın ve/veya kabinenin yarısının değiştiği) hükümet değişiklikleri kullanılmıştır.

Siddet ve PKK değişkenlerine ilişkin veriler oluşturulurken “birim” olay tanımlanarak olay sayısı belirlenmiştir. Gazetenin birinci sayfasında yer alan görece olarak en önemli manşetler ile büyük puntolarla verilen olaylar tek başlarına bir “birim olay” olarak kaydedilmiştir. Birim olayın tanımlanmasında Gazetede “görece önem” ölçütünün yeterli olmadığı durumlarda ölü sayısı da dikkate alınmıştır. Görece önem ve ölü sayısı ölçütlerine göre bir birim olay olarak değerlendirilemeyen olaylarda gruplandırmaya gidilerek üç, dört ve istisnâ bazı durumlarda ise beş tane olay bir birim olay olarak kodlanmıştır. Öte yandan, K. Maraş, Gazi Mahallesi ve Sivas Madımak olayları gibi büyük çaplı şiddet olayları ile Kuzey Irak’a yapılan harekâtlar için de farklı bir ölçeklendirme yapılması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu gibi olaylarda ise yine görece önem ve ölü sayısı ölçütlerinden hareketle bir olay 5 birim olaya kadar giden bir skalada ölçeklendirilmiştir. Böylece, Siddet ve PKK değişkenleri kapsamındaki olaylar 25 birimlik bir ölçeğe göre değerlendirilmiştir. Politik istikrarsızlık olgusunun farklı boyutlarını yansıtan göstergelere ilişkin verilerin elde edilmesinden sonra bu verilere TBV uygulanarak dört tane SPI endeksi olarak değerlendirilebilecek endeks elde edilmiştir. Uygulanan yöntemin kurgusu gereği, politik istikrarsızlığın genel ölçütü olma özelliğini en iyi yansıtan endeks bir numaralı endekstir.

Politik istikrarsızlık göstergeleri ve endeksleri ile büyüme, enflasyon ve cari hesap arasındaki ilişkiyi test etmeye Granger nedensellik testi ile başlanmış, ardından EKK ve GMM yöntemleri ile regresyon tahminleri yapılmıştır. Ayrıca, Hausmann içsellik testi kapsamında sınırlı sayıda bazı 2AEKK regresyon tahminlerine de yer verilmiştir. Granger nedensellik testi sonuçları, büyüme ve enflasyon için nedenselliğin yönünün istikrarsızlık göstergelerinden anılan değişkenlere doğru işlediğini, nedensellik ilişkisinin işaretinin büyüme için negatif, enflasyon için de pozitif olduğunu

göstermektedir. Test sonuçlarına göre, cari dengeyi yansıtan değişken şiddet olaylarının Granger anlamında nedeni olup nedenselliğin işareti negatiftir.

EKK ve GMM tahminlerinden elde edilen sonuçlar Tablo: A’da özetlenmiştir. Tahmin sonuçları değerlendirildiğinde şu noktalar ön plana çıkmaktadır. Ölüm ve ciddi yaralanma içeren şiddet olayları (Siddet değişkeni) her üç makro değişken üzerinde de yüksek oranda anlamlı bir etkide bulunmakta ve etkinin işareti teorik öngörülere ve EK: 1A ile EK: 4’de sunulan ampirik çalışma sonuçlarına uymaktadır. Bu noktada EKK ve GMM tahmin sonuçları da birbiriyle paraleldir. Suikast değişkenine ilişkin GMM tahmin sonuçları anılan değişkenin büyüme, enflasyon ve cari hesap üzerindeki etkisinin beklentilere uygun ve %1 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. EKK sonuçlarına göre ise Suikast değişkeni büyüme üzerinde negatif, enflasyon üzerinde ise pozitif ve anlamlı bir etkide bulunurken cari dengeye ilişkin katsayı anlamlı değildir. Tahmin sonuçlarına göre politik istikrarsızlık endeksi büyümeyi olumsuz yönde etkilerken enflasyonu ve cari açığı arttırıcı yönde etkide bulunmaktadır.

Tablo: A Politik İstikrarsızlık ve Makroekonomik Performans: Özet.

I - Politik İstikrarsızlığın Makro Değişkenler Üzerindeki Etkisi			
1 – EKK Tahminleri			
	Büyüme	Enflasyon	Cari Denge
Siddet	(-), %1.	(+), %1.	(-), %1.
Suikast	(-), %5.	(+), %1.	(-), ?
Gosteri	(+), ?	(+), ?	(+), ?
TB1	(-), %10.	(+), %1.	(-), %1.
2 – GMM Tahminleri			
Siddet	(-), %1.	(+), %1.	(-), %1.
Suikast	(-), %1.	(+), %1.	(-), %1.
Gosteri	(+), ?	(+), ?	(+), ?
TB1	(-), %5.	(+), %1.	(-), %10.
II – Makro Değişkenlerin Politik İstikrarsızlık Üzerindeki Etkisi			
1 – EKK Tahminleri			
	Siddet	TB1	
Büyüme	(-), %10..	(-), ?	
Enflasyon	(+), %1.	(+), %5.	
Cari Denge	(-), %1.	(-), %1 ve %10.	
2 – GMM Tahminleri			
Büyüme	(-), ?	(-), ?	
Enflasyon	(+), Değişken.	(+), %10 ve ?	
Cari Denge	(-), %1.	(-), %10 ve ?	
(+) ve (-) işaretleri katsayının işaretini, % katsayının anlamlılık düzeyini, ? işareti ise katsayının anlamlı olmadığını göstermektedir. “Değişken” anlamlılık düzeyinin modele göre değiştiği anlamına gelmektedir.			

Enflasyon denklemindeki katsayı hem EKK hem de GMM tahminlerinde yüksek düzeyde anlamlı iken, büyüme ve cari denge denklemlerinde anlamlılık düzeyi bir miktar farklılaşmaktadır. Öte yandan, ölüm ve ciddi yaralanma içermeyen gösterilerin anılan makro değişkenler üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Şiddet içermese de gösteriler sosyal huzursuzluğun bir işareti sayılmaktadır. Bu nedenle katsayı işareti büyüme ve cari denge denklemlerinde negatif, enflasyon denkleminde ise pozitif olarak beklenmektedir. Tahmin sonuçları enflasyon denklemi dışında katsayı işaretinin teorik öngörüler ile uyumlu olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte, uygulamalı büyüme yazınında benzer bulguların elde edildiğinin belirtilmesi gerekir.

Çalışmada makro değişkenlerin bağımsız, Şiddet ve politik istikrarsızlık endeksinin ise bağımlı değişken olduğu regresyon tahminlerine de yer verilmiştir. Tahmin sonuçlarına göre cari dengenin bozulması (cari açığın artması) şiddet olaylarını arttırıcı yönde etkide bulunmakta ve bu etki %1 düzeyinde anlamlı çıkmaktadır. Benzeri şekilde enflasyon da şiddet olaylarını arttırıcı yönde etkide bulunmakta, ancak GMM tahminlerinde katsayının anlamlılık düzeyi modele göre değişkenlik göstermektedir. Büyüme şiddet olaylarını azaltıcı etkide bulunurken, katsayının anlamlılık düzeyi güçlü değildir. Öte yandan, politik şiddetin yoğun olduğu 1980 öncesi yılların etkisi dikkate alındığında büyümenin şiddet olayları üzerindeki etkisi anlamlı olmaktan çıkmaktadır. Büyüme, enflasyon ve cari dengenin politik istikrarsızlık endeksi üzerindeki etkisine ilişkin tahminlerin katsayı işaretleri teorik öngörülere uygun olmakla birlikte katsayıların anlamlılık düzeyi Şiddet denklemindeki kadar güçlü değildir.

Sonuç olarak şu değerlendirme yapılabilir: Bu çalışma politik istikrarsızlık olgusu ile makroekonomik performans konusundaki teorik ve uygulamalı yazını kapsamlı bir şekilde özetlemekte ve Türkiye için bir uygulama sunmaktadır. Politik istikrarsızlık göstergelerine ilişkin verilerin elde edilme yöntemi ve temel bileşenler yöntemiyle politik istikrarsızlık endekslerinin elde edilmesinin Türkiye’de konu ile ilgili literatüre katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Ayrıca, enflasyon ve cari denge ile politik istikrarsızlık ilişkisinin irdelenmesi ve enflasyon regresyonlarında politik istikrarsızlığın sosyo-politik huzursuzluk boyutunu yansıtan değişkenlerin de kullanılmasının bir yenilik olarak değerlendirilmesi gerekir. Konunun kapsamının geniş olması regresyon analizlerinde ayrıntılara inilmesini engellemiştir. Bu bağlamda, politik istikrarsızlık ile anılan makro değişkenler arasındaki etkileşimin kanalları irdelenememiştir. Türkiye için

her bir makro değişkene ilişkin ayrıntılı modelin kurgulanması ve politik istikrarsızlığın anılan makro değişkenleri hangi kanallardan etkilediğinin ortaya çıkarılması önemli bir araştırma alanı olabilir. Öte yandan, bu çalışmada yıllık veriler esas alınmıştır. Politik istikrarsızlığa ilişkin veriler aylık ve çeyrek dönemler itibariyle de elde edilmiştir. Bu durum politik istikrarsızlık-makroekonomik performans ilişkisinin daha kısa aralıklarla da incelenmesi olanağı sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acemoglu, D ve Robinson, J. A. (2000). Political Losers as Barrier to Economic Development. *The American Economic Review*, Vol. 90(2), 126-13.
- Acemoglu, D. ve Robinson, J. A. (2001). A Theory of Political Transitions, *The American Economic Review*. Vol. 91(4), 938-963.
- Acemoglu, D. ve Robinson, J. A. (2002). Economic Backwardness in Political Perspectives. *NBER Working Paper*, No. 8831.
- Acemoglu, D., Johnson, S., Robinson, J. ve Yuyong, T. (2003). Institutional Causes, Macroeconomic Symptoms: Volatility, Crises and Growth. *Journal of Monetary Economics*, 50, 49-123
- Acemoglu, D. ve Robinson, J. A. (2007). *Economic Origins of Dictatorship and Democracy*. New York: Cambridge University Press.
- Acemoglu, D., Johnson, S., Robinson, J. ve Yared, P. (2008). Income and Democracy. *American Economic Review*, 98(3), 808-842.
- Ahmad, F. ve Ahmad, B. T. (1976). *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aisen, A. ve Veiga, F. J. (2006). Does Political Instability Lead to Higher Inflation? A Panel Data Analysis. *Journal of Money, Banking and Credit*, Vol. 38(5), 1379-1389.
- Aisen, A. ve Veiga, F.J. (2008). The Political Economy of Seigniorage. *Journal of Development Economics*, Vol. 87(1), 29-50.
- Aisen, A. Veiga, F.J. (2011). How Does Political Instability Effect Economic Growth. *IMF WP No. 12*.
- Ake, C. (1973). Explaining Political Instability in New States. *The Journal of Modern African Studies*, Vol. 11(3), 347-359.
- Ake, C. (1974). Modernization and Political Instability. *World Politics*, Vol. 26(4), 576-591.
- Ake, C. (1975). A Definition of Political Stability. *Comparative Politics*, Vol. 7 (2), 271-283.
- Albanesi, S. (2007). Inflation and Inequality. *Journal of Monetary Economics*, 54, 1088-1114
- Alesina, A. (1987). Macroeconomic Policy in a Two-Party System as a Repeated Game. *Quarterly Journal of Economics*, 102, 651-678.
- Alesina, A, Mirrlees, J. ve Neumann, M.J.M. (1989). Politics and Business Cycles in Industrial Democracies. *Economic Policy*, Vol. 4(8), 57-98.
- Alesina, A. ve Tabellini, G. (1989). External Debt, Capital Flight and Political Risk. *Journal of International Economics*, 27(3-4), 199-220.
- Alesina, A. ve Drazen, A. (1991). Why are Stabilizations Delayed? *The American Economic Review*, Vol. 81(5), 1170-1188.

- Alesina, A. ve Perotti, R. (1994). The political Economy of Growth: A Critical Survey of Recent Literature. *The World Bank Economic Review*, Vol. 8 (3).
- Alesina, A. ve Rodrik, D. (1994). Distributive Politics and Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol 109 (2), 465-490.
- Alesina, A., Ozler, S., Roubini, N. ve Swagel, P. (1996). Political Instability and Economic Growth. *Journal of Economic Growth*, 1, 189-211.
- Alesina, A. ve Perotti, R. (1996). Income Distribution, Political Instability and Investment. *European Economic Review*, 40, 1203-1228.
- Alesina vd. (2003). Fractionalization, *Journal of Economic Growth*, 8, 155-194.
- Alesina, A. (2007). Program Report: Political Economy, *NBER Reporter*, No. 3.
- Alt, J. E. ve Chrystal, K. A. (1983). *Political Economics*. University of California Press.
- Alt, J. E. ve Alesina, A. (1996). Political Economy: An Overview. Goodin, R. ve Klingeman, H. (ED). *A New Handbook of Political Science*. Oxford University Press.
- Anadolu Ajansı (2010). *Türkiye'nin 90 Yılı*. Ankara: Anadolu Ajansı Genel Müdürlüğü.
- Annett, A. (2000). Social Fractionalization, Political Instability and the Size of the Government. *IMF Staff Papers*, Vol.48, No.3.
- Araz-Takay, B., Arın, K.P. ve Omay, T. (2009). The Endogenous and Non-Linear Relationship Between Terrorism and Economic Performance: Turkish Evidence. *Defence and Peace Economics*, Vol. 20(1), 1-10.
- Aron, J. (2000). Growth and Institutions. *The World Bank Research Observer*, Vol.15(1), 99-135.
- Arslan, Ü. (2011). Siyasî İstikrarsızlık ve Ekonomik Performans: Türkiye Örneği. *Ege Akademik Bakış*, Cilt 11(1), 73-80.
- Asteriou, D. ve Price, S. (2001). Political instability and Economic Growth: UK Time Series Evidence. *Scottish Journal of Political Economy*, Vol. 48(4), 383-399.
- Barro, R. J. (1991). Economic Growth in a Cross Section of Countries. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 106(2), 407-443.
- Bartels, L.M. ve Brady, H.E. (2003). Economic Behaviour in Political Context. *The American Economic Review*, Vol. 93(2), 156-61.
- Bartholomew, D.J, Steele, F., Moustaki, I ve Galbraith, J. I. (2002). *The Analysis and Interpretation of Multivariate Data for Social Scientists*. Chapman&Hall.
- Başbakanlık (1983). *Terör ve Terörle Mücadelede Durum değerlendirmesi*. Ankara; Başbakanlık Basımevi.
- Başbakanlık (1998). *Türkiye Büyük Millet Meclisinin Kuruluşundan Günümüze Hükümetler*. Ankara: Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü.
- Benabou, R. (1996). Inequality and Growth. *NBER Macroeconomic Annual*, Vol. 11, 11-74.

- Benhabib, J. ve Rustichini, A. (1996). Social Conflict and Growth. *Journal of Economic Growth*, 1 (March), 125-142.
- Berthelemy, J-C., Kauffmann, C., Renard, L. ve Wegner, L. (2002). Political Instability, Political Regimes and Economic Performance in African Countries. www.csae.ox.ac.uk/conferences/2002-upagissa/papers/kauffmann-csae2002.pdf - (23.9.2008).
- Besley, T. (2007). The New Political Economy. *The Economic Journal*, 117, F570-F587.
- Beetsma, R.M ve Van Der Ploeg, F. (1996). Does Inequality Cause Inflation? The Political Economy of Inflation, Taxation and Government Debt. *Public Choice*, Vol. 87(1/2), pp. 143-162.
- Blankart, C.B ve Koester, G.B. (2006). Political Economics Versus Public Choice. *Kyklos*, Vol.59(2), 171-200.
- Brunetti, A. (1997). Political Variables in Cross-Country Growth Analysis. *Journal of Political Economic Surveys*; Vol. 11(2), 163-190.
- Brunetti, A. (1998). Policy Volatility and Economic Growth: A Comparative Empirical Analysis. *European Journal of Political Economy*; Vol. 14, 35-52.
- Busse, M. ve Hefeker, C. (2007). Political Risk, Institutions and Foreign Direct Investment. *European Journal of Political Economy*, 23, 397-415.
- Bussiere, M. ve Mulder, C. (2000). Political Instability and Economic Vulnerability. *International Journal of Finance and Economics*, 5, 309-330.
- Campillo, M. ve Miron, J.A. (1997). Why Inflation Differ Across Countries? Romer, C. D. ve Romer, D. H. (Ed). *Reducing Inflation: Motivation and Strategy*, University of Chicago Press.
- Campos, N. F ve Nugent, J.B. (2002). Who is Afraid of Political Instability? *Journal of Development Economics*, Vol. 67, 157-172.
- Campos, N. F.ve Karanasos, M.G. (2008). Growth, Volatility and Political Instability: Non-linear Time-series Evidence For Argentina, 1896-2000. *Economics Letters*; 100, 135-137.
- Caporaso, J. A. ve Levine, D. P. (2002). *Theories of Political Economy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Carmignani, F. (2003). Political Instability, Uncertainty and Economics. *Journal of Economic Surveys*, Vol. 17(1), 1-54.
- Catao, L.A.V. ve Terrones, M.E. (2005), Fiscal Deficits and Inflation, *Journal of Monetary Economics*, 52, 529-554.
- Chauvet, L. (2003). Socio-political Instability and Allocation of International Aid by Donors. *European Journal of Political Economy*, Vol. 19(1), 33-59.
- Chrystal, K.A. ve Peel, D.A. (1986). What Can Economics Learn From Political Science, and Vice Versa? *The American Economic Review*, Vol. 76(2), 62-65.
- Click, R.W. (1998). Seigniorage in a Cross-Section of Countries. *Journal of Money, Banking and Credit*, Vol. 30(2), 54-171.

- Collier, P., Honohan, P. ve Moene, K.O (2001). Implications of Ethnic Diversity. *Economic Policy*, Vol. 16(32), 129-166.
- Cukierman, A., Edwards A.S. ve Tabellini, G. (1992). Seigniorage and Political Instability. *The American Economic Review*, Vol. 82(3), 537-555.
- Darby, J.; Li, C-W ve Muscatelli, V.A. (2004). Political Uncertainty, Public Expenditure and Growth. *European Journal of Political Economy*, Vol. 20, 153-179.
- Deininger, L ve Squire, K. (1996). Measuring Income Inequality: A New Data Set. *World Bank Economic Review*, 10, 565-591
- Demirgil, H. (2011). Politik İstikrarsızlık, Belirsizlik ve Makroekonomi: Türkiye Örneği: 1970-2006. *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt XXXI, Sayı: II, 123-144.
- Desai, R.M., Olofsgard, A. ve Yousef, T. M. (2003). Democracy, Inequality and Inflation. *The American Political Science Review*, Vol. 97(3), 391-406.
- Desai, R.M., Olofsgard, A. ve Yousef, T. M. (2005). Inflation and Inequality: Does Political Structure Matter? *Economics Letters*, 87, 41-46.
- Devereux, M.B. ve Wen, J-F. (1998). Political Instability, Capital taxation and Growth. *European Economic Review*, 42, 1635-1651.
- Drazen, A. ve Grilli, V. (1993). The Benefits of Crisis for Economic Reforms. *American Economic Review*, Vol. 83(3), 598-607.
- Drazen, A. (2002). *Political Economy in Macroeconomics*. Princeton: Princeton University Press.
- Drazen, A. (2008). Is There a Different Political Economy for Developing Countries? Issues, Perspectives, and Methodology. *Journal of African Economies*, Vol. 17, AERC Supplement 1, pp. i18-i71.
- Dutt, P. ve Mitra, D. (2008). Inequality and the Instability of Polity and Policy. *The Economic Journal*, 118, 1285-1314.
- Eckstein, H. (1961). A Theory of Stable Democracy. *Research Monograph*, Number 10, Center of International Studies, Princeton University.
- Easterly W. ve Levine R. (1997). Africa's Growth Tragedy: Policies and Ethnic Divisions. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol.112(4), 1203-1250.
- Easterly, W. R, Mauro, P. ve Schmidt-Hebbel, K. (1995). Money Demand and Seigniorage-Maximizing Inflation. *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol. 27(2), 583-603
- Edwards, S. ve Tabellini, G. (1991). Political Instability, Political Weakness and Inflation: An Empirical Analysis. *NBER Working Paper* No. 3721.
- Edwards, S. ve Tabellini, G. (1991a). Explaining Fiscal Policies and Inflation in Developing Countries. *Journal of International Money and Finance*, 10, S16-S48.
- Edwards, S. ve Santaella, J. A. (1992). Devaluation Controversies in the Developing Countries: Lessons from the Bretton Woods Era. *NBER Working Paper*, No. 4047.

- Edwards, S. (1994). The Political Economy of Inflation and Stabilization in Developing Countries. *Economic Development and Cultural Change*; Vol. 42(2), 235-266.
- Edwards, S. (2001). Does the Current Account Matter? *NBER Working Paper*, No. 8275.
- Enders, W. (2004). *Applied Econometric Time Series*. John Wiley&Sons, Inc, USA.
- Feng, Y. (1997). Democracy, Political Stability and Economic Growth. *British Journal of Political Science*, Vol. 27(3), 391-418.
- Feng, Y. (2001). Political Freedom, Political Instability, and Policy Uncertainty: A Study of Political Institutions and Private Investment in Developing Countries. *International Studies Quarterly*, Vol. 45(2), 271-294.
- Feridun, M. (2011). Impact of Terrorism on Tourism in Turkey: Empirical Evidence from Turkey. *Applied Economics*, 43, 3349-3354.
- Fielding, D. (2001). Modeling Political Instability and Economic Performance: Israeli Investment During the Intifada. *Economica*, Vol.70, Issue 277, 159-186.
- Findlay, R. (1989). Is the New Political Economy Relevant to Developing Countries? *The World Bank WPS* 292.
- Fischer, S.; Sahay, R. ve Vegh, C.A. (2002). Modern Hyper and High Inflation. *Journal of Economic Literature*, Vol. 40(3), 837-880.
- Fosu, A.K. (2001). Political Instability and Economic Growth in Developing Economies: Some Specification Empirics. *Economics Letters*, 70, 289-294.
- Fosu, A. K. (2003). Political Instability and Export Performance in Sub-Saharan Africa. *The Journal of Development Studies*, Vol. 39(4), 68-82.
- Gasiorowski, M. J. (1998). Macroeconomic Conditions and Political Instability: An Empirical Analysis. *Studies in Comparative International Development*, Vol. 33(3), 3-17.
- Gasiorowski, M. J. (2000). Democracy and Economic Performance in Underdeveloped Countries: An Empirical Analysis. *Comparative Political Studies*, 33.
- Glaeser, E., Scheinkman, J. ve Shleifer, A. (2003). The Injustice of Inequality. *Journal of Monetary Economics*, 50, 199-222.
- Grilli, V., Macciandaro, D. ve Tabellini, G. (1991). Political and Monetary Institutions and Public Financial Policies in the Industrial Countries. *Economic Policy*, Vol. 6(13), 342-392.
- Grindle, M. S. (1989). The New Political Economy: Positive Economics and Negative Politics. *The World Bank Country Economics Department*, WPS 304.
- Grofman, B. (2004). Reflections on Public Choice. *Public Choice*, Vol. 118(1/2), 31-51.
- Grossman, H.I. ve Kim, M. (1991). A General Equilibrium Model of Insurrections. *The American Economic Review*, Vol. 81 (4), 912-921.
- Grossman, H. I. ve Kim, M. (1996). Predation and Accumulation. *Journal of Economic Growth*, 1, pp.333-350.
- Gupta, D.K. (1990). *The Economics of Political Violence: The Effect of Political Instability on Economic Growth*. New York: Praeger Publishers.

- Gupta, D.K. (1991). On the Methodology of Constructing a Composite Indicator for Political Instability: A Cross-National Study. Frantz, R., Singh, H. ve Gerber, J. (Ed). *Handbook of Behavioral Economics* (Vol. 2/A, s. 151-178). JAI Press.
- Gurr, T. R. (1974). Persistence and Change in Political Systems 1880-1971. *The American Political Science Review*, Vol. 68 (4), 1482-1504.
- Hazama, Y. (2008). The Political Economy of Growth: A Review. *IDE Discussion Paper*, No. 141.
- Hayashi, F. (2000). *Econometrics*. Princeton: Princeton University Press.
- Hermes, N. ve Lensink, R. (2001). Capital Flight and the Uncertainty of Government Policies. *Economics Letters*, 71, 377-381.
- Hibbs, D.A. (1977). Political Parties and Macroeconomic Policy. *American Political Science Review*, 71, 1467-1487.
- Huntington, S. (1965). Political Development and Political Decay. *World Politics*, Vol. 17(3), 386-430.
- Huntington, S. (1972). *Political Order in Changing Societies*. New Haven and London: Yale University Press.
- Hurwitz, L. (1973). Contemporary Approaches to Political Stability. *Comparative Politics*, Vol. 5 (3), pp. 449-463.
- İsmihan M. (2003). *The Role of Politics and Instability on Public Spending Dynamics and Macroeconomic Performance: Theory and Evidence From Turkey*. Doktora Tezi, ODTÜ, Ankara.
- İsmihan M. ve Özkan, F.G. (2005). Political Instability, Public Investment and Macroeconomic Performance. *Economic Bulletin*, Vol. 5(2), 1-12.
- Jagers, K. ve Gurr, R.T. (1995). Tracking Democracy's Third Wave with the Polity III Data. *Journal of Peace Research*, vol. 32(4), 469-482.
- Johnson, D.E. (1998). *Applied Multivariate Methods for Data Analysts*. Duxbury Press.
- Jolliffe, I. T. (2002). *Principal Component Analysis*. Springer.
- Jong-a-Pin, R. (2009). On the Measurement of Political Instability and its Impact on Economic Growth. *European Journal of Political Economy*, 25, 15-29.
- Kalkınma Bakanlığı (2011). *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2010* (Elektronik Sürüm). Ankara: Kalkınma Bakanlığı.
- Keefer, K. ve Knack, S. (2002). Polarization, Politics and Property Rights: Links Between Inequality and Growth. *Public Choice*, No.111, pp.127-154.
- Keleş, R. ve Ünsal, A. (1982). *Kent ve Siyasal Şiddet*. Ankara; AÜ SBF Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yayınevi.
- Khan, M. ve Ulhaque, N. (1985). Foreign Borrowing and Capital Flight: A Formal Analysis. *IMF Staff Papers*, Vol. 32(4), 606-628.
- Kirshner, J. (2001). The Political Economy of Low Inflation. *Journal of Economic Surveys*, Vol. 15(1), 41-70.

- Lane, P.R. ve Tornell, A. (1996). Power, Growth, and the Voracity Effect. *Journal of Economic Growth*, 1, 213-241.
- Le, Q.V. ve Zak, P.J. (2006). Political Risk and Capital Flight. *Journal of International Money and Finance*, 25, 308-329.
- Lensink, R., Hermes, N. ve Murinde, V. (2000). Capital Flight and Political Risk. *Journal of International Money and Finance*, 19, 73-92.
- Lipset, S.M. (1959). Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy. *The American Political Science Review*, Vol. 53(1), 69-105.
- Lipset, S.M. (1964). *Siyasî İnsan*. Ankara: Türk Siyasî İlimler Derneği Yayını.
- Londregan, J.B. ve Poole, K.T. (1990). Poverty, The Coup Trap and the Seizure of Executive Power. *World Politics*, Vol. 42 (2), 151-183.
- Loungani, P. ve Swagel, P.(2001). Sources of Inflation in Developing Countries. *IMF Working Paper* No 198.
- Mauro, P.(1995). Corruption and Growth. *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 110(3), 681-712.
- Miljkovic, D. ve Rimal, A (2008). The impact of Socio-economic Factors on Political Instability: A Cross Country Analysis. *The Journal of Socio-Economics*. doi:10.1016/j.socec.2008.04.007.
- Miller, G.J. (1997). The Impact of Economics on Contemporary Political Science. *Journal of Economic Literature*, Vol. 35(3), 1173-1204.
- Milliyet (01.01.1955-31.12.2009) (01.01.1955-30.06.2004 için <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>, muhtelif tarihlerde erişim).
- Nicholson, W. (2002). *Microeconomic Theory*. Thomson Learning Inc, USA.
- North, D.C., Wallis, J.J. ve Weingast, B. R. (2006). A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History. *NBER Working Paper*, 12795.
- Obsfeld, M. ve Rogoff, K. (1994). The Intertemporal Approach to the Current Account. *NBER Working Paper*, No. 4893.
- OECD (2008). *Handbook on Constructing Composite Indicators: Methodology and User Guide*. Paris: OECD Publications.
- Olters, J.P. (2001). Modelling Politics With Economic Tools: A Critical Survey of the Literature. *IMF Working Paper*, No. 10.
- Ozler, S. ve Tabellini, G. (1991). External Debt and Political Instability. *NBER Working Paper*, No. 3772.
- Öcal, N. ve Öcal, J. (2010). Regional Effects of Terrorism on Economic Growth in Turkey: A Geographically Weighted Regression Approach. *Journal of Peace Research*, 47(4), pp.477-489.
- Özel, H. (2001). İktisadi Analiz Tarihine Nasıl Yaklaşmak Gerekir? *HÜ İİBF Dergisi*, No.19/2, 19-38.

- Paldam, M. (1987). Inflation and Political Instability in Eight Latin American Countries 1946-1983. *Public Choice*, Vol. 52(2), 143-168.
- Perotti, R. (1996). Growth, Democracy, and Income: What the Data Say. *Journal of Economic Growth*, 1, 149-187.
- Persson, T. ve Tabellini, G. (1997). Political Economics and Macroeconomic Policy. *NBER Working Paper*, No. 6329.
- Persson, T., Roland, G. ve Tabellini, G. (1998). Towards Micropolitical Foundations of Public Finance. *European Economic Review*, 42, 685-694.
- Persson, T. ve Tabellini, G. (1999). Political Economics and Public Finance. *NBER Working Paper* No. 7097.
- Persson, T. ve Tabellini, G. (2002). *Political Economics*. The MIT Press.
- Persson, T. (2005). Forms of Democracy, Policy and Economic Development. *NBER Working Paper* No 11171.
- Przeworski, A. ve Limongi, F. (1993). Political Regimes and Economic Growth. *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 7 (3), 51-69.
- Raykov, T. ve Marcoulides, G. A. (2008). *An Introduction to Applied Multivariate Analysis*. New York; Routledge.
- Rencher, A. C. (2002). *Methods of Multivariate Analysis* (2. Ed.). Wiley-Interscience.
- Rodrik, D. (1999). Where did all the Growth Go? External Shocks, Social Conflicts, and Growth Collapses. *Journal of Economic Growth*, 4, 385-412.
- Rogoff, K. ve Sibert, A. (1988). Elections and Macroeconomic Policy Cycles. *Review of Economic Studies*, 55, 1-16.
- Romer, D. (2003). *Advanced Macroeconomics*. McGraw-Hill.
- Rogoff, K. (1990). Equilibrium Political Budget Cycles. *The American Economic Review*, 80, 21-36.
- Roubini, N. ve Sachs, J. D. (1989). Political and Economic Determinants of Budgets Deficits in the Industrial Democracies. *European Economic Review*, 33, 903-938.
- Rutherford, D. (2002). *Routledge Dictionary of Economics*. London and Newyork: Routledge.
- Saint-Paul, G. (2000). The New Political Economy. *Journal of Economic Literature*, Vol. 38(4), 915-925.
- Sakamoto, T. (2005). Economic Performance of Weak Governments and Their Interactions with Central Banks and Labour: Deficits, Economic Growth, Unemployment and Inflation 1961-1998. *European Journal of Political Research*, 44, 801-836.
- Sanders, D. (1981). *Patterns of Political Instability*. The Macmillan Press Ltd.
- Sayarı, S. (2010). Political Voilance and Terrorism in Turkey, 1976-1980: A Retrospective Analysis. *Terrorism and Political Violence*, Vol. 22 (2), 198-215.

- Sayer, S. (2000). Issues in New Political economy. *Journal of Economic Surveys*, Vol. 14(5), 513-526.
- Sirowy, L. ve Inkeles, A. (1990). The Effects of Democracy on Economic Growth and Inequality: A Review. *Studies in Comparative International Development*, Vol. 25(1), 126-157.
- Snowdon, B. and Vane, H.R (2005). *Modern Macroeconomics*. Edward Elgar Publishing Limited, UK.
- Stock, J. H. ve Watson, M. W. (2007). *Introduction to Econometrics*. Pearson Education Inc. (International Edition).
- Svensson, J. (1998). Investment, Property Rights and Political Instability: Theory and Evidence. *European Economic Review*, 42, 1317-1341.
- Şanlısoy, S. ve Kök, R.(2010). Politik İstikrarsızlık-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1987-2006). *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 25(1), 101-125.
- Telatar, E. (2002). *Fiyat İstikrarı*. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Telatar, F. (1998). Makroekonomi-Siyaset İlişkileri: Politik Devresel Dalgalanmalar. *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt 9, Sayı 31, 37-59.
- Telatar, F. (2001). Politik Devresel Dalgalanmalar Teorisi Işığında Demokrasi-Siyaset-Ekonomi İlişkisi: Türkiye Örneği. *İktisat İşletme ve Finans*, 187, pp.57-66.
- Telatar, F. (2003a). Türkiye’de Enflasyon, Enflasyon Belirsizliği ve Siyasî Belirsizlik Arasındaki Nedensellik İlişkileri. *İktisat İşletme ve Finans*, 203, 42-51.
- Telatar, F. (2003b). Türkiye’de Politika Değişkenliği ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkileri. *İktisat İşletme ve Finans*, 211, 71-91.
- Telatar, F.(2003c). Political Business Cycles in the Parliamentary Systems Evidence from Turkey. *Emerging Markets Finance and Trade*, Vol. 39(4), 24.39.
- Telatar, E. ve Telatar, F. (2004). Standart IMF İstikrar Politikaları: Politik İstikrarsızlığa Yol Açan Bir Kanal. *İktisat İşletme ve Finans*, Şubat, 53-65.
- Telatar, F. (2004). *Politik İktisat Politikası*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Telatar, E., Telatar, F., Cavusoglu, T. ve Tosun, U. (2009). Political Instability, Political Freedom and Inflation. *Applied Economics*, May, 1-9.
- Tempo (1998). *Türkiye ’nin 75 Yılı 1923-1998*. Ankara: Hürgüç Gazetecilik AŞ.
- Tornell, A. (1998). Reform from Within. *NBER Working Paper* No. 6497.
- TUIK (2010). *İstatistik Göstergeler 1923-2009* (Elektronik Sürüm). Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- Veiga, F. ve Aisen, A.(2006). Political Instability and Inflation Volatility. *NIFE Working Paper* No. 2.
- Velasco, A. (2000). Debt and Deficits with Fragmented Fiscal Policy Making. *Journal of Public Economics*, 76, 105-125.
- Wooldridge, J. (2002). *Econometrics of Cross-Section and Panel Data*. MIT Press.
- Wooldridge, J. (2006). *Introductory Econometrics*. Thomson South Western, USA.

EK: 1A - Politik İstikrarsızlık ve Büyüme: Uygulamalı Yazın

Çalışma	Politik Değişkenler	Bulgular
Stewart ve Venieris (1985), 1961-1967, 60 GOÜ, panel.	Siyasi gösteriler; siyasi şiddet olaylarından ölümler.	Tasarruf üzerinde negatif etki.
Landau (1986), 1960-80; 65 GOÜ, panel.	Savaş ve darbeler.	Yıllık verilerde büyüme ile negatif ilişki; 4 ve 7 yıllık dönem verileri için herhangi bir ilişki yok
Skinner (1987), 1965-82; 31 Afrika ülkesi, panel.	Darbeler.	Vergiler regresyona dahil edilmediğinde büyüme ile negatif ilişki, vergiler dahil edildiğinde herhangi bir ilişki yok.
Londregan&Poole (1990), 1950-82, 121 ülke, panel.	Eski (6-32 yıl önceki) ve yeni (geçmiş 6 yıldaki) darbeler.	Yeni darbeler ile büyüme arasında herhangi bir ilişki yok, eski darbeler ile büyüme arasında negatif ilişki, eş anlı denklem sistemi ile tahmin durumunda ise herhangi bir ilişki yok.
Barro (1991), 1960-85, 78 ülke, yatay kesit.	Devrimler ve darbeler, suikastler.	Büyüme üzerinde negatif etki.
Levine ve Renelt (1992), 1960-89, 101 ülke, yatay kesit.	Devrimler ve darbeler; medeni özgürlükler endeksi.	Büyüme ile sağlam bir korelasyon yok; devrimler ve darbeler ile yatırımın GSYH içindeki payı arasında sağlam (negatif) korelasyon.
Easterly vd (1993), 1960-90, 45 ülke, panel.	Devrimler ve darbeler.	Büyüme ile bir ilişki yok.
Easterly ve Rebelo (1993), 1970-88, 100 ülke, yatay kesit.	Suikastler ve savaş kayıpları.	Anlamli bir etki yok.
Brunetti ve Weder (1993), 1980-1990, 28 GOÜ.	Politik güvenilirlik.	Politik güvenirligin büyüme üzerinde pozitif ve dayanikli bir etkiye sahip olduğu.
Barro ve Lee (1994), 1965-85, 116 ülke, panel.	Savaş ve savaş zamanları için kukla değişken.	Anlamli bir ilişki yok.
Barro ve Lee (1994), panel.	Darbeler, devrimler ve savaş kayıpları.	Büyüme üzerinde negatif etki.
Mauro (1995), 1980-83, 67 ülke, yatay kesit.	Politik istikrarsızlığa ilişkin subjektif endeks, bürokratik etkinsizliğe ilişkin subjektif endeks (istikrarsızlığı da içermektedir.), yolsuzluk.	İstikrarsızlığın büyüme üzerinde negatif etkisi; istikrarsızlığın yatırım üzerinde herhangi anlamli bir etkisi yok. Bürokratik etkinsizlik büyüme üzerinde negatif ve istatistiksel olarak anlamli bir etkiye sahip. Yolsuzluk yatırım kanalıyla büyümeı düşürmekte.
Knack ve Keefer (1995), 1974-1989, 97 ülke, yatay kesit.	ICRG firmasının verilerine dayanan şu beş göstergenin ortalamasından türetilmiş kurumsal değişken: Bürokrasinin kalitesi, kamuda yolsuzluk, kanun hakimiyeti geleneği, özel yatırımların kamulaştırılması, sözleşmelerin hükümetçe tanınmaması.	Belirtilen subjektif gösterge ile “özel yatırımlar/GSYH” arasında negatif ilişki.
Alesina ve Perotti (1996), 1960-85, 71 ülke, yatay kesit.	Temel bileşenler yöntemiyle elde edilen sosyo-politik istikrarsızlık endeksi.	Gelir eşitsizliği sosyo-politik istikrarsızlığı arttırmakta, SPI ise yatırım üzerinde negatif etkide bulunmakta.
Perotti (1996), yatay kesit.	Alesina ve Perotti (1996) ile aynı endeks.	Büyüme üzerinde negatif etki.

Alesina vd (1996), 1950-82, 113 ülke, yatay kesit.	Hükümetin tahmin edilen sona erme olasılığı (Probit modeli ile)	Bir tane spesifikasyon hariç büyüme üzerinde negatif etki.
Benhabib ve Spiegel (1997), Panel.	Belli başlı hükümet değişiklikleri için kukla değişken.	Büyüme üzerinde anlamlı bir etki yok. Fiziki sermaye birikimi üzerinde negatif ve anlamlı etki.
Eastely ve Levine (1997), 1960-1989; SUR.	Politik istikrarsızlık (politik suikastler); Etnik-dilsel bölünmüşlük endeksi.	Etnik bölünmüşlük büyüme üzerinde negatif, anlamlı ve büyüklük olarak da önemli bir etkiye sahip. Etnik bölünme ile büyüme regresyonunda yer alan diğer bazı değişkenler (okullaşma, finansal derinlik, kişi başı telefon sayısı, döviz karborsası primi) arasında anlamlı korelasyon vardır. Politik istikrarsızlık büyüme üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahip.
Sala-i Martin (1997), yatay kesit.	Savaş için kukla değişken; devrimler ve darbeler.	Büyüme üzerinde negatif etki (Büyüme denklemine yatırım bağımsız değişken olarak dahil edilmediğinde).
Sala-i Martin (1997), yatay kesit.	Siyasi suikastler, etnik-dilsel bölünmüşlük.	Büyüme üzerinde anlamlı bir etki yok.
Feng (1997), 1960-1980, 96 ülke, yatay kesit.	Düzenli olmayan hükümet değişiklikleri (rejim değişiklikleri), önemli düzenli (rejim içi) hükümet değişiklikleri, önemli olmayan düzenli hükümet değişiklikleri.	Düzenli olmayan hükümet değişiklikleri büyüme üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahip. Önemli düzenli hükümet değişiklikleri, büyüme üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip.
Svensson (1998), 1960-85, 101 ülke, yatay kesit.	Kurumsal kalite ⁸⁶ ; politik istikrarsızlık (probit modeli ile tahmin edilen ani hükümet değişikliği olasılığı ve buradan hareketle hesaplanan politik istikrarsızlık endeksi); kutuplaşma (gelir eşitsizliği ve TBY ile hesaplanan bir değişken).	Kurumsal kalite (kamu ve özel) yatırımları arttırmakta, hükümet istikrarsızlığı ve kutuplaşma kurumsal kaliteyi düşürmektedir. Yatırım regresyonu hem kurumsal kalite hem de istikrarsızlık ve kutuplaşma için proxy içerdiğinde sadece kurumsal kalite değişkeninin katsayısı istatistiksel olarak anlamlı olmaktadır ⁸⁷ .
Rodrik (1999), 1960-1989, yatay kesit.	Gizli sosyal çatışma ⁸⁸ , dış şoklar, sosyal çatışma ve kurumların etkileşiminden elde edilen bileşik sentetik göstergeler.	Gizli sosyal çatışma ve sentetik değişkenler verimliliği düşürmek suretiyle büyüme ⁸⁹ performansı üzerinde negatif ve anlamlı bir etkide bulunmaktadır.
Ley ve Steel (1999), yatay kesit.	Sala-i Martin (1997) ile aynı.	Etno-linguistik bölünme büyümenin önemli bir belirleyicisidir.
Annett (2001), Panel.	Etnik-dilsel ve dini bölünmüşlük (fractionalization) endekslerinin basit bileşiminden elde edilen bölünmüşlük endeksi; TBY ile elde edilen toplam istikrarsızlık endeksi ⁹⁰ .	Bölünmüşlük istikrarsızlığı arttırmaktadır. Daha yüksek istikrarsızlık daha büyük kamu tüketim harcaması payı ile ilişkilidir.

⁸⁶ İki özel uluslararası risk servisinin (ICRG ve BERI) kurumsal kalite göstergelerinden elde edilen bileşik göstergeler.

⁸⁷ Son bulgu istikrarsızlığın dolaylı olarak kurumsal kalite üzerindeki etkisi kanalıyla yatırımı etkilediğini ima etmektedir. Bu sonuç Svensson (1998) tarafından geliştirilen teorik model ve aynı zamanda Aron (2000)'de yapılan tartışmalar ile desteklenmektedir.

⁸⁸ Gizli sosyal çatışmayı yansıtmak üzere gelir eşitsizliği, etnik-dilsel fragmentasyon, toprak için Gini katsayısı, etnik gerilim, cinayet oranı ve sosyal güven değişkenleri kullanılmaktadır.

⁸⁹ Büyüme "1975/89 dönemi kişi başı büyüme-1960/75 dönemi kişi başı büyüme." şeklinde tanımlanmaktadır.

⁹⁰ Endeksin oluşturulmasında şu göstergeler kullanılmıştır: iç savaş için kukla değişken, soykırım vakaları, hükümet krizleri, kabine değişiklikleri, kurumsal yapı değişiklikleri, suikastler, devrimler, darbeler ve arbedeler.

Asteriou ve Price (2001), zaman serisi (İngiltere), 1961-1967, çeyrek dönem verileri.	Terör olaylarının sayısı, grevler, seçim için kukla değişken, hükümetin bir partiden diğerine geçmesi durumu için kukla değişken, Falkland ve Körfez savaşları için kukla değişken. Ayrıca yukarıdaki değişkenlerden TBY ile elde edilen endeks.	Politik istikrarsızlık kişi başı GSYH büyümesi üzerinde güçlü negatif bir etkiye sahip.
Fosu (2001), yatay kesit.	TBY ile edilen toplam politik istikrarsızlık endeksi.	İstikrarsızlığın büyüme üzerindeki bağımsız etkisi pozitif. Fiziki sermaye ile etkileşime girdiğinde istikrarsızlık büyümeyi negatif olarak etkilemekte. Toplam endeks endeksin oluşturulmasında kullanılan değişkenlere göre istatistiksel olarak daha iyi performans göstermekte.
Collier (2001), 1960-90; 102 ülke, yatay kesit.	“Etnik baskınlık” ve “etnik fragmantasyon” endeksleri ile “sosyal bölünmüşlük” endeksi.	Etnik farklılaşma demokratik toplumlarda büyüme üzerinde ters bir etkide bulunmamakta, ancak diktatörlüklerde büyümeyi düşürmektedir. Etnik baskınlığın politik sisteme bakılmaksızın büyümeyi olumsuz etkileyeceği hipotezine zayıf destek.
Carmignani (2001), panel.	Hükümetin ideolojik bölünmüşlük endeksi.	Bölünmüşlük büyüme üzerinde negatif etkide bulunmakta.
Feng (2001), 1978-88, 42 GOÜ, yatay kesit.	Politik özgürlük, politik istikrarsızlık ⁹¹ .	Politik istikrarsızlık özel yatırımlar üzerinde negatif bir etkiye sahip.
Berthelemy vd (2002), 6 Afrika ülkesi, 1996-2001.	Politik istikrarsızlık endeksi, rejimin sertleşmesi endeksi ve rejimin yumuşaması endeksi ⁹² .	Politik istikrarsızlık özel yatırımlar ve yatırımların verimliliği üzerinde anlamlı negatif bir etkiye sahip.
Campos ve Nugent (2002), 1960-1995, 98 GOÜ, panel.	Şiddetli ya da üst sınır (upper bound) sosyo-politik istikrarsızlık ve ılımlı (moderate) sosyo-politik istikrarsızlık.	Politik istikrarsızlık ile ekonomik büyüme arasında nedensel uzun dönemli negatif bir ilişki bulunmadığı ⁹³ . Duyarlık analizleri, diğer çalışmalarda elde edilen negatif ilişkinin Afrika örnekleminden kaynaklanabileceğini göstermektedir.
Keefer ve Knack (2002), 1970-92, yatay kesit.	Kutuplaşma göstergeleri (Gelir ve toprak dağılımına ilişkin Gini katsayıları, etnik gerilim, etnik homojenlik).	Kutuplaşma mülkiyet haklarının güvenliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Kutuplaşmanın (gelir eşitsizliğinin) büyümeyi etkilediği önemli kanallardan biri de mülkiyet haklarının güvenliğidir.
Alesina vd. (2003), 1960-1989; SUR.	Etnik, dilsel ve dini bölünmüşlük ve kutuplaşma ölçütleri.	Etnik bölünmüşlük endeksinin etkisi biraz daha güçlü olmakla birlikte hem etnik hem de dilsel bölünmüşlük endeksi kişi başı reel büyümeyi anlamlı ve negatif yönde etkilemektedir. Bu etki, büyüme üzerinde etkide bulunan ancak etnik bölünmüşlüğün etkilediği değişkenler de dikkate alındığında azalmaktadır. Dini bölünmüşlük değişkeninin büyüme üzerinde anlamlı bir etkisi görülmemektedir. Kutuplaşma ölçütleri, grup özdeşliğinin boyutu bölünmüşlük ile kutuplaşma arasındaki korelasyonu yüksek tutacak şekilde hesaplandığında, etnik bölünmüşlük değişkenine benzer

⁹¹ Politik özgürlük değişkeni Gastil’den alınan politik haklar ve medeni özgürlükler değişkenlerinden oluşturulmuştur. Politik istikrarsızlık politik özgürlük değişkenindeki değişkenlik (standart sapma) şeklinde tanımlanmaktadır.

⁹² Üç değişken de haftalık gazete verilerine dayanmakta ve temel bileşenler yöntemine göre hesaplanmaktadır. Politik istikrarsızlık endeksinin oluşturulmasında gösteriler, karmaşa ve şiddet (ölü ve yaralı sayısı), grevler, darbe ve darbe girişimleri kullanılmıştır. Rejimin yumuşaması endeksi, olağanüstü hal durumunun kaldırılması, politik mahkumların serbest bırakılması, insan hakları alanında iyileşmeler, grev, gösteri, basın ve tartışmalar üzerindeki yasakların kaldırılması gibi göstergeler esas alınarak oluşturulmuştur. Benzeri bir yöntemle oluşturulan rejimin sertleşmesi endeksinde ise bir önceki endeksin hesaplanmasında esas alınan olayların zıtları kullanılmıştır.

⁹³ Çalışmada Granger nedensellik testi uygulanmaktadır.

		ancak biraz daha zayıf sonuçlar üretmektedir.
Fielding (2003), zaman serisi (İsrail); 1988/2-1998/3.	İntifada (İsrail ile Filistin arasındaki çatışma) nedeniyle meydana gelen kayıplar.	Fiziki sermaye birikimi ile negatif ilişki.
Darby vd (2004), 1963-1996, OECD üyesi 13 Avrupa ülkesi, panel.	Politik belirsizliği yansıtmayı amaçlayan üç gösterge: Hükümet tipi, hükümette yer alan efektif parti sayısının meclisteki efektif parti sayısına oranı, bir önceki seçimde her bir parti tarafından kazanılan ya da kaybedilen sandalye oranı.	Artan politik belirsizlik ile kamu yatırım harcamalarının toplam harcamalar içindeki payının azalması arasında güçlü bir korelasyon olduğu ⁹⁴ .
Alesina ve Ferrara (2005), 1960-2000, SUR.	Etnik bölünme, dilsel bölünme, bölünme ile başlangıç gelir düzeyi ve demokrasi(Gastil endeksi) değişkenlerinin etkileşiminden elde edilen değişkenler ⁹⁵ . Politik istikrarsızlık (politik suikastler).	Bölünme büyüme oranı üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahip. Bölünmenin büyüme üzerindeki etkisi düşük gelir düzeylerinde daha büyük. Bölünmenin büyüme üzerindeki etkisi demokrasilerde daha az. Politik istikrarsızlık etnik bölünmenin kullanıldığı spesifikasyonlarda anlamlı negatif bir etkiye sahip.
Sakamoto (2005), 17 OECD ülkesi, 1961-98 dönemi, panel.	Hükümetlerin güç ve istikrarını ölçen politik değişkenler (azınlık, koalisyon ve istikrar).	Temel model kurgularında zayıf hükümetlerin daha iyi ya da daha kötü büyüme performansı gösterdiğine ilişkin bir bulgu yok. Çok partili hükümetler m. bankasının bağımsız olması durumunda tek partili hükümetlerden daha yüksek büyüme sağlamakta, bağımlı m. bankası durumunda ise tersi olmaktadır.
Campos ve Karanasos (2008), Zaman serisi (Arjantin), 1896-2000.	İnformal veya beklenmeyen politik istikrarsızlık; formal veya beklenen politik istikrarsızlık.	İnformal politik istikrarsızlık büyüme üzerinde doğrudan negatif bir etkiye sahip. Formal politik istikrarsızlık büyüme değişkenliği kanalıyla büyüme üzerinde dolaylı negatif bir etkiye sahip.
Jong-A-Pin (2009), 1974-2003, 90 ülke, panel.	Politik yönelimli şiddet, yaygın sivil protestolar, politik rejimin içinde istikrarsızlık, politik rejimin istikrarsızlığı.	Sadece politik rejimin istikrarsızlığı büyüme üzerinde sağlam ve anlamlı negatif bir etkiye sahip.
Polachek ve Sevastianova (2010), 1970-2000, 90 ülke, panel.	İç ve devletlerarası savaflara/çatışmalara ilişkin beş ölçüt.	Hem iç hem de dış çatışmalar büyüme düşürmektedir. Çatışmaların kısa dönem etkileri daha belirgindir. İç savaşlar bütün ülkeleri, özellikle de demokratik olmayan ülkeleri, negatif yönde etkilemektedir.
Aisen ve Veiga (2011), 1960-2004, 169 ülke, panel.	Kabine değişiklikleri, etnik homojenlik endeksi, polity ölçeği.	Politik istikrarsızlık anlamlı bir şekilde büyüme düşürmektedir. Bu etki büyük ölçüde toplam faktör verimliliğini ve bir miktar da fiziki ve beşeri sermaye birikimini olumsuz yönde etkileyerek meydana gelmektedir.

Kaynak: Carmignani (2003), Brunetti (1997) ve tarafımızdan yapılan derlemeler.

⁹⁴ Geliştirilen teorik modelde politik belirsizlik kamu tüketim harcamalarını arttırırken yatırım harcamalarını azaltmakta ve bu durum büyüme azaltıcı etkide bulunmaktadır.

⁹⁵ Bölünme değişkenleri Alesina vd. (2003) ile aynıdır.

EK: 1B - Enflasyon ve Politik İstikrarsızlık: Uygulamalı Yazın

Çalışma	Değişkenler	Elde Edilen Bulgular⁹⁶
Edwards ve Tabellini (1991), 76 ülke, 1971-82, yatay kesit.	<u>Bağımlı Değişken</u> : Enflasyon. <u>Politik Değişkenler</u> : Politik istikrarsızlık (PI) (fiili güç transferi sıklığı endeksi, probit modeli ile tahmin edilen güç transferi olasılığı); politik zayıflık.	PI enflasyon vergisine başvurulmasında önemli ve anlamlı bir rol oynamakta, iktidardaki partinin zayıflık derecesi ise enflasyon vergisi üzerinde etkili olmamaktadır.
Edwards ve Tabellini (1991a), 1963-88, yatay kesit.	<u>Bağımlı Değişken</u> : Enflasyon. <u>Politik Değişkenler</u> : Politik istikrarsızlık (hükümet değişikliği -düzenli ve düzensiz-sıklığı, düzenli hükümet değişikliği sıklığı, darbeler, beklenen hükümet değişikliği olasılığı.) ve politik kutuplaşma (darbeler).	Politik değişkenlerin işaretleri büyük çoğunlukla pozitif ve katsayılar sıklıkla da anlamlı.
Grilli vd. (1991), 18 OECD ülkesi, 1950-1989.	<u>Bağımlı Değişken</u> : Enflasyon. <u>Politik Değişkenler</u> : Hükümet değişikliği sıklığı, önemli hükümet değişiklikleri, hükümetin çoğunluk statüsü, merkez bankası bağımsızlığı	Merkez bankası bağımsızlığı enflasyon üzerinde negatif ve çoğu zaman anlamlı bir etkiye sahip. Hükümet değişikliği sıklığı ve önemli hükümet değişiklikleri değişkenleri 1970-79 ve 1980-89 alt dönemlerinde anlamlı pozitif etkide bulunmaktadır.
Cukierman vd (1992) 79 ülke, 1971-82, yatay kesit.	<u>Bağımlı Değişken</u> : Senyoraj. <u>Politik Değişkenler</u> : PI (probit modeli ile tahmin edilen hükümet değişikliği sıklığı, fiili hükümet değişikliği sıklığı); politik kutuplaşma (darbe sıklığı, demokrasi, şehirleşme).	Diğer açıklayıcı değişkenler dikkate alındığında bile politik değişkenlerin işaretleri beklenen yönde (pozitif) ve katsayıları anlamlı.
Beetsma ve Van Der Ploeg (1996); 23 demokratik, 43 demokratik olmayan ülke; 1960-85 dönemi, yatay kesit.	<u>Bağımlı Değişken</u> : Enflasyon. <u>Politik Değişkenler</u> : Gelir eşitsizliği, politik istikrarsızlık göstergeleri (suikastlar, anayasa değişiklikleri, darbe ve devrimler, hükümet krizleri, arbedeler, grevler).	Demokratik ülkeler örnekleminde enflasyon ile gelir eşitsizliği arasında güçlü pozitif bir ilişki vardır. Regresyona politik istikrarsızlık göstergeleri bir arada eklendiğinde bu göstergelerin katsayılarının hiç biri anlamlı çıkmamakta, enflasyon ile eşitsizlik arasındaki güçlü ilişki ise devam etmektedir. Demokratik olmayan ülkeler örnekleminde enflasyon ile eşitsizlik arasında herhangi anlamlı bir ilişki yok.
Campillo ve Miron (1997), 62 ülke, 1973-94 dönemi, yatay kesit.	<u>Bağımlı Değişken</u> : Enflasyon. <u>Politik Değişkenler</u> : Merkez bankası bağımsızlığı, politik istikrarsızlık (darbe ve devrimlerin sayısı).	Politik istikrarsızlık değişkeni denklemin sağ tarafına dahil edilen değişken sayısına bağlı olmaksızın anlamlı ve pozitif işarete sahip. Tüm açıklayıcı değişkenlerin yer aldığı denkleminde tüm örneklem ve gelir durumuna göre yapılan gruplandırmalarda katsayı beklenen işarete sahip ve anlamlı. Enflasyon oranına göre yapılan gruplandırmada ise katsayı anlamlı değil.
Click (1998) 90 Ülke, 1971-90, yatay kesit.	<u>Bağımlı Değişken</u> : Senyoraj. <u>Politik Değişkenler</u> : Merkez bankası bağımsızlığı (yasal bağımsızlık endeksi, başkanın değişme sıklığı); PI (fiili güç transferi sıklığı, tahmin edilen güç transferi sıklığı, şehirleşme oranı)	Merkez bankası başkanının değişme hızı ve şehirleşme oranı ülkelerarası senyoraj farklılaşmasının bir kısmını açıklamaktadır. İki değişkenin de işareti pozitif. M. bankası yasal bağımsızlık endeksi ve diğer PI göstergeleri senyoraj üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değil.
Gasiorowski (2000), 49 GOÜ, 1968-91 dönemi, panel.	<u>Bağımlı Değişken</u> : Enflasyon. <u>Politik Değişkenler</u> : Demokrasi, şiddet içeren kargaşa, barışçıl kargaşa.	Demokrasinin enflasyon üzerindeki etkisi mali açıklar ve reel ücret artışı değişkenleri aracılığıyla gerçekleşmekte, şiddet içeren kargaşa ve barışçıl kargaşa değişkenlerinin enflasyon üzerinde anlamlı bir etkileri bulunmamaktadır.

⁹⁶ Sadece politik değişkenler ile ilgili bulgulara yer verilmiştir.

Desai vd. (2003), 100 ülke, 1960-99 dönemi, panel.	Bağımlı Değişken: Enflasyon. Politik Değişkenler: İstikrarsızlık (devrim, darbe veya iç silahlı çatışma olduğunda 1 değerini alan kukla değişken) gelir eşitsizliği (Gini katsayısı); m. bankası bağımsızlığı (başkanın değişme hızı); demokrasi/politik yapı (Gastill ve Polity endeksleri).	Mali denge değişkeninin katsayısı bütün regresyonlarda beklenen işarete (-) sahip ve anlamlı. İstikrarsızlık değişkeni hiçbir spesifikasyonda anlamlı değil. Demokrasi göstergelerinin enflasyon üzerindeki etkisi gelir eşitsizliğinin derecesine göre değişmekte, düşük gelir eşitsizliği düzeylerinde anılan etki negatif iken eşitsizlik arttıkça pozitif hale gelmektedir.
Boschen ve Weise (2004), 18 OECD ülkesi, 1961-94 dönemi.	Bağımlı Değişken: Enflasyon. Politik Değişkenler: M. bankasının ağırlık muhafazakarlığını etkileyebilecek politik değişkenler ⁹⁷ (M. bankası bağımsızlık endeksi, hükümetteki değişiklik sıklığı (politik istikrarsızlık), iktidardaki partinin ideolojik yönelimi, bu üç değişkenden oluşturulan m. bankası zayıflık endeksi).	Bulgular enflasyon dinamiklerinin m. bankasının düşük enflasyon konusunda bağlayıcı karar alma gücünü işaret eden politik değişkenlerle anlamlı bir şekilde ilişkili olduğu hipotezini desteklemektedir.
Desai vd. (2005), 120 ülke, 1960-2000 dönemi, panel.	Desai vd. (2003) ile aynı.	Mali denge değişkeninin katsayısı 13 spesifikasyonun 11 tanesinde beklenen işarete (-) sahip ve anlamlı. İstikrarsızlık değişkeni bir tanesi hariç tüm spesifikasyonda beklenen işarete (+) sahip ve anlamlı. Eşitsizlik değişkeni temel modele tek başına girdiğinde anlamlı değil, ancak gelir eşitsizliği politik yapı ile etkileşime girdiğinde eşitsizlik (-), politik yapı (Gastill) (-) ve etkileşim terimi (Gini*Gastill) (+) büyük çoğunlukla anlamlı hale gelmektedir.
Sakamoto (2005) 17 OECD ülkesi, 1961-98 dönemi, panel.	Bağımlı Değişken: Enflasyon. Politik Değişkenler: Hükümetlerin güç ve istikrarını ölçen politik değişkenler (azınlık, koalisyon ve istikrar); politik-kurumsal değişkenler (merkez bankası yasal bağımsızlık endeksi, örgütlü işçilerin güç endeksi); politik ve politik-kurumsal değişkenlerden oluşturulmuş çeşitli etkileşim değişkenleri.	Zayıf hükümetlerin daha fazla enflasyona neden olduklarına ilişkin bir bulgu elde edilememiştir. Aksine, koalisyon hükümetlerinin tek parti hükümetlerinden daha düşük enflasyon ürettiğine ve sürekli (istikrarlı) hükümetlerin kısa ömürlü (istikrarsız) hükümetlerden daha yüksek enflasyona neden olduklarına ilişkin çok güçlü olmayan bazı bulgular elde edilmiştir.
Albanesi (2007); 51 ülke; 1966-90 dönemi.	Bağımlı Değişken: Senyoraj. Politik Değişkenler: Politik istikrarsızlık (güç transferi sıklığı, Edwards&Tabellini, 1991 ile aynı); merkez bankası bağımsızlığı.	Gelir eşitsizliği ile enflasyon vergisi arasında güçlü pozitif bir korelasyon vardır. Politik istikrarsızlık değişkeninin regresyona eklenmesi durumunda da anılan korelasyon devam etmekte, ancak politik istikrarsızlık değişkeni anlamlı çıkmamaktadır.
Aisen ve Veiga (2008) 100 Ülke, 1960-99 dönemi, panel.	Bağımlı Değişken: Senyoraj. Politik Değişkenler: PI (kabine değişiklikleri, temel bileşenler yöntemi ile elde edilen PI endeksi ⁹⁸), politik kutuplaşma (etnik/dini homojenlik endeksi, Gini katsayısı) ve kurumsal yapı (Polity IV ölçeği, merkez bankası bağımsızlığı)	PI ve politik kutuplaşma senyorajı artırıcı yönde etkide bulunmaktadır. PI'nın senyoraj üzerindeki etkisi yüksek enflasyonlu, gelişmekte olan, sosyal olarak kutuplaşmış ve geleneksel olarak daha fazla istikrarsız ülkelerde daha güçlüdür. Aynı sonuç merkez bankası başkanlarının değişim hızının yüksek, daha az demokratik ve ekonomik özgürlük düzeyinin düşük, iç borcun yüksek, kredi notunun düşük ve dış ticarete açıklığın düşük olduğu ülkeler için de geçerlidir.

⁹⁷ Modelde; petrol fiyatlarında değişme, petrol dışı birincil emtia fiyatlarında değişme ve gecikmeli enflasyon oranı değişkenlerinin katsayılarının, ki modelin enflasyon dinamiklerini tanımlamaktadır, politik değişkenlerin bir fonksiyonu olduğu kabul edilmektedir.

⁹⁸ İndeksin oluşturulmasında şu değişkenler kullanılmaktadır: suikastler, kabine değişiklikleri, anayasa değişiklikleri, darbeler, iktidar (executive) değişimleri, hükümet krizleri ve devrimler. Bu değişkenlerden üç tane endeks oluşturulmaktadır. Birinci endekste yukarıdaki tüm değişkenler dikkate alınırken, ikinci endekste kabine değişiklikleri ve iktidar (executive) değişimleri dışarıda bırakılmakta, üçüncü endeks ise sadece kabine değişiklikleri, iktidar (executive) değişimleri ve hükümet krizlerini kapsamaktadır.

Telatar vd. (2009) 39 ülke, 1983- 2002, panel.	<u>Bağımlı Değişken:</u> Enflasyon. <u>Politik Değişkenler:</u> P. istikrar(sızlık) (ICRG'den elde edilen ve hükümet istikrar ratinglerinden hesaplanan gösterge ⁹⁹), politik özgürlük(Gastil endeksi).	Taban modele hükümet istikrarı (HI) göstergesi tek başına dahil edildiğinde katsayısı negatif ancak anlamlı değil. Ülkelerin gelişmişlik ve enflasyon düzeyleri dikkate alındığında, HI gelişmiş ve düşük enflasyonlu ülkelerde anlamlı negatif bir etki yaratmaktadır. HI ile politik serbestlik birlikte regresyona dahil edildiğinde HI değişkeninin katsayısı negatif ve anlamlı hale gelmektedir. Bu iki göstergeden elde edilen etkileşim değişkeni kullanıldığında katsayısı negatif ve anlamlı. Ayrıca, etkileşim değişkeni hem gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerde, hem de yüksek enflasyonlu ülkelerde enflasyon üzerinde anlamlı negatif bir etkiye sahip.
--	--	---

Kaynak: Tarafımızdan derlenmiştir.

⁹⁹ Ülkelerin risk dereceleri şu üç unsurun bileşiminden oluşmaktadır: Hükümetin birliği, yasama gücü ve popüler destek. Bu gösterge 0 (düşük istikrar) ve 12 (yüksek istikrar) arasında değerler almaktadır.

EK: 1C – Politik İstikrarsızlık Cari Denge İlişkisi: Uygulamalı Yazın

Çalışma	Değişkenler	Bulgular
Ozler ve Tabellini (1991), çoğu gelişmekte olan ülkelerden (GOÜ) oluşan 55 ülke, 1972-1981 dönemi, Panel.	Bağımlı Değişken: Dış Borç. Politik Değişkenler: Politik istikrarsızlık (Probit modeliyle tahmin edilen hükümet değişikliği olma olasılığı), politik kutuplaşma (Siyasi suikastler, silahlı saldırılar, siyasi şiddet kaynaklı ölümler, siyasi gösteri ve grevler, arbedeler, rejim lehinde yapılan gösteriler kullanılarak temel bileşenler yöntemiyle oluşturulan endeksler. Kutuplaşma için ayrıca Demokrasi kukla değişkeni ve nüfusun şehirlerde oturan yüzdesini esas alan Şehirleşme değişkeni de kullanılmıştır.)	Politik istikrarsızlık ahlaki risk (moral hazard) rejiminde dış borcun atmasına yol açarken, kredi kısıtının olduğu rejimde anlamlı bir etkisi yoktur. Politik kutuplaşma ölçütlerinin ise kural olarak anlamlı bir etkisi görülmektedir.
Hermes, Lensink ve Murinde (2000), 84 GOÜ, Yatay Kesit (değişkenlerin 1971-91 ortalaması esas alınmıştır.)	Bağımlı Değişken: Sermaye Kaçışı. Politik Değişkenler: Politik istikrarsızlık (Suikast ve devrimlerin basit ortalaması), siyasi haklar, medeni özgürlükler, demokrasi, elit olmayanların politik katılımı, savaş.	Makroekonomik değişkenlerin regresyona dahil edilmediği durumda politik değişkenlerin hepsi sermaye kaçışı üzerinde anlamlı bir etkiye bulunmakta ve işaretleri beklenen yöndedir. Diğer ilgili bağımsız değişkenler de eklendiğinde regresyonların çoğunda anlamlı etki devam etmektedir. Sonuçlar politik riskin sermaye kaçışını teşvik ettiği hipotezini doğrulamaktadır.
Hermes ve Lensink (2001), 84 GOÜ, yatay kesit.	Bağımlı Değişken: Sermaye Kaçışı. Politik Değişkenler: Politika belirsizliği (Bütçe açıkları, vergi ödemeleri, kamu tüketim harcaması ve enflasyon değişkenleri ile ilgili belirsizlik tahminleri ¹⁰⁰), politik istikrarsızlık	Politika belirsizliği değişkenlerinin neredeyse tamamı sermaye kaçışı üzerinde pozitif, anlamlı ve dayanıklı (robust) bir etkiye sahiptir.
Globerman ve Shapiro (2002), 98-144 ülke, 1995-97, yatay kesit.	Bağımlı Değişken: Doğrudan yabancı sermaye girişi/çıkışı. Politik Değişken: Yönetişim altyapısı (Aralarında politik istikrarsızlık ölçütlerinin de yer aldığı 6 tane yönetim göstergesine temel bileşenler yönteminin uygulanmasıyla elde edilen 1. temel bileşen)	Sonuçlar yönetim altyapısının hem doğrudan sermaye girişleri hem de çıkışlarının önemli bir belirleyicisi olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda hem iç hem de uluslararası düzeyde rekabeti teşvik eden politikaların, yasal sistemin ve mevzuatın açık ve şeffaf olmasının ve kamu hizmetlerinin sunumunda etkinliğin politik istikrar ölçütlerinden daha önemli olduğu bulgusu elde edilmiştir.
Fosu (2003), 30 Afrika Ülkesi, 1967-86, yatay kesit.	Bağımlı Değişken: İhracat Artışı. Politik Değişken: Elit istikrarsızlığı (Başarılı darbe, başarısız darbe ve planlanan darbelere temel bileşenler yönteminin uygulanmasıyla elde edilen 1. temel bileşen.)	Elit istikrarsızlığı ihracat performansını olumsuz yönde etkilemektedir. İstikrarsızlığın ihracat performansı üzerindeki etkisi genel olarak büyüme üzerindeki negatif etkiyi aşmaktadır.
Le ve Zak (2006), 45 GOÜ, 1976-1991 dönemi, Panel.	Bağımlı Değişken: Sermaye Kaçışı. Politik Değişkenler: Sosyo-politik istikrarsızlık (yaygın siyasi kaynaklı şiddet ve şiddet içermeyen gösteri ve olaylardan temel bileşenler yöntemine göre elde edilen istikrarsızlık endeksleri), rejim değişimi istikrarsızlığı (Önemli düzenli hükümet değişiklikleri, düzensiz hükümet değişimi, küçük düzenli hükümet değişiklikleri), politika belirsizliği}.	Şiddet olaylarını yansıtan istikrarsızlık endeksi, düzensiz hükümet değişimi (darbeler vb.) ve politika belirsizliği anlamlı bir biçimde sermaye kaçışına neden olmaktadır. Şiddet olaylarını içermeyen istikrarsızlık endeksi ve düzenli hükümet değişiklikleri sermaye kaçışını azaltıcı yönde anlamlı bir etkiye sahiptir.

¹⁰⁰ Tahmin denklemi, zaman trendini de içeren bir ikinci dereceden otoregresif süreç şeklinde belirlenmektedir. Politika belirsizliği ilgili tahmin denkleminde elde edilen artıkların standart sapması şeklinde ölçülmektedir.

<p>Busse ve Hefeker (2007), 1984-2003 dönemi, 83 GOÜ, yatay kesit ve panel.</p>	<p>Bağımlı değişken: Kişi başı net doğrudan sermaye girişi. Politik değişkenler: Aralarında hükümetin istikrarı, iç çatışma (iç savaş, terör, siyasi şiddet veya sivil düzensizlik vb), dış çatışma, dini ve etnik gerilimlerin de bulunduğu 12 tane politik risk ve kurumsal kalite göstergesi. Bu göstergeler, 0-12 arasında değer alabilen ve yüksek değerlerin daha az politik risk ve daha iyi kurumlar anlamına geldiği bir ölçeğe göre ölçeklendirilmiştir.</p>	<p>20 yıllık dönemi kapsayan yatay kesit analizinde sadece hükümet istikrarı, dini gerilimler ve demokratik hesap verebilirlik değişkenleri bağımlı değişken üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkide bulunmaktadır. Panel ve dinamik panel tahminleri yapıldığında anlamlı ve pozitif işarete sahip politik değişken sayısı artmaktadır. Hükümet istikrarı ve dış çatışma her iki durumda, iç çatışma değişkeninin katsayısı ise dinamik panel tahmininde %1 düzeyinde anlamlı çıkmaktadır.</p>
---	--	--

Kaynak: Tarafımızdan derlenmiştir.

EK: 2 – Çalışmada Kullanılan Veriler**EK: 2A- Milletvekili Genel Seçimleri**

14 Mayıs 1950	12 Ekim 1969	20 Ekim 1991
2 Mayıs 1954	14 Ekim 1973	24 Aralık 1995
27 EKİM 1957	5 Haziran 1977	18 Nisan 1999
15 Ekim 1961	6 Kasım 1983	3 Kasım 2002
10 Ekim 1964	29 Kasım 1987	22 Temmuz 2007

Kaynak: Anadolu Ajansı (2010).

EK: 2B - Hükümet Değişiklikleri

Tarih	Hükümet	Açıklama
9 Aralık 1955	22. Hükümet	Adnan Menderes (Bir önceki kabineye göre bakanların yarısından fazlası değişti.)
25 Kasım 1957	23. Hükümet	Adnan Menderes (Bir önceki kabineye göre bakanların yarısından fazlası değişti.)
30 Mayıs 1960	24. Hükümet	Cemal Gürsel
25 Ağustos 1960	Kabinede değişiklik.	10 bakan görevden alındı.
5 Ocak 1961	25. Hükümet	Cemal Gürsel.
20 Kasım 1961	26. Hükümet	İsmet İnönü. (CHP-AP).
25 Haziran 1962	27. Hükümet	İsmet İnönü. (CHP-YTP-CKMP-Bağımsızlar).
25 Aralık 1963	28. Hükümet	İsmet İnönü. (CHP-Bağımsızlar).
20 Şubat 1965	29. Hükümet	H.Suat Ürgüplü (AP-YTP-CKMP-MP).
27 Ekim 1965	30. Hükümet	Süleyman Demirel.
1 Nisan 1967	Kabinede değişiklik.	Altı bakan istifa etti, 7 yeni bakan atandı, 3 bakanın yeri değiştirildi.
3 Kasım 1969	31. Hükümet	Süleyman Demirel (30. hükümete göre bakanların yarısından fazlası değişmiştir).
6 Mart 1970	32. Hükümet	Süleyman Demirel (Bütçenin red edilmesi dolayısıyla istifa eden 31. hükümet ile aynı bakanlardan oluşmaktadır (Dikkate alınmadı)).
26 Mart 1971	33. Hükümet	Nihat Erim.
21 Aralık 1971	34. Hükümet	Nihat Erim (AP-CHP-MGP) (33. Hükümete göre bakanların yarısından fazlası değişmiştir).
22 Mayıs 1972	35. Hükümet	Ferit Melen (AP-CHP-MGP).
15 Nisan 1973	36. Hükümet	Naim Talu (AP-CGP-Bağımsızlar).
26 Ocak 1974	37. Hükümet	Bülent Ecevit (CHP-MSP).
17 Kasım 1974	38. Hükümet	Sadi Irmak (Güvenoyu alamadı).
31 Mart 1975	39. Hükümet	Süleyman Demirel (AP-MSP-CGP-MHP) (1. MC).
21 Haziran 1977	40. Hükümet	Bülent Ecevit (Güvenoyu alamadı).
21 Temmuz 1977	41. Hükümet	Süleyman Demirel (İkinci MC).
5 Ocak 1978	42. Hükümet	Bülent Ecevit (CHP-CGP-Bağımsızlar).
12 Kasım 1979	43. Hükümet	Süleyman Demirel.
21 Eylül 1980	44. Hükümet	Bülend Ulusu.
13 Aralık 1983	45. Hükümet	Turgut Özal.
21 Aralık 1987	46. Hükümet	Turgut Özal (45. hükümete göre bakanların yarısından fazlası değişmiştir).
31 Mart 1989	Kabinede değişiklik	12 yeni bakan, bazı bakanların yeri değiştirildi.
9 Kasım 1989	47. Hükümet	Yıldırım Akbulut.
23 Haziran 1991	48. Hükümet	Mesut Yılmaz.
20 Kasım 1991	49. Hükümet	S.Demirel (DYP-SHP).

25 Haziran 1993	50. Hükümet	Tansu Çiller(DYP-SHP).
5 Ekim 1995	51. Hükümet	Tansu Çiller (DYP)(Güvenoyu alamadı).
30 Ekim 1995	52. Hükümet	Tansu Çiller(DYP-CHP).
6 Mart 1996	53. Hükümet	Mesut Yılmaz (ANAP-DYP).
28 Haziran 1996	54. Hükümet	N. Erbakan (RP-DYP).
30 Haziran 1997	55. Hükümet	Mesut Yılmaz (ANAP-DSP-DTP).
11 Ocak 1999	56. Hükümet	Bülent Ecevit.
28 Mayıs 1999	57. Hükümet	Bülent Ecevit (DSP-ANAP-MHP).
Tem, Ağus 2002	Kabinede değişiklik	DSP kanadında çok sayıda milletvekili ve Bakanın istifası, hükümetin güvenoyu desteğini yitirmesi ve erken seçim kararı alması. İstifa eden bakan sayısı 11.
18 Kasım 2002	58. Hükümet	Abdullah Gül.
14 Mart 2003	59. Hükümet	R.Tayyip Erdoğan.
29 Ağustos 2007	60. Hükümet	R.Tayyip Erdoğan.

Kaynak: Anadolu Ajansı (2010); Tempo (1998); Başbakanlık (1998).

EK: 2C Anayasa Değişiklikleri
1961 Anayasasında Yapılan Değişiklikler

Tarih	Yasa	Yapılan Değişiklik
12.11.1969	1188	Anayasanın 68'inci maddesi değiştirilmiş, geçici 11'inci maddesi yürürlükten kaldırılmıştır. TBMM üyeliğine seçilme yeterliği ile ilgili 68. maddede yapılan değişiklik ile 1960 darbesiyle uzaklaştırılanlara yeniden meclis yolu açılmıştır. Anayasa Mahkemesinin 16.6.1970 tarih ve E.1970/1, K.1970/31 sayılı Kararı ile bu Anayasa değişikliği kanunu şekil şartlarına uyulmadığı gerekçesiyle iptal edilmiştir.
22.4.1970	1254 ve 1255	Anayasanın 73'üncü ve 131'inci maddesi değiştirilmiş ve bir Geçici 11'inci madde eklenmiştir. 73 üncü maddedeki değişiklik 1964-1969 yılları arasında her yıl seçim yapılması uygulamasına tepki olarak gerçekleştirilmiştir. Yapılan değişiklik ile milletvekilliği ve senato seçimleri arasında bağlantı kurularak her yıl değil iki yılda bir seçim yapılması hükmü getirilmiştir. 131. maddede yapılan değişiklik ile de orman suçlarına ilişkin hüküm maddeden çıkarılmıştır.
2.7.1970	1421	Anayasanın 56 ve 82'nci maddeleri değiştirilerek partilere yapılan devlet yardımı ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır.
22.9.1971	1488	Anayasanın 11, 15, 19, 22, 26, 29, 30, 32, 38, 46, 61, 64, 89, 110, 111, 114, 119, 120, 121, 124, 127, 134, 137, 138, 140, 143, 144, 145, 147, 149, 151, ve 152'nci maddeleri değiştirilmiştir. Keza Anayasaya Geçici 12, 13'üncü 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20'nci geçici maddeler eklenmiştir
20.3.1973	1699	Anayasanın 30'uncu maddesinin 4'üncü fıkrası ve 57'nci maddenin 2 ile 3'üncü fıkrası değiştirilmiştir. 136'ncı maddeye ise 2, 3, 4, 5, 6 ve 7'nci fıkralar ilave edilmiştir. 138'inci maddenin 4'üncü fıkrası ve 148'inci maddenin 2'nci fıkrası değiştirilmiştir. Keza Anayasaya geçici 21 ve 22'nci geçici maddeler eklenmiştir. Hakim önüne çıkarılma ve göz altı süreleri uzatılmıştır. DGM kuruluş ve işleyişine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Siyasi partilerin faaliyetleri, iç çalışmaları ve Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenmesine ilişkin esasların kanunla düzenleneceği, siyasi partilerin kapatılma davalarının duruşmalı görüleceği şeklinde düzenlemeler yapılmıştır.
24.4.1974	1801	Anayasanın 68'inci maddesi değiştirilmiş, Anayasanın ilk şeklinde bulunan geçici 11'inci madde tekrar kaldırılmıştır. (İlk sıradaki değişiklik Anayasa Mahkemesi kararıyla iptal edildiğinden, tekrar gerçekleştirilmiştir).

1982 Anayasasında Yapılan Değişiklikler¹⁰¹

18.05.1987	Anayasanın 67, 75. ve 175. maddeleri yeniden düzenlendi, geçici 4. madde ise yürürlükten kaldırıldı. 67. maddede yapılan değişiklikte 21 olan seçme ve halkoymasına katılma yaşı 19'a indirilmiş; 75. maddenin yeniden düzenlenmesiyle 400 olan milletvekili sayısı 450'ye çıkarılmıştır. 12 Eylül döneminde getirilen, siyasi partilerin ve liderlerinin siyasi yasaklarına ilişkin geçici 4. madde, yapılan referandumla yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece, siyasi partilerin ve liderlerinin yasakları sona ermiştir.
10.07.1993	Anayasa'nın 133. maddesinde yapılan değişiklikte, radyo ve televizyon istasyonları kurmak ve işletmek, kanunla düzenlenecek şartlar çerçevesinde serbest hale getirilmiştir.
26.07.1995	Anayasa'daki üçüncü değişiklikte; başlangıç metni, 33, 53, 67, 68, 69, 75, 84, 85, 93, 127, 135, 149. ve 171. maddeleri yeniden düzenlenmiştir. 26 Temmuz 1995 tarihinde yapılan bu

¹⁰¹ Değişikliğin yayımlandığı Resmi Gazete tarihi esas alınmıştır.

	<p>değişiklikle ayrıca 52. madde de yürürlükten kaldırılmıştır. Bu düzenlemelerle daha önce 19 olarak belirlenen seçme ve halk oylamasına katılma yaşı, on sekize indirilmiştir. Siyasi partilerin yurt dışında teşkilatlanıp faaliyette bulunması ile kadın ve gençlik kolları gibi yan örgütlerin kurulmasını yasaklayan hüküm Anayasa'dan çıkarılmıştır. Yüksek öğretim elemanlarının kanunla düzenlenme şartıyla da olsa siyasi partilere üye olabilmeleri mümkün kılınmıştır. Siyasi partilere üye olabilmeleri mümkün olmayan yüksek öğretim öğrencilerine de bu hak tanınmıştır.</p> <p>1987'de yapılan değişiklikle 450'ye çıkarılan milletvekili sayısı yeni düzenlemeyle 550 olarak belirlenmiştir. "Milletvekilliğinin nasıl sona ereceği" hükmüne açıklık getirilmiştir. Eylül olan yasama yılı başlangıcı Ekim ayına alınmıştır.</p> <p>Anayasa'nın 52. maddesi yürürlükten kaldırılarak, sendikaların siyasi faaliyette bulunmaları, siyasi partilerden destek görmeleri ve siyasi partileri desteklemeleri önündeki engel ortadan kaldırılmıştır.</p>
18.06.1999	Anayasa'nın 143. maddesinde yapılan düzenleme ile DGM'lerde yer alan asker üyelerin yerine sivil yargıçların atanması sağlanmıştır.
14.08.1999	Beşinci değişiklik 13 Ağustos 1999 tarihinde yapılmış; 47, 125. ve 155. maddeler yeniden düzenlenmiştir. 47. maddede yapılan değişiklikle "özelleştirme" kavramı Anayasa'ya girilmiştir. Yeni düzenlemeyle kamu tüzel kişilerinin mülkiyetinde bulunan işletme ve varlıkların özelleştirilmesine ilişkin esas ve usullerin kanunla gösterilmesi hükmü getirilmiştir. Kamu hizmeti imtiyaz sözleşme ve şartlaşmalarında doğacak uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözümlenebilmesine olanak tanınmıştır. Anayasa'nın 155. maddesinde değişiklik yapılarak, 1924 Anayasası'nda benimsenen sisteme döndürülmüştür. İmtiyaz şartlaşma ve sözleşmeleri, Danıştay'ın inceleme yapacağı konular arasından çıkarılıp, sadece görüş bildirebileceği konular arasına alınmıştır.
17.10.2001	<p>Anayasa'da, 3 Ekim 2001 tarihinde yapılan 6. değişiklik, AB müktesebatına uyum çalışmaları çerçevesindeki en kapsamlı değişiklik oldu. Bu düzenlemeyle Anayasa'nın başlangıç metninin yanı sıra 13, 14, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 28, 31, 33, 34, 36, 38, 40, 41, 46, 49, 51, 55, 65, 66, 67, 69, 74, 86, 87, 89, 94, 100, 118. ve 149. maddeler ile geçici 15. maddede değişikliğe gidilmiştir.</p> <p>Düzenlemeler kapsamında, yakalanan ya da tutuklanan kişilerin hakim önüne çıkarılma süreleri AİHS'ne uyumlu hale getirilerek, zanlının en geç 48 saat içinde, toplu işlenen suçlarda ise en çok 4 gün içinde hakim önüne çıkarılması sağlanmıştır.</p> <p>"Özel Hayatın Gizliliği" başlıklı maddede yapılan düzenlemeyle herkese, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkı tanındı. Yazılı emir olmadıkça kimsenin konutuna girilemeyeceği, arama yapılamayacağı ve buradaki eşyaya el konulamayacağı hükme bağlanmıştır.</p> <p>"Haberleşme Hürriyeti" başlıklı 22. maddede yapılan düzenlemeyle, usulüne göre verilmiş hakim kararı ve yazılı emir olmadıkça, haberleşmenin engellenemeyeceği ve haberleşmenin gizliliğine dokunulamayacağı hükmü getirilmiştir.</p> <p>Düşünce ve anlatım özgürlüğünün sınırları genişletildi, toplumdaki dil farklılıkları sosyolojik bir gerçek olarak değerlendirildi ve bu duruma Anayasa'da getirilen engel kaldırılmıştır. Milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği ve bölünmez bütünlüğün korunması amaçlarıyla, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlanabileceği şartı Anayasa'ya konulmuştur.</p> <p>Herkesin derneklere üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahip olmasına ilişkin hüküm Anayasa'ya konulmuştur. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemede izin alma zorunluluğu kaldırılmıştır. Kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulguların delil olarak kabul edilemeyeceği hükmü getirilmiştir.</p> <p>Kamulaştırmada, gerçek karşılıkların ödenmesi ve ödemede gecikme halinde faiz yönünden bireylerin zarara uğramamaları konusunda değişiklik yapılmıştır. 49. maddede yapılan değişiklik ile devlete, çalışanların yanı sıra işsizleri de koruma görevi verecek şekilde düzenleme yapılmıştır. Asgari ücretin tespitinde, çalışanların geçim şartları ile ülkenin ekonomik durumunun göz önünde bulundurulması hükmü getirilmiştir.</p> <p>Anayasa'nın, 67. maddesinde yapılan değişiklikle "Seçim kanunlarında yapılan</p>

	<p>değişiklikler, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde yapılacak seçimlerde uygulanmaz" hükmü madde metnine eklenmiştir.</p> <p>69. maddede yeniden değişiklik yapılarak, "odak" hali tanımlanmıştır. Bir partinin temelli kapatılmasının, sadece Anayasa'nın 68/4. fıkrasındaki eylemlerin odağı haline gelmiş olması şartıyla mümkün olacağı şartı getirilmiştir. Temelli kapatılan bir partinin kurucularının ve her kademedeki yöneticilerinin 5 yıl süreyle yeni bir partinin kurucusu, yöneticisi ve deneticisi olamayacağı hükmü getirilmiştir. Siyasi partiler için kapatmanın yanı sıra Hazine yardımıyla yoksun bırakılma yaptırımı da öngörülmüştür.</p> <p>Türk vatandaşlarının sahip olduğu TBMM'ye dilekçe ile başvurma hakkı, karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla yabancılara da tanınmıştır.</p> <p>Milli Güvenlik Kurulu bünyesine Başbakan yardımcıları ve Adalet Bakanı da dahil edildi; kurul kararlarının tavsiye niteliğinde olduğu vurgulanmıştır.</p> <p>Parti kapatmalar zorlaştırıldı. Anayasa Mahkemesinin Anayasa değişikliklerinin iptali ve siyasi partileri kapatmada, 5'te 3 çoğunlukla karar vereceği hükmüne bağlanmıştır.</p> <p>Anayasanın geçici 15. maddesinin son fıkrası yürürlükten kaldırılmıştır.</p>
31.12.2002	<p>Anayasada 26 Aralık 2002 tarihinde yapılan 8. değişiklikle 76. ve 78. maddeler yeniden düzenlendi. "Milletvekilliği Seçilme Yeterliliği" başlıklı maddede yapılan değişiklik ile milletvekili seçilemeyecek şartlar arasında yer alan "ideolojik veya anarşik eylemlere" ifadesi "terör eylemlerine" şeklinde değiştirilmiştir.</p> <p>TBMM üyeliğinde boşalma olması halinde, TBMM kararı ile ara seçime gidilebileceği; ancak bir ilin veya seçim çevresinin TBMM'de üyesinin kalmaması halinde, boşalmayı takip eden 90 günden sonraki ilk Pazar günü ara seçim yapılması öngörülmüştür.</p>
22.05.2004	<p>AB'ye uyum çalışmaları çerçevesinde; 7 Mayıs 2004 tarihinde Anayasa'nın 10, 15, 17, 30, 38, 87, 90, 131. ve 160. maddelerinde değişiklik yapılmış, 143. madde yürürlükten kaldırılmıştır. Kadınlar ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğu, 10. maddede yapılan değişiklik ile Anayasa'ya konulmuştur. Devletin, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlü olduğu da kaydedilmiştir. Basın araçları anayasal koruma altına alınmıştır.</p> <p>Anayasa'nın, 38. maddesinde yapılan değişiklik ile ölüm cezası kaldırılmıştır. Temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası anlaşmalar ile kanun hükümlerinin çelişmesi halinde ortaya çıkacak uyumsuzlukta, hangisine öncelik verileceği konusundaki tereddütlerin giderilmesi amacıyla 90. maddeye fıkra eklenerek, uyumsuzluklarda, uluslararası anlaşma hükümlerinin esas alınması hükmü öngörülmüştür.</p> <p>Genelkurmay Başkanlığı'nın YÖK'e temsilci vermesi uygulamasına son verilmiştir. Devlet harcamalarının denetlenmesinde şeffaflığın sağlanması amacıyla 160. maddenin, "Silahlı Kuvvetler elinde bulunan devlet mallarının TBMM adına denetlenmesi usulleri, Milli Savunma hizmetlerinin gerektirdiği gizlilik esaslarına uygun olarak kanunla düzenlenir" fıkrası madde metninden çıkartılmıştır. 1999'da yapılan değişiklik ile subay üyelerinin yerine sivil yargıçlar atanana DGM'ler kaldırılmıştır.</p>
09.11.2005	<p>Anayasa'da 29 Ekim 2005 tarihinde 11. değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklikle, 130, 160, 161, 162. ve 163. maddelerde yeni düzenlemeye gidilmiştir. Yeni bütçe kapsamına uyum sağlanmış ve Sayıştay'ın denetim kapsamı genişletilmiş; bütçenin hazırlanması, uygulanması ve kontrolüne ilişkin süreç güçlendirilmiştir. 162. maddede yapılan yeni düzenlemeyle, "genel ve katma bütçe tasarıları" ibaresi "merkezi yönetim bütçe tasarısı" şeklinde değiştirilerek, uluslararası standartlar ve AB müktesebatına uygun olarak tanımlanan yeni bütçe kapsamına uyum sağlanmıştır.</p>
17.10.2006	<p>Anayasa'nın 76. maddesinde 13 Ekim 2006 tarihinde yapılan değişiklikle 30 olan milletvekili seçilme yaşı 25'e indirilmiştir.</p>
16.06.2007	<p>Anayasa'da 31 Mayıs 2007 tarihinde yapılan 14. değişiklikle; 77, 79, 96, 101. ve 102. maddelerde düzenlemeye gidilmiş; geçici 18. ve geçici 19. maddeler eklenmiştir. TBMM seçimlerinin, 5 yılda bir yerine 4 yılda bir yapılması kararlaştırılmıştır. Yüksek Seçim Kurulu'nun (YSK) görev ve yetkileri kapsamına, Cumhurbaşkanı seçimine ilişkin usul ve esaslar da dahil edilmiştir.</p> <p>TBMM'nin, yapacağı seçimler dahil bütün işlerinde, üye tamsayısının 3'te 1'i ile toplanması</p>

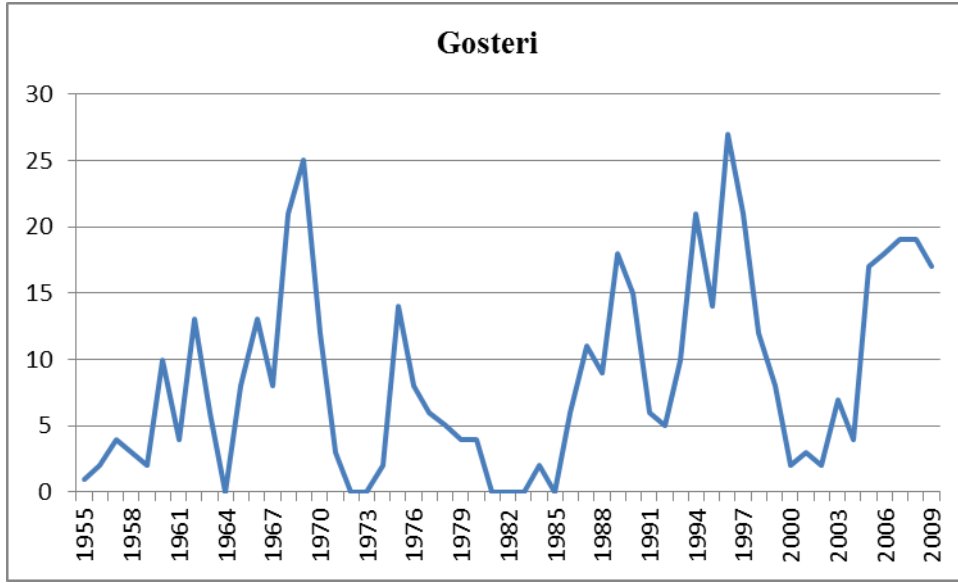
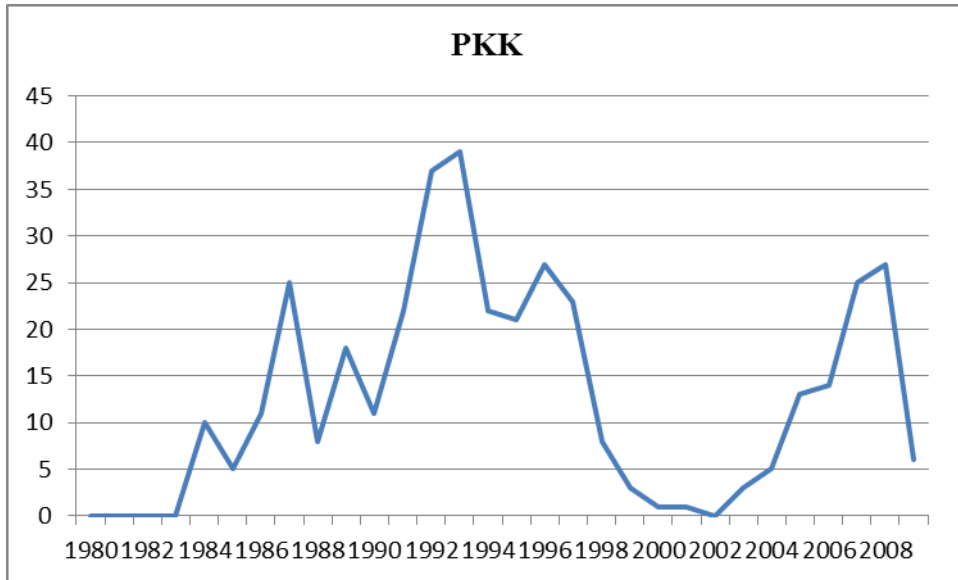
	<p>(184) kararlaştırıldı. Ayrıca, Meclis'in, Anayasa'da başkaca bir hüküm yoksa toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar vermesi, ancak karar yeter sayısının hiçbir şekilde üye tamsayısının 4'te 1'inin bir fazlasından az olamayacağı hükmü getirilmiştir. Cumhurbaşkanının 5 artı 5 sistemiyle ve halk oyuyla seçilmesi kararlaştırıldı; Cumhurbaşkanı seçiminin nasıl yapılacağı da belirtilmiştir. Anayasa'nın, "Seçim kanunlarında yapılacak değişikliklerin, yürürlüğe girdikleri tarihten itibaren 1 yıl içinde uygulanamayacağına" ilişkin maddesinin, Cumhurbaşkanı seçiminde dikkate alınmayacağı hükmü getirilmiştir. Cumhurbaşkanı seçimine ilişkin getirilen yeni düzenlemelerin 11. Cumhurbaşkanı seçiminde uygulanmasını öngören düzenleme de kabul edilmiştir. Bu düzenlemeler halkoylamasında tümüyle oylanmıştır.</p>
17.10.2007	<p>Anayasa'daki 15. değişiklik 16 Ekim 2007 tarihinde yapılmıştır. "Seçim kanunlarında yapılacak değişikliklerin 11. Cumhurbaşkanı seçiminde uygulanmasına imkan tanıyan" Geçici 18. madde ile "Cumhurbaşkanı seçimine ilişkin getirilen yeni düzenlemelerin 11. Cumhurbaşkanı seçiminde de uygulanmasını" öngören Geçici 19. madde Anayasa metninden çıkarılmıştır.</p>
23.02.2008	<p>Anayasa'nın 10. maddesinde 9 Şubat 2008 tarihinde yapılan değişiklikle, "devlet organları ve idare makamlarının, bütün işlemlerinde olduğu gibi her türlü kamu hizmetlerinden yararlanılmasında kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorunda olduğu" hükmü getirilmiştir. 42. maddede yapılan değişiklikle ise yüksek öğretimde başörtüsünün serbest bırakılmasına ilişkin hüküm kabul edilerek, kanunda açıkça yazılı olmayan herhangi bir sebeple, kimsenin yüksek öğrenim hakkını kullanmaktan mahrum edilemeyeceği belirtilmiştir. Ancak, bu değişikliklerin yürürlüğü, Anayasa Mahkemesi tarafından durdurulmuştur.</p>

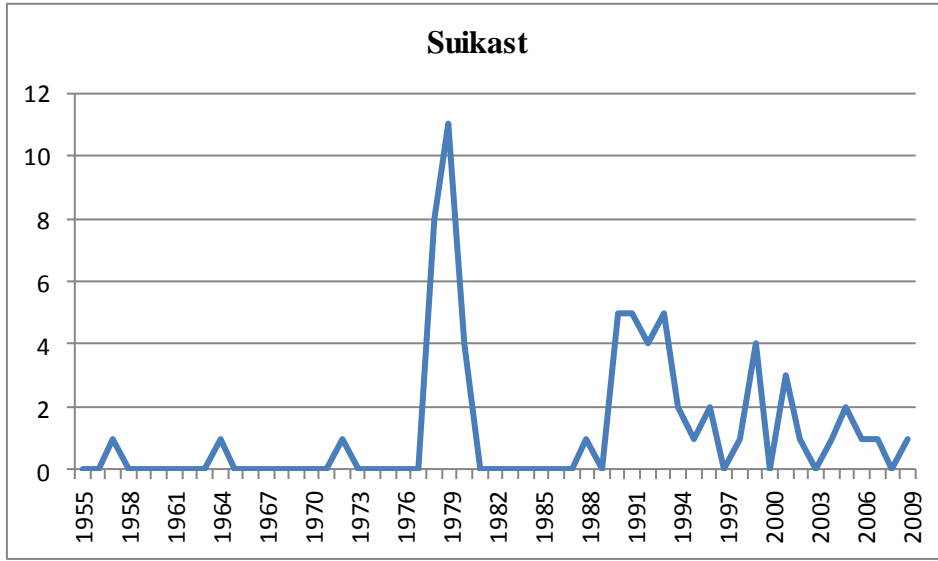
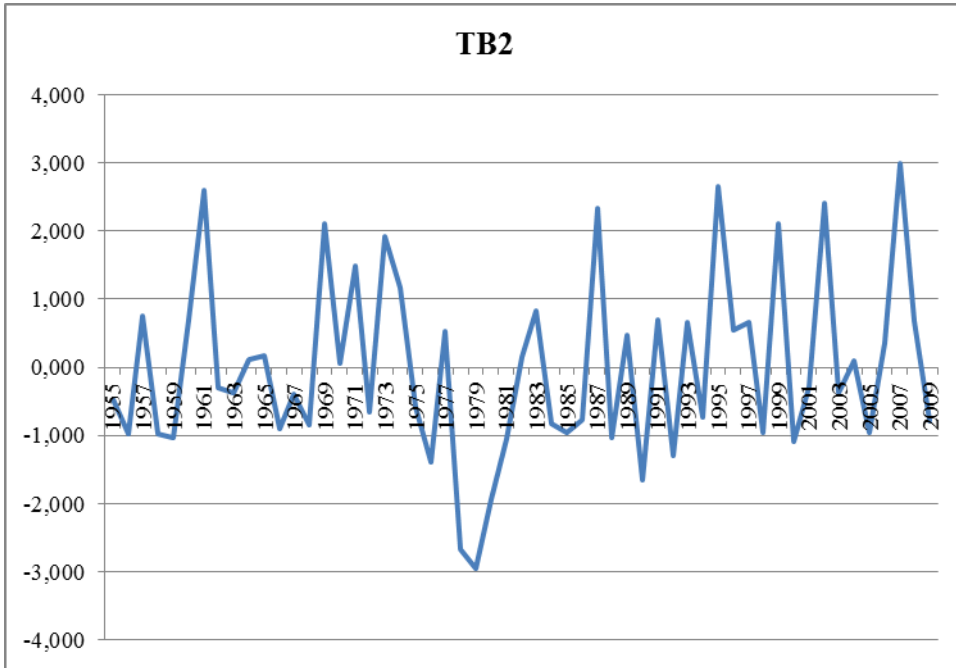
EK: 2D –Grev İstatistikleri

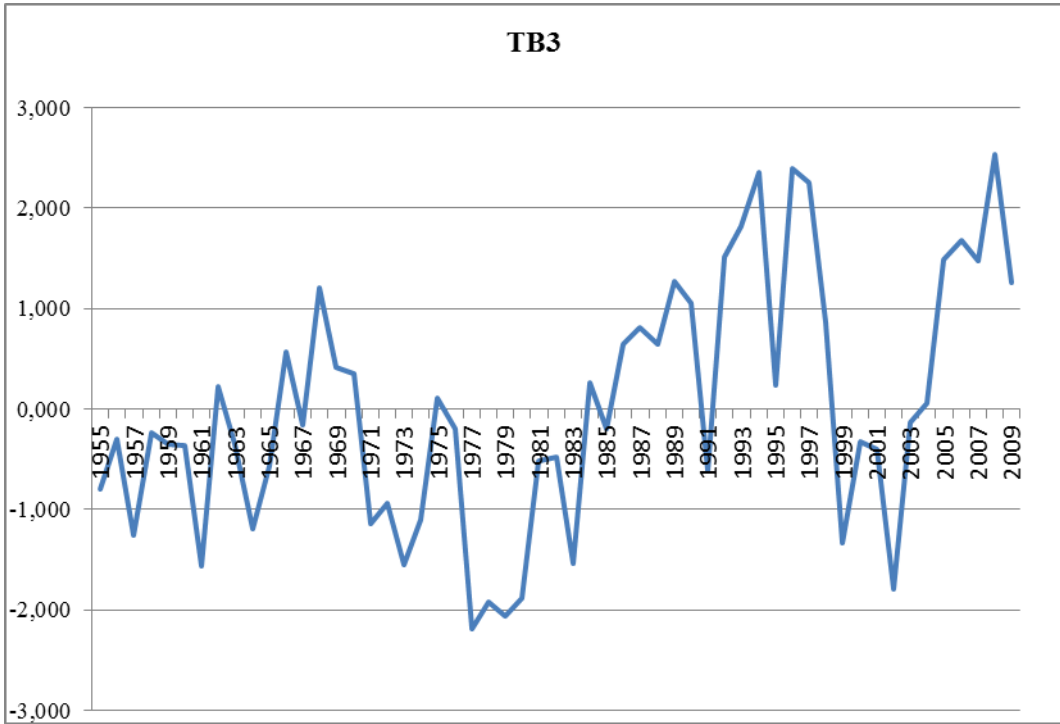
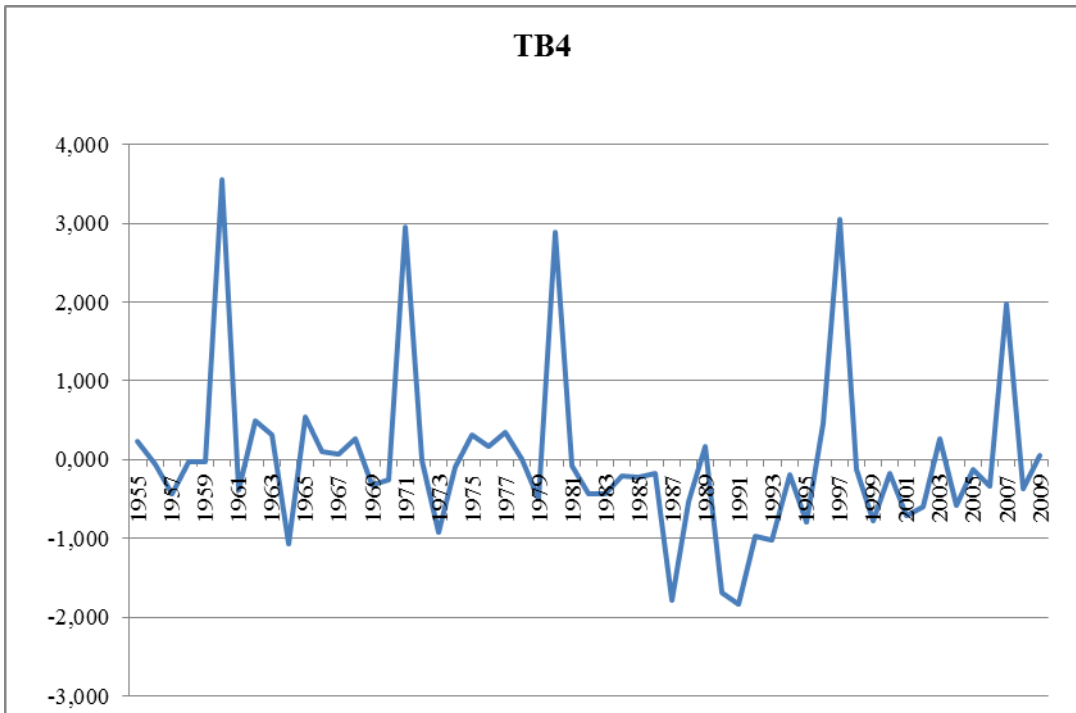
Yıllar	Grev Sayısı	İsci sayısı	İşgünü
1963	8	1.514	19.739
1964	83	6.640	238.261
1965	46	6.593	336.836
1966	42	11.414	430.104
1967	101	9.499	350.037
1968	54	5.289	174.905
1969	77	12.601	235.134
1970	72	21.156	220.189
1971	78	10.916	476.116
1972	48	14.879	659.362
1973	55	12.286	671.135
1974	110	25.546	1.109.401
1975	116	13.708	668.797
1976	58	7.240	325.830
1977	59	15.682	1.397.124
1978	87	9.748	426.127
1979	126	21.011	1.147.721
1980	220	84.832	1.303.253
1981	0	0	0
1982	0	0	0
1983	0	0	0
1984	4	561	4.947
1985	21	2.410	194.296
1986	21	7.926	234.940
1987	307	29.734	1.961.940
1988	156	30.057	1.892.655
1989	171	39.435	2.911.407
1990	458	166.306	3.466.550
1991	398	164.968	3.809.354
1992	98	62.189	1.153.578
1993	49	6.908	574.741
1994	36	4.782	242.589
1995	120	199.867	4.838.241
1996	38	5.461	274.322
1997	37	7.045	181.913
1998	44	11.482	282.638
1999	34	3.263	229.825
2000	52	18.705	368.475
2001	35	9.911	286.015

2002	27	4.618	43.885
2003	23	1.535	144.772
2004	30	3.557	93.161
2005	34	3.529	176.824
2006	26	2.061	165.666
2007	15	25.920	1.353.558
2008	18	5.040	145.725
2009	13	3.101	209.913

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.

EK: 3.1 – Gosteri Değişkeni.**EK: 3.2 – PKK Değişkeni.**

EK: 3.3 – Suikast Değişkeni**EK: 3.4 – Politik İstikrarsızlık Endeksi TB2**

EK: 3.5 - Politik İstikrarsızlık Endeksi TB3**EK: 3.6 - Politik İstikrarsızlık Endeksi TB4**

EK: 4 Türkiye’de İstikrarsızlığın Makro Değişkenler Üzerindeki Etkisine İlişkin Çalışmalar

Çalışma	Politik Gösterge ve Model	Bulgular
Telatar (2003a), 1987.1-2001.12 aylık veriler.	Döviz kurundaki (TL/\$) değişim oranı (Siyasi belirsizliğin ölçümünde temsili bir değişken olarak seçilmiştir). Analizdeki diğer değişken enflasyon oranı (TÜFE)’dir.	Siyasi belirsizlikten (döviz kurundaki değişim oranından) enflasyona doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu ve ayrıca siyasi belirsizliğin enflasyon belirsizliğini arttırdığı bulgusu elde edilmiştir.
Telatar (2003b), 1986-2001 aylık veriler.	Politika değişkenliği (Politika değişkenliğini yansıtmak üzere faiz oranı farkı ve döviz kuru artış oranı kullanılmıştır). Analizde kullanılan diğer değişken: Özel imalat sanayii endeksi artış oranı.	Ekonomik büyüme (özel imalat sanayii endeksi) oranındaki düşüşün politika değişkenliğini arttırdığı (ters nedensellik ilişkisi olduğu) sonucu elde edilmiştir.
Telatar (2003c), 1986-1997.	Seçimler.	Politik devresel dalgalanmaların varlığının probit ve logit modelleri çerçevesinde incelendiği çalışmada, hükümetlerin örneklem döneminde tekrar seçilme şanslarını arttırmak için ekonomiyi para arzı ve kamu harcamaları yoluyla manipüle ettikleri, bunun ise enflasyon sorununun devamına neden olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.
İsmihan (2003), 1963-1999 yıllık veriler.	Makroekonomik İstikrarsızlık Endeksi ¹⁰² . Diğer değişkenler: Özel sektör yatırımları, kamu sektörü yatırımları, GSMH.	Makroekonomik istikrarsızlık, sermaye oluşumu ve ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca, kısa ve orta vadede toplam kamu yatırımları ve kamu altyapı yatırımları ile özel sektör yatırımları arasında tamamlayıcılık özelliğinin olduğu bulgusu elde edilmiştir. Bu bulgu, makroekonomik istikrarsızlığın ekonomik büyümeyi engellemekle kalmayıp özel sektör ve kamu sektörü yatırımları arasındaki tamamlayıcılık ilişkisini bozduğu şeklinde yorumlanmaktadır.
Telatar ve Telatar (2004), 1951-2001 yıllık veriler.	Probit modeli ile tahmin edilen “askeri müdahale olma olasılığı.”	Ekonomik büyüme oranından rejim değişikliği olabilirliğine doğru negatif yönde işleyen bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Araz-Takay, Arın ve Omay (2009), 1987.1-2004.4 çeyrek dönem verileri.	Terör endeksi ¹⁰³ . Analizde kullanılan diğer değişken reel GSMH’dir.	Hem doğrusal hem de doğrusal olmayan modellerden elde edilen ampirik bulgular terörün ekonomik faaliyet üzerinde büyük, negatif ve anlamlı bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Doğrusal olmayan modellerden elde edilen sonuçlar terörün ekonomi üzerindeki etkisinin genişleme dönemlerinde daha belirgin olduğuna, ekonomik faaliyetin terör üzerindeki etkisinin ise sadece resesyon dönemlerinde anlamlı olduğuna işaret etmektedir.
Öcal ve Yıldırım (2010); 1987-2001.	Ortalama terörizm endeksi (terör olaylarının, yaralanma ve ölümlerin ortalama sayısı). Bu endekse ilişkin veriler MIPT (Memorial Institute for the Prevention of the Terrorism)’den alınmıştır. Bağımlı değişken il düzeyinde kişi başı reel gelir artışıdır. Diğer bağımsız değişkenler: İl	Çalışmada terörizmin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi iller düzeyinde coğrafik olarak ağırlıklandırılmış regresyon (CAR) ile tahmin edilmektedir. Bulgular terörizmin Türkiye genelinde ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğini göstermekle birlikte bu etkinin Doğu ve Güney Doğu illerinde daha belirgin olduğunu ortaya

¹⁰² Bu endeks şu dört göstergeden oluşturulmaktadır: Enflasyon oranı (GSMH deflatörü), Kamu (konsolide bütçe) açığı/GSMH oranı, (orta ve uzun vadeli) dış borç stoku/GSMH oranı ve \$/TL kurundaki değişiklikler. Endeks, değişkenlerin ölçü birimlerindeki farklılığı dikkate alarak, İnsani Gelişme Endeksinde izlenen yönteme uygun olarak iki aşamalı bir prosedüre göre hesaplanmakta ve böyle elde edilen seri 0-1 aralığında değerler almaktadır.

¹⁰³ Terör endeksi Hürriyet Gazetesinden elde edilen veriler kullanılarak $\text{Log}(1+\text{ölu sayısı}+\text{yaralı sayısı}+\text{terörist saldırı sayısı})$ formülüyle hesaplanmaktadır.

	düzeyinde 1987 yılı reel kişi başı geliri, kişi başı kamu harcaması ve eğitim düzeyi.	koymaktadır. Ampirik bulgular ayrıca CAR modelinin daha iyi "fitting" sağladığını da göstermektedir.
Şanlısoy ve Kök (2010); 1987-2004 çeyrek dönem verileri.	Politik Risk Endeksi ¹⁰⁴ (ICRG'den alınmıştır). Bağımlı değişken olarak GSMH'nin (log) alındığı çalışmada bağımsız değişken olarak ayrıca işgücü kullanımı, Yatırım/GSMH, Kredi/GSMH ve Tufe kullanılmıştır.	Eş bütünleşme ve hata düzeltme analizinin kullanıldığı çalışmada politik istikrarsızlık ile ekonomik büyüme arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğu bulgusu elde edilmiştir.
Arslan (2011); 1987-2007 çeyrek(?) dönem verileri.	ICRG'den (International Country Risk Guide) alınan politik istikrarsızlık göstergesi. Bağımlı değişken ise reel GSYİH'dir.	Eşbütünleşme ve hata düzeltim analizinden yararlanılan çalışmada, GSYİH'dan politik istikrarsızlığa doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Feridun (2011); 1986-2006 yıllık veriler.	Terör olayları sonucunda ölen ve yaralanan kişi sayısı.	ARDL bounding test prosedürü kullanılan çalışmada, terör olayları ile Türkiye'ye gelen turist sayısı arasında uzun dönemli bir denge ilişkisinin olduğu ve terör olaylarının turizm üzerinde negatif bir nedensel etkiye sahip olduğu sonuçları elde edilmektedir.
Demirgil (2011), 1970-2006, yıllık veriler.	Genel ve yerel seçimler, askeri darbeler, referandumlar, koalisyon hükümeti dönemleri ve grev değişkenlerine TBY'nin uygulanmasıyla elde edilen ilk iki bileşen.	Politik istikrarsızlığın büyüme üzerinde negatif etkide bulunurken enflasyonu arttırdığı sonucu elde edilmiştir.

¹⁰⁴ Endeksin şu 12 bileşenden oluştuğu belirtilmektedir: Hükümet istikrarı, sosyo-ekonomik koşullar, yatırım profili, içsel çatışmalar, dışsal çatışmalar, yolsuzluk, politik alanda askerin etkisi, politik alanda dinin etkisi, yasal düzenlemeler, etnik gerilimler, demokratik şeffaflık ve bürokrasi.

EK: 5.1 EKK Tahminleri, 1955-2009 (Bağımlı Değişken, Buyume).

	1	2	3	4	5
Sabit	5.33*(8.05)[0.00]	5.81*(7.92)[0.00]	5.86*(6.32)[0.00]	6.54*(6.28)[0.00]	3.49*(4.01)[0.00]
Kukla1	-11.07*(-6.24)[0.00]	-10.28*(-5.64)[0.00]	-7.81*(-3.68)[0.00]	-7.48*(-3.33)[0.00]	-7.23*(-3.27)[0.00]
Buyume_{t-1}	-0.054(-0.49)[0.63]	-0.05(-0.45)[0.65]	-0.21**(-1.99)[0.05]	-0.20(-1.79)[0.08]	-0.20(-1.78)[0.08]
Siddet	-1.17*(-2.90)[0.01]		-1.08*(-3.01)[0.01]		-1.04*(-2.81)[0.01]
Suikast		-0.45**(-2.40)[0.02]		-0.35**(-1.96)[0.06]	
Gosteri	0.49(1.19)[0.24]	0.44(1.04)[0.30]			
Hukümet			-0.76(-1.52)[0.14]	-0.90(-1.70)[0.10]	-0.73(-1.40)[0.17]
SSY			0.22*(3.79)[0.00]	0.21*(3.34)[0.00]	0.21*(3.51)[0.00]
Istih			0.23(1.36)[0.18]	0.15(0.85)[0.39]	0.16(0.91)[0.37]
R²	0.48	0.45	0.66	0.62	0.52
\bar{R}^2	0.44	0.41	0.61	0.56	0.56
F	11.24	10.15	12.08	10.01	10.01
LM	2.25[0.324]	1.41[0.495]	0.90(0.637)	0.53[0.765]	0.32[0.850]
BPG	1.94[0.746]	5.31[0.256]	2.45[0.874]	4.19[0.651]	3.35[0.764]
White	10.62[0.562]	5.75[0.219]	15.86[0.822]	6.49[0.371]	6.72[0.348]
JB	3.29[0.193]	0.25[0.884]	1.03[0.598]	2.48[0.289]	2.50[0.286]
RESET(2)	1.22[0.302]	0.95[0.392]	0.82[0.449]	0.61[0.547]	0.61[0.549]
Chow	2.44[0.125](1977)	2.11[0.153](1989)	2.93[0.095](1980)	1.76[0.192](2000)	2.91[0.096](1979)
Quandt-Andr.	2.44[0.679](1977)	2.11[0.759](1989)	2.93[0.568](1980)	1.76[0.844](2000)	2.91[0.572](1979)
Gözlem	54	54	44	44	44

t istatistikleri (), bu ve diğer istatistiklere ilişkin p değerleri [] içerisinde gösterilmiştir. * ve ** işaretleri katsayıların sırasıyla %1 ve %5 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. **LM**, iki gecikmeye göre hesaplanan Breusch-Godfrey ardışık bağımlılık (seriel correlation) test istatistiğidir. **BPG ve White** sırasıyla Breusch-Pagan-Godfrey ve White değişen varyans (χ^2 dağılımlı) test istatistikleridir. **JB**, Jarque-Bera test istatistiğidir. **RESET** Ramsey Reset (F) test istatistiğini göstermektedir. **Chow**, Siddet ve Suikast değişkenleri için yapılan yapısal kırılma (F) test istatistiğidir. Bu testler için kırılma tarihi Quandt-Andrews testine göre belirlenmiş olup () içerisinde gösterilmiştir.

Siddet ve Gosteri değişkenlerinin standartlaştırılmış serisi kullanılmıştır. 5 numaralı modelde bağımlı değişken kişi başı gelirdeki artıştır (Buyume2).

EK: 5. 2 - EKK Tahminleri, 1955-2009 (Bağımlı Değişken, Buyume).

	1	2	3
Sabit	5.23*(5.34)[0.000]	5.30*(5.29)[0.000]	2.79*(3.21)[0.003]
Buyume_{t-1}	-0.31*(-2.57)[0.014]	-0.33*(-2.65)[0.012]	-0.34*(-2.67)[0.011]
SSY	0.32*(5.30)[0.000]	0.30*(4.76)[0.000]	0.28*(4.49)[0.000]
Istih	0.24(1.22)[0.231]	0.25(1.25)[0.219]	0.17(0.87)[0.389]
TB1	-0.58(-1.94)[0.059]	-0.57(-1.89)[0.066]	-0.44(-1.47)[0.149]
TB2		0.09(0.27)[0.789]	0.18(0.53)[0.596]
TB3		0.47(1.22)[0.230]	0.72(1.85)[0.072]
TB4		0.01(0.03)[0.976]	0.002(0.005)[0.996]
R²	0.50	0.52	0.51
\bar{R}^2	0.45	0.43	0.41
F	9.93	5.68	5.31
LM	3.38[0.184]	2.54[0.280]	0.72[0.699]
BPG	3.62[0.460]	6.94[0.435]	6.62[0.469]
White	3.98[0.408]	6.93[0.436]	6.63[0.469]
JB	2.11[0.347]	3.88[0.143]	3.87[0.144]
RESET(2)	0.91[0.412]	0.38[0.685]	0.12[0.889]
Chow	3.18[0.082](1985)	2.10[0.155](1970)	2.71[0.108](1998)
Quandt-Andrews	3.18[0.517](1985)	2.10[0.760](1970)	2.72[0.613](1998)
Gözlem	44	44	44

t istatistikleri (), bu ve diğer istatistiklere ilişkin p değerleri [] içerisinde gösterilmiştir. * ve ** işaretleri katsayıların sırasıyla %1 ve %5 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. **LM**, iki gecikmeye göre hesaplanan Breusch-Godfrey ardışık bağımlılık test istatistiğidir. **BPG ve White** sırasıyla Breusch-Pagan-Godfrey ve White değişen varyans (χ^2 dağılımlı) test istatistikleridir. **RESET** Ramsey Reset testi istatistiğini göstermektedir. **Chow** sadece TB1 değişkeni için hesaplanan yapısal kırılma test (F) istatistiğidir. Kırılma tarihi Quandt-Andrews testine göre belirlenmiş olup () içerisinde gösterilmiştir. 3 numaralı modelde bağımlı değişken kişi başı gelirdeki artıştır (Buyume2).

EK: 5.3 – GMM Tahminleri, 1955-2009 (Bağımlı Değişken, Buyume2).

	1	2	3
Sabit	2.85*(3.15)[0.003]	2.67*(3.14)[0.003]	3.60*(3.09)[0.004]
Buyume2_{t-1}	-0.31**(-2.35)[0.024]	-0.32**(-2.60)[0.013]	-0.31*(-2.24)[0.031]
SSY	0.29*(4.64)[0.000]	0.29*(4.97)[0.000]	0.25(3.59)[0.001]
Istih	0.15(0.74)[0.463]	0.20(1.02)[0.313]	0.09(0.41)[0.682]
TB1	-0.91**(-2.30)[0.027]		
Siddet		-1.02**(-2.13)[0.039]	
Suikast			-0.69**(-2.22)[0.032]
Gosteri		0.21(0.46)[0.648]	0.03(0.50)[0.620]
Araç Değişkenler	Buyume2 _{t-2} ,Siddet, TB _{t-1} ,	Suikast, TB1, Siddet _{t-1} , Buyume2 _{t-2}	Buyume2 _{t-2} , Siddet, TB1 _{t-1}
Ağırlık Matrisi	2AEKK	2AEKK	2AEKK
Rank	7	9	8
J İstatistiği	0.401[0.818]	0.492[0.920]	0.585[0.746]
İçsellik Testi	3.83[0.050]	0.001[0.976]	3.70[0.054]
Gözlem	44	44	44

t istatistikleri (), bu ve diğer istatistiklere ilişkin p değerleri [] içerisinde gösterilmiştir. * ve ** işaretleri katsayıların sırasıyla %1 ve %5 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. İçsellik Testi, Durbin-Wu-Hausman test istatistiğini göstermektedir.

Siddet ve Gosteri değişkenlerinin standartlaştırılmış serisi kullanılmıştır.

EK: 5.4 – EKK Tahminleri, 1955-2009 (Bağımlı Değişken, ENF).

	1	2	3
Sabit	-1.39(-0.38)[0.705]	0.55(0.15)[0.880]	-0.86(-0.28)[0.779]
ENF_{t-1}	0.83*(13.20)[0.000]	0.77*(11.18)[0.000]	0.96*(7.26)[0.000]
ENF2_{t-2}			-0.39**(-2.12)[0.039]
ENF2_{t-3}			0.33**(-2.56)[0.014]
Siddet	0.30*(3.99)[0.000]		0.25*(3.39)[0.001]
Suikast		2.93*(3.21)[0.002]	
Gosteri	0.28(1.12)[0.266]	0.30(1.16)[0.251]	
AsMud		13.56(1.87)[0.067]	
R²	0.80	0.80	0.83
R²	0.79	0.78	0.82
F	69.06	48.29	58.82
LM	0.07[0.965]	1.00[0.605]	0.15[0.925]
BPG	6.47[0.091]	6.65[0.155]	3.70[0.448]
White	13.71[0.133]	6.45[0.168]	12.29[0.583]
JB	63.02[0.000]	31.17[0.000]	42.20[0.000]
RESET(2)	1.87[0.165]	1.61[0.211]	2.22[0.121]
Chow	3.38[0.072] (1978)	2.55[0.117](1999)	1.86[0.180](1978)
Quandt-Andrews	3.38[0.478](1978)	2.55[0.654](1999)	1.86[0.821](1978)
Gözlem	54	54	54

t istatistikleri (), bu ve diğer istatistiklere ilişkin p değerleri [] içerisinde gösterilmiştir. * ve ** işaretleri katsayıların sırasıyla %1 ve %5 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. **LM**, iki gecikmeye göre hesaplanan Breusch-Godfrey ardışık bağımlılık test istatistiğidir. **BPG ve White** sırasıyla Breusch-Pagan-Godfrey ve White değişen varyans (χ^2 dağılımlı) test istatistikleridir. **RESET** Ramsey Reset testi istatistiğini (F) göstermektedir. **Chow**, Siddet ve Suikast değişkenleri için yapılan yapısal kırılma (F) test istatistiğidir. Bu testler için Quandt-Andrews testine göre belirlenen yapısal kırılma tarihi () içerisinde gösterilmiştir.

1 numaralı modelde yapısal kırılmayı gösteren 1978 yılı esas alınarak oluşturulan (1955-1978 yılları arasında sıfır, sonrasında 1 değerini alan) kukla değişken ile Kukla*Siddet etkileşim değişkeni de regresyona konulduğunda her iki değişkenin katsayısı da istatistiksel olarak sıfırdan farklı çıkmaktadır. AsMud değişkeni 2 numaralı modelde ortaya çıkan fonksiyonel biçim sorununu giderdiği için modele dahil edilmiştir. 3 numaralı regresyonda bağımlı değişken GSYİH deflatörüdür (ENF2).

EK: 5.5 – EKK Tahminleri, 1955-2009 (Bağımlı Değişken, ENF).

	1	2	3
Sabit	12.88*(3.07)[0.003]	13.64*(2.75)[0.008]	12.87*(3.71)[0.000]
ENF_{t-1}	0.75*(7.56)[0.000]	0.73*(6.90)[0.000]	0.76*(11.73)[0.000]
Buyume	-0.97(-1.63)[0.110]	-1.03(-1.66)[0.103]	-1.10**(-2.55)[0.014]
TB1	5.19*(3.05)[0.004]	5.26*(3.09)[0.003]	3.90*(3.15)[0.003]
TB2		-2.38**(-2.07)[0.043]	-1.91(-1.57)[0.123]
TB3		1.85(1.03)[0.307]	1.78(1.32)[0.194]
TB4		1.04(0.59)[0.558]	-0.16(-0.11)[0.914]
R²	0.82	0.84	0.84
\bar{R}^2	0.81	0.82	0.82
F	76.94	41.46	42.78
LM	0.83[0.661]	0.08[0.958]	4.59[0.101]
BPG	14.36[0.002]	15.22[0.018]	11.64[0.070]
White	9.55[0.022]	9.27[0.159]	4.59[0.597]
ARCH(2)	0.48[0.785]	0.03[0.985]	1.28[0.527]
JB	18.68[0.000]	18.89[0.000]	4.57[0.102]
RESET(2)	1.12[0.335]	0.035[0.965]	0.24[0.788]
Chow	2.18[0.146](1982)	1.83[0.183](1982)	3.29[0.076](1983)
Gözlem	54	54	54

t istatistikleri (t), bu ve diğer istatistiklere ilişkin p değerleri (p) içerisinde gösterilmiştir. * ve ** işaretleri katsayıların sırasıyla %1 ve %5 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. **LM**, iki gecikmeye göre hesaplanan Breusch-Godfrey ardışık bağımlılık test istatistiğidir. **BPG ve White** sırasıyla Breusch-Pagan-Godfrey ve White değişen varyans (χ^2 dağılımlı) test istatistikleridir. **ARCH**, Arch LM test istatistiğidir. **RESET** RamseyReset testi istatistiğini göstermektedir. **Chow**, sadece TB1 değişkeni için hesaplanan yapısal kırılma test (F) istatistiğidir. Test için kırılma tarihi Quandt-Andrews testine göre belirlenmiş olup (Q) içerisinde gösterilmiştir.

3 numaralı regresyonda bağımlı değişken ENF2'dir. 1 ve 2 numaralı regresyonlarda White değişen varyans uyumlu standart hatalar esas alınmıştır. 3 numaralı regresyonda Wooldridge (2006: 282-284)'de belirtilen prosedüre göre yapılan test sonucu da değişen varyans sorunu olmadığına işaret etmektedir. 3 numaralı regresyonda White veya HAC değişen varyans uyumlu standart hatalar esas alındığında TB1 değişkenine ilişkin katsayının anlamlılık düzeyinde önemli bir değişme görülmektedir.

EK: 5. 6 – GMM Tahminleri, 1955-2009 (Bağımlı Değişken, ENF2).

	1	2	3
Sabit	12.54*(3.57)[0.001]	-1.62(-0.43)[0.669]	0.13(0.04)[0.968]
ENF_{t-1}	0.76*(13.37)[0.000]	0.83*(12.58)[0.000]	0.74*(10.62)[0.000]
Buyume	-1.01**(-1.98)[0.053]		
TB1	4.70*(4.29)[0.000]		
Siddet		0.37*(3.45)[0.001]	
Suikast			4.97*(4.00)[0.000]
Gosteri		0.18(0.71)[0.481]	0.22(0.84)[0.402]
ASMUD			6.37(0.97)[0.334]
Araç	TB1 _{t-1} , Suikast, Siddet	ENF _{t-2} , Suikast,	Suikast _{t-1} , Suikast _{t-2} , TB1 _{t-1} , ENF _{t-2}
Değişkenler		Suikast _{t-1}	
Ağırlık Matrisi	HAC	2AEKK	White
Rank	6	6	8
J İstatistiği	0.053[0.973]	0.024[0.988]	0.833[0.841]
İçsellik Testi	0.957[0.328]	3.42[0.064]	7.15[0.007]
Gözlem	54	54	53

t istatistikleri (), bu ve diğer istatistiklere ilişkin p değerleri [] içerisinde gösterilmiştir. * ve ** işaretleri katsayıların sırasıyla %1 ve %5 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. İçsellik Testi, Durbin-Wu-Hausman test istatistiğini göstermektedir.

EK: 5.7 – EKK Tahminleri, 1955-2009 (Bağımlı Değişken, CA2).

	1	2	3
Sabit	-0.18*(-3.66)[0.001]	-0.13(-1.82)[0.076]	0.57(0.88)[0.385]
CA2_{t-1}	0.29**(2.60)[0.013]	0.32**(2.62)[0.013]	0.37**(2.62)[0.012]
SSY	-0.015*(-3.32)[0.002]	-0.017*(-3.52)[0.001]	
Siddet	-0.22*(-5.07)[0.000]	-0.21*(-4.53)[0.000]	
Siddet*SSY	-0.016*(-3.33)[0.002]	-0.015*(-3.27)[0.002]	
Buyume			-0.25*(-3.89)[0.000]
Suikast			-0.079(-0.77)[0.442]
Hukümet		-0.055(-1.08)[0.288]	-0.65**(-2.15)[0.037]
Gosteri		0.03(0.83)[0.413]	0.038(1.18)[0.243]
R²	0.65	0.67	0.33
R²	0.62	0.62	0.25
F	18.31	12.45	4.13
LM	0.45[0.797]	0.39[0.822]	3.68[0.159]
BPG	2.11[0.714]	7.13[0.309]	4.93[0.424]
White	3.03[552]	6.69[0.351]	3.03[0.695]
JB	3.87[0.144]	1.64[0.439]	10.01[0.006]
RESET(2)	0.68[0.510]	0.72[0.493]	0.35[0.706]
Chow	3.19[0.082](1978)	3.11[0.086](1978)	3.84[0.057](1973)
Quandt-Andrews	3.19[0.515](1978)	3.11[0.531](1978)	3.84[0.400](1978)
Gözlem	44	44	47

t istatistikleri (), bu ve diğer istatistiklere ilişkin p değerleri [] içerisinde gösterilmiştir. * ve ** işaretleri katsayıların sırasıyla %1 ve %5 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. **LM**, iki gecikmeye göre hesaplanan Breusch-Godfrey ardışık bağımlılık test istatistiğidir. **BPG ve White** sırasıyla Breusch-Pagan-Godfrey ve White değişen varyans (χ^2 dağılımlı) test istatistikleridir. **RESET** Ramsey Reset test istatistiğini göstermektedir. **Chow**, Siddet (Suikast) değişkeni için hesaplanan yapısal kırılma (F) test istatistiğidir. Test istatistiğinin yanında () içerisinde yer alan tarih Quandt-Andrews testine göre göre belirlenmiş kırılma tarihidir.

Siddet ve Suikast değişkenlerinin standartlaştırılmış serisi (ortalamadan farkın standart sapmaya bölüdüğü seri) kullanılmıştır. 3 numaralı regresyonda bağımlı değişken CA'dır.

Her üç model için de yapısal kırılmayı gösteren tarih (ilk iki modelde 1978, üçüncü modelde 1973) esas alınıp kukla değişken tanımlanmıştır. Bu kukla değişken ile birlikte Kukla*Siddet veya Kukla*Suikast etkileşim değişkenleri de regresyona konulduğunda 1 ve 2 numaralı modellerde hem Kukla hem de etkileşim değişkeninin katsayısı sıfırdan farklı çıkmakta, 3 numaralı modelde ise Kukla*Suikast etkileşim değişkeninin katsayısı %10 düzeyinde anlamlı bulunmaktadır.

EK: 5.8 – EKK Tahminleri, 1955-2009 (Bağımlı Değişken CA).

	1	2
Sabit	0.29(0.69)[0.494]	0.38(1.57)[0.123]
CA(-1)	0.25**(1.94)[0.059]	0.26**(2.28)[0.028]
Buyume	-0.27**(-4.48)[0.000]	-0.28*(-6.32)[0.000]
TB1	-0.53*(-2.91)[0.006]	-0.43**(-2.44)[0.019]
Buyume*TB1	0.098**(2.59)[0.013]	0.056(1.11)[0.273]
TB2		0.02(0.14)[0.885]
TB3		0.43(1.90)[0.064]
TB4		-0.13(-0.79)[0.436]
R²	0.37	0.45
\bar{R}^2	0.31	0.35
F	6.27	4.50
LM	1.68[0.432]	4.83[0.089]
BPG	2.27[0.686]	5.53[0.594]
White	1.55[0.818]	4.79[0.686]
JB	1.48[0.477]	0.37[0.829]
RESET(2)	0.74[0.485]	0.27[0.767]
Chow	3.01[0.061](1979)	2.13[0.133](1979)
Quandt-Andrews	3.01[0.887](1979)	2.13[0.982](1979)
Gözlem	47	47

t istatistikleri (), bu ve diğer istatistiklere ilişkin p değerleri [] içerisinde gösterilmiştir. * ve ** işaretleri katsayıların sırasıyla %1 ve %5 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. **LM**, iki gecikmeye göre hesaplanan Breusch-Godfrey ardışık bağımlılık test istatistiğidir. **BPG ve White** sırasıyla Breusch-Pagan-Godfrey ve White değişen varyans (χ^2 dağılımlı) test istatistikleridir. **RESET** Ramsey Reset testi istatistiğini (LR) göstermektedir. **Chow** TB1 ve etkileşim değişkeni Buyume*TB1 için hesaplanan yapısal kırılma (F) test istatistiğidir. Test için kırılma tarihi Quandt-Andrews testine göre belirlenmiş olup () içerisinde gösterilmiştir.

2 numaralı regresyonda HAC standart hatalar esas alınmıştır. Normal (default) değerler esas alındığında da katsayıların anlamlılık düzeyinde önemli bir farklılık görülmemektedir.

EK: 5.9 – EKK Tahminleri, 1955-2009 (Bağımlı Değişken Sıddet).

	1	2	3
Sabit	-1.05(-0.49)[0.623]	1.33(0.49)[0.622]	-7.50*(-2.46)[0.018]
Sıddet $t-1$	0.60**(2.06)[0.044]	0.55(1.86)[0.068]	0.43(1.45)[0.154]
CA2	-23.38*(-3.32)[0.002]	-25.98*(-3.41)[0.001]	-33.18*(-3.73)[0.000]
Buyume2		-1.03(-1.62)[0.111]	-0.87(-1.74)[0.089]
ENF			0.23**(2.40)[0.020]
R²	0.64	0.66	0.72
\bar{R}^2	0.62	0.64	0.70
F	44.57	32.22	31.64
LM	1.18[0.554]	3.26[0.196]	3.26[0.196]
White	41.89[0.000]	46.81[0.000]	44.57[0.000]
ARCH(2)	1.41[0.493]	0.74[0.691]	0.11[0.944]
RESET(2)	2.84[0.068]	1.55[0.222]	3.81[0.029]
Chow	10.48[0.002](1981)(CA2)	6.92[0.011](1981)(CA2) 5.65[0.021](1986)(Buy2)	6.03[0.018](1981)(CA2) 37.27[0.000](1981)(ENF) 2.42[0.126](1987)(BUY2)
Gözlem	54	54	54

t istatistikleri (), bu ve diğer istatistiklere ilişkin p değerleri [] içerisinde gösterilmiştir. * ve ** işaretleri katsayıların sırasıyla %1 ve %5 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. **LM**, iki gecikmeye göre hesaplanan Breusch-Godfrey ardışık bağımlılık test istatistiğidir. **White ve ARCH** değişen varyans (χ^2 dağılımlı) test istatistikleridir. **RESET** Ramsey Reset test istatistiğini (F) göstermektedir. **Chow**, CA2, ENF ve Buyume değişkenleri için hesaplanan yapısal kırılma (F) test istatistiğidir. Quant-Andrews testine göre belirlenen kırılma tarihleri () içerisinde gösterilmiştir.

Değişen varyans sorunu nedeniyle tüm regresyonlarda White değişen varyans uyumlu standart hatalar esas alınmıştır.

EK: 5.10 - EKK Tahminleri, 1955-2009 (Bağımlı Değişken, TB1).

	1	2	3
Sabit	-0.09(-0.53)[0.598]	-0.94**(-2.39)[0.021]	-0.88**(-2.24)[0.030]
TB1_{t-1}	0.61*(3.33)[0.002]	0.46*(3.14)[0.003]	0.46***(2.35)[0.023]
TB1_{t-2}		-0.15(-0.98)[0.331]	-0.16(-1.01)[0.315]
CA2	-0.56(-1.82)[0.075]	-0.93*(-3.05)[0.004]	-0.95*(-3.20)[0.002]
Buyume2	-0.03(-0.68)[0.498]		-0.02(-0.60)[0.549]
ENF		0.02***(2.23)[0.030]	0.02***(2.17)[0.035]
R²	0.43	0.51	0.51
\bar{R}^2	0.40	0.46	0.46
F	12.61	12.32	9.79
LM	0.71[0.702]	1.44[0.486]	1.54[0.464]
White	17.85[0.037]	33.85[0.002]	34.47[0.023]
ARCH(1)	0.06[0.807]	0.04[0.847]	0.02[0.886]
RESET(2)	0.14[0.865]	1.14[0.328]	1.00[0.375]
Chow	2.58[0.115](1977)(CA2) 9.03[0.004](1987)(BUY2)	1.75[0.192](1977)(CA2) 6.51[0.014](1980)(ENF)	1.78[0.188](1987)(CA2) 7.15[0.001](1987)(BUY2) 6.01[0.018](1980)(ENF)
Gözlem	54	53	53

t istatistikleri (), bu ve diğer istatistiklere ilişkin p değerleri [] içerisinde gösterilmiştir. * ve ** işaretleri katsayıların sırasıyla %1 ve %5 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. **LM**, iki gecikmeye göre hesaplanan Breusch-Godfrey ardışık bağımlılık test istatistiğidir. **White ve ARCH** değişen varyans (χ^2 dağılımlı) test istatistikleridir. **RESET** Ramsey Reset test istatistiğini (F) göstermektedir. **Chow**, CA2, ENF ve Buyume2 değişkenleri için hesaplanan yapısal kırılma (F) test istatistiğidir. Quant-Andrews testine göre belirlenen kırılma tarihi () içerisinde gösterilmiştir. Değişen varyans sorunu nedeniyle tüm regresyonlarda White değişen varyans uyumlu standart hatalar esas alınmıştır.

EK: 5.11 – GMM Tahminleri, 1955-2009.

	Bağımlı Değişken: Sıddet		Bağımlı Değişken: TB1	
Sabit	-6.76**(-2.13)[0.038]	0.75(0.07)[0.946]	-0.71(-1.39)[0.173]	-0.47(-1.45)[0.154]
Sıddet_{t-1}	0.78*(8.50)[0.000]	0.29(0.87)[0.386]		
TB1_{t-1}			0.40(1.70)[0.097]	0.53*(2.93)[0.005]
CA2	-25.90*(-3.35)[0.002]	-39.60*(-3.04)[0.004]	-0.89(-1.23)[0.227]	-0.62(-1.88)[0.066]
Buyume2	-0.38(-1.28)[0.205]	-3.85(-0.93)[0.359]	-0.026(-0.53)[0.596]	-0.004(-0.09)[0.924]
ENF	0.13**(2.25)[0.029]	0.20**(1.95)[0.057]	0.016(1.73)[0.091]	0.01(1.45)[0.154]
Araç Değişkenler	CA2 _{t-1} , CA2 _{t-2} , CA2 _{t-3} , Suikast _{t-1} , Suikast _{t-2}	Buyume2 _{t-1} , Suikast _{t-1}	CA2 _{t-1} , Suikast _{t-1} , SSY	ENF _{t-1} , ENF _{t-2} , TB1 _{t-2} , Suikast _{t-1}
Ağırlık Matrisi	White	White	White	HAC
Rank	9	6	7	8
J İstatistiği	1.76[0.779]	0.014[0.904]	0.095[0.953]	0.77[0.855]
İçsellik Testi	0.51[0.475]	1.59[0.207]	0.01[0.917]	0.42[0.517]
Gözlem	52	54	44	53

t istatistikleri (), bu ve diğer istatistiklere ilişkin p değerleri [] içerisinde gösterilmiştir. * ve ** işaretleri katsayıların sırasıyla %1 ve %5 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. İçsellik Testi, Durbin-Wu-Hausman test istatistiğini göstermektedir.